Viorel Nistor

FOLCLOR COREGRAFIC ARĂDEAN

Datini şi obiceiuri tradiționale
Jocuri populare din localitățile Şicula şi Macea

Editura Gutenberg Univers
2010 ARAD - ROMÂNIA

Viorel Nistor

Folcor coregrafic arădean

Volumul apare sub egida

CONSILIULUI JUDEȚEAN ARAD

și al

CENTRULUI CULTURAL JUDEȚEAN ARAD

Viorel Nistor

Folclor coregrafic arădean

Datini şi obiceiuri tradiționale
Jocuri populare din localitățile Şicula şi Macea

Cuvânt înainte:
Theodor Vasilescu – artist emerit

Editura Gutenberg Univers
Arad, 2010

Coperta: Angelica Gherghescu

Transcrieri coregrafice: Viorel Nistor

Transcrieri muzicale: Mihai Barna şi Purcel Constantin

Fotografii:
Din colecţia Centrului pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale a judeţului Arad
Din arhiva personală a prof. Eugen Tămăşan

Tehnoredactare: Domnica Florescu

Tehnoredactare folclor muzical: Emanuel Caragea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
NISTOR, VIOREL
Folclor coregrafic arădean / Viorel Nistor, – Arad: Gutenberg Univers, 2010
Bibliogr.
ISBN 978-606-8204-06-2

398(498 Şicula)
398(498 Macea)

Editura Gutenberg Univers Arad - Editură
recunoscută de C.N.C.S.I.S. - COD 272

Tipărit la S.C. Gutenberg S.A. Arad în 500 ex.
Arad, Calea Victoriei Nr. 41
Tel.: 0257/230670; Fax: 0257/254339
E-mail: gutenberg@arad.astral.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Coregraful, coreologul, cercetătorul şi pasionatul culegător de folclor Viorel Nistor vine cu o nouă lucrare de prezentare şi analiză a jocului din vetrele folclorice ale judeţului Arad. Este neîndoielnic că, alături de precedentele volume ale aceluiaşi autor, cel de faţă întregeşte cuprinzător aria de cunoaştere şi tezaurizare a valorilor de cultură tradiţionale din zona de vest a Transilvaniei unde judeţul Arad face tranziţia, prin specificul zonelor sale sudice, către specificul satelor din zona de câmpie a Banatului iar cel din centru şi din nord cu specificul zonelor bihorene ale Ţării Crişurilor.

Autorul prezintă argumentat acest specific de zonă de tranziţie prin comparaţia elementelor structurale şi stilistice, insistând şi subliniind mai ales asupra apartenenţei manifestărilor coregrafice tradiţionale de aici la trunchiul arcului carpatic ale cărui iradieri sunt omniprezente adânc în centrul podişului transilvan, în Câmpia Dunării până pe dealurile Moldovei şi obcinile Bucovinei şi evident în Câmpia de Vest. Argumentarea este bazată pe o temeinică analiză de structură a ritmurilor şi stilurilor.

Tot pe o asemenea analiză se află şi baza de conturare a personalităţii distincte a folclorului coregrafic arădean care pune în evidenţă astfel şi varietatea mare de forme întâlnită aici. Aceste analize comparative alăturate criteriilor privind ocupaţiile tradiţionale, meşteşugurile, structura gospodăriilor, arhitectura construcţiilor ţărăneşti, arta şi portul de sărbătoare, ciclurile de

obiceiuri etc. au determinat delimitarea zonală şi a subzonelor folclorice pe care autorul le prezintă distinct însoţindu-le de o sugestivă personalizare prin conţinutul repertoriilor, prin forme stilistice, baze ale unei temeinice analize comparative. Sunt prezentate tabele sinoptice ilustrative care menţionează jocurile care se întâlnesc în mai multe localităţi, jocurile aparţinătoare unor obiceiuri calendaristice sau familiale, jocuri căluşereşti, jocurile din folclorul copiilor, jocurile distractive etc.

Lucrarea nu se limitează numai la aspectele documentare privind jocul tradiţional ci menţionează în amănunt relaţiile dintre vetre şi zone pe parcursul circulaţiei evidente a materialului folcloric de la o vatră la alta, de la o zonă la alta în evoluţia în spaţiu şi timp a fenomenului folcloric tradiţional. Este menţionată de asemenea rezultanta actuală a valorizării artei tradiţionale în sincretismul ei, în spectacole, în întâlniri tradiţionale sau în întâlniri ocazionate de diferite festivaluri sau manifestări. Lucrarea pune în evidenţă impresionantul palmares al formaţiilor folclorice arădene .

Multitudinea şi varietatea datelor informaţionale nu impietează asupra calităţii documentării iar organizarea minuţioasă a expunerii facilitează asimilarea acesteia.

Conţinutul diverselor capitole este raţional expus iar scriitura coregrafică este cuprinzătoare, precisă şi de o apreciabilă claritate ceea ce asigură o redare fidelă a paşilor şi mişcărilor de joc înregistrate.

Interesul aparte al acestei lucrări este acela că focusează atenţia specialiştilor spre valorizarea posibilităţilor pe care le oferă o arie etnografică mai puţin cunoscută, chiar şi în prezent, dar plină de inestimabile valori.

Extrapolând, lucrarea constituie un document ce poate reînvia în orice moment, în viitor, elemente ale artei tradiţionale de pe acest dăruit pământ românesc.

Viorel Nistor ne uimeşte din nou nu numai prin competenţa sa de culegător pasionat ci şi prin imboldul său de nestăvilit în a face cunoscute valorile artei naţionale tradiţionale.

Salutăm cu toată căldura noua sa culegere care prilejuieşte contactul cu valorile tradiţionale de excepţie din domeniul folclorului coregrafic al judeţului Arad.

Theodor Vasilescu

Bucureşţi, 19 noiembrie 2009

INTRODUCERE

Județul Arad se întinde din inima Munților Apuseni, până în câmpia dintre Mureş, Crişul Alb şi Crişul Negru.

Conformația fizico-geografică a acestui teritoriu, străbătut de numeroase căi de comunicație, reprezintă din mai multe puncte de vedere o zonă de interferență între Banat, Bihor şi Hunedoara.

Marea stabilitate în timp a populației s-a exprimat artistic în valoroase forme tipologice, structurale şi stilistice comune cu zonele amintite, dar şi cu aspecte particulare, de excepție în vatra arădeană, trăsătură care se manifestă puternic şi în genul coregrafic popular.

Dotate cu o remarcabilă forță de rezistență la coroziunea timpului, vechile aşezări au rămas stabilite în cea mai mare parte pe aceleaşi locuri aflate şi în prezent, având ca şi constantă de bază capacitatea de autoreglare şi caracterul profund românesc[1].

Organizate în obştii, atestate istoric, satele tradiționale, ca entități sociale şi naționale, au dat dovadă dintotdeauna de o excepțională vitalitate şi putere de conservare.

„Obştea a reprezentat un produs specific românesc şi a fost legată de însăşi ființa poporului nostru"[2].

Cercetarea folclorului literar-muzical-coregrafic a revenit *Asociației Folcloriştilor şi Etnografilor* din județul Arad, în atenția cărora au stat de-a lungul anilor peste 40 de localități, insistându-se la început pe acelea care au fost considerate ca reprezentative

pentru anumite subzone sau arii: Hălmăgel, Zimbru, Dezna, Hăşmaş, Şicula, Apateu, Socodor, Pecica, Cuvin, Bîrzava, Roşia Nouă, Birchiş etc.

Delimitarea zonelor şi subzonelor folclorice a avut la bază criterii privind ocupațiile tradiționale, meşteşugurile, structura gospodăriilor şi a construcțiilor țărăneşti, arta şi portul popular, tradițiile folclorice, relațiile dintre localități etc.

Cele mai vechi meşteşuguri poartă încrustate în maniera de lucru uneltele şi modul de desfăşurare al obiectelor, această pecete a sistemului obştesc de administrare şi producție; timpul pare a îmbogăți şi modela fiecare meşteşug în parte, dar oferă şi exemplu unor simplificări stilistice care indică forme constant de-a lungul unor ample epoci istorice.

Pe teritoriul arădean, olăritul este cunoscut din cele mai îndepărtate timpuri, iar ceramica veche are corespondent în produsele olăritului contemporan.

„Este cât se poate de clară trecerea formelor ceramice din fondul vechi dacic, ajungând în cele din urmă la cele populare”[3].

Valurile incizate ale ceramicii dace le găsim şi astăzi pe oalele şi ulcioarele de la Bârsa, Târnăvița, Hălmăgel, Birchiş etc.

Alte meşteşuguri îmbracă forme particulare de la o zonă la alta. *Sumănarii, cojocarii, cizmarii* etc, şi-au aflat locuri distincte în această lume a satului, delimitând prin produsele lor anumite arii şi subzone etno-folclorice. *Cojocelul butincenesc* este deosebit de *cel ineuan* prin croi, dar şi prin tehnica de ornamentare. *Sumanele* din Podgoria Aradului au alte cusături şi motive decât cele de pe Valea Mureşului sau a Crişului.

Structura aşezărilor şi a gospodăriilor, precum şi a construcțiilor, țărăneşti de artă şi port popular evidențiază puternice entități etno-culturale în zonele montane, submontane sau în cele de câmpie[4].

Unele delimitări în spațiul geografic arădean au fost făcute după felul aşezărilor: *sate cu case izolate, răsfirate sau îngrămădite, de-a lungul văilor sau drumurilor, de deal, munte, câmpie etc.*

Pe valea Deznei, (Dezna, Rănuşa, Buhai etc.) sau în satele aşezate la poalele Munților Codru Moma (Groşeni, Hăşmaş, Cărand, Susani, Nădălbeşti etc.) când se construiau case noi, gospodării, cei mai înstăriți chemau feciorii şi fetele să joace şi să bătătorească noua vatră. Astfel, jocul tradițional de duminică sau din alte sărbători se mută în casă nouă spre cinstirea gazdei şi a familiei acesteia[5].

Casele tradiționale din *Țara Zărandului sau Câmpiei Aradului* nu au fost nici prea mari, nici prea mici, dar destul de încăpătoare să primească cetele de colindători, *cu steaua, duba, turca* etc. Odinioară, în aceste case s-au făcut nunțile, spectacole deosebite de orație, joc şi cântec sau nesfârşitele şezători din serile lungi de iarnă.

Elementele constitutive ale portului popular femeiesc sau bărbătesc, precum şi tipologia acestuia, au delimitat în spațiu vetre şi arii de tradiție românească[6].

De cultivarea grâului, a cânepii şi inului, a viței de vie, se leagă o serie de datini şi obiceiuri care au fost cercetate şi în care cântecul, jocul şi vorba străbună s-au întregit şi completat reciproc[7].

După felul cum era organizată *claca secerişului, a torsului cânepii, inului sau a lânii, adunatul fânului, depănuşatul porumbului, scărmănatul penelor etc*, ne putem face o imagine deosebită despre obiceiurile propriu-zise care se practicau, dar şi asupra jocului care se făcea în aceste ocazii.

Datina *Cununii de grâu*, cunoscută în marile zone transilvane, a fost identificata de noi în *Ținutul Hălmagiului* (Bruşteni, Hălmăgel, Târnăvița, Avram Iancu, Poiana etc.) şi prezintă aceeaşi organizare în timp şi spațiu.

Praznicul de pită nouă, obicei cu un profund caracter şi ritual agrar se desfăşura în mai multe localități din depresiunea Zărandului.

Creşterea animalelor a ocupat dintotdeauna un loc important în economia satelor montane, care a rămas aceeaşi până în zilele noastre. Pentru harnicii crescători s-a organizat anual *Târgul*

codrenilor în localitatea Văsoaia. Cu această ocazie s-au făcut înregistrări muzicale şi transcrieri coregrafice de la ţăranii din Păiuşeni, Chisindia, Cuied, Buteni, Minişel, Nadăş etc. La această mare sărbătoare câmpenească am putut vedea jocul liber în care se avântau codrenii, strigăturile şi portul lor deosebit.

Unele concluzii privind aspectele unitare ale folclorului zărăndan au pornit de aici, din perimetrul plaiurilor înalte unde s–au aşezat şi plămădit primele motive care ulterior s-au diversificat.

Între anii 1973-1978 s–au făcut o serie de culegeri în localităţile: Groşii Noi, Lupeşti, Pârneşti, Troaş, Obârşia, Roşia Nouă, situate pe versantul de sud al Munţilor Zărandului, precum şi în localităţile: Păiuşeni, Secaş, Iacobini, Nadăş, Minişel, aşezate pe versantul de nord al acestor munţi. Între aceste sate, deşi sunt despărţite de dealuri şi păduri, folclorul obiceiurilor de iarnă şi jocurile cercetate prezintă aceleaşi aspecte ca structură şi stil, dovedind obârşia comună a locuitorilor de pe aceste meleaguri. Pentru susţinerea acestor afirmaţii aducem câteva dovezi concludente. Pe ambele versante, structura tipică a jocurilor este redată de succesiunea unor motive în care este predominant ritmul sincopat, în care celulele, amfibrahul şi spondeul se combină într-o multitudine de figuri şi variante.

La Păiuşeni, Secaş, Mădrigeşti, Iacobini, Brazi, paşii sincopaţi de la *Ardeleană* se menţin şi la *Şchiopiţă,* jocuri cu specific zărăndan, dar şi cu multe variante de pe Valea Mureşului. La Groşii Noi, Dumbraviţa, Bârzava etc, *Ardeleana bătrânească* îmbină în diverse forme caracteristicile acestor jocuri sincopate. La Păiuşeni *Cremenea* (Învârtită şchiopătată), *trăieşte în simbioză* cu *Învârtita dreaptă* cu paşi simpli şi pliaţi ca pe Valea Mureşului.

Repertoriul deosebit de bogat al cetelor de dubaşi, colindătorii cu: *Ţurca, Vertepul, Steaua,* a fost înscris pe fişele noastre de lucru încă din anii 1972-1973, când s-au cules primele colinzi şi jocuri specifice: *A dubii, Zorile, Sălcioara, Căluşerul, Sârba dubaşilor* etc.

Astăzi, datinile şi obiceiurile de iarnă sunt manifestări libere ce se practică în mod curent, iar colindele şi jocurile conservante până în prezent sunt un rod al tradiției cultivate, valorificate şi transmise din generație în generație.

„Să o prețuim după cuviință şi s-o scoatem la iveală mereu, este o datorie ce împlinită ar fi răsplătită cu mari mulțumiri sufleteşti”[8].

Între anii 1974 -1977, în cadrul unor schimbări culturale bilaterale s-au efectuat culegeri de jocuri în mai multe localități din Ungaria: Micherechi, Apeteu, Otlaca Pustă, Chitighaz, Cenadul Unguresc şi Gyula în care există şi o populație românească. Repertoriul coregrafic din aceste sate este deosebit de bogat, bine păstrat, înscriindu–se în perimetrul caracteristicilor etnografice româneşti.

Prezența jocurilor: *Ardeleana, Sărita, Lunga, Rara, Învârtita, Câmpenescu, Mănânțălu, Duba* etc, cu o structură identică cu cea a jocurilor din subzona Chişineu-Criş, demonstrează caracterul unitar al acestor tipuri coregrafice.

Prin metoda observației directe sau indirecte, fără pretenția de a fi făcut cercetare exhausitivă asupra fenomenului coregrafic arădean, putem arăta că până în prezent s-au scos în evidență unele aspecte repertoriale din diversele ocazii de peste an, ciclul vieții, jocul duminical etc. Culegerile de jocuri s-au făcut în toate perioadele anului participând la: jocul satului, nunți, baluri, nedei, sărbători tradiționale etc.

În localitățile: Ineu, Şicula, Bocsig, Apateu, Răpsâg am beneficiat de prețiosul ajutor al Institutului de folclor, prin participarea cercetătorilor coregrafi Andrei Bucşan şi Constantin Costea, care au filmat şi înregistrat pe bandă magnetică o parte din jocurile şi melodiile specifice de la jocul satului.

Împreună cu Gheorghe Sabău, Teodor Uiuiu, Florin Hornoiu, Virgil Jireghie (Arad), Eugen Gal (TVR Bucureşti) s-au realizat mai multe filme cu formațiile de dansatori din: Şicula, Ineu, Chereluş, Avram Iancu, Hăşmaş, Gurahonț, Petriş, Şiria, Roşia-Corbeşti etc.

Aceste prețioase documente de autentică artă populară și coregrafică completează arhiva de folclor *Flori din câmp* a Centrului pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale a județului Arad.

Considerăm necesară această evidențiere a aspectelor etnofolclorice, pentru a întregi cunoștințele despre zonele arădene necunoscute și totodată cimentarea unor idei privind folclorul coregrafic ce va fi analizat ulterior.

„Fără studiul etnografic al culturii spirituale și în ansamblul ei, cercetarea folclorului rămâne fără orizont și de profunzime, după cum cercetarea etnografică a culturii spirituale, fără a lua în considerare studiile folclorice, își sărăcește conținutul”[9].

ZONELE ETNO-FOLCLORICE

1. Depresiunea Zărandului – Ariile: Hălmagiu-Gurahonț-Buteni
2. Câmpia Crișului Alb – Subzona Ineului
   – Subzona Chișineu – Criș
3. Valea Mureșului – Aria – Săvârșin – Lipova
   – Aria – Pecica – Nădlac
4. Subzona Podgoriei Aradului
5. Subzona Câmpiei Aradului
6. Subzona Codru – Moma (vezi harta)

Aflate la muzeul și biblioteca județeană, monografiile unor localități, întocmite cu un deosebit spirit patriotic și competență de inimoși animatori ai vieții culturale arădene, ne-au furnizat un prețios material documentar care a stat la baza unor importante capitole din această lucrare[10].

În munca propriu-zisă de culegere am fost ajutați de un mare număr de instructori, buni cunoscători ai jocului local: Doru

Petrescu (Pecica), Liviu Tuduce (Ineu), Iosi Buda, Ivanca Peruşca, Toma Draia, Petru Ardelean (Arad), Ioan Tudor (Tauț), Teodor Colda (Craiva),Iliana Gaşpar (Birchiş), Grigore Grozescu (Bârzava), Eugenia şi Zeno Moldovan (Căpălnaş), Traian Ciocan (Şicula) etc, precum şi de unii dintre bunii dansatori arădeni cu o deosebită receptivitate față de jocul popular: Florin Stepan, Mircea Hîrlău, Iacob Stoica, Stefan Muntenaş, Vasile Peri, Petru Căciulă etc, cărora le aducem calde mulțumiri. Folclorul coregrafic arădean este astăzi cunoscut în toată țara, iar numeroasele premii obținute la concursurile județene, interjudețene şi republicane ale Festivalului Național „Cântarea României” sînt rodul unor valorificării scenice deosebite, demonstrând că județul Arad dispune de un specific, de valori incontestabile situându-se la un loc de frunte în ierarhia clasificărilor.

La concursul „Autentic fest” organizat de Centrul Cultural Județean Arad în vara anului 2009 au participat peste 60 de formații muzical-coregrafice, reunind ansambluri folclorice, ansambluri de cântece şi dansuri, obiceiuri populare, dansuri mixte, formații căluşereşti etc.

În acest sens cităm câteva dintre formațiile arădene de frunte existente acum în anul 2010:

- Ansambluri folclorice: *Doina Mureşului* din Arad, *Rapsodia Mureşană* a Casei de Cultura a Sindicatelor din Arad, *Păstrătorii tradiției* din Pecica *Cununița* din Sântana, *Busuiocul* din Sântana, *Spicul* din Olari, *Şiriana* din Şiria, *Junii Podgoriei* din Ghioroc, *Podgorenii* din Păuliş, *Doina Crişului* din Ineu.

- Formațiile de dansuri mixte din localitățile: Şicula, Apateu, Socodor, Conop, Lipova, Bârzava, Birchiş, Nadăş, Sâmbăteni, Vladimirescu, Seleuş, Dieci, Şimand, Sintea -Mare, Vinga, Târnova, Galşa, Şeitin. Semlac, Nădlac, Şagu, Zăbrani, Felnac, Secusigiu, Grăniceri, Vărşand, Pilu, Mişca etc.

Ansamblu de obiceiuri populare tradiționale de trecere şi calendaristice din localitățile: Almaş, Roşia-Nouă, Săvârşin, Birchiş, Julița, Bîrzava, Beliu, Secaş, Zimbru, Avram Iancu, Tauț etc.

- Formații călușerești din localitățile: Petriș, Roșia-Corbești, Obârșia, Ususău, Șicula, Bocsig, Bârsa-Aldești, Beliu, Cărand, Târnova etc.
- Formații coregrafice ale minorităților din localitățile: Nădlac, (slovaci) Pecica, Dorobanți, Iratoș, Zerind, Mailat, Satul Nou (maghiari) Vinga (bulgari), Macea, Comlăuș (țigani).

Formațiile coregrafice din județul Arad au trecut de mult hotarele țării, evoluând pe scenele multor orașe și capitale europene în diverse schimburi culturale sau festivaluri internaționale de folclor. Trofeul *Tempo d'oro* de la Agrigento – Italia este cucerit de Ansamblul folcloric *Doina Mureșului* din Arad, iar ansamblurile muzical-coregrafice din Ineu, Șiria, Pecica, I.V.A, Șicula, Săvârșin, Apateu, Căpâlnaș, Bîrzava, Bocsig, Chișineu-Criș, Clubul tineretului, prezintă spectacole folclorice în Franța, Austria, Suedia, Danemarca, Grecia, Germania, Iugoslavia, Ungaria, U.R.S.S., Bulgaria etc.

Scopul acestei lucrări este de a oferi informații cât mai complete pentru mișcarea coregrafică de amatori sau profesionistă, pentru diversele forme de învățământ artistic și dacă este posibil pentru cercetarea științifică.

CAPITOLUL I
Jocul popular în contextul tradițiilor sătești

A. Jocul satului

Condițiile în care jocul popular a apărut ca formă de activitate cu funcție socio-culturală în satul tradițional românesc, necesită o cunoaştere detaliată. Împreună cu alte forme specifice de exprimare: muzica, gestica, costumația, comportamentul etc, jocul din vatra satului este un fenomen artistic cu valori semantice în care elementele sincretice alcătuiesc o rețea ce determină noi modalități de comunicare.

Odată cu formarea aşezărilor şi concentrarea lor, cu stabilirea de relații dintre acestea, putem vorbi despre joc ca o necesitate colectivă.

Fiind actul de creație al unor comuniuni umane ce s-a format într-un lung proces, trecând de la forme rituale la cele spectaculoase, această specie coregrafică a creației populare a stârnit multe dispute şi controverse între specialişti privind elucidarea unor aspecte structurale şi încadrare sistematică în spațiul etno-folcloric general.

Considerăm jocul ca fiind forma cea mai vie a creației populare, care s-a păstrat cel mai bine, care a traversat istoria, alături de vechile colinde, doine şi balade, constituind o dovadă a vechimii şi a permanenței noastre.

„Jocul ca fenomen artistic prin esența lui colectivă are poate mai mult ca oricare fapt folcloric calitatea de a strânge laolaltă pe membrii comunității într-un elan unitar, reuşind în acelaşi timp să scoată în relief unele personalități artistice reprezentative"[11].

Antrenând un mare număr de innformatori vârstnici, buni cunoscători ai folclorului local, am reuşit să determinăm principalele caracteristici ale jocului duminical, din vatra folclorică arădeană. Investigațiile făcute au dus la anumite concluzii privind rolul jocului satului în viața socială, locul de desfăşurare, organizatorii, participanții, desfăşurarea propriu-zisă, repertoriul de jocuri etc.

Culegerile receptive au fost făcute cu ajutorul unor chestionare care cuprind date despre jocul satului şi alte obiceiuri tradiționale. Acestea au fost concepute de Institutul de Etnografie şi Folclor Bucureşti, având un caracter general privind dansul popular românesc. Noi am preluat aceste chestionare şi le-am adaptat specificului folcloric coregrafic arădean.

În continuare s-a procedat la constituirea unor colective de culegători: instructori, profesori, învățători, dansatori etc, care le-au completat cu date din fiecare localitate şi care au fost predate arhivei de folclor *Flori de câmp* din Arad. În urma consultării acestor chestionare, precum şi din culegerile personale, am putut să particularizăm unele aspecte privind structura şi tipologia jocurilor în fiecare localitate cercetată, precum şi unele concluzii privind caracterul unitar şi totodată divers al folclorului coregrafic zonal sau subzonal din județul Arad.

Jocul satului se desfăşura în fiecare duminică, exceptând posturile sau nunțile. Această manifestare duminicală diurnă este cunoscută în toate satele județului, cu excepția câtorva localități din zonele montane, în care jocul se făcea numai la anumite sărbători tradiționale montane: nedei, târguri, hramuri, în localitățile Luncşoara, Sârbi, Pleşcuța, Brusturi, Avram Iancu, Tălăgiu, Ioneşti etc.

Iarna, cu mulți ani în urmă, jocul se făcea în anumite case particulare:

Dezna – *Birtu lu'Milian*;

Mişca – *la Picu;*

Grăniceri – *la Şcoala veche;*

Țărmure – *la Tîşca sau la Dumbravă la Văsălie*;

Cuvin – *Birtul satului*

Pecica – *la sală sau la birtu lui Ghiuțoaie unde jucau cei din Bihor veniți la lucru în Pecica.*

Inițial biserica a avut un rol deosebit privind aducerea jocului în mijlocul satului. La unele sărbători jocul se desfăşura lângă biserică (Dezna, Dieci, Crocna, Şicula, Ineu, Chereluş, Seleuş, Apateu etc).

În majoritatea localităților arădene, jocul se făcea cu regularitate în fiecare duminică şi era organizat de unii feciori care angajau muzicanți pentru locul unde se desfăşura. Aceştia erau plătiți de feciori, în unele locuri de fete, iar în altele plăteau ambele grupuri.

Perioada de interdicție a jocului, constatăm în postul Paştilor, al Crăciunului, când nu se făceau nunți sau în perioada războaielor când tinerii erau plecați pe front.

În localitățile: Brusturi, Aciuța, Gura Văii etc. se făcea joc numai de sărbători, a doua sau a treia zi de Crăciun, Anul Nou, Sf. Ioan, Paşti, Rusalii , lăsatul postului Crăciunului, a Paştilor etc. Despre jocul satului în localitatea Pleşcuța am primit informații deosebit de prețioase de la Vasile Pojan, 50 de ani.

Cunoaşterea jocurilor constituie o primă condiție a participanților la joc. În vederea acestui eveniment, copiii se pregăteau în familie, dar mai ales ei învățau jocurile în jocul de copii, la care în localitățile arădene i se spunea *jocul mic* sau *jocuțu.* Această manifestare coregrafică avea o organizare proprie şi se desfăşura în majoritatea localităților din câmpia Crişului Alb. Noi nu am participat la un joc de copii deoarece acesta a dispărut cu mulți

ani în urmă. Prin metoda indirectă s-au cules o serie de date referitoare la locul de desfăşurare, participanţi (copii, fete şi flăcăi de 12 – 14 – 15 ani), cine cântă la joc, cum erau plătiţi muzicanţii etc. Neparticipând la o astfel de manifestare şi nevăzând modul lor naiv de interpretare, nu putem aduce date în plus. Oricum în această formă primară copiii învăţau repertoriu de jocuri, şi imitau în ansamblu pe cei mai în vârstă.

În judeţul Arad, jocul satului începea în jurul orei 13, continua toată după amiaza şi se sfârşea odată cu apusul soarelui.

La joc participau feciorii şi fetele, cei necăsătoriţi, dar şi o numeroasă asistenţă. În majoritatea satelor cu joc tradiţional, deşi veneau mai târziu, participau şi cei însuraţi care de obicei jucau cu nevestele lor.

Din grupul participanţilor activi, se detaşau unii cu calităţi de conducători: *birău de joc, chizeş de joc, vaivodă, şef* etc, care erau organizatorii jocului duminical. Aceştia *tomneau* muzica şi adunau banii sau alte produse: grâu, porumb, carne, tutun etc, cu care plăteau muzicanţii. Iată cum descrie învăţătorul Ioan Drecin din Cuvin un joc al satului:

„Ţinerea jocului era arendată de primărie, pe câte un an unor flăcăi care aranjau muzica şi făceau încasări. Fetele ajunse la o anumită vârstă intrau în joc cu mare ceremonie. Cu săptămâni sau luni se leagă feciorul care în duminica hotărâtă trebuie să o introducă în rândul jucătorilor. Alegerea se făcea dintre feciorii cu mare vază, buni jucători care să-i poată asigura continuarea în câteva duminici până la definitivarea lansare. Ca recompensă i se dădea o batistă sau o cămaşă şi-l chema la o petrecere în familie împreună cu alţi feciori şi fete.

Chemarea fetelor la joc se făcea de feciori prin semne, fie cu mâna sau cu capul. Înainte de a începe jocul, toate fetele grupate gândeau aceste semne, apoi plecau spre flăcăii care le aşteptau cu mare plăcere.

De jur – împrejurul sălii, ca într-o cunună, stăteau la braț femeile în vârstă privitoare la teatru, înregistrând tot ce se putea fi văzut, apoi comentau în ziarele următoare”[12].

În localitățile: Pecica, Semlac, Şeitin, Secusigiu etc, în fața muzicanților jucau cei mai înstăriți, iar înapoia lor jucau aşezați tot în şiruri cei mai săraci. În alte localități din depresiunea Zărandului: Hălmagiu, Vârfurile, Gurahonț, Almaş etc., jucătorii erau aşezați pe grupe, pe categorii de vârste. La Apateu, Şepreuş, Şicula, Chereluş, Beliu, Hăşmaş, Socodor, Şiclău, Vărşand etc. în fața muzicanților se aşezau cei mai buni jucători. Ordinea se putea schimba pe parcurs, dar primii dansatori, *jucăuşii dinainte* rămâneau mereu în fața muzicanților.

„Unora le plăcea aproape de muzicanți, dar şi muzicanții îi preferau pe cei mai buni, căci dacă vedeau un dansator care nu juca bine, nici ei nu mai ştiau cânta, greşeau şi mai bine întorceau capul să nu-l mai vadă.

Erau unii flăcăi care cereau să fie lăsați înainte. Aceştia ori erau lăsați înainte ori ba. Mulțimea încăierărilor se producea datorită locului pe care-l ocupau tinerii la joc. Deseori se întâmpla ca unul să se pună jucăuş înaintea muzicii, dar atunci venea un dansator mai bun şi se punea înaintea lui. În asemenea cazuri se biruiau prin dans.

Restul dansatorilor jucau în spate, fiind astfel batjocoriți:

Cine joacă dinainte,
Joacă doi oameni cu minte
Cine joacă dinapoi?
Joacă rață şi rățoi!

Dansatorii mai sfioşi, mai tineri şi slabi la dans se mulțumeau cu rândurile din urmă”[13].

Perechile care intrau în joc se alăturau treptat celorlalți dansatori. Ajunşi în dreptul perechilor care jucau, fiecare fecior întorcea fata pe sub mână.

Majoritatea jocurilor fiind mixte, cu o desfăşurare liniară (în toate zonele judeţului) sau în cerc (subzona Codru-Moma) nu necesitau comenzi speciale.

În Ineu *chizeşul* de joc începea întotdeauna jocul.

La Hăşmaş, *vătaful de joc* sta întotdeauna în faţa sau la capătul şirului şi la comanda *hop-aşa* începea *roata* sau unele figuri comune feciorilor: pinteni, bătăi în cizme, întoarceri pe sub mână a fetelor etc.

În Şicula, a doua zi de Paşti se întâlneau toţi feciorii şi fetele din sat. Cel mai *hiriş* (iute, destoinic, abil) dintre feciori începea jocul. Întotdeauna acesta era plătit de o fată căreia îi adresa: *Hai să te-ntorc.* Era atunci o mare cinste, fală, pentru fata care în această zi începea jocul (Informaţii culese de la Lazăr Hanc din Şicula în vârsta de 76 ani în 17 ianuarie 1973). Fata intrată în joc juca două jocuri: *Ardeleană* şi *Mănînţălul* – primul, apoi *Sărita, Ţigănească şi Sîrba* – al doilea. După joc, fata punea *cipcă* de diferite culori la *higheghe*. Alte fete puneau la *higheghe* tricolor. Toate fetele din familia Hănceştilor puneau tricolor. Aceste familii ţeseau *ponevi* în tricolor *pus* şi *bătut* în război.

Cu ocazia acestei sărbători, mai mulţi feciori se pregăteau să înceapă jocul. Bineînţeles, aceştia erau plătiţi de anumite fete. Alţii, nefiind destul de abili să se strecoare printre mulţime, rămâneau să încerce cu altă ocazie.

Petrişor Catiţa, 78 ani din Pecica (15 aprilie 1976) ne relatează câteva date despre jocul de la sală: „Jocul este lent, bogaţii jucau foarte încet. Fetele bogate legau cârpa în faţă sub formă de triunghi, acoperind fruntea. Cârpa era de mătase. Cele sărace se cunoşteau la joc pentru că erau cu cârpa lăsată mai la spate”.

Lazăr Solomie, zis Soctor, tot din Pecica ne face câteva interesante relatări: „Muzicanţii din sală stăteau în pod. Sub pod jucau *ştreipiţenii* şi *cocotanii*, iar în faţă cei mai avuţi. La Birtul lui Ghiuţoaie jucau *slugile venite din Pădurime.*

Grupurile organizate de feciori, care în multe zone din Transilvania, aveau denumirea de *cete,* deţineau roluri importante în

organizarea şi desfăşurarea jocului duminical. Deşi nu purtau denumirea de ceată, consemnăm existența acestor grupuri organizate mai ales în subzonele din Câmpia Crişului şi a Mureşului, care se constituiau în vederea unor sărbători tradiționale sau alte evenimente din viața satului: *Colindat* (sărbători de iarnă), *Strigarea peste sat* (*Aule, Maule, Paure, Paure, Strigarea strigărilor*), *Armindenul, Praznicul de pită nouă, Nedei, Rugi,* obiceiul *Cătănaşilor* etc.

Cetele de feciori care se constituiau în vederea colindatului, cu dube însoțiți de tarafuri, aveau un rol deosebit în ceea ce priveşte modul de organizare şi desfăşurare ulterioară a jocului, pe tot timpul anului. *Birăul de dube* împreună cu *birtaşul, primarul* din ceata de dubaşi sau *vătaful de căluşeri* din Şicula erau întotdeauna prezenți la jocul satului având roluri de prim rang în desfăşurarea acestuia.

A doua zi de Crăciun se organizează jocul satului cu participarea întregului grup de dubaşi. Obiceiul se menține şi astăzi în mai multe localități de pe Valea Mureşului: Petriş, Roşia, Ilteu, Săvârşin, Birchiş, Vărădia etc. Colindătorii cu dube, vin spre căminul cultural, locul de desfăşurare a jocului. Ei pornesc de la *Birăul de dube, Vaivodă, Căprar* sau *Vătaf* în marşurile dubaşilor, acompaniați de tarafurile de suflători. Pe ulițele satelor, odată cu dubaşii vin fetele însoțite de mame şi de alte rude. La căminul cultural dubaşii prezintă în fața întregului public tot repertoriul de colinzi şi jocuri specifice acestei ocazii: *A dubii, Zorile,* La Troaş, Săvârşin, Ilteu sau *Jocul dubelor, Ardeleana dintre rânduri, Sălcioara, Căluşeru, Bătuta* etc la Roşia, Pertiş şi Corbeşti. Dubaşii se îmbracă în costume tradiționale cu cojoc cu *zbic ,cămieşă cu tazlii, căciulă cu pană, cizme* etc.

Jocul satului este început de către *birăul de dube*. Acesta împreună cu ceilalți din conducerea cetei de dubaşi au roluri importante în buna desfăşurare a jocului: taxarea publicului, plata muzicanților, pregătirea *Cinii dubaşilor* (rolul fetelor), asigurarea

ordinii şi a disciplinei etc. În această zi jocul depăşeşte cadrul obişnuit de desfăşurare, în sensul că acum participă întregul sat, de la copii până la vârstnici, jocul ținând până târziu transformându-se mai nou într-un *bal al dubaşilor*.

Şi tot la Şicula şi tot în a doua zi de Crăciun, la jocul satului participă ceata de căluşeri care au colindat prin sat. Aceştia după ce prezintă toate jocurile de căluşer, se încing împreună cu restul satului la joc, *vătaful* fiind cel care începe jocul.

Vestiții căluşeri din Şicula: Muscu, Bulea, Cioplea, Roată, Sleapțu, Dihel etc, le-a rămas numele în jocul cântat *Muscu* care face parte din *Căluşerul şiculan.* Aceştia au introdus în căluşer multe jocuri noi: *Arădana, Hop-aşa, Ofițereasca, Soldățeasca* etc., dar numele lor a rămas în jocul cântat, dovedind că în Şicula ceata de feciori era bine închegată. Ea s-a înnoit an de an, iar această tradiție de formare al unui nucleu al tinerilor s-a păstrat şi continuat până în zilele noastre.

Intrarea fetelor şi a feciorilor în joc era însoțită în aproape toate localitățile arădene de un ceremonial la care grupul de feciori organizați în ceată erau primii care jucau fetele noi venite şi participau la petreceri organizate de familiile acestora. Referitor la aceste aspecte, informarea Sârbului Vioara din Cuvin, ne relatează următoarele:

„O fată găsea opt feciori. Fata juca cu un fecior trei *zicăli.* Eu am jucat cu opt feciori la joc, în ordine pe care nu o uitam în nici o duminică: Sârb Gheorghe, Ostoia Gheorghe, Tripa Gheorghe, Boroneanț Gheorghe, Dragomir Gheorghe, Butean Nicolae, Vărşăndan Gheorghe şi Ardelean Mitru. Cu primul cu care stăteam, jucam primul şi ultimul joc, după aceea mă ducea acasă. În joc am intrat la etatea de la 15 ani, 1947.

Am găsit un fecior, un văr, Sârb Gheorghe, care a căpătat alți opt feciori, care vor juca cu mine. După aceea i-am dat o batistă la cel care m-o băgat în joc şi i-am chemat la mine acasă la un *adălmaş*, la o scurtă petrecere, unde a vinit şi *highighişu* cu *broncaşu".*

Din discuțiile avute cu unii dintre foşti jucători: Sârb Gheorghe, Ostoia Gheorghe, Ardelean Mitru a reieşit că aceştia erau foarte legați împreună, participând la colindat sau organizând pe rând jocul duminical. Ei erau de fapt cei mai buni jucători *de vază din sat.*

Jocul satului era locul unde feciorii hotărau împreună felul în care se vor desfăşura ulterior unele sărbători tradiționale: *Târgul sărutului, Armindenul, Stropitul holdelor, Strigatul peste sat, Rugile, Nedeile, Praznicul de pită nouă etc.*

Întrucât nu s-au făcut prea multe cercetări privind locul cetelor de feciori în organizarea şi desfăşurarea manifestărilor coregrafice, venim deocamdată cu aceste date, urmând ca pe viitor să ne îndreptăm atenția şi cercetările în această latură încă necunoscută a jocului arădean.

Repertoriul coregrafic se desfăşura în cicluri (termen coregrafic folosit curent), care diferă de la sat la sat, într-o ordine precisă şi care nu s-a modificat până în zilele noastre. Jocurile *Ardeleana* şi *Mănânțaua,* ce se practică în localitățile de pe valea Crişului Alb sau *Rara*, *De-a– ntoarsa* şi *Pe picior* de pe Valea Mureşului se mențin în aceeaşi ordine chiar dacă astăzi sunt jucate la baluri, nunți, botezuri, petreceri, nedei etc.

Alte jocuri cum sunt: *Lungu* – *Apateu, Raru* – *Chişineu-Criş, În tri paşi* – Şeitin, *Marile* – Tauț etc, ce fac parte din grupa *Ardelenelor* deschid întotdeauna ciclul I al jocului duminical.

Unii muzicanți au încercat să introducă în locul *Ardelenelor, Învârtita, De doi* şi *Brâuri bănățene* sau să modifice ordinea jocurilor tradiționale din sat, în timp ce cântau la nunți sau la baluri. În majoritatea localităților fondul coregrafic a rămas nemodificat, menținându-se aceeaşi ordine a jocurilor, însă uneori cu un tempou mai vioi.

Cu mulți ani în urmă, în localitatea Şepreuş, jocul satului începea cu un *Mănânțal* la care feciorii se prindeau în cerc cu brațele pe umeri. Pe acest joc se făceau figuri pe loc, paşii mărunți şi

tropotiţi la dreapta şi la stânga, după care se juca *Pe-a lungu* şi *Ramoşa.* După aceste evoluţii feciorești, veneau fetele şi începeau împreună jocul mixt, dar în altă ordine: *Pe-a lungu, Mănânţălu* şi *Ramoşa,* având structură şi desfăşurare asemănătoare cu jocurile din Transilvania de sud, Făgăraş, Sibiu de vest, Valea Hârtibaciului etc., unde se începea cu: *Fecioreasca, Rara, Bătrâneasca etc.*

Putem considera această arie vestică aparţinând aceluiaşi fond coregrafic (se remarcă prezenţa dactilului şi a contratimpului la jocul *Pe-a lungul, Lungu* sau *Lunga* din Şepreuş, Macea, Curtici, Socodor, Şiclău, Aletea etc).

În localitatea Micherechi, ciclul întâi începea tot cu *Mănânţălu,* jucat numai de feciori. Ei jucau cu paşi tropotiţi, plimbări, pinteni şi bătăi în cizmă după care veneau fetele şi împreună jucau: *Ardeleana, Mănânţălu, Câmpenescu* şi *Bătuta*[14].

Subzone etnofolclorice	Localitatea	Succesiunea jocurilor
1.Hălmagiu Gurahonţ Buteni	Ţărmure -	Ardeleana(Bătuta,Şchioapa,Ţarina+ Învârtita[16])
	Gurahonţ	Ardeleana + Învârtita
	Dezna	Ardeleana + Mărunţeaua
2. Codru	Hăşmaş	Ardeleana (în şir) + Roata + Urma (Lumea)
	Lunca Teuzului	I.Ardeleana + Roata + Mărunţelu II.Ardeleana+Roata+Mărunţelu+Cucu sau Cinci coroane[17]
3. Subzona Ineului	Şicula	I.Ardeleana + Mănânţălu II.Sărita + Sârba
	Chereluş	I.Rara + Deasa II.Rara +Desna + Izvorul
4. Chişineu-Criş	Sintea Mare	Rara+Mănânţelu+Şchioapa+Ardeleana+Bogăreasca
	Apateu	I.Pe-a lungu+Mărunţelu+Ramoşa II.Roata+Susu+Literele+Berecheanu+Ioane-Ioane
	Aletea	Lunga+Mărunţelu+Ardelenescu+Şchioapa
5. Podgoria Arad	Cuvin	I.Rara+De-ntors+Smintita sau Pe picior (Duba. Desca şi Ardeleana se jucau la urmă).
6. Valea Mureşului	Birchiş	I.Ardeleana+Învârtita+Pe-picior +Stădita + Măzărichea+Ciocăniţa+Căţeaua
	Pecica	I.Rara+Deasa+Pe picior+Lunga+Bradu II.Rara+Deasa+Pe picior+Lenţa+Bradu

Cercetarea amănunțită a jocurilor de perechi, precum şi structura pe contratimp a jocului din Şepreuş, Socodor, Şiclău asemănătoare cu... *Pe-a lungul* şi *Învârtita* sud–transilvăneană este o dovadă de continuare a dialectului carpatin spre vestul țării, întrepătrunderea cu acesta şi crearea de noi forme coregrafice. Acesta este un exemplu tipic al unității în diversitate a folclorului coregrafic românesc (vezi capitolul *Structura jocurilor arădene*).

Astăzi jocul satului se organizează din ce în ce mai rar. În județul Arad au mai rămas doar câteva localități în care se organizează jocul duminical: Dieci, Crocna, Nădăş, Susani, Apateu, Rădeşti, Comlăuş, Bocsig, Bîrsa, Macea, Socodor etc.

Jocul satului a fost înlocuit cu balul considerat ca un echivalent al acestuia. La baluri se practică aceleaşi jocuri din fondul tradițional într-o ordine ce a rămas neschimbată.

Participând la mai multe baluri organizate în localitățile: Zimbru, Avram Iancu, Secaş, Dieci, Groşeni, Caporal Alexa, Zădăreni, Galşa, Şiria, Macea, Socodor, Şepreuş etc. am cules o serie de date referitoare la modul de organizare, desfăşurare, precum şi la repertoriul coregrafic care în parte a fost înregistrat şi consemnat cu această ocazie.

La baluri participă tineri, căsătoriți şi vârstnici. Faptul că aceştia joacă împreună, ne-a oferit posibilitatea să culegem mai multe variante ale aceluiaşi joc şi să ne formăm o imagine asupra felului în care se păstrează şi se interpretează jocurile tradiționale.

Balurile încep la ora 20, se face o pauză de masă pe la orele 23-24 şi se continuă până dimineață. La balurile organizate ad-hoc cântă tarafurile de suflători din localitate sau veniți din alte părți.

Novac Florin, 22 ani ne relatează câteva aspecte despre felul cum se organiza şi desfăşura balul:

„La Bonțeşti, Rostoci, Pescari etc, tânărul care face balul ne duce la el acasă. Cum am ajuns, trebuie să cântăm, dar mai întâi la poartă. La el mai vin încă 5 – 6 feciori, care fac parte din grupul

celor care se ocupă cu balul. Feciorii sunt organizaţi pe vârste, 18 – 22 ani, apoi cei căsătoriţi.

Am cântat la multe baluri la care organizatorul era însurat. După ce mâncăm, plecăm la cămin. Dacă e departe ne suim în căruţă. Pe tot timpul cât ne deplasăm, trebuie să cântăm, apoi începe balul şi cântăm până dimineaţă. La Chier, Agrişu Mare, Târnova, Caporal Alexa, Sântana, trebuie să fim la cămin de la 4 – 5 după-masă. Aici vine multă lume să ne asculte. Cântăm vreo două ore, timp în care tinerii joacă. După ce ne-au auzit şi le place cum cântăm, şeful lor ne duce la el acasă, ne dă să mâncăm şi să bem, apoi ne întoarcem la cămin şi pe la ora 8 – 9 seara începem balul. În aceste sate, tinerii cunosc bine jocurile *Ardeleana şi Învârtita*. Toţi le joacă în această ordine. Dacă din întâmplare începi cu alt joc, ei stau, nu joacă. Aşa ştiu ei. La ei nu se schimbă fetele, decât după un joc. La Zădăreni vine lumea la bal, dar le place mai mult muzica bănăţeană sau sârbească.

La balurile la care am cântat la: Dumbrăviţa, Groşii Noi, Slatina de Mureş, Troaş, Pârneşti etc. (din relatările lui Blagu Ienăşescu, 33 ani, din Căpruţa) participă tineri şi căsătoriţi şi joacă *Ardeleana – în şir*, care este mai lentă. Uneori la baluri se joacă şi Smintita. La multe baluri am cântat şi cu solişti din Arad sau Timişoara. Pe cântecele soliştilor vocali tinerii joacă: *Ardeleana, Pe picior, Învârtita, Brâuri* etc, dar parcă jocul nu e acelaşi*"*.

La balul de la Zimbru din 27 iunie 1987, au participat tineri, căsătoriţi şi vârstnici. Taraful format din saxafoane, taragoate, acordeoane şi tobă, a cântat *Ardeleana şi Măruntica.* La Zimbru *Măruntica* se joacă cu paşi sincopaţi, căruia vârstnici îi spun *Şchiopiţa*. Dar acest joc se execută şi cu paşi simpli, nesincopaţi ca *Învârtita* din aria folclorică Hălmagiu. Localităţile: Zimbru, Poiana, Gura Văii, Rostoci etc, fac legătura între aria folclorică Hălmagiu şi Gurahonţ. Am constatat că acest joc, fiind destul de greu de interpretat nu este cunoscut de toţi tinerii din localitate. În timpul balului s-a organizat nucleul formaţiei de dansatori şi numai după multe repetiţii aceştia au învăţat bine *Şhiopiţa*.

După cum am arătat, balul se sâmbătă seara sau cu ocazia anumitor sărbători, reprezintă o nouă adaptare şi transformare a jocului satului în zilele noastre, la noile condiții apărute. Întrucât aceasta este altă formă prin care tineretul învață şi practică jocurile tradiționale, suntem pentru menținerea, încurajarea şi extinderea ei în toate lăcaşele de cultură.

Pentru ca acestea să se desfăşoare într-o notă tradițională este întotdeauna necesar să se asigure în primul rând formații muzicale din localitățile respective, buni cunoscători ai repertoriului coregrafic local. Ar fi bine să se introducă vechile tarafuri cu: vioară, contră, *broancă* etc, care prin specificul intonării melodiilor de joc al armoniilor heterofonice, fixează jocului un tipar şi o metrică bine dimensionată.

Fiind un context social al jocului, balul şi celelalte ocazii noi apărute va trebui să completeze şi să suplinească vechiul joc duminical în condițiile actuale, menținându-se pe mai departe tradiția jocului în toate vetrele folclorice arădene.

B. Obiceiuri legate de viața familială

1. Nunta

În ciclul obiceiurilor legate de viața familială, ceremonialul principal este nunta, ce cuprinde factori materiali, spirituali, sociali – economici, cu un profund caracter unitar, în care jocul ocupă un loc principal. Nunta este una dintre cele mai de seamă manifestări populare, în care momentele principale se înlănțuiesc într-o ordine firească.

„Ea este centrul interesului întregii colectivități tradiționale, fiind un important document de istorie socială, de dezvoltare a culturii noastre populare”[18].

Pentru determinarea principalelor momente ale jocului din cadrul nunții s-a întocmit un chestionar care cuprinde întrebări simple şi care ulterior a fost completat cu date luate la fața locului de la informatori vârstnici, buni cunoscători ai obiceiului, în toată desfăşurarea lui. Chestionarul cuprinde întrebări referitoare la momentele principale în care se joacă la nuntă: la mire, la naş, la mireasă, la petrecerea propriu-zisă, repertoriul de jocuri, orațiile la curtea mirelui şi a miresei, strigăturile de la nuntă, au constituit alte puncte din chestionarul care a stat la baza investigațiilor.

Culegerea de date generale şi particulare pe fiecare moment al nunții, ridică multe probleme care depăşesc cadrul obişnuit al acestei lucrări. Noi am folosit aceste chestionare cu scopul de a scoate în evidență ce funcție au jocurile şi totodată ce particularități prezintă acestea în zonele folclorice arădene.

La nuntă jocul este prezent în toate momentele de desfăşurare a acesteia. El nu poate fi tratat ca un element singular. Între orație-strigătură-joc, există o împletire armonioasă, o succesiune repetabilă, în cadrul fiecărui moment.

Nunțile de pe Valea Crişului-Alb şi a Mureşului au un caracter unitar privind modul de succesiune şi desfăşurare a momentelor principale: *chemarea la nuntă, adunarea la mire, plecarea după naşi, după mireasă, plecarea la cununie, jocul în timpul cununiei, venirea la casa mirelui, petrecerea propriu-zisă, strigarea cinstei, jocul miresei* etc[19].

Tinerii care se vor lua, după ce discută între ei, îşi anunță părinții despre hotărârea luată. După consimțământul părinților urmează pețitul care se face cu două-trei săptămâni înaintea nunții. Dacă părinții nu erau de acord, fata era *furată*. La pețit problema principală era zestrea. *Mersul la videre* este momentul în care fata intră în relații cu familia viitorului soț. *Credințarea* sau logodna se făcea la casa miresei, urmată de o petrecere scurtă la care erau chemați 2–3 muzicanți şi tinerii care jucau. Petrecerea ține mai puțin decât o nuntă. Aici vin doar părinții băiatului şi ai fetei, rudele

apropiate, vecini etc, de multe ori petrecerea continuă acasă la băiat până dimineaţa.

La Şicula, Gurba, Apateu, Almaş, Dieci, Sintea – Mare etc, sâmbătă seara, înainte de nuntă, la casa mirelui se gătea steagul de nuntă. Aici veneau o parte din cei chemaţi, fete, feciori aduceau cu ei daruri şi cele necesare pregătirii steagului. După ce erau cinstiţi cu mâncare şi băutură, aceştia se prindeau în joc. Către miezul nopţii invitaţii din partea mirelui şi a miresei, împreună cu *highighişii* plecau spre casele lor.

Steagul se pregătea astfel: pe un bât lung de vreo doi metri şi jumătate se punea o *poneavă* aleasă în război. Pe ea se prindeau cârpe de diferite culori: albastre, roşii, albe, batiste, iar în vârf se puneau zurgălăi sau clopoţei. Stegarul era recrutat din partea mirelui sau a nănaşului. În alte locuri stegar era unul dintre *păläscaşi*. El trebuia să fie întotdeauna un fecior cu părinţi, fie voinic, frumos, dar mai cu seamă să ştie bine juca steagul. Pe Valea Mureşului, la Birchiş, Ostrov, Căpălnaş, Bata, Virişmort etc, steagul se pregătea cu *foionfiu* sau iederă, *pupi* de trandafiri, iar dedesubt se puneau cârpe din cele mai frumoase şi diferite culori. Alături de stegar, în alaiul de nuntă veneau *doleşii* cu *dolii* frumos împodobite. Steagul are un rol foarte important în toată desfăşurarea nunţii. El trebuie să joace în faţa întregului alai, pe drum la mire, la nănaşi, apoi la mireasă, la cununie, ori printre nuntaşi când aceştia se prind în joc. Pe *Ardeleană*, *Rara, Pe-a lungu,* stegarul face ponturi, sărituri sau pinteni. (Şicula, Chier, Târnova, Ineu, Bleliu, Hăşmaş etc. Uneori stegarul ia câte o fată şi se aşază în şirul celorlalţi jucători. Fata se prinde cu o mână de *bâtul* steagului, iar cu cealaltă de umărul băiatului. La celelalte două jocuri, *Mărunţica, Învârtita, Deasa* sau *Pe picior, Romoşa, Întoarsa* etc, stegarul joacă mai mult cu fata. Aceste jocuri nu dispun de elemente de vitruozitate în toată desfăşurarea lor, textul coregrafic fiind diferit de la o localitate la alta. Stegarul se aşază primul în faţa

alaiului de nuntă, urmează naşii, mirele, mireasa, vornicii, chemătorii şi restul nuntaşilor.

În ziua nunții mirele împreună cu stegarul, cu *grăitorul*, cu *pălăscaşii* şi muzicanții plecau după naşi. La curtea naşilor se jucau două sau trei jocuri, după care alaiul pleacă după mireasă. *Givărul, giavolul, grăitorul* etc. miresei apărea în fața nuntaşilor mirelui. Între acesta şi *vornicul* miresei se încingea o adevărată dispută. Orațiile de nuntă erau diferite şi variate de la un sat la altul. În toate zonele arădene *cerutul miresei* are aproape aceeaşi desfăşurare. Prima dată este adusă o *babă*, care este refuzată de *grăitor* şi de restul nuntaşilor. În zona folclorică a Ineului (Şicula, Gurba, Chereluş, Moroda etc.), *baba* este jucată de către unul dintre nuntaşi (de obicei se joacă o *Mănânțauă,* care este jocul miresei), apoi vornicul mirelui o plăteşte cu câțiva lei şi o lasă să plece. În alte localități, pe lângă *babă* este adusă o *miresuță* (o fetiță de 8 – 9 ani îmbrăcată mireasă şi cu coroniță) care este jucată şi plătită.

Când se aduce mireasa *cea bună* se cântă *Oi nam şi dai na cunună*. Cântecele de mireasă sunt diferite de la sat la sat. În curtea miresei se joacă mai multe jocuri, după care se cere să se constituie alaiul având din nou în frunte stegarul. În majoritatea localităților de pe Valea Mureşului şi a Crişului-Alb se cântă de către toți nuntaşii *Bate ceasul bate unu / Eu mă duc să mă cununu*. În deplasarea alaiului de nuntă se cântă *marşuri* specifice sau *ardelene*, pe care fetele, nevestele, *descântă* la mire, mireasă, naşi, nuntaşi etc. La Macea, Şimand, Galşa, Şicula, Craiva etc, feciorii se prind în cerc cu brațele pe umeri şi se deplasează jucând în pinteni, paşi tropotiți, sărituri de tot felul. Tineretul nu participă la cununia religioasă. Ei joacă în curtea bisericii tot repertoriul de joc cunoscut la hora satului.

După venirea de la cununie, la casa mirelui în curte se află o masă pe care se pune: colac, grâu, o cană cu apă şi busuioc, iar lângă masă o *vadră* cu apă. Soacra mare stropeşte mirii cu apă *ca să le fie bine toată viața*. Masa este înconjurată de trei ori de miri,

apoi mireasa răstoarnă cu piciorul *vadra* de apă. În alte locuri, mirele duce *vadra* cu apă la o ultoaie şi o udă. (Semnificaţia actului de fertilitate al acestui moment). Colacul este aruncat peste nuntaşii tineri, iar care-l va prinde în acel an se va însura sau marita[20].

Tot ritualul care se petrece la venirea mirilor este de mare profunzime, încifrând momente cu un profund caracter emoţional.

La petrecerea propriu-zisă se joacă toate jocurile cunoscute, de către toţi cei prezenţi, tineri, căsătoriţi şi vârstnici. La nunţile la care am participat la Ineu, Hăşmaş, Şicula, Avram Iancu, Chisindia, Almaş, Zimbru etc, cei mai în vârstă se aşezau în şir, alături de partenerele lor şi jucau plimbându-se lung, executând totodată paşi tropotiţi sau pinteni. La Macea, Galşa, Măderat, Şimand, alături de cei în vârstă jucau şi tineri necăsătoriţi, care formau alte şiruri. Am constatat cu bucurie că între aceste două generaţii nu există diferenţe vizibile în ceea ce priveşte modul de interpretare şi cunoaşterea repertoriului coregrafic existent. Uneori la nunţile de la Hăşmaş, Groşeni, Ghişlaca, Susani, Şicula, Gurba etc vârstnicii cer să li se cânte un joc *bătrânesc* (o *Ardeleană* sau *Sărită* cântată de *highighiş,* într-un tempou mai lent). Pentru noi a fost o desfătare să privim ca la un spectacol alături de cei tineri felul în care aceştia executau unitar toate figurile de joc. La nunţile la care am participat în unele localităţi de pe malul drept al văii Mureşului, Petriş, Ilteu, Săvârşin, Lupeşti sunt diferenţe destul de mari privind modul cum se joacă de către vârstnici şi cei tineri. În aceste localităţi *Ardeleana* se joacă cu paşi sincopaţi de către cei mai învârstă. Tinerii, în schimb, au simplificat acest tip de joc, mărginindu-se la execuţii în care sincopa a dispărut. La Bârzava, Şoimoş, Radna, Dumbrăviţa am văzut bătrâni care jucau trei tipuri de *Ardeleană*. Prima cu paşi sincopaţi la care celula ritmică primară este pasul vârf-toc. A doua, care i se spune *Smintita*, dar aici celula primară este un pas sărit pe piciorul stâng, când deplasarea se face spre dreapta. Cel de al treilea tip de joc este *Ardeleana nouă*

care se joacă cu paşi lungi, mărunţi, încrucişaţi la dreapta şi stânga, dar nesincopaţi. În aceste localităţi tinerii cunosc doar *Ardeleana nouă*.

După ce miresei i s-a pus *conciul* ea este *jucată pe bani*. În fiecare localitate *jocul miresei* are o melodie proprie. La Dezna, *jocul miresii* se cheamă *Nevestească*. Acesta se făcea după cântecul *Ei n-am şi dai na cunună*, apoi i-a pus *conciul* şi *cârpa*, ea fiind de acum nevastă. În ariile folclorice Hălmagiu, Gurahonţ se cântă cam aceeaşi melodie pentru *jocul miresii*, care este o *Măruntică şchiopătată*. (La Zimbru i se spune *Şchiopiţa,* iar la Păiuşeni *Cremenea).* La Brusturi, de la începutul nunţii şi până la *jocul miresii*, mireasa nu joacă decât cu mirele. Brusturanii căsătoriţi nu joacă în nici o ocazie împreună, nici chiar la nuntă. Există descântece foarte directe, libere şi care la nuntă se spun pe şleau la adresa vreunui soţ care încearcă să-şi joace nevasta, călcând vechile obiceiuri. Desigur, brusturanii respectă obiceiul, considerându-l ca ceva normal pentru că aşa l-au moştenit din tată-n fiu. La miezul nopţii, *nănaşa* se duce cu mireasa într-o cameră separată pentru a o *înveli*, adică a-i face *conciul*. După ce mireasa are *conciul şi cârpa* pe cap ea este *slobodă*, adică are voie să joace cu toţi nuntaşii[20].

La Pil, Socodor, Vărşand, Şiclău în timp ce mireasa *se întoarce* (este jucată) vătaful întrerupe jocul pentru ca nuntaşii să pună bani în farfurie. El strigă: *Dăstul îi, ho! Dăstul îi pântru doi lei*. Sau: *Ho! Mireasa-i dă vândut.* Pentru a nu i se lua mireasa, jucătorului mai pune bani în *blid*.

În Podgoria Aradului la Cuvin, Miniş, Păuliş, Sâmbăteni, la nuntă, pe lângă repertoriul obişnuit de jocuri: *Ardeleana, Învârtita* şi *Pe picior* se mai juca: *Duba, Desca, Visa, Sorocu* (aceasta din urmă numai la Sâmbăteni, Cicir şi Mândruloc), *A mâţelor, A ursului* etc, *A mâţelor* se joacă noaptea la nuntă în toiul petrecerii de către 5 bărbaţi. Unul dintre ei e vătaful. Ce face vătaful trebuie să execute prin imitaţie ceilalţi patru jucători. Având în vedere că *Zicala*

mâțelor e un adevărat exercițiu de atenție, jucătorii se străduiesc să nu se lase păcăliți de vătaf și de a nu face altceva decât face acesta. Fiecare dintre cei 5 jucători își confecționează din batistă câte o *mâță* (pisicuță). Toate mâțele sunt așezate în rând pe masă, una lângă alta. Fiecare jucător se așază cu gura deasupra mâței sale. Dacă vătaful ia în gură mâța sa de pe masă, fiecare trebuie să facă, simultan la fel. Dacă vătaful reușește să-i păcălească, astfel ca atunci când el ia cu gura mâța sau numai simulează că o ia, iar ceilalți fac contrariul, greșind acesta îi pedepsește, lovindu-i în glumă cu o curea, stârnind haz printre meseni. În tot acest timp, lăutarii cântă *Zicala mâțelor.* (Informații culese de I. T. Florea, de la Traian Cuvinan în oct. 1949 din satul Cuvin). Acest obicei se practică și la Caporal Alexa.

„La Sâmbăteni, în noaptea nunții se făcea jocul ursului. Aici, noaptea la nuntă se face un fel de licitație pentru vinderea ursului. Ursu îi călare pă unu (pe un bărbat), cu o bâtă care are în cap o oală de pământ. Ursu îi legat cu un lanț care zurăie și cu on măsari pe iel. Cînd or ajuns în casă cu ursu, îi zic zicala lui. Bate la licitație în fața lui nănașu: io dau atâta, cela, atâta, io nu dau atâta. La urmă: decât să-l dau cu atâta mai bine-l omor: poac, poac, cu bâta-n cap la urs. Adică în oală! Ursu își dă drumu în jos. Îl iau, îi zic marșu și ies afară". (De la Nicolaie Ioți, 53 ani, din satul Sâmbăteni, în 11 dec. 1973*).* Tot la Sâmbăteni, în noaptea nunții se mai juca *Visa* sau jocul cu perina. Acest joc se făcea spre dimineață când gazda voia să împrăștie ospățul.

La Mișca, Sintea-Mare, Vânători la nuntă se juca un joc hazliu pe care localnicii îi spuneau *Cloșca*. Se adunau vreo douăzeci de bărbați și se așezau în șir unul după altul, plimbându-se printre femei. Cel din față lovește jucătorii din urma sa cu cureaua *să meargă mai repede* în hazul tuturor. La Șeitin acestui joc i se spunea *Leuca*.

Tot la Sâmbăteni, lunea, a doua zi după nuntă, când mirii se duc împreună cu tot alaiul la fântână, după apă, se joacă *Haida,*

soro, după apă, care este de fapt o *Învârtită*. Iată cum descrie Nicolaie Ioți acest frumos obicei:

„Luni dimineața, după nuntă, după ce se face ziuă, toți uspătorii merg la fântână. Mireasa şi mirele cu un chiscan împănat cu flori (sau un ciubăr), unul de o parte şi altul de alta, merg la fântână. Lăutarii le cântă melodia asta. La o fântână mai apropiată, cum or fost odată fântâni în uliță. Până trage mireasa apă, le cântăm şi ceilalți joacă. După ce or plecat, unul din uspători îmburdă (varsă) apa din chiscan, de care țin mirele şi mireasa, înconjurați de pălăscaşi. Şi de-o şase, şapte ori ne-am întors din drum după apă. Ajunşi acasă la locul nunții, mireasa e uscată de nuntaşi împreună cu chiscanul pe masă, în curte. De acolo, cu un buchet de busuioc înmuiat în apă, mireasa stropeşte nuntaşii. După ce e coborâtă, mireasa răstoarnă masa cu tot cu chiscanul de pe ea." Obiceiul e încă în uz în Sâmbăteni şi în alte sate (mai ales în părțile nordice ale Banatului), la nunțile mai mari care se țin şi lunea. În partea deluroasă a văii Mureşului, apa se varsă ritual de către mire şi mireasă pe tulpina unui *ultoi* (pom tânăr altoit) simbol al rodniciei.

Deseori la nunți pe lângă repertoriul obişnuit, unii din vârstnici şi buni cunoscători cer muzicanților să li se cânte anumite jocuri pe care aceştia le-au practicat în tinerețe, dar acum ele sunt dispărute. Astfel, la Bocsig şi Ineu se mai joacă: *Bogăreasca, Popeasca, Du-te la izvor, Plugăreasca etc.* În Podgoria Aradului, la Măderat, Mâsca şi Galşa se mai joacă *Ceica, Izvorul, Lunga,* iar la Cuvin, Miniş, Păuliş şi Sâmbăteni se mai joacă *Duba, Desca* şi *Sârba.* Pe valea Mureşului, la Birchiş, Căpălnaş, Ostrov la nuntă cei mai în vârstă cer să li se cânte: *Sfădita, Măzărichea, Şireghea, Cățeaua, Ciocănița, Jocul lu Ionu lu Oanea (Țela), Tuldău etc.* La Şicula şi Gurba bătrânii preferă *Sărita* pe care o joacă cu paşi lungi şi săltați. În Câmpia Aradului, la Secusigiu, Firiteaz, Fiscut intră în joc *formaşii,* care joacă figuri de *Soroc,* joc ce se face din ce în ce mai rar. Tot în această subzonă, la Pecica, Şeitin, Semlac se mai joacă *Lunga, Lența, Bradu, Romanca etc.*

În județul Arad, nunta se desfăşoară având un caracter unitar, cu diferențieri zonale, privind atribuțiile personajelor care îşi joacă rolurile în fața unui numeros public, respectiv colectivitatea satului. Prin amploarea sa spectacolul nupțial constituie o mare manifestare artistică populară, în care momentele de veselie, exuberanță şi umor popular, alternează cu momente de caracter dramatic solemn. Nunta ca rit-spectacol şi rit de trecere, generează un întreg repertoriu de lirică şi epică populară, în care cântecele şi jocurile tradiționale se înlănțuie într-o ordine firească, ce s-a perceput prin generații până în zilele noastre.

2. *Târgul sărutului*

La Hălmagiu, de ziua lui Sân Toader (primăvara devreme) se desfăşura cu ani în urmă un interesant obicei denumit *La gură dulce* sau Târgul sărutului.

Această sărbătoare anuală a tinerilor căsătoriți în lunile ianuarie – martie (câşlegi), avea o particularitate deosebită în contextul general al manifestărilor folclorice din ținutul Hălmagiului.

La Târgul sărutului veneau neveste tinere sau *domnițe*, cu soții îmbrăcați în haine de sărbătoare, purtate la nuntă şi însoțite de muzică şi de rude apropiate. În această zi de sărbătoare, satele din *Ținutul Hălmagiului* îşi adunau tinerii căsătoriți, îi urcau în căruțe împreună cu muzica şi nuntaşii gătiți ca pentru sărbătoare şi veneau la târgul de la Hălmagiu. Pe tot parcursul drumului , atât la durere cât şi veneau la întoarcerea, muzicații cântau melodii specifice de nuntă, iar nuntaşii cântau şi se veseleau.

În centrul comunei Hălmagiu, unde în prezent se află bustul lui Avram Iancu, se desfăşoară această sărbătoare în toată amploarea ei. Tinerii căsătoriți, indiferent de satul din care făceau parte se *sărutau* între ei. De asemenea fiecare îşi sărută nuntaşii

aflați la această sărbătoare. Această nuntă comună, organizată la nivelul *Ținutului Hălmagiului*, se desfăşura grupat, pe sate, fiecare participant beneficiind de dreptul de a juca fără să aibă obligații de plată pentru muzicanți.

Iată cum descrie Traian Mager în lucrarea *Aspecte din munții Apuseni* acest obicei denumit *La gură dulce*:

„Neveste tinere măritate, în *câşlegi*, vin însoțite de mamele lor soacre la Hălmagiu, la bâlciul din întâia săptămână a postului mare. Mama soacră oferă *cinste* dintr-o sticlă de băutură însoțitorilor cunoscuți, nevasta oferă gură (sărută) celui *cinstit*. Obiceiul se pierde”[21].

Din informațiile culese, obiceiul s-a desfăşurat până în anul 1923.

Am putea sintetiza astfel, că Târgul sărutului este de fapt un important element de unitate spirituală, a trecutului valoros dintr-o zonă folclorică atât de bogată în tradiții. Faptul că presupune în primul rând participarea tinerilor, favorizează strângerea legăturilor între generații, posibilitatea transferului reciproc de informații şi experiență de viață, lucru atât de util în planul social. Pe lângă aceste aspecte care vizează în primul rând probleme de tradiție folclorică, acest obicei presupune fericitul prilej de prelungire a momentului de veselie şi bucurie de viață trăit cu prilejul nunților, lucru de altfel atât de specific poporului român.

Având în vedere valoarea artistică şi spectaculară a acestui obicei, *Târgul sărutului*, a fost scenarizat în trei variante: La Hălmagiu de către Ioan Păiuşan şi Elena Neacşu, la Sebiş de Vitalie Munteanu, iar la Arad, de către Uiuiu Teodor. Spectacolul cu *Târgul sărutului* a fost pus în scenă cu ansamblul folcloric U.J.C.M.

Credem că în anii următori, împreună cu organele locale, vom putea revitaliza acest obicei deosebit de frumos, să-l desfăşurăm din nou în Târgul Hălmagiului şi să-i dăm din nou strălucirea de odinioară.

3. Obiceiul cătănaşilor (recruților)

Plecarea în armată constituie un eveniment deosebit în viața tineretului. La Nădab, fetele strânse în şezătoare, împodobeau cu migală căciulile feciorilor care urmau să se prezinte la recrutare[22]. De îndată ce tânărul a trecut prin fața comisiei de recrutare şi aceasta a stabilit că este *apt pentru serviciul militar,* tinerii erau numiți de aici în colo *recruți* şi aveau dreptul de a purta până ce plecau în armată o panglică tricoloră înfăşurată în jurul căciulii sau a *clopului*. Purtarea panglicii tricolore avea două semnificații: în primul rând aducea împlinirea bărbătească a tânărului, maturizarea lui, marcând trecerea lui în rândul bărbaților, iar în al doilea rând scotea în evidență tânărul apt de a deveni ostaş.

Obiceiul *cătănaşilor* este cunoscut în toate subzonele arădene, având o amploare mai deosebită în Câmpia Crişului Alb la Nădab, Cintei, Zărand, Şicula, Bocsig etc.

În aceste localități, evenimentul este marcat printr-o pregătire specială ce anticipează o petrecere cu muzică şi joc.

Dintre jocurile feciorești practicate în acestă ocazie, amintim: *Raru* la Nădab, *Pe-a lungu* la Apateu şi Şepreuş, *Ardeleana* şi *Sărita* la Şicula, Ineu, Gurba şi Moroda, acestea fiind cântece cunoscute la jocul satului, dar care au forme coregrafice diferite, în sensul că, neavând partenere, feciorii erau obligați să joace singuri, folosind astfel o mare varietate de figuri cu paşi tropotiți, pinteni simpli şi dubli, bătăi în cizmă, având la bază acest context social, jocurile cu caracter mixt s-au transformat treptat, cu anii, în jocuri feciorești.

În Câmpia Aradului, la Secusigiu, Fiscut, Firiteaz, Sâmbăteni, Mândruloc etc, acest obicei al *cătănaşilor* avea o desfăşurare similară cu cel din Câmpia Crişului Alb, numai că aici se juca un joc specific feciorese cu *forme* diferite numit *Sorocu*.

4. Ceremonialul funebru

În majoritatea localităților din Arad, la mort nu întâlnim manifestări coregrafice deosebite ca în alte zone folclorice ale țării[23]. La Zimbru şi în alte sate din jurul Gurahonțului, la priveghi se făceau diferite jocuri de societate: *Ațele, Doldora, Pâcu* etc, dar care nu erau însoțite de muzică.

După spusele unor bâtrâni, în jurul Hălmagiului, se făcea *Hora mortului*.

La Dezna când murea câte un tânăr, fată sau băiat, necăsătoriți, aceştia erau îmbrăcați miri. Era obiceiul ca după înmormântare să se cânte la fața locului o *Ardeleană*, un *Mănânțăl,* dar niciodată nu se juca. (Ne relatează Teodor Costea, 50 ani, în data de 5 iunie 1975).

Desprea felul cum se făcea priveghiul la Berindia ne informează rapsodul popular Ioan Lucaci, 63 de ani, în 20 octombrie 1983:

„La noi la priveghi se făcea cal. Erau patru bărbați. Doi formau calul, unul îl ducea , era vânzătoru, iar altul cumpărătorul. Primul avea o bâtă în mână, iar în capătul bâtei o oală. Al doilea stătea cu *brâncile* peste el. Peste amândoi se punea o *cergă*. Veneau dintr-o altă cameră. Vânzătorul îl ducea de căpăstru. Atunci începea târguiala:

– ***No, cît ceri pe el?***

– ***Păi, cer tri mii de lei.***

– ***Io îți dau cinci sute.***

Şi aşa se tot târguiau până ce acela care vindea calul zicea:

– **Decât să-l dau cu atâta, mai bine-i dau în cap. Atuncea vânzătorul lovea cu bâta în oală. Lumea adunată la priveghi râdea, se veselea şi mai trecea din jalea care era în casă”**[24].

Informatoarea Maria Horga, 54 de ani, în 16 decembrie 1984, ne povesteşte despre cum se făcea priveghiul la Țărmure, lângă Hălmagiu:

„Acolo unde nu era jale mare se făcea jocul *La purice*. Unul avea o *ştergură* răsucită şi punea altul pe scaun şi zicea:

– ***Întoarce-te, purice!***

– ***Nu mai pot!***

– ***Până când?***

– ***Până când Florica lu Pavel nu va pupa pe Nicolaie a lu Tâşcă.***

– **Dacă nu voia să meargă, atunci lua câteva pe spate cu ştergura.**

(Acest joc este asemănător cu cel de la şezătorile din Câmpia Crişului Alb). Alteori se puneau femei sau fete *pă doşcă*. Era o scândură, la capătul căreia stăteau doi şi prindeau câte o femeie sau fată şi o trăgeau *pă doşcă*, jocuri d-aistea prosteşti. Stăteau la priveghi până s-o orbit de ziuă”.

Obiceiurile din ciclul vieții practice în momentul pe care le-am descris: naşterea, botezul, nunta, înmormântarea, cătănaşii etc. prezintă o totalitate de manifestări ale spiritualității umane în care elementul catalizator este legătura dintre generații.

Obiceiurile de trecere ce conservă memoria unor străvechi concepții asupra omului, societății şi naturii ele reflectă, condițiile vechi de viață în care gândirea, experiența muncii şi a cunoaşterii omeneşti erau reduse la o arie primitivă, elementară. Riturile de trecere sunt deseori presărate cu elemente mitologice provenite din cultul soarelui, al focului purificator, al apei, al vegetației în care cuvântul şi cel care-l pronunță aveau puteri magice.

Toate aceste datini şi obiceiuri au fixat în conştiința poporului valori estetice nepieritoare, cu un profund caracter spectacular şi care alcătuiesc o avuție spirituală în fondul de aur al culturii noastre populare.

C. Obiceiuri calendaristice

a. Jocul în contextul obiceiurilor de iarnă

Dintre datinile şi creaţiile folclorice de peste an, ale poporului nostru, cele mai numeroase , variate, străvechi şi bogate în semnificaţii sunt cele care ţin de ciclul calendaristic al obiceiurilor de iarnă. Acestea îşi au originea în străvechiul patrimoniu al culturii folclorice traco-dace, continuat apoi cu bogatul context de obiceiuri şi creaţii populare daco-romane, preluat în limbă şi dezvoltat în noile condiţii.

„Încadrat în spiritualitatea folclorului nostru, acest cuprinzător capitol al artei folclorice a devenit de-a lungul veacurilor o însemnată arhivă vie de informaţii istorice şi culturale”[25].

Obiceiurile de iarnă din inima munţilor Apuseni şi până în Câmpia Mureşului şi a Crişului Alb poartă dovezile veşniciei româneşti. În toate creaţiile populare care însoţesc aceste datini descoperind o lume a moralităţii, a sensibilităţii artistice, a dragostei de viaţă, a unor oameni legaţi de aceste meleaguri adânc brăzdate de istorie şi legendă.

În localităţile arădene se fac pregătiri din timp în vederea colindatului, privind repertoriul şi organizarea cetelor. Colindele antagonice, pe două grupe, din zona Hălmagiului cer o pregătire specială privind succesiunea frazelor melodice. Repertoriul colindătorilor se continuă cu al muzicanţilor, care creează o atmosferă de joc şi veselie la casele unde sunt fete de măritat.

Alături de unele colinde cu caracter general, care marchează anumite momente din desfăşurarea datinii, se situează cele care evocă atmosfera sărbătorii Crăciunului, adresate gazdelor, bunilor gospodari, cărora în colindele cântate la fereastră li se solicită primirea în casă. În aceste colinde gazdele sunt numite *boieri mari* (*Ciucur verde de mătasă; Iată, vin colindători; Deschide, nană, uşa;*

Slobozi-ne gazdă-n casă; Ce sară-i d'aiastă sară; Sculați, sculați, boieri mari; Scoală gazdă, nu dormi; etc.). În localitățile Hălmăgel, Brusturi, Tisa, Avram Iancu, etc. colindătorii se opresc la ferestre şi fără a întreba dacă este *Slobod a colinda* încep colinda gazdei. Colindătorii cu dube dau impresia că ar coborî din pădurile seculare ale Munților Zărandului. Pentru ei toate porțile sunt deschise, gazdele primindu-i cu mare bucurie.

În negurile timpurilor, grandioasele serbări aveau loc în preajma Anului Nou, care coincidea cu începutul primăverii. Odată cu intrarea în vigoare a calendarului Iulian şi mutarea Anului Nou la calendele lui Ianuarie, fastuosul repertoriu al practicilor folclorice, împreună cu refrenul *Flori dalbe flori de măr* s-a plasat plin anotimp geros la solstițiul de iarnă al *nebiruitului soare*, a victoriei luminii asupra întunericului, când nopțile începeau să se micşoreze şi zilele să crească. Atunci era primul semn de reîntoarcere a *soarelui-neînvinsul*, aşteptându-se primăvara, anotimpul renaşterii şi reînvierii vieții[26]. Gândind şi trăind bucuria reînvierii naturii , fară îndoială că omul a trăit şi grija, teama, speranța pentru noul an agrar şi atunci firesc a fost să treacă după credință la acte rituale prin care să aducă laudă, slăvire, *domnului căldurii şi luminii.*

Reînnoindu-se continuu, an de an, ciclul calendaristic al obiceiurilor de iarnă este cel mai bogat şi plin de farmec în manifestări culturale populare. Acest tezaur de variate creații folclorice se desfăşoară sub forma colindatului, iar rosturile magico-rituale de odinioară sunt substituite de funcția bunelor urări din zilele noastre.

Fascinația ce o exercită elementele spectaculare cu care este înveşmântat cuvântul ritual este atât de mare, încât aproape că nu există eveniment din categoria celor amintite să nu fie puternic marcate de cromatica vestimentară şi sonoră, de elementele coreice, de gesturi etc.

Universul colindelor laice este străbătut de motive folclorice fundamentale cum ar fi: *motivul mioritic, al junelui*, asemuit

voinicului, care aduce de la vânătoare *leu legat-nevătămat*, al *dalbei feciorițe* etc.

Restul colindelor au o tematică foarte variată, ce ține de ocupațiile vitale primordiale: agricultura, viața pastorală, vânătoarea, creşterea animalelor etc, multe dintre colindele cunoscute cuprind elemente filozofice despre lume şi viață, cosmogonice, diferite metamorfoze ale unor narațiuni cu nuanță socială (săracul şi bogatul), despre facerea pământului, a cerului, a apei (cosmogonice) etc.

Dintre obiceiurile de iarnă cele mai semnificative amintim: Colindatul, Dubaşii, Turca, Căluşerul, Vertepul, Pluguşorul, Vergeul, Sorcova, Conacul etc. Toate aceste obiceiuri au o strânsă legătură cu viața socială şi de familie, cu munca şi interesele economice ale comunității. Ele au pierdut din vechile caracteristici magico-rituale şi s-au adaptat treptat, fără discontinuități, devenind în zilele noastre adevărate spectacole de poezie, cânt şi joc. Majoritatea acestor obiceiuri se practică şi azi, având o bogată substanță folclorică şi funcție artistică deosebită, cu caracter spectacular, fiind mereu solicitate şi puse în valoare, asigurându-se transmiterea lor mai departe.

1. Dubaşii de pe Valea Mureşului şi a Crişului Alb

Aparținând unor conştiințe colective limbajului complex al datinilor de iarnă, încifrează mesaje artistice transmise prin: muzică, literatură, dans etc. În timpul colindatului, în lumea satului tradițional, grupul fetelor şi al feciorilor se manifestă diferit. În contextul acestor datini, jocul tradițional apropie cele două grupuri şi menține neschimbat caracterul socio-cultural şi spectacular.

Tinerii se organizează în cete de colindători, dubaşi, mascați etc. Dintre aceştia dubaşii sunt cei mai bine constituiți, în care etapele de pregătire sunt bine fixate, cu un repertoriu muzical-

coregrafic neschimbat, acelaşi de la an la an. Colindele şi jocurile practicate de cetele amintite sau pe care noi le consemnăm şi din alte surse (culegeri, anchete, spectacole etc.) au o mare vechime. Am considerat că este necesar să ne întoarcem la începuturi şi să încercăm, aidoma unei arheologii, descifrarea tainelor ascunse ale acestor creații.

Cântecul şi dansul au devenit satisfacții estetice după un lung proces de evoluție. Dansurile rituale, izvorâte la început din cultul totemic ce a dat naştere la variate ceremonii de inițiere, căsătorie, moarte etc. aveau un caracter magic. În societățile primitive caracterul ritual al dansului legat de muncă, vânătoare, pescuit, căsătorie etc., se împlineşte cu celelalte activități : sculptura şi pictura, care inițial au avut un caracter sacru, devenind cu timpul independente.

La început, când omul era dominat de forțele fricii, dansul era legat de cultul lunii şi al soarelui, ca izvor al vieții pe pământ. Concomitent cu formele de mişcare, care inițial au fost susținute prin zgomote nearticulate, apare cel de-al doilea sistem de semnalizare, vorbirea, mijlocul conştient de comunicare. Actele şi scenele rituale însoțite de dans sunt *acompaniate* de vocile omeneşti. În această fază am putea vorbi despre relația între actul mişcării şi cel al vorbirii, în care accentele se succed conştient în tiparul metric al paşilor.

Forma circulară de execuție, prezența mişcărilor şi a cântecului, în care mimica avea un rol important propulsează caracterul ritual al dansului. Prin însuşi caracterul războinic sau cinegetic, dansul oamenilor primitivi devine o forță cosmică şi totodată mijloc de existență.

În peşterile paleoliticului s-au descoperit bizoni de lut în jurul cărora se mai păstrează urmele lăsate de dansatorii primitivi, care sperau că în felul acesta vor obține rezultate mai bune la vânătoare.

Datorită ritualului, trecutul dansului se împleteşte pe de o parte cu periodicitatea istoriologică şi sezonieră, iar pe de altă

parte cu trecutul îndepărtat care îi uneşte pe oameni de-a lungul generaţiilor, pe morţi şi pe vii. În gândirea mitologică, moartea era firească, dar şi necesară, pentru că după ea urma viaţa, fertilitatea, abundenţa. Pentru omul primitiv ginta era fundalul existenţei, era experienţa primară a întregirii.

Cu timpul, omul primitiv practică dansul în alte scopuri, cele de petrecere.

„Totuşi face din ce în ce mai mult părerea că dansul a trebuit să fie practicat de la începuturi şi cu scopuri profane, pur distractive, fiind acesta atât de inerente naturii umane, chiar pe stadiul cel mai de jos." (*Bîrlea Ovidiu, Eseu despre dansul popular românesc, p. 10-11)*. La multe popoare, după cucerirea bunurilor materiale, începe preocuparea pentru obţinerea bunurilor spirituale, context în care dansul iese oarecum din sfera magico-rituală. Persistenţa încă a multor dansuri închinate luminii, soarelui, lunii, a dragostei, a vieţii veşnice ne demonstrează faptul că ruperea de sacralitate nu este posibilă.

Ritualul, care a stat la baza gândirii primitive, se va menţine şi la societăţile evoluate. În cadrul ritualului prin dans se păstrează mai mult unele aspecte arhaice decât în limbă sau în muzică. Vorbirea şi cântecul au o mai mare mobilitate în comparaţie cu dansul care este mai stabil.

Din dansul antic se mai păstrează şi astăzi elemente, mişcări, gesturi, etc. La greci dansul „Syrtos", iar la spanioli „Fandango" sunt, după mărturiile rămase în scrierile lor, dansuri ale antichităţii. Descrierea pe care Xenofon o face referitoare la dansul tracilor în faţa elenilor se pare că din dansul acestora „Căluşul" actual a preluat destule elemente, dar mai cu seamă semnificaţia „celui căzut".

„După libaţii, tracii se ridicară şi începură să joace cu armele lor; săreau în aer cu o mare uşurinţă, fluturau în mâini pumnalele, iar la sfârşit unul dintre dansatori îşi loveşte partenerul. Toată lumea credea că l-a rănit căci omul a căzut la pământ, dar nu fără îndemânare. Paphlagonii strigară din răsputeri. Învingătorul, după

ce şi-a despuiat de arme tovarăşul învins, ieşi cântând cântecul lui Sitalkas, în vreme ce alți traci îl duceau pe pretinsul mort, care de altfel nu pățise nimic. (*Bîrlea Ovidiu, p. 131*). „

Despre felul muzicii de acompaniament nu avem nici o relatare. Poate era un dans în ritmul armelor, de vreme ce numai la urmă învingătorul a început să cânte.

Dansurile aparținătoare unor entități socuale sunt de neimitat, ele nu se pot copia de una sau două generații. Actele ceremonial-rituale ce se împletesc cu cele de natură profană sunt inseparabile de formele coregrafice. Astfel ,cultul soarelui, al lunii antropomorfizat pe diferitele creații populare păstrate până în zilele noastre au avut la bază acte rituale cu momente coreice. Sărbătoarea noului an agrar în spațiul vechii Dacii avea la bază calendare lunare, apoi solare ce au generat momente în care plăcerea supremă a petrecerii, euforia, stările sufleteşti descătuşate explodau în manifestări cu dans şi muzică (sărbătorile dionisiace).

Inspirate din cultul lunii, totalitatea producțiilor folclorice au avut la bază mişcarea în spirală, prezentă şi astăzi pe pereți, stâlpi, ceramică, cusături, etc. Coregrafia populară păstrează până astăzi multe din desfăşurările sub formă de spirală sau melc: *Hore*, *Sârbe*, *Brâie*, *Purtate de fete* etc.

Dacă în limbă au rezistat romanizării un număr mare de cuvinte de origine geto-dacă, cu accente lungi şi scurte, tot aşa au rămas şi în muzică, dar mai ales în dans, structuri ale sistemului giusto-silabic sau dansat.

Sistemele metrice din muzică şi cel coregrafic au apărut concomitent? Care dintre ele are prioritate? Când aceste forme au atins nivelul maxim de şlefuire artistică? În Antichitate, în Evul Mediu sau în Epoca Modernă? În care perioade ale istoriei s-au cizelat şi cum au evoluat? Are acest proces o evoluție continuă sau astăzi asistăm la aspectul involuției? Iată doar câteva dintre întrebările pe care le ridică problematica actuală a etno-muzicologiei şi coreologiei.

Formele de bază precum şi elementele constitutive ce țin de arhitectonica unor colinde şi jocuri s-au zămislit cu mult înainte, iar relația dintre cele trei genuri, literar-muzical-coregrafic, s-a realizat numai odată cu formarea definitivă a limbii.

Dacă ar dori cineva să-şi imagineze cum ar arăta un dans antic s-ar găsi mult mai aproape de realitate cunoscând rudele acestuia cu care s-a născut şi crescut împreună. Universul pe care încercăm să-l reconstituim este expresia zomolismului, credință antică cu mare putere de modelare a comportamentului autohtonilor şi care s-a menținut până în secolul II-III e.n. (*după scrierile lui Origen).*

Cultul lui Dionisos la geto-daci trece din regiunile pontice până la grecii din Ionia. „Existența în cetatea dobrogeană (Histria) a unor serbări muzicale şi gimnastice cu o periodicitate regulată, organizate de obşte prin împuterniciți , trebuie să se fi numărat printre cele mai importante ale anului în care cultul lui Dionisos trebuia să fi ținut un loc în frunte” (*D.P. Pippidi, Contribuții la istoria veche a României p. 462).*

De-a lungul istoriei miturile agro-pastorale şi vânătoreşti sunt preluate de o lume în care interesele şi tendințele creatoare devin opuse. Cântecul şi dansul nu mai este subordonat vechii funcții mitice el fiind de acum în mâna regalității servind pentru glorificarea monarhului. Dacă la început oamenii dansau pentru vânat, naştere, soare, apă etc, acum ei dansează pentru rege, nobili, cler etc. Dar cultul lui Dionisos se va menține încă mult timp după părăsirea Daciei de către legiunile romane. Chiar şi cântecele care însoțeau dansurile cosmice şi mistice sunt pomenite în documentele vremii. Canonul 62 al Sinodului Ecumenic Trullan, care s-a ținut la Constantinopol în anul 692 este un document deosebit de prețios ce vine în sprijinul afirmațiilor noastre. Prin acest document autoritățile clericale interzic cu desăvârşire desfăşurarea dansurilor şi cântecelor închinate cultului lui Dionisos. „Aşa zisele Callende şi aşa zisele Bota şi cele ce se numesc Brumalia şi prăznuirea care se săvârşeşte în prima zi din luna martie, hotărâm

ca îndată să înceteze din uzul credincioşilor, dar lepădăm şi dansurile publice ale femeilor, ca fiind necuviincioase şi pot aduce multă stricăciune şi pierzanie, de asemenea şi dansurile şi ceremoniile executate de bărbaţi sau de femei după un obicei vechi şi străin credincioşilor, întru cinstea celor ce în chip mincinos se numesc zei de către păgâni, hotărând ca niciun bărbat să nu îmbrace haină femeiască, nici femeia cele ce se potrivesc bărbaţilor. Dar să nu îmbrace nici costumul comic satiric sau tragic, nici să nu strige la numele urgisitului Dionisos când se storc strugurii în teascuri. (*Dr. Nicodim Miloş, Canoanele bisericii ortodoxe însoţite de comentarii p. 434).*

Suntem la sfârşitul secolului al VII-lea, peste noi nu a trecut decât un val de migratori. Aceste jocuri se practică şi astăzi după 1300 de ani.

Organizarea administrativă, socială şi politică în obştii săteşti a influenţat în mod deosebit menţinerea şi evoluţia în timp a muzicii şi a dansului. Aceasta este explicaţia că în folclorul nostru s-au menţinut peste veacuri, graţie sistemului de obşte sătească, jocuri de petrecere a colectivităţii, dar şi cu caracter ritual. Modul specific românesc de organizare va avea o influenţă asupra cadrului de organizare a jocului sau horei în zilele de sărbătoare.

Sărbătorile calendaristice prilejuiesc manifestări în care jocul mai păstrează şi astăzi din caracteristicile de odinioară. Enumerăm doar câteva dintre acestea:

– ***păstoreşti – Jocul cu bâta, Jocul ciobanilor în jurul focului, La făcutul laptelui, La plecarea oilor la munte;***

– ***jocuri vânătoreşti – A cerbului, A ursului, a Căiuţilor, Turca;***

– ***ritual-nupţiale – Intrarea fetelor în joc (Lioara, De-a zioara), Şiruri, Jocul miresii, Sânzâienele.***

O parte din aceste jocuri se desfăşoară la solstiţii având funcţii solare. Fără pretenţia de-a fi elucidat pe deplin aspectele şi problematica apariţiei şi evoluţiei în timp a coregrafiei populare,

am încercat să dăm un oarecare răspuns, chiar dacă el nu este destul de edificator.

Reconstituirea şi elucidarea acestor enigme şi în special unele aspecte privind geneza formelor coregrafice tradiționale va trebui să aibă la bază intensificarea investigațiilor şi o apropiere de o serie de ştiințe cum sunt: istoria, arheologia, istoria religiilor, mitologia populară, etnografia, folclorul, muzica, lingvistica etc.

Pentru a cunoaşte şi stăpâni cu desăvârşire semnificațiile şi tainele încă ascunse din folclorul coregrafic românesc este necesar să investigăm toate zonele, deoarece există pericolul pierderii acestor comori din cauza sistematizării şi urbanizării excesive, dar în primul rând, din cauza strămutării oamenilor.

Obiceiul colindatului, deşi ne prezintă trei aspecte care se succed în mod regulat (cântec, joc, orație), este unul dintre cele mai complexe manifestări. Colindele şi jocurile cetelor de dubaşi alcătuiesc un gen unitar. Jocurile dubaşilor precum şi colindele acestora prezintă ritmuri comune, deşi ele sunt două entități folclorice astăzi independente. Izvorâte din ființa milenară a poporului aceste creații sunt înrudite între ele având structuri ritmice asemănătoare, aspect vizibil pe întreg cuprinsul țării. Vechimea şi arhitectonica lor ne demonstrează că ele s-au născut şi cristalizat în aceleaşi epoci istorice.

Elementele coregrafice din contextul datinilor de iarnă se concretizează prin jocuri distincte practicate de microgrupul feciorilor, având un pronunțat caracter structural şi interpretativ.

Genurile coregrafice adaptate acestor contexte sunt cele mai vechi în care se reflectă forme ce cu timpul au devenit statornice şi definitive, grupate în cicluri aparținătoare fondului curent.

Ca şi expresii tradiționale a vieții de familie bine orânduite în satul românesc (Pop Mihai, Obiceiuri tradiționale româneşti p. 6) colindele şi jocurile adresate gazdelor, tinerilor de însurat, fetelor, precum şi orațiilor rostite de către mai marele cetelor de colindători, cuprind elemente care se întrepătrund reciproc.

Cercetările făcute pe Valea Crişului Alb, Mureşului, Câmpia şi Podgoria Aradului, fără pretenția unei investigații exhaustive asupra fenomenului specific acestor sărbători, putem afirma că până la această data am cules o parte din jocurile practicate, precum şi unele din datele şi elementele stilistice proprii acestui gen muzical-coregrafic.

Cetele de dubaşi de pe Valea Mureşului ce se deplasează de la o casă la alta în ritmurile marşurilor cântate de muzicanți, au o organizare specifică de la un sat la altul. Acest fenomen este încă viu, iar în ajunul Crăciunului consemnăm activitatea dubaşilor din localitățile Țela, Birchiş, Săvârşin, Troaş, Julița, Corbeşti, etc. Ritmurile dubelor precum şi melodiile de acompaniament sunt foarte diferite şi au legături cu majoritatea jocurilor bărbăteşti sau mixte din localitățile respective. Marşurile dubaşilor cuprind ritmurile binare cu diferite combinații în care apar pătrimi divizate, cărora le corespund paşi de contratimp:

A dubii din Virişmort

♩=120

Dube

Între ritmul dubelor în care apar combinații de tipul dipiricului și spondelului și jocurile *Sfădita*, *Măzărichea*, *Șereghea*, asemănările sunt destul de vizibile. (*Nistor Viorel, Folclor coregrafic, Vol. II, p. 299-325).* Pașii pe contratimp din mersul pe ulițele satului sunt asemănători cu cei din jocul *Hora Mare*. Colinda *Ler Melină* sau *Joacă, joacă tri jocuri* din Căpâlnaș este una dintre cele mai edificatoare imagini a ceea ce era cândva jocul tradițional de duminică în a cărui desfășurare surprindem acel ciclu coreic de trei jocuri: *Ardeleana*, *Învârtita* și *Pe picior*.

Ler, Melină, ler, Melină
Joacă, joacă tri jocuri
Tri jocuri în tri locuri
Dară jocu cine-mi joacă
Toți feciori și fete mari.....

Cetele de dubași de pe malul stâng al Văii Mureșului, de la Căprioara, Căpâlnaș, Birchiș, Țela, Bata nu au jocuri specifice. În schimb petrecerea cu joc acolo unde sunt fete de măritat capătă o amploare deosebită. Jocurile care se practică sunt cele amintite anterior. La *gazda mare* se stăruie mult asupra elementului spectacular, la care, alături de colindători își aduc contribuția și vecinii care urmăresc jocul improvizat. Dorința tinerilor de a se întâlni și juca de multe ori este în detrimentul colindatului propriu-zis. Acolo unde se adună multe fete colindele și orațiile sunt scurtate, abia se așteaptă rostirea de sănătate și fericire gazdelor de către *căpraru* dubașilor că se și începe jocul mixt. În schimb la Țela, localnicii țin foarte mult la textele colindelor și rostirii în întregime a orațiilor. Când nu se respectă în totalitate aceste dorințe ale gazdei ea va proceda la *băgarea în jug* a celui mai mare dubaș, *vaivoda* sau se va tăia din cârnați, atât cât s-a scurtat sau uitat din colindă.

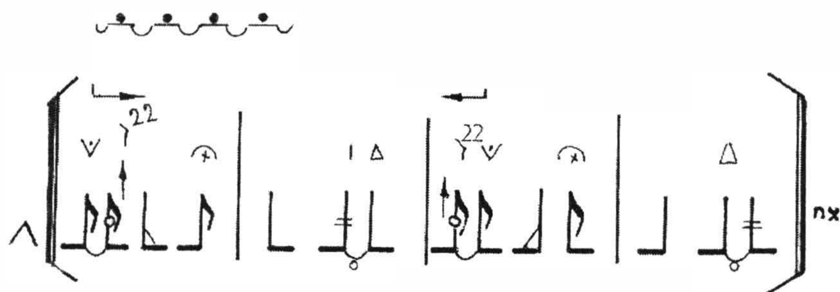
Un aspect particular al jocului generat de spațiul redus de desfășurare constă în predominația învârtitelor în perechi sau al pașilor de odihnă succedați de întoarceri pe sub mână ale fetelor.

Pe malul drept al Văii Mureşului de la Petriş până la Bîrzava marşurile dubaşilor sunt mai lente, iar tempoul melodiilor şi al bătăilor pe dube este mai aşezat. În localităţile Corbeşti, Troaş, Juliţa, consemnăm apariţia elementelor sincopate şi pe contratimp. La Juliţa , în faţa dubaşilor joacă 4-5 feciori care, prinzându-se cu mâinile pe umeri, execută mişcări săltate, bilaterale, la care suportul ritmic este o sincopă intermediară de tipul dohmiacului ascendent.

Jocul dubaşilor din Juliţa (tineri)
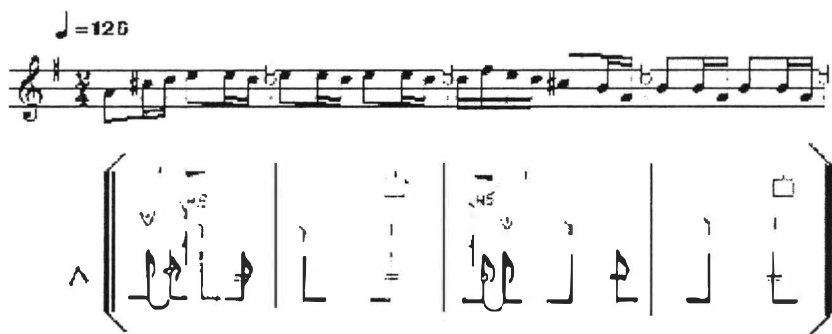
Acest joc sincopat este practicat de generaţia de tineri, de 19-21 de ani (Cartograma coregrafică s-a făcut cu ocazia culegerii din anul 1987 la Juliţa). Culegând de la informatori mai vârstnici am constatat că de fapt jocul *Înaintea dubii* este o *Ardeleană* locală, care are la bază ritmul amfibrahic caracteristic întregii zone.

Jocul dubașilor din Julița (vârstnici).

Structura acestui joc se desprinde din perimetrul generic al Țării Zarandului, ca o coordonată definitorie a genului şi stilului coregrafic tradițional. În aria folclorică amintită *Ardeleana bătrânească* care are la bază o combinație de două celule ritmice – amfibrahul şi spondeul – cu pas vârf-toc sau uşoare sărituri pe piciorul de bază.

Ardeleana bătrânească din Julița

Acest pas stă la baza întregului joc mixt care se face şi cu ocazia colindatului la Săvîrşin, Troaş, Vărădia, Julița, Căpruța, etc. Dar în această subzonă etno-folclorică alături de jocul amintit, apare *Ardeleana nouă*, joc de influență bănățeană. Interferența dintre cele două bazine, Ardealul şi Banatul, se produce în această vatră,

aici, pe malul drept al Văii Mureşului, unde elementele se întrepătrund şi se intercondiţionează reciproc. La jocul *Ardeleana nouă* consemnăm dispariţia sincopei şi apariţia altor celule ritmice: anapestul, dipiricul şi dactilul. La acest joc, pe care îl execută vârstnicii, există o înlănţuire de figuri cu denumirile: *Lunga*, *Smintita*, *Întoarsa*, *Încrucişata* etc. *(Viorel Nistor, Folclor coregrafic, Vol. II, p. 261-296).* Aceste figuri nu sunt cunoscute de către tineri, ei preferând să joace doi la dreapta, doi la stânga, sau să se învârtă în perechi. Pentru cercetătorul anului 2000, când va ajunge în aceste localităţi, să nu uite că prin aceste locuri la joc cântau *lautele* şi cimpoaiele, iar fondul principal îl reprezintă jocurile bătrâneşti cu pas sincopat. Dar, cu siguranţă că nu se va mai găsi cine să-l joace deoarece în anul în care consemnăm acestea (1990) au mai rămas doar câţiva bătrâni care cu greu i-am putut determina să ni-i arate, iar preocupările generaţiilor tinere pentru învăţare au dispărut.

Revenind la marşurile dubaşilor, consemnăm o deosebită varietate privind modul de execuţie şi ritmica acestora. La Roşia-Nouă, Corbeşti, Petriş, pe lângă dubele mici, apare în taraf duba mare la care bătăile pe contratimp sunt în concordanţă cu jocul dubaşilor.

După cum se observă din partitură, între cele patru elemente muzică-ritm de dube-joc-strigătură se realizează un sincretism aproape perfect, iar din suprapunerile acestora rezultă poliritmiile caracteristice genului muzical-coregrafic. La cetele de dubaşi, în care tarafurile sunt constituite din instrumente de suflat, taragoate şi saxofoane, ritmul dubelor este acoperit de sunetul puternic al instrumentelor, neauzindu-se strigăturile sau paşii pe contratimp.

Marşurile şi ritmurile dubaşilor nu sunt aceleaşi în cadrul obiceiurilor de colindat. În localităţile de pe Valea Mureşului există mai multe feluri de bătăi pe dube, cărora le corespund tot atâtea tipuri de melodii. Astfel, la Ţela, Birchiş, Vărădia etc, sunt trei melodii şi trei ritmuri diferite: pe uliţă, la intrarea în casă şi la ieşirea din casă. *(A dubii, A mielului, Zorile).*

A dubii din Corbeşti-Petriş

♩ = 126

Dube mici

Duba mare

nx

nx

nx

Dubaşii de pe Valea Crişului Alb din localităţile Avram Iancu, Lazuri, Tisa, Vidra, etc erau acompaniaţi de *lăute şi burdună* şi se deplasau de la o casă la alta în ritmul dubelor şi al colindelor. *Mă luai a colinda*, *Iară mem a colinda*, *Deschide nană uşa* etc, sunt colindele de fereastră specifice ţinutului Hălmagiului. În zilele noastre obiceiurile de colindat din această minunată vatră folclorică montană sunt pe cale de dispariţie. Colindătorii tineri se apropie din ce în ce mai greu de dube considerând că vremea lor a trecut. Uneori vârstnicii îşi mai aduc aminte de Crăciunul de odinioară scoţând dubele din vreun pod prăfuit cu ocazia unor solicitări exprese.

Ritmul vocal acomodat paşilor din mersul ceremonial îl întâlnim în multe cântece care stau la baza unor obiceiuri de viață sau calendaristice. În deplasarea alaiului de la mire la mireasă, la naşi, la biserică am cules cântece specifice de nuntă: *Ai nam şi dai na cunună*, *Cunună dragă cunună*, *Trandafir în colț de masă*, pe Valea Crişului Alb sau *Până-s meră micucele*, *Sui Mărie în cocie*, *Ce ț-am spus eu țâie*, pe Valea Mureşului.

În localitățile montane din depresiunea Almaş-Gurahonț sau din subzona Hălmagiului obiceiul *Cununii de grâu* era însoțit de cântece ale secerătorilor: *Hai fete la voie bună*, *Cunună de grâu de vară*, *Cununiță, cununiță*, aparținătoare folclorului tradițional sunt de factură ceremonială în care paşii interpreților sunt acomodați ritmului cântecului. Aceste aspecte semnalate mai sus le întâlnim şi în multe dintre colindele Crăciunului. La Bata, pe lângă marşul dubaşilor, care este acompaniat de taraf, aceştia preiau din mers cântecul *Haida, hai cu dubele* adresat gazdelor înainte de intrarea în casă. La ieşirea din casă, pe aceeaşi melodie, dar cu textul *Rămâi gazdă sănătoasă*, dubaşii colindă pe ulițele satului cu descântece şi chiuituri. În schimb la Țela colinda *Ş-acum stau l-am gătatu* vesteşte întregii colectivități că dubaşii au terminat colindatul şi acum ei se îndreaptă spre *gazda nost*, unde se vor întâlni în cea de-a doua zi a Crăciunului, când se va continua cu o altă petrecere cu cântec şi cu participarea fetelor chemate, *Cina dubaşilor*:

Ş-acum satu l-am gătatu
Hai la gazda nost
Zori dalbe s-or revărsatu
Hai la gazda nost".

Grupul de colindători cu duba de la Şicula ies din casă cântând *D-Ioane, d-Ioane*, melodie binară şi cu tempou moderat, în care paşii colindătorilor se suprapun cu accentele dubei şi a colindului propriu-zis:

D-Ioane, d-Ioane,
Leru-i leru-i Doamne

D-Ioane, d-Ioane
Ia-ți avutu tău
Ş-on colac de grâu
Şî te du mai du.....

Colindătorii din Şicula însoțiți de o dubă continuă pe ulițele satului melodii *Io bat duba, io corind*, cu refrenul *Da, ia, da, ia, ha, ha*. Această melodie va fi preluată ulterior de ceata de căluşari, numindu-se *Dichița*, primul joc cu care aceştia intră în ograda gospodarului.

În Cîmpia Crişului Alb, la Răpsig, dubaşii au dube împănate cu vâsc, iar pe ulițele satului aceştia descântă în ritmul dubelor fără acompaniament muzical cu strigături satirice la adresa fetelor leneşe:

Hai, hai, hai,
Hai, hai, hai,
Hai, hai, hai, Mărie hai,
De când nu te-ai periet
Şapte draci s-or speriet.

Referitor la modul de organizare şi desfăşurare a dubaşilor din Răpsig, iată ce ne relatează Nicolae Luca, 48 de ani, în 1976, în 15 XII:

„Noi, de când ne ştim, de când eram copii şi-am văzut şî pe alții venind, băteau pe dube aşe: veneau doi cu doi pă mijlocul uliți, marşu nost cu strigături, iar Iapa, care mergea înainte, umbla de la o poartă la alta. Care deschidea poarta ne băga-năuntru şi începeam a colinda. Aveam marşul dubelor, care pe uliță-i unu, iar când intram în casă-i altul. După al doilea marş, intrând în casa gazdei cântam *Vânători Doamne vânatu* sau *Păstă zare, păstă mare*".

Colindele de fereastră *Noi umblăm a colinda*, *Deschide nană uşa*, *Iară mem a colinda* din crângurile şi cătunele moțeşti sau din localitățile de pe Valea Crişului Alb, cuprind refrene lungi formate din patru versuri cu repetiție: *Ai, hai hai, hai, hai, hai, hai şî numa* etc. Aceste refrene suplinesc textele colindelor care sunt mai

scurte. Întrucât distanțele dintre case sunt destul de mari, iar acestea sunt răsfirate pe coama dealurilor, colindele trebuie să țină şi ele mai mult pentru a vesti gazdelor să deschidă porțile şi să *facă lumină pă obloc*. Cele mai vechi colinde se bazează pe formele ritmice, cum sunt saphicul asociat cu dipodia spondeică, ritm acomodat paşilor din mersul ceremonial. *(Dejeu Zamfir, Foclor din zona Hăşdat-Turda, p. 20).*

Dubaşii de pe Valea Mureşului (județul Arad) au în repertoriu jocuri proprii ce se practică numai cu ocazia colindatului: *A dubii, Căluşeriu, Bătuta, Sârba, Zorile, Sălcioara, Sfădita* etc. Dintre acestea *Jocul dubii* este cel mai vechi, având la bază elemente care îl situează cu mult înaintea jocurilor din fondul curent. Evoluția circulară a jocului este o stare de o solemnitate deosebită şi care ulterior se transmite şi auditoriului. Arhaismul şi suportul ritmic deosebit sunt doar câteva din caracteristicile acestuia. Motivul cosmic, stelar, prezent în creațiile populare de factură materială-porți, stâlpi, furci, ceramică, etc. este prezentat şi în jocurile pe care locuitorii acestor meleaguri le-au păstrat până în zilele noastre. Cultul soarelui prezentat la popoarele traco-dace îl găsim astăzi într-o formă vie prin acest joc, în această minunată vatră folclorică. Desfăşurarea în cerc, presupune un text coregrafic adaptat coeziunii de grup, în care substratul arhaic este vizibil de la primele bătăi pe dube până la terminarea acestuia. Fără să fie adaptate gustului social mişcările jocului par a fi destul de simple. Trecerea jucătorilor pe sub brațele vătafului, mersul şerpuit ce evocă răsăritul, amiaza şi asfințitul sunt elementele ce decurg din mitologia străvechilor băştinaşi. La baza jocului practicat de către grupuri de tineri neînsurați a stat un ritual de trecere, acum în perioada renaşterii, la cumpăna anilor ca o coloană infinită a timpului. Substratul cultic al jocului este uşor de intuit. Văzând o ceată de dubaşi care lasă dubele jos, apoi se apropie unul de altul şi se prind în cerc. La început 16 măsuri muzicale cântate la cimpoi, fluieră, lăută (mai nou taragot sau saxofon) stau pe loc, nu fac nicio

mişcare, parcă le intră muzică în cap, după care jucătorii se ridică pe vârfuri. La comanda vătafului se fac bătăi pe loc ,după care se porneşte în cerc spre dreapta cu paşi tropotiţi. La tinerii din Troaş *A dubii* este unul dintre cele mai fireşti jocuri. În ceea ce priveşte arhitectonica, consemnăm succesiunea fixă de trei paşi spre dreapta începuţi cu piciorul stâng.

Urmărind schemele coregrafice ce reprezintă gradaţia şi evoluţia jocului, consemnăm mai multe faze, inseparabile şi care se succed în mod uniform. Prin mişcarea circulară şi întoarcerea jucătorilor, cercul, ca figură centrală ce constituie simbolul timpului, este desfăcut în părţile lui componente. Parcă ar fi mişcările anulate şi diurne ale soarelui la solstiţii, echinocţii, răsărit, amiază, asfinţit.

După cum arătam, jocul porneşte prin întoarcerea de 360 grade a vătafului, fără să se desprindă de braţe. Dacă până în acest moment cercul se deplasează spre dreapta, după întoarcere, vătaful trece pe sub braţul drept, primul jucător, apoi cel de-al doilea, până trec toţi. La început apare un mic cerculeţ, care creşte pe măsură ce jucătorii trec pe sub braţele vătafului. Cercul creşte până ajunge la forma iniţială.

Din simplitatea şi armonia de grup rezultă un stil propriu al acestei forme coregrafice arhaice. Paşii tropotiţi cu deplasare în sensul şi invers acelor de ceasornic, aplecare uşoară în faţa corpului, dinamica redusă, sunt doar câteva din elementele stilistice. Acestora li se adună strigături viguroase ce sunt intonate cu o plăcere deosebită. Participarea afectivă nu numai a celor din joc şi a *auditoriului* (gazdă, femei, fete, copii) impune desfăşurării o nuanţă de sine stătătoare. Culegerea făcută în 09.12.1990 la Troaş a surprins momentul în starea lui naturală de certă valoare autentică. Jocul s-a făcut în casa lui Lazăr Hord, iar privitorii nu erau simpli spectatori. Dacă în timpul colindelor ei mai zâmbeau, schiţând priviri unul către altul, acum când se juca *A dubii,* parcă totul încremenise. Nimeni nu se mişca, doar tropotul paşilor zguduia din temelii bătrâna casă ţărănească.

A-dubii din Troaş

Tempoul muzical moderat permite deosebirea strigăturilor legate două câte două. Între ele jucătorii mai strecoară câte o chiuitură.

În localitățile Roşia Nouă, Corbeşti şi Obîrşia *A dubii* se desfăşoară tot în cerc, dar aici paşii sunt pe contratimp (vezi partitura muzical-coregrafică nr. 5). În schimb la Petriş, Ilteu şi Săvârşin în aceeaşi conformație geometrică paşii sunt schimbați. După o evoluție în cerc cu progrese spre dreapta, vătaful conduce pe sub brațul drept partenerii de joc. Spre deosebire de Troaş, pe Valea Petrişului, jucătorii fac *podul jocului*. La terminarea primului tur dubaşii sunt întorşi cu fața spre exterior. În continuare se formează al doilea *pod de joc,* după care se ajunge la forma inițială a jocului. La Săvârşin *jocul dubelor* este mai simplu. Vătaful de joc se întoarce intrând în mijlocul cercului. La casa unde sunt mai multe fete acestea intră în cercul dubaşilor ca o anticipație pentru jocurile mixte ce se vor desfăşura ulterior: *Ardeleana, Învârtita* şi *Pe picior*.

Descriind aceste jocuri în loc de concluzii am veni cu câteva întrebări: *A dubii* este un imn închinat soarelui? Este oare un îndemn pentru renaşterea lui în mişcare acum când pare destul de istovit? Acest joc poate dezlega taina ascunsă a unor ritualuri de trecere, a unor motive de inițiere? Noi astăzi păstrăm doar forma spectaculoasă, însă de-a lungul istoriei unele elemente au dispărut adăugându-se altele noi. Cum arată el în forma inițială? Este acest joc unul dintre cele mai grăitoare exemple de moştenire venite din preistoria neamului? Acest imn închinat soarelui, belşugului, fertilității, prosperității este de origine traco-dacică ori s-a format şi cristalizat odată cu celelalte structuri coregrafice?

Întrebările formulate pot constitui puncte de plecare pentru cercetări ulterioare şi cu mai multă competență din partea viitorilor coregrafi în domeniul etno-muzicologic şi coregrafiei. Cercetările arheologice dovedesc că această vatră folclorică a aparținut dacilor liberi.

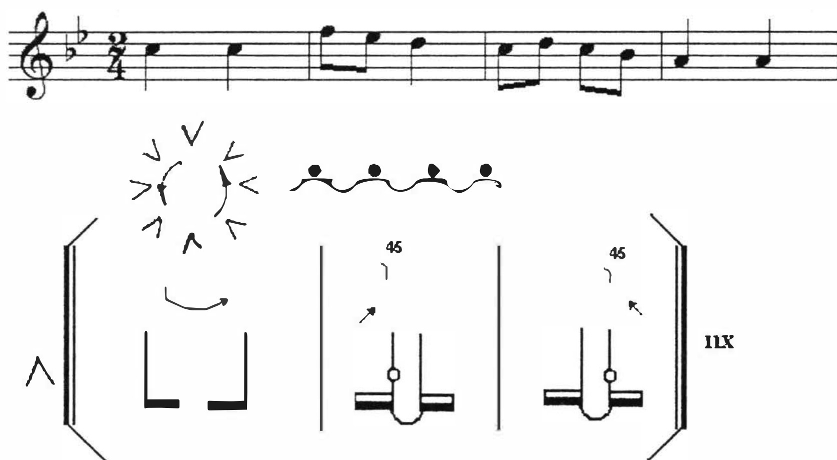
Renaşterea soarelui, trezirea mitologică la viață apare în obiceiul *Ciuralexa,* ce se practică în ținutul Hălmagiului. Clinchetele de zurgălăi, buhaie, bătăi de dube, aprinderea de focuri sunt doar câteva din practicile prin care se încerca redeşteptarea zeului soare la care se închinau oamenii. La solstițiul de iarnă soarele fiind mic el *trebuie ajutat să crească*. Credințele provin din îndepărtata preistorie. În crezul oamenilor primitivi numai o forță din exterior poate propulsa din nou mişcarea şi mărimea astrului zilei. Precum viața, oamenii şi tot ce ne înconjoară, tot aşa şi soarele naşte, va fi tânăr în apogeul puterilor apei, încet, încet îmbătrâneşti. Dar soarele are viață veşnică fără de moarte. Alături de practici de tot felul, prin descărcarea unor forțe, a unor energii interne acumulate credeam că dansul ritual a stat la baza civilizațiilor străvechi ca un mediator permanent între cunoscut şi necunoscut.

La Troaş alături de jocul descris anterior se mai joacă şi *Sârba dubaşilor*. Jocul se suprapune neconcordant pe melodie şi este alcătuit din trei măsuri. Având această structură, vătaful dă

comenzile de execuție a paşilor bătuți, întotdeauna pe început de fragment muzical.

Strigăturile şi bătăile în podea, cu deplasarea cercului spre stânga nu sunt specifice numai *Sârbei cu bătăi*, ele aparțin şi altor jocuri ale dialectului carpatin: *Brâu mocănesc, Brâuleț, Ciofu, Arcăneană* etc.

Sârba dubaşilor din Troaş

La Săvîrşin jocul *Zorile* este asemănător cu *Măzărichea* din vatra folclorică de dincolo de Mureş. Jocul are desfăşurarea liniară, cu deplasări bilaterale, în care dubaşii se prind doi cu doi.

Ardeleana printre rânduri, Sălcioara, Sfădita, sunt jocurile care se execută la cerere. Aceste jocuri binare se înscriu în contextul zonal şi prin figurile simple, care intră în compoziția textului coregrafic, contribuie la întregirea spectacolului (Obîrşia, Petriş, Roşia Nouă, Corbeşti).

În localitățile amintite de pe Valea Petrişului cel de-al doilea joc al cetelor de dubaşi este *Căluşeriu*, joc spectacular care întregeşte, dă farmec şi o notă distinctă întregii desfăşurări a obiceiului. Ceata de căluşari a fost o realitate folclorică şi socială,

care după unele afirmații a primit o altă notă, trecându-se de la aspectul ritual la cel spectacular de astăzi. Desfăşurat cândva în toată amploarea lui, primăvara, peste timp el este transferat în plin anotimp geros, acum la solstițiul de iarnă, în seara Ajunului de Crăciun.

De-a lungul timpului, cetele căluşereşti coexistă alături de cele de păcurari, juni cătănaşi, mascați, colindători, etc. Astăzi consemnăm un repertoriu cu o puternică amprentă arhaică deosebită de formele de mişcare aparținătoare jocurilor căluşereşti cultice: *Românul, Banu Mărăcine, Căluşeriu*. Pe măsură ce şi-a pierdut din rosturile magice-rituale, *Căluşeriul* este preluat de cetele de feciori în ziua colindatului. După cum arătam anterior, jocul şi întreg obiceiul se fac în martie la începutul noului an agrar, trecându-se apoi la Rusalii. „Interpretările posterioare au înlocuit reprezentarea inițială inițială originară a acestui joc" *(Ghinoiu Ioan, Vârstele timpului, p. 196).*

Referitor la jocul *Căluşarilor* vă prezentăm în traducerea lui Daniela Mariş un text primit de la Ioan Drăgescu. I.C.E.D. Bucureşti scos din arhivele ASTREI din Sibiu:

„Dansul valahilor este cu strigături şi sălbatic. Ei fac tot felul de strigături forțate cu întoarceri puternice ale corpului. Muzica lor este un fel de fluier ciobănesc răguşit sau unul din lemn de soc pe care şi-l cioplesc singuri, cu care scot sunete foarte înduioşătoare, jeluitoare, ici colo vuitoare şi grăbite. La nevoie mai au o vioară sau un cimpoi. Cel mai straniu dans al lor este cel al căluşarilor. Acesta este, de obicei dansat solo de aşa numitul vătaf, iar restul formației de dans face un cerc fără să-şi dea mâinile şi țin ciomagele lor ciobăneşti în mâini sau se sprijină pe ele. Sar în acelaşi ritm anumiți paşi foarte grei, măsurați, împrejur, în care se şi comportă cu întorsături şi încovoieturi (strâmbături) ciudate, scot din când în când din pieptul plin un strigăt oftat asemenea urletului. Văzându-i, astfel, cum sar pocnind şi lovesc pământul cu partea din spate a călcâiului, bătându-l şi izbindu-l în afara cadenței

muzicii, am vrea să ajungem la gândul că nici nu ar şti să danseze pe tact. Şi totuşi aceşti, după aparenţă, paşi greşiţi sunt efectuaţi într-o măsură exactă de timp şi uniform de către toţi dansatorii. Astfel că toţi aceşti paşi săriţi în afara tactului trebuie recunoscuţi cu toate drepturile ca un dans figurat. Dacă se dansează cu fete sau nefigurat, ei pun braţele de-o parte, sar pe o pajişte de doi sau trei stânjeni (rar în încăperi acoperite) împrejurările dansatorilor lor şi aceasta împrejurul lor – băieţii lovindu-şi din când în când opincile sau cizmele, lucru care produce un sunet sonor, apoi le învârt din când în când după felul şvabilor cu mâinile împrejurul corpului, le întind din nou şi cântă cântecele lor de dragoste după melodia dansului."

Cu siguranţă că acest text se referă şi la jocul mixt sau la altă formă coregrafică din fondul curent. Momentul luării fetelor la joc face parte integrantă a scenariului din cadrul acestui obicei. Fetele intră în joc ori pentru a întregi desfăşurarea spectacolului ori reprezintă o etapă de trecere şi de iniţiere pentru cele tinere. Elementele deosebite, formele cinetice de bază din structura mixtă şi liberă pe suprafaţa de joc, ne duc cu siguranţă în perimetrul transilvan, în care alături de învârtite în perechi apar şi ponturi feciorești. Nu vom putea da o relatare precisă a consemnării acestui document din moment ce nu ştim cine l-a scris, dar din cele prezentate deducem cu uşurinţă că el este din secolul XVI-XVII, când formele coregrafice erau cristalizate, iar procesul de evoluţie al acestora era încheiat.

În cadrul cetei de căluşari, alegerea conducătorului, a vătafului sau alte aspecte legate de ritualitatea momentului au avut profunde semnificaţii. Primirea în ceată marca un act important în viaţa tinerilor. Printr-un ritual de iniţiere, prin probe individuale de virtuozitate din cadrul jocului, tânărul făcea dovada bărbăţiei, a deplinei maturităţi, trecând de la un statut la altul. Din punct de vedere al plasării în timp se pare că toate aceste evenimente concordau cu începutul noului an agrar.

Concomitent cu activitatea cetelor de căluşari transilvăneni, dubaşi, juni turcaşi, vătaşi, etc., în cea de-a doua zi de Crăciun au loc momente cu caracter ritual-spectacular *Băgarea fetelor în joc* este momentul prin care se marchează depăşirea stadiului de copil şi trecerea lor în rândul fetelor. Primul joc era de fapt şi momentul inițierii, act pe care de obicei îl îndeplineşte mai marele cetelor de feciori.

Obiceiul *Intrării fetelor în joc* îl întâlnim şi în Podgoria Aradului (Cuvin, Covăsînț, Miniş, etc.) şi Câmpia Crişului Alb (Chieu, Ineu, Socodor, Vărşand, Micherechi, Altea, Oltaca-Pustă - ultimele localități sunt situate în Ungaria şi sunt cu populație românească). Grupurile de colindători sau alte forme de organizare a tinerilor care se constituiau înaintea sărbătorilor de Crăciun, reluau după o pauză destul de lungă jocul duminical. Cu această ocazie, sub privirea întregii colectivități *cel mai cu vază fecior*, *cei mai prima* aduceau tinerele fete la joc, consimțind intrarea definitivă a acestora în rândul celor cu alt statut social.

Căluşeriul transilvănean cu forme străvechi şi manifestări rituale a cedat cu timpul unui dans de factură cultă creat de către un grup de intelectuali ai Şcolii Ardelene. În momentul de față putem spune că în Transilvania se joacă de fapt două forme coregrafice: una cu text arhaic - *Călutu* şi alta inspirată din aceste jocuri spectaculoase - *Căluşeru, Bătuta, Banu Mărăcine, Romana* etc. În localitățile zărăndane alături de jocurile căluşereşti amintite ca fiind creații mai noi, se mențin şi o serie de elemente provenite din structurile locale ale fondului curent sau ocazional. La Bîrsa, Lunca Teuzului, Şicula, Roşia Nouă, Şeitin etc, în jocurile din *Căluşer* apar numeroase figuri de *Ardeleană*, *În tri paşi, Lunga, Sărita* etc, jocuri aparținătoare patrimoniului tradițional local. *Căluşeru* şi *Bătuta* cuprind figuri fixe, în care plimbarea sau *Preumblata* este specifică mai multor zone folclorice din Crişana, Banat, Ardealul de Centru şi Sud. *Căluşarii* din Chisindia intră pe o *Ardeleană* care seamănă cu un colind, apoi figurile propriu-zise

cuprind elemente sincopate desprinse din structurile arhaice, în care predomină motive cu combinații ritmice de tipul amfibrahului secondat de anapest.

Repertoriul dubaşilor de pe Valea Mureşului cuprinde jocuri ce derivă din formele vechi ale tipului de *Brâu*. Acesta este considerat ca fiind printre cele mai vechi jocuri de circulație pastorală aparținătoare zonelor intra şi extracarpatice „încă din antichitate el a trebuit să se închege ca tip aparte...." (Bucşan Andrei, p. 308). Pe plaiurile Munților Zărandului, la Căsoaia, Minişel, Troaş, Mădrigeşti, etc., cântecul ciobanului care şi-a pierdut oile este constituit în două părți. În prima parte, ce are un caracter doinit, melodia cuprinde motive ce parcă sunt desprinse dintr-un ritual închinat soarelui, lunii, stelelor, plasând acțiunea într-un cadru cosmic. În schimb, partea a doua este o trecere la un joc de factură arhaică. Melodia pare a fi un *Brâu* sau o rudă a acestuia. Probabil cândva, pe aceste melodii ceata stânaşilor să fi avut unul dintre jocurile pastorale la făcutul caşului, la terminarea mulsului, la pornitu oilor sau poate acel joc al regăsirii după lungul proces de transhumanță a stânii părăsită odată cu plecarea oilor la vale. În zonele etno – folclorice arădene *Brâul* nu este consemnat ca aparținând fondului curent sau ocazional. Înrudirea dintre jocurile tradiționale şi acesta privind unele aspecte de structură este evidentă, relevând prin multitudinea de imagini şi forme arealul comun de geneză şi cristalizare.

Am pornit de la jocurile mascaților în marile sărbători ale trecerii şi am încercat o plasare şi totodată reconstituirea în timp a ceea ce culturile anteriore ne-au furnizat. Văzând o ceată de colindători cu fețele acoperite de măşti zoomorfe, acompaniați de fluier şi tobă, ne pătrunde acel fior al arhaismului, ducându-ne cu imaginația în îndepărtările preistorice ale neamului. Despre mascați s-a reuşit pe deplin să se elucideze principalele semnificații care au stat la baza acestor jocuri.

În cadrul datinilor de Crăciun, Anul Nou şi Bobotează ,jocul mixt deține un loc important. Obiceiul colindatului în toate casele

cu tineri se încheie cu joc. Credem că unul dintre motivele păstrării colindatului l-a constituit şi aspectul de petrecere, de sărbătoare, de reîntâlnire a tinerilor după interdicția dictată de Postul Crăciunului. În multe localități, Şeitin, Pecica, Şiria, Galşa, Bocsig, colindătorii, deşi sunt constituiți în cete de dubaşi ,iar sfera colindelor practicate astăzi este preponderent religioasă, scopul în sine al obiceiului de a primi daruri şi a rosti orații s-a pierdut. Acum primează întâlnirea feciorilor cu fetele şi motivul de a juca în casă, precum şi pregătirile deosebite care se fac cu această ocazie. Sfera repertoriului coregrafic este cea cunoscută la jocul satului de odinioară, dar se preferă acele jocuri în care evoluează cuplul şi care nu au elemente de mare virtuozitate. Pe Valea Mureşului dubaşii joacă cu fetele *Ardeleana* şi *Învârtita*, iar cei de pe Valea Crişului Alb – Avram Iancu, Videa, Măgulicea – acordă primul joc *Găzdăriței* pentur că ea a făcut colacul. Găzdărița este jucată *să se coacă cânepa*. Dintre jocurile acompaniate de *lăute cu burdună*, astăzi tarafuri cu suflători, amintim: *Ardeleana, Învârtita, Rupta, Sărita, Şchioap-ntoarsă.*

În Câmpia Crişului Alb , la Socodor, Pil, Vărşand, feciorii se duceau *Cu votu*, acestora spunându-li-se *votaşi*. Împreună cu muzicanții în grup de zece, doisprezece mergeau pe la fetele de măritat şi colindau. Am întâlnit doar câteva colinde: *Când cocoşii or cântatu, Când pământu s-o făcutu, Este-o chiară răsturnată, Coborât-o coborât* etc. Repertoriul redus de colinde este suplinit de prezența jocului în perechi de la sfârşitul colindatului. Feciorii din Pil înconjurau, ei nu intrau la fetele care să *țâneau mândre şi închipuite*. A doua zi de Crăciun, la joc, *să aduna lumea de tăt felu*. La joc veneau şi fetele care erau ocolite de votaşi. La câte o fată, care era mai înstărită, zăboveau şi un ceas. Acolo bem, mâncăm, ne petrecem şi cântăm două, tri jocuri, adică *Raru, Desu şi De-a-ntoarsa*. În sat erau mai multe grupe de votaşi. *Când lume mă auge cântând pe ulițele satului ziceau: aista-i Oanea cu higegea şî cu votaşii. Fetele care mai de care fugeau pe uliță să ajungă la casa*

la care ştiam că vom mere să colindăm. Poate prindeau şî ele vreun joc, două." (Ne relatează Ioan Copil, 63 ani din localitatea Pil în anul 1980).

De Anul Nou, în localităţile Tisa, Ioneşti, Ţărmure, Cristeşti din împrejurimile Hălmagiului, se desfăşura obiceiul *Conacului*. Cei mai *prima* fecior din sat plăteşte *lăutele* (astăzi taraful cu suflători şi acordeon) şi la care se strânge *premânda* (colaci, cârnaţi, ţuică, etc) are rolul de organizare al *conacului*.

La această petrecere vin oameni şi din satele învecinate. *Lăutele* cu *burdună* erau instrumentele vechi de acompaniament al jocului. La Ţărmure cânta un lăutar pe nume Herman. Dintre jocurile mixte amintim *Ardeleana, Rupta, Şchioapa întoarsă, Ţarina, Smintita* etc. În alte localităţi din ţinutul Hălmagiului acest obicei al *Conacului* se face cam a treia zi de Crăciun, pecetluind închiderea colindatului la care participau feciori şi fete din toate cătunele şi crângurile din împrejurimi. Obiceiul s-a născut dintr-o necesitate vitală, de întâlnire a tinerilor în condiţiile vitrege ale zonei montane, în anotimpul iernii, când jocul duminical nu se mai ţine cu regularitate datorită distanţelor mari dintre casele şi crângurile hălmăgene.

Asemănătoare obiceiului din zona montană, astăzi, pe Valea Mureşului ,la Juliţa, Săvârşin, Căpruţa, se organizează *Balul Dubaşilor*, o manifestare muzical - coregrafică deosebită, cu mare fast, la care participă toată suflarea localităţii. Mai marele dubaşilor (*birău de dube, căprar, vătaf*) angajează muzicanţi din Arad, Făget, Timişoara. Prezenţa acestor instrumentişti, ambasadori ai kitschului şi ai nonvalorii, a dus în ultimul timp la grave denaturări privind modul de desfăşurare al jocului. Ei cântă într-un tempo accelerat, deformând total stilul legănat al *Ardelenelor* şi *Învârtitelor* locale. Aceştia de multe ori nu mai cântă primul joc *Ardeleana* din ciclul coreic al jocului duminical, ei preferând să se avânte în ritmul infernal al *Doiurilor* bănăţene. Marele deserviciu făcut jocului tradiţional, care a dus la amputarea unor structuri

coregrafice tipice, ne face să reflectăm asupra acestor aspecte privind modul de prezentare şi păstrare al tradiției. Această situație, în care jocurile încep să fie denaturate se observă şi la alte manifestări anuale: *Rugile* şi *Balurile*.

La încheierea acestui capitol am vrea să punctăm câteva din caracteristicile jocului mixt în contextul obiceiului dubaşilor, precum şi particularitățile de desfăşurare şi conținut a acestora, comparativ cu tradiționalul joc duminical. În primul rând constatăm o participare mai redusă din rândul tinerilor. Faptul că jocul se desfăşoară pe spații mai reduse obligă cuplurile să se limiteze doar la acele momente ale jocului strict legate de mişcarea circulară, de învârtite a perechilor.

La Avram Iancu dubaşii se aranjează în şir şi joacă *Ardeleana* şi *Rupta*. Tinerii din această localitate au înlocuit tipurile coregrafice liniare, în care predomină o împletire armonioasă pe verticală cu cea de pe orizontală cu învârtiri simple în perechi, apariții noi în care este vizibil factorul de involuție prezentat mai nou în jocul nostru tradițional.

În cadrul jocului mixt organizat ad-hoc la gazdă se observă o reducere a elementelor de virtuozitate. Păstrarea unei decențe şi a bunei cuviințe face ca şi strigătura de joc să fie mai atenuată. Cete de dubaşi de pe Mureş şi Crişul Alb practică doar *strictul necesar,* aceasta şi din lipsă de timp, ținând cont că ei trebuie să ajungă pe la toate casele de buni gospodari.

Tinerii aflați în pragul căsătoriei se constituiau în ceată cu mult înaintea sărbătorilor de iarnă. Pe Valea Mureşului, ceata dubaşilor care colindă din casă în casa are o organizare aparte de la sat la sat, cu o varietate repertorială deosebită.

Înainte de sărbători, ceata dubaşilor face pregătiri ce constau în învățarea colindelor şi a jocurilor. La Căpruță, dubaşii se constituiau cu şase săptămâni înaintea Crăciunului. De fapt pe valea Mureşului şi a Crişului cetele de colindători se adunau şi învățau colindele.

„Dubaşii au un conducător numit *vătaf, primaş, birău de dube, căprar,* unul cară colacii şi băutura numit *iapă* sau *stăiţer*. La Răpsig colacii sunt băgaţi pe bâte de fiecare dubaş. Iată cum ne descrie Cornel Ienăşescu, 62 de ani, în 2 octombrie 1986, acest obicei: Dubaşii se adunau la *şefu de dube* sau la *ajutorul de şef.* Acolo învăţau colindele. *Şeful* lua banii, el băga dubaşii, tot el învăţa pe dubaşii să colinde: *a gazdei, a junelui, a fetei, a vânătorului, a morarului, a văduvei etc.* În casă la *şefu de dube* stăteam pe două rânduri. La geam stăteau cei mai buni cântăreţi. Erau colinzi pe care le cântam aşa: o *ştrofă* grupul din partea dreaptă şi altă *strofă* grupul din stânga. (Este vorba de colindatul antifonic). Noi colindăm în ajunu, iar dacă nu, gătam şi în prima zi. La noi, la Căpruţa, era o fanfară cu trâmbiţe şi taragoate care cântau cu dubaşii. Fetele veneau la câte o *gazdă* şi acolo le jucam. Ca să fie jucate toate, ele se mutau de la o casă la alta. *Şeful* sau *ajutorul de şef,* în fiecare casă trebuia să joace *găzdăriţa*. Cu *găzdăriţa* şi cu fetele care veneau aici se juca: *A dubii, Ardeleana* sau *Învârtita*. Când eram copil, am văzut că dubaşii duceau un pom împodobit din casă în casă. Pomul era dus pe rând de dubaşi şi cinsteau cu bomboane copiii în casă. Pe uliţele satului muzica cânta *Marşul* dubaşilor , iar după miezul nopţii se cântă *Zorile.* A doua zi se făcea *cina dubaşilor,* acasă la *şefu de dube.* Aici veneau fete şi se petrecea, se cânta şi se juca. De aici plecam la cămin, unde se făcea *balul dubaşilor*. După bal se puneau dubele la păstrare până anul viitor."

În toate subzonele folclorice, dubaşii sunt acompaniaţi de muzicanţi. În trecut cântau fluierele şi cimpoaiele, apoi *flautele*. Astăzi, toţi dubaşii de pe valea Mureşului, din zona Săvârşinului sunt acompaniaţi de tarafuri de suflători locali sau aduşi din alte părţi. Deplasarea de la o casă la alta, se face în ritmul dubelor, al marşurilor, dar şi al jocurilor. Marşul dubaşilor este diferit şi cu multe variante de la o localitate la alta. Ritmica diversă şi vioaie a colindelor dubaşilor are corespondent în jocurile acestora care însoţesc ceata în toate momentele obiceiului. Între ritmul dubelor,

dar şi cel al paşilor de joc exista o mare asemănare. Paşii schimbați ai dubaşilor din Petriş, constituiți dintr-o succesiune de ritmuri de tipul anapestului sunt aceiaşi cu ritmul bătăilor de dube.

Repertoriul coregrafic al dubaşilor are specifice *feciorești*, care sunt executate la cererea *gazdei: A dubii, Ardeleana printre rânduri, Sălcioara, Sfădita, Zorile, Sârba dubaşilor, Jocul cerbului, Căluşeru, Bătuta etc.* aceste jocuri se practică în localități aşezate pe malul drept al văii Mureşului: Roşia, Corbeşti, Ilteu, Săvârşin, Vărădia, Troaş, Julița, Temeşeşti etc. Dubaşii de pe malul stâng al Mureşului au un repertoriu foarte variat de colinde, dar nu au jocuri feciorești specifice în această ocazie. La Căpălnaş, jocul satului se deschidea cu *jocul cerbului*. În această zi jocul era subordonat în exclusivitate dubaşilor.

La Roşia şi Corbeşti, jocul denumit *A dubii*, are o structură pe contratimp ce se menținea aceeaşi pe toată desfăşurarea lui. Acest joc se desfăşoară în cerc, având ca elemente de bază paşii mărunți, pe contratimp şi tropotiți. Jocul se desfăşoară la comanda *vătafului*. La început dubaşii fac un cerc, apoi trec rând pe rând pe sub brațe, formând *podul*, se aranjează din nou în cerc, dar acum sunt toți cu fața spre exterior. La o nouă intrare pe sub brațe, se revine la forma inițială. La Troaş paşii se amplifică predominând o mare varietate de bătăi în acord.

La Săvârşin *Jocul dubii* este mai simplu. El se desfăşoară tot în cerc, iar *vătaful* care conduce cercul întoarce o dată sau de două ori. De multe ori în joc intră şi fete. Dacă spațiul de joc este mare, se formează un şir sau două, *vătaful* aşezânde-se în capătul şirului.

La Julița, grupul dubaşilor este împărțit în două: unii care *joacă înaintea dubii* şi restul dubaşilor împreună cu taraful. *A dubii* este jucat de cei mai pricepuți, care se prind cu mâinile pe umeri şi executa o figură de joc cu paşi sincopați şi cu deplasare lungă la dreapta şi stânga mult în față. Ritmul dubelor este diferit de cel al dubaşilor din: Vărădia, Săvârşin, Petriş, Troaş etc.

Structura sincopată a jocului corespunde cu motivele ritmice ale bătăilor pe dube.

Ardeleana printre rânduri de la Roşia, Corbeşti, Petriş se desfăşoară pe două şiruri, având ca element de bază paşii schimbaţi. Şirurile se schimbă prin comanda de bătaie în palmă a *vătafului* de joc. *Sârba dubaşilor* din Troaş este un joc cu comenzi speciale, date de un *vătaf* cu o desfăşurare circulară nefrazată, având o arhitectonică deosebită cu o suprapunere neconcordantă pe fraza melodică. Jocul este asemănător cu *Sârba* din *Căluşerul* din Şicula, Dezna, Bârsa etc. (Vezi capitolul *Structura jocurilor arădene*).

Toate jocurile din repertoriul dubaşilor sunt însoţite de strigături cu o tematică variată, adresate gazdei, fetelor, nevestelor etc. Strigăturile dubaşilor oglindesc, în variate forme de exprimare, complexul de sentimente a românului: de dragoste şi de urât, dor şi jale, despărţire, supărare, femei şi fete, bărbaţi şi femei, hărnicie şi lene etc.

După miezul nopţii se cântă *Zorile,* care este de fapt o variantă de *marş al dubaşilor*. La Săvârşin *Zorile* se joacă la *gazdă* spre dimineaţă. Dubaşii se prind doi cu doi şi execută în şir, paşi mărunţi şi săltaţi la dreapta şi stânga. Acest joc este asemănător cu *Măzărichea,* cu diferenţa că acesta din urmă este mixt.

La Petriş, Roşia şi la Corbeşti, dubaşii joacă *Căluşeru* şi *Bătuta*. Primul joc are 12 figuri, iar al doilea are 6 figuri. În localitatea Romos, Geoagiu, Orăştioara, judeţul Hunedoara, *Căluşerul* este principalul joc care însoţeşte ceata de colindători cu *turca*. După structura şi tipologia jocurilor căluşereşti din aria folclorică a văii Petrişului, se poate constata că de fapt acestea sunt *lipituri* la repertoriul tradiţional al dubaşilor. *(A dubii, Zorile, Ardeleana printre rânduri etc.). Căluşerul* a intrat în repertoriul dubaşilor cu mult mai târziu, datorită caracterului spectacular al acestuia.

Jocul dubii este cel mai vechi, iar desfăşurarea acestuia în roată a avut iniţial, credeam, un caracter ritual legat de cultul soarelui. Prezenţa în această zonă a dacilor liberi ne permite să susţinem că jocul aparţine acestora, dar afirmaţiile trebuiesc întărite şi cu alte dovezi.

În ținutul Pădurenilor, *Brâul pădurenesc* are o structură asemănătoare din punct de vedere muzical şi coregrafic cu *A dubii* de pe valea Mureşului.

Pentru întregirea caracterului spectacular al momentului, alături de dubaşi participă şi *turca* la Săvârşin şi Căpruța, iar la Căpălnaş, *Cerbul*.

Întotdeauna după desfăşurarea întregului repertoriu de colinzi şi jocuri (la unele faze acesta poate fi redus), *vătaful* sau *căprarul de dube* rosteşte orația pentru colac, cârnaț şi băutură. În *Cerutul colacului* sau *Grăirea colacului, jupânu gazdă,* care s-a sculat de dimineață, a arat, a sămănat, a secerat şi a treierat, iar *jupâna găzdăriță,* femeie harnică*, a făcut colacul aista pe seama colindătorilor.* Orațiile rostite cu rol dinamizator în desfăşurarea obiceiului adâncesc efectul emoțional al momentelor derulare succesiv în seara colindatului.

La *gazdă,* alături de dubaşi, vin fete de pe la casele vecine. Dacă *gazda* are o fată, *vătaful* trebuie să o joace trei jocuri, o *Ardeleană,* o *Învârtită* şi *Pe picior*. La o casă se stă uneori mult, datorită petrecerii cu joc, care se face, de aceea în unele localități dubaşii nu termină de colindat vreme de două-trei zile.

Remarcăm aici o întregire a repertoriului, o strânsă legătură între jocurile cetei de dubaşi şi cele mixte de la jocul satului.

Pe valea Crişului Alb, subzona folclorică Hălmagiu, cetele de dubaşi au un repertoriu tot atât de bogat ca şi pe valea Mureşului, cu o tematică asemănătoare, dar în care colindele au alte structuri privind măsurile, ambitusul, modulația, precum şi relația dintre melodie şi textul literar. Aici, plecarea cetei este marcată prin colindul *Mă luai a corinda*, urmat de colindele de *fereastră*, prin care se solicită gazdei primirea în casă a colindătorilor. De o circulație deosebită se bucură în această zonă *colindele voiniceşti* şi de *fată mare*. (*Junel calu-şi potcovea, D-ale fiica gazdei iele*). Colindele păstoreşti care gravitează în jurul variației *Pe munții cei mari* au o pondere însemnată.

În satul Tisa, aparținător comunei Hălmagiu se întâlneşte străvechiul motiv folcloric al jertfei, sub forma: *Colinda lui Manole* sau *Cei nouă zidari.*

„Dubaşii din satu Țărmure purtau ciorapi şi căciuli cu prime. Dubele erau împănate cu iedetă şi fonceu. Dubaşii se duceau la fetele de măritat. Ei nu plecau din casă până ce nu jucau şi găzdărița, că zâceau că doar ie le-o făcut colacu." (Maria Horga, 54 de ani, din satul Țărmure).

La Avram Iancu, dubaşii *joacă găzdărița să se facă cânepa.* Fetele care vin aici sunt jucate de toți dubaşii. Ei joacă *Ardeleana* şi *Învârtita.* Dubaşii pleacă de la gazdă în ritmul dubelor şi cu colinda *Mă luai a corinda* şi cu urarea:

Rămâi gazdă sănătoasă
C-ai primit corinda noastră.

Urarea este rostul fiecărei colinde. În concepția populară sănătatea este apreciată ca fiind un bun din cel mai mare preț:

La mulți ani cu sănătate
Că-i mai bună decât toate.

În Câmpia Crişului Alb sunt mai puține localități unde colindătorii sunt constituiți în cete de dubaşi. La Răpsig ei merg pe ulițele satului. Strigă: Hăi!, hăi!, hăi! iar în casă la gazdă colindă: *Hoi lerom, Trii păcurărei, Peste zare, peste mare etc.* La Şicula dubaşii strigau: *Da, iaha, iaha, ia!* şi aveau de asemenea un repertoriu foarte bogat de colinzi.

Derivat dintr-o limbă cu accente lungi şi scurte sistemul care stă la baza arhitecturală a cântecului străvechi este preluat în structurile coregrafice similare care ulterior se diversifică căpătând complexitate şi forme deosebite. Această relație dintre cântecul vechi şi dans se va menține mult timp. Speranța lor se va produce în momentele în care planul ideatic al ritului se va depărta de sacralitate, predominând în continuare aspectul spectacular.

Pornindu-se de la constatările actuale ale coregrafiei populare din bazinul vestic în care predomină elementele sincopate şi pe contratimp alături de cele muzicale prezentate în colindele actuale

ce au la bază sistemul bicron şi tricron, ajungem la identificarea unor simetrii şi totodată a unor asemănări izbitoare între aceste genuri. Materialele muzical–literar–coregrafice se vor analiza în funcție de zonele etno–folclorice arădene, acordându-se prioritate acelor categorii folclorice din repertoriul de Crăciun, Anul Nou sau Bobotează. În continuare vom face referiri la jocurile tradiționale aparținătoare fondului curent sau ocazional precum şi la înrudirea ritmică dintre acestea şi colindele locale sau alte forme ale cântecului propriu-zis sau cu caracter epic.

Între melodiile de joc şi desfăşurarea coregrafică nu există asemănări deosebite aşa cum este între colinde şi aceleaşi tipuri de jocuri. În schimb multe dintre melodiile aparținătoare cântecului vocal *Calea din şezătoare, Cucul, Măi Ioane cinci coroane, Lumea me, Ochii negri mi-au fost dragi* etc. se prezintă având structuri destul de asemănătoare cu multe dintre variantele ce se colindă pe uliță sau refrene din *Colinda fetii, A cerbului, A junelui* etc. Între cântecul vocal (la unele tipuri de doine) în care simetria şi măsura se atenuează lăsând loc unui paralande – rubate cu melismatică şi ambitus mai pronunțat nu se întrevăd legături prea mari cu structurile coregrafice. În colindele *Două-ntr-una, Mere Lina la fântână, Cel ce şoimu-i rătezare* din Birchiş, *Noi-â-ț-am venitu, Mirăl tânărelu* din Săvîrşin, în care se trece de la tempoul moderat spre cel vioi se face loc unor ritmuri şi suprapuneri cu cel coregrafic.

Capitolul privind asemănarea dintre colinde şi jocurile arădene are la bază grupele coregrafice stabilite în anuarele de folclor ale județului în concordanță cu cercetările de tipologie coregrafică a Institutului de Etnografie şi Folclor. Astfel au fost stabilite următoarele grupe care sunt prezente în mai toate subzonele folclorice din perimetrul Țării Zărandului:

a. Grupa ardelenelor sincopate
b. Grupa Mănunțelelor
c. Grupa jocului Pe picior şi Țigănească
d. Jocuri din repertoriul dubaşilor şi a mascaților
e. Alte jocuri din fondul curent sau ocazional.

Grupa ardelenelor sincopate (*Ardelene, Sărite, Rare, etc.*)

Caracteristica de bază a jocurilor cu specific zărăndan este predominația ritmului sincopat amfibrahic şi a pasului vârf – toc. Acest motiv sincopat este elementul pe care se grefează variantele de câmpie din zona Ineului (Şicula, Gurba, Ineu etc.) şi în care paşii cu valoare de spondeu se transferă în dipiric (în măsura a doua coregrafică). Aspectul este vizibil la *Sărita, Lunga, Ineuana*, etc. Între colindele din uliță, cu refrene în care întâlnim aceste structuri şi jocurile respective există evidente asemănări.

Depresiunea Țării Zărandului a fost centrul de geneză în jurul căruia s-a plămădit un folclor coregrafic şi care ulterior s-a amplificat şi diversificat. Pe malul drept al Văii Mureşului, în localitățile situate pe versantul de sud al Munților Zărandului, Petriş, Roşia Nouă, Vărădia, Lupeşti, Groşii Noi, Dumbrăvița, etc. se joacă *Ardeleana, Ardeleana nouă, Smintita, Lunga* etc. Coborând către Câmpia Aradului caracterul sincopat al *Ardelenelor* se îmbină cu alte tipuri structurale cu apariție a ritmului ternar prezent la jocurile *Pe picior, Desca, Săltata* etc. *Colinda cerbului* întâlnită în acest bazin etno–folcloric are multe variante în zonele montane, unde cetele de colindători cu duba sunt prezenți în aproape toate localitățile şi care corespunde ritmic cu multe structuri coregrafice după cum se observă şi din acest exemplu – *Colinda Cerbului.*

Aceste structuri ritmice se întâlnesc nu numai în Transilvania la jocurile *Danț, Roata, Sălăjanul, Câmpeneascu,* etc, ele sunt prezente şi în alte jocuri aparținătoare zonelor folclorice intra şi extra carpatice. Jocurile *Breaza, Ursaru, Corăgheasca* unele ponturi fecioreşti din *Căluşer* ne prezintă caracteristicile structurale asemănătoare cu multe dintre tipurile de colinde cu pulsații iambice, troheice sau combinații ale amfibrahului cu spondeul, anapestrul şi dipiricul.

2. Turca

Jocurile mimice şi cu măşti de animale sau cu personaje în travestiți se înscriu în ciclul manifestărilor care dominau sărbătorile Crăciunului şi ale Anului Nou. Grupate tematic, ele evoluează în curtea şi casa gospodarului, iar anonimatul interpreților reprezintă una din condițiile esențiale ale desfăşurării întregului complex de datini străbune.

Turca este unul din aceste obiceiuri care se înscriu în acest context, prilejuit de trecerea la un nou ciclu, care completează atmosfera celor 12 zile de prăznuiri, de sărbători odată cu începutul noului an agrar.

Spectacolul *Turcii* este complex, el reunind momente de joc, colind şi unele elemente de teatru folcloric. Figura centrală a jocului este interpretul care poartă masca animalului (capra, cerb, țap, berbec etc.).

Despre obiceiul *Turcii* aflăm din scrierile mai vechi:

„Cea dintâi petrecere a românilor de rând o constituie *turca*, adică mersul cu un *bât* al cărui capăt este cioplit în formă de cap de barză, în aşa fel încât partea de jos a ciocului să se poată deschide prin tragerea unei sfori, iar printr-un clămpănit ritmic să se poată închide iarăşi, precum şi dintr-o cergă din material multicolor, cu care era înfăşurat un fecior zdravăn a unei tobe sau a unor sunete ritmice de cimpoi, feciorul trăgând totodată la fel de ritmic, sfoara clămpănind ciocul berzei, această figură numindu-se turca, pe care o urmăresc cu mare veselie pe străzile localității[27]."

Elementele de factură coregrafică le întâlnim şi în jocurile mascaților. Țara Zărandului ne oferă interesante manifestări de acest gen, în care jocul şi buna dispoziție întăresc caracterul spectacular al sărbătorilor. Spre deosebire de jocurile curente aflate în patrimoniul zonelor etno-folclorice de pe întinsul întregii țări şi care se deosebesc vizibil unele de altele prin caractere spectaculoase şi tipologice, cele aparținătoare mascaților sunt legate între ele, consfințind o desfăşurare şi un stil comun.

Danțu Turcii la Ineu

Cerbul sau *Turca*, cu personaje singulare, adiacente şi de completare a spectacolului dubaşilor de pe Valea Mureşului (Săvârşin, Julița, Temeşeşti, etc) au aceeaşi amploare ca a măştilor zoomorfe din Câmpia Crişului Alb (Ineu, Şicula, Gurba, dar mai cu seamă la Chereluş). Cel care a îmbrăcat masca de cerb sau de capră poate să joace pe melodii diferite deoarece ritmul este acelaşi – binar, dar de cele mai multe ori asimetric 7/16. Fără a intra în detalii de desfăşurare a obiceiurilor respective semnalăm că aproape întregul text coregrafic al turcaşilor este o combinație de motive ritmice, în care celulele principale sunt anapestrul şi spondeul. *Turca* de la Săvârşin şi *Cerbul* de la Căpâlnaş execută figurile de joc concomitent cu marşurile dubaşilor pe ulițele satului

sau la casa gazdei împreună cu *A dubii*. Săriturile la dreapta şi la stânga, tropotul şi bătăile în podea cu *bâtul* furcii, precum şi clănțănitul din fălcile mobile are la bază aceeaşi structură ca şi a bătăilor pe dube (vezi partiturile muzicale ce însoțesc marşurile dubaşilor de pe Valea Mureşului). La Julița am întâlnit un turcaş care făcea diferite salturi urmate de pauze de un timp. Prezența acestui personaj mascat întregeşte într-un mod cu totul aparte momentul, dând culoare şi un farmec deosebit acestui spectacol.

Danțu turcii din Chereluş

♩ = 120

Turcă

nx

A

Babe şi moşi

Cele trei compartimente, muzică-strigătură-joc cuprinse, dau o structură poliritmică atât de specifică acestei evoluții. Săriturile bilaterale ale turcaşului şi ritmul pe contratimp al dubaşului (mâna stângă) derivă din cel de-al treilea joc din fondul curent: *Țigăneasca, Lumea, Polca, Cel de pe urmă, Guga*, prezente în această subzonă. Jocul Turcii nu este o manifestare singulară cu elemente şi desfăşurare proprie. El se încadrează unei structuri şi tipologii cu puternice amprente ale folclorului coregrafic local. Prelungirea şi transpunerea în obiceiul de colindat cu Turca a formelor coregrafice tradiționale duce la o îmbogățire, dând jocului o nuanță şi un stil propriu.

La Chereluş, *împăratul* este înveşmântat cu cel mai frumos costum popular, peste care se pun două *ştergurí* trecute peste umeri şi întâlnite cruciş la piept. *Împăratul* este închis la mijloc cu o centură, pe cap poartă o cască precum un veritabil războinic, iar pe umeri poartă epoleți şi banderole. La mijloc se încinge cu un brâu tricolor, iar în cap poartă o căciulă împodobită cu mărgele, oglinjoare, *prime* din hârtie creponată, *şinoruri* din lână colorată etc. Drept sceptru, *împăratul* poartă în mâini o bâtă împodobită cu care conduce ceata de turcaşi. Turcile, în număr de două, ce poartă măştile zoomorfe sunt jucate de doi băieți zdraveni, buni jucători. turcile sunt împodobite cu aceleaşi elemente create de imaginația populară, în culori vii, aplicate pe *poneve* şi pe calul animalului închipuit: capră, țap, cerb, berbec etc.

„*Turca* putea fi numai acel flăcău care se ducea la miezul nopții la încrucişarea drumului şi acolo juca dansul Turcii. Turca şi-a vândut sufletul necuratului pe un an de zile. În casele oamenilor turca era primită cu mare plăcere, considerându-se că aduce noroc"[28].

Moşii, între două şi patru perechi, erau jucați în travesti, numai de bărbați. Ei poartă o vestimentație caraghioasă, măşti parțiale, mustăți imense de fuior, ondulate, dinți de *croampe* nefierte, care transformă radical fața celui mascat. Rolul *moşilor* şi al *babelor* este de a juca şi interpreta roluri mute. Jocurile şi mişcările lor groteşti îi distrează pe cei prezenți.

Fluieraşul şi dubaşul acompaniază *turcile* şi *moşii*. Melodiile cântate de aceştia sunt *ardelene* sau *mănânțele*, fiind speciale doar pentru această ocazie.

Iapa, ultimul personaj din *turcă* are misiunea, deloc uşoară, de a aduce *samarul*, ce, de la o casă la alta este tot mai greu, de colaci, cârnați şi altele *de-ale porcului* precum şi damigeana cu vin.

Jocul turcii constă din paşi mărunți bătuți pe loc, sărituri şi strigături, în timp ce turcaşul clămpăneşte cu falca de lemn. Ceilalți participanți intră şi ei în joc strigând şi chiuind.

În localitatea Chereluş turcaşii erau acompaniați de două fluiere şi o tobă. Din punct de vedere muzical consemnăm existența a două melodii: *Sărita* din Chereluş şi *Măruntaua*. *Turca*, împreună cu *moşii şi babele*, joacă diferit. Când se termină primul joc, turcaşul execută figuri cu paşi bătuți şi clămpănit din fălci pe timpi egali cu valori de pătrimi. Pe aceeaşi melodie conducătorul ce poartă numele de *împărat*, împreună cu două perechi de *moşi şi babe* joacă cu plimbări bilaterale având o dinamică şi o amplitudine crescută. Concomitent cu jocul propriu-zis, cei mascați imprimau întregii desfăşurări un caracter spectacular, provocând hazul şi buna dispoziție a gazdei. Cei mascați făceau fel de fel de gesturi, se strângeau în brațe şi încercau să atragă în joc câte o nevastă sau fată.

Melodia de *Mănânțaua*, care se cântă la *Turca*, este aceeaşi cu *Jocul miresei pe bani*. *Moşii şi babele* se învârtesc la dreapta şi la stânga, având ținute ca la jocul mixt. În acelaşi timp *împăratul*, cu sceptrul ridicat deasupra capului, *dirijează* întreaga desfăşurare a jocului. Comenzile de joc, gesturile şi întreg arsenalul de mişcări pe care le face cu *bâta împodobită* în fața şi în spatele turcaşilor şi a celorlalți mascați au rolul de a mobiliza şi de a-i antrena permanent. Descrierea prin partituri coregrafice a jocului mascaților este destul de dificilă deoarece aici apare o libertate deosebită în ceea ce priveşte modul de interpretare. Aspectul inventivității unor mişcări, precum şi cealaltă latură a afectivității şi bunei dispoziții

sunt doar câteva dintre elementele ce contribuie la realizarea acestui obicei. Apropierea de repertoriul local este mai vizibil în momentele de epuizare a fondului comico-satiric. Am observat de multe ori că unele dintre perechile mascate în *moşi şi babe*, abordează plimbările şi mişcările cu caracter oarecum obscen şi se avântă în pinteni simplii şi dublii, în aer şi la sol, elementele de mare virtuozitate în jocul chereluşan. Majoritatea localnicilor de la care am cules câteva din figurile de bază, pe care se bazează *Danțu Turcii* sunt jucăuşi de excepție. Ei fac parte din formația locală de dansuri populare având o experiență scenică deosebită, prin practicarea lor la majoritatea manifestărilor cu caracter spectacular. Faptul că sunt obişnuiți cu jocul şi mai cu seamă cu ponturi şi cu pinteni cu opriri, probabil îl determină ca şi la acest joc cu caracter ocazional să se manifeste în modul descris anterior. Dacă am fi cules jocul de la informatori fără o experiență prealabilă, în sensul unei cizelări a textului coregrafic, probabil am fi înregistrat alte elemente şi concluziile ar fi fost cu totul altele. Culegerile viitoare pe care le vom efectua în această localitate şi în cea învecinată, Şicula, unde la fel se mascau în *moşi şi babe* vor aduce noi date şi referiri la modul de organizare şi desfăşurare a obiceiului.

În aproape toate localitățile arădene se mergea cu *Turca*, de Crăciun sau Anul Nou, dar acest obicei era diferit de la o zonă folclorică la alta.

Pe Valea Mureşului, la Săvârşin, Troaş, Căpruța etc, lângă *Turcă* apar personaje cu măşti antropomorfe, *moşii şi babele*, fluieraşii, *iapa,* precum şi un conducător de *Turcă* numit *împărat sau birău.*

Despre felul cum se făcea obiceiul turcii în Pil ne relatează Ioan Copil, muzicant în vârstă de 55 de ani, în 15 ianuarie 1984:

„Noi mergeam cu turca în sara Ajunului de Crăciun. Eram vo şapte colindători şi vo tri-patru muzicanți. Aveam o turcă, iar restul colindau şi jucau pe găzdărița căşii şi vecinele care erau la omul acela în casă.

La fereastră zâceam:

– *Slobod îi a corinda cu turca?*

Gazda zâcea:

– *Slobod.*

No, ne băgăm în casă, acolo erau vo câțiva vecini care zâceau:

– *Ia corindați-ne, să vedem ce corindă știți.*

Corindam corinda *Este chiatră răsturnată*, apoi acela care era mai *ocoş, zâcea grăirea colacului*. După ce primeam colacu, atuncea zâcea:

– *Zî higheghe!*

Atuncea începeam şi zâceam de joc şi luau câțiva vecinele şi găzdărița. Io cântam şi ei jucau *Pe-a lungul, Mănânțălul şi Țâgănescu.*

No, după ce zâceam aceste tri jocuri, apoi urma danțu turcii. Apoi să duce cu turca, de lua cu gura după grindă ceva, o tipsie cu plăcintă, ori cârnați fripți, o lua şi o punea pe masă. Apoi, mâncam fără să ne îmbie nimeni pentru că ştiam că ce-i în tipsie e pentru corindătorii cu turca. Ne mai dădea vin, răchie şi bani. În Pil erau vo tri-patru grupe cu turca.

Ficiorii din Pil se duceau cu *votu.* Mereu câte opt– zece ficiori. Fetele erau mândre că le-or vinit votaşii. Erau câte cinci-şase muzicanți. Mai duceau şi din alte sate muzicanți. Fetele care să țâneau mândre la joc, le înconjurau casa, dar nu intrau înăuntru."

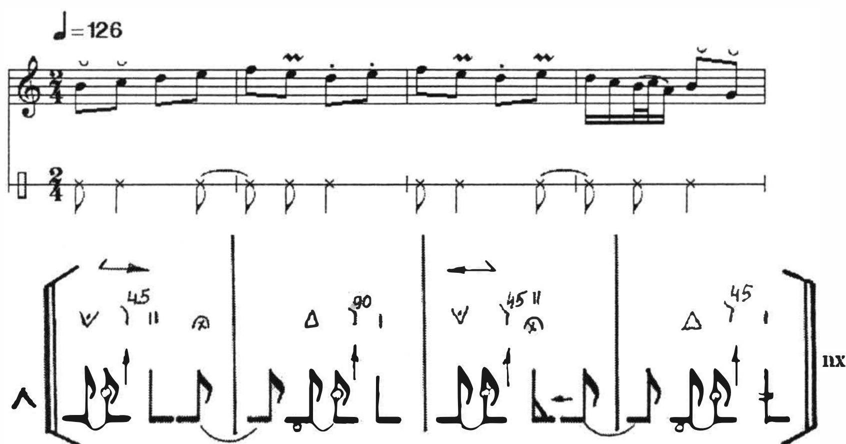
La Şimand se mergea cu *capra, ursu şi junele cu mireasa.* Mascații erau însoțiți de către un fluieraş şi un dubaş. Fiecare din aceste jocuri aveau câte o melodie proprie[29].

Celelalte obiceiuri practicate în ajunul Crăciunului, cum sunt: *Bizărăii, sau (Pițărăii), Steaua, Vertepul, Vifleemul* etc, nu sunt însoțite de jocuri specifice. Unele dintre acestea sunt de interferență cultă.

Având ca substrat fondul arhaic şi primitivismul societăților procreştine, jocurile mascaților din bazinul vestic au asemănări cu cele din Transilvania şi Moldova. Imaginile pe care le îmbracă aceste manifestări se mențin pe întreg arealul având structuri.

Acest salt fundamental de la ritualul sacru la spectacolul profan-comic şi de petrecere s-a produs ca un rezultat firesc al evoluției în timp. Jocurile mascaților de pe întinsul țării are un fond unitar rezultat al existenței unui perimetru comun de geneză. Prezența în dialectul carpatin a unor jocuri din grupa *Brâul bătrân, Brâulețul, De tare*, etc., ne lămureşte întru totul privind legătura dintre acestea şi jocurile dubaşilor sau a celor mascați. Privind legăturile de structură şi tipologie dintre formele coregrafice locale şi cele extrazonale din ciclul datinilor de Crăciun şi Anul nou, venim în acest sens cu un exemplu cules recent de la o ceată de ursari.

Jocul Ursului din Oglinzi – Neamț

Motivul ritmic alcătuit din două sincope şi cinci paşi este prezentat în tot bazinul carpatin constituind coloana vertebrală a tuturor Brâielor montane. Pentadohmaticul II este caracteristic mai multor jocuri care au la origine *Brâul mocănesc* sau *Brâul bătrân*, dar el este prezent şi în grupa altor jocuri cu aceeaşi organizare interioară a motivului ritmic: *Ardeleana în şir* (joc mixt), *Fecioreasca* (plimbări bilaterale), *Rara*, etc. Pasul vârf – toc pe valoare de optime urmat de bătăile accentuate îl întâlnim la

majoritatea jocurilor zărăndane: *Marile, Măruntica şchiopătată, În tri paşi, Cremenea* etc.

Jocurile moldoveneşti: *Căiuţii, Ursu, Capra*, cu structură binară sau asimetrică (7/16), au multe puncte comune cu cele din centrul şi vestul ţării (Crişana de vest): *Turca, Cerbii, Capra* etc.

3. Conacul

În zona Hălmagiului, în localităţile: Tisa, Ioneşti, Ţărmure, Brusturi, petrecerea de Anul Nou, numită *conac*, pecetluieşte încheierea obiceiului pentru zona respectivă.

Iată cum ne descrie acest obicei informatoarea Maria Horga, 54 de ani, din satul Ţărmure (data culegerii – 6 XII 1984*):*

„La noi sa face *conacul* aşé: când se umbla cu corinda, cele tri iepe strâng *premânda* la ficiorul care-i prima, care plăteşte muzicanţii. La aist ficior să strâng colacii, vinars, vin şi acolo în sara de Anul Nou să face *conacul*. Acolo vin oameni de pe sate, pretini de-a ficiorilor, apoi vinul să face cald, să face crampă şi se taie colac. La conac să duce muzica cea mai bună, cu *lautele*. Acolo mereu vrea şase lăutaşi. Era unu Herman şî restul de la Câmpul Tisii. Cântau cu *lăuţile* şi cu *burdună* de aceia mare cum era atuncea. Ficiorii şî fetele care vineau la *conac* jucau şi-şi petreceau. Acolo unde era casa mare, luau uşâle dintre căşi şi acolo cântau muzicanţii. La *conac* jucam: Ardeleana, Bătuta, Învârtita, Ţigănească, tăte felurile de jocuri. Noi nu mergeam singure la *conac*. La noi la Ţărmure n-o fost fată să meargă de capul ei. La noi în sat veneau şî de la Hălmăgel, Băneşti ori Leasa. Conacul la Ţărmure s-o făcut întotdeauna de Anul Nou. În alte locuri să făcea ori înainte ori după Anul Nou."

4. Vergelul

Un obicei practicat în ajunul Anului Nou, în multe aşezări arădene este cunoscut sub numele de V*ergelu, Vărgelu, Vergelata, Mărgelata, Fâsâitul etc*, în care tinerii se adunau şi jucau.

În legătură cu prezicerea viitorului , tinerii se adunau mai mulți la o casă, unde se *fâsâiau.* Acest joc constă în ascunderea unor obiecte: pâine, bani, inele, oglindă, mărgele, cărbune, lînă, piaptăn, sare etc., sub farfurii. Fiecare ridica trei farfurii din cele nouă existente. După obiectele care se aflau sub cele trei farfurii, li se contura caracterizarea celui care va fi soț.

pâine – bunătate
monedă - bogăție
mărgele – ciupit de vărsat
cărbune - oacheş
inel – frumos
sare – sărac
piaptăn – dințos
lână – păros
oglindă – îngrijire în ținută

La aceste întruniri veneau muzicanți şi împreună cu feciorii şi fetele petreceau până târziu[30].

În localitățile din ținutul Hălmagiului, V*ergelul* se făcea în seara de Sânt Ioan (7 ianuarie). Organizatorii erau fetele care plăteau muzica şi chemau feciorii la această petrecere cu joc.

La Brusturi, *vergelu* se făcea după ce s-a încheiat perioada şezătorilor, după ce s-a terminat cu torsul fuiorului, a urzelii şi a câlților. Obiceiul se desfăşoară în casa în care fetele s-au întâlnit seară de seară la şezătoare. Fiecare fată cheamă câte un fecior, iar nevestele cheamă soții, prezența altor persoane nefiind permisă. Primele sosesc la *vergel* fetele, care aşteaptă lăutarii ce vin cu feciorii şi soții nevestelor tinere. În apropierea casei unde se face petrecerea, muzicanții încep să cânte, iar feciorii să joace

şi să descânte. *Vergelul* are aspectul unei mese sărbătoreşti de familie, cu specificul că participanții sunt organizatorii.

În noaptea Anului Nou tinerii în pragul căsătoriei ascultau pe la ferestrele caselor unde erau adunați mai mulți. Dacă fetele alegeau din convorbirile celor din casă cuvântul *du-te,* însemnă că în acel an se va duce, se va mărita. Când se auzea vorba *mai stai,* prevestirea era că în anul care va veni nu se va mărita.

Fetele aduceau coceni de afară. Dacă aduceau coceni în număr cu pereche însemna că în anul acela se va mărita. Feciorii se duceau la fete şi deschideau porțile, însemnând că fata este de măritat şi anul care urmează i-o deschis poarta să plece. Mai furau şi uşi şi le ascundeau.

Aceste manifestări de Anul Nou se înscriu în rândul jocurilor rituale, care s-au perpetuat până în epoca noastră. Multe dintre caracteristicile de factură magică au fost estompate sau pierdute rămânând nota dominantă de petrecere, în care se pune accentul pe caracterul spectacular al acestor categorii de obiceiuri din ciclul calendaristic al iernii.

5. Ciuralexa

Pe plaiurile zărăndane se mai pot afla încă obiceiuri cu multă încărcătură de erseuri, dar aidoma unei arheologii, după descifrarea acestora, trăim bucuria unor descoperiri, o nouă arheologie, cea folclorică încifrat în ele: credințe, forme de viață, rînduieli de vecuire ori profitul spiritual al îndepărtaților străbuni.

Obiceiul C*iuralexa* este desprins din ciclul sărbătorilor de iarnă şi se extinde pe lungimea unei zile întregi, participând la desfăşurarea lui, prin acțiuni, toate categoriile de vârstă: copii, tineri şi adulți.

Acest obicei se practică la opt zile de la Anul Nou, ca o încheiere firească a tuturor sărbătorilor de iarnă şi la fel ca un

început firesc pentru sărbătorile ce sosesc în noul ciclul agrar. El se desfăşoară într-un alai de cl opoţei, lumini aprinse şi strigăte de *Ciuralexa.*

Ca şi celelalte obiceiuri de iarnă *Ciuralexa* vorbeşte de vechimea noastră, fiind un obicei precreştin, în care se făceau înconjurări cu torţe aprinse. Se pare că acest obicei a fost mai fidel păstrat în folclorul zărăndenilor faţă de alte locuri din ţară.

Obiceiul se desfăşoară în trei etape: până la amiază, timp în care se face colacul, strângerea mlădiţelor de către copii şi semnul din grindă, de la amiază până la asfinţitul soarelui, când se face păpuşa luminilor, aranjarea mesei. Seara, pe întuneric, se înconjoară sălaşul şi se trece pe la toate animalele. Pe tot timpul desfăşurării, în prim plan sunt două obiecte principale: colacul, zis *cinar* şi *păpuşa luminilor*, ambele cuprinzând în ele însemnele cultului solar, ale focului, însemne cu puteri apotropeice.

Mergând pe la meri, peri, pruni etc, copiii adună mlădiţe cu care se va face *păpuşa luminilor*. În jurul fiecărui pom copiii cântă:

Faci tu mere ori te tai
Că-ţi dau pită din colac

Un alt copil răspunde:

Dă-mi tu pită din colac
Dacă mere vrei să-ţi fac.

Copilul stropeşte cu aluat pomul, apoi taie câte o mlădiţă pe care o aşează în coşuleţ. Când copiii au terminat de strâns mlăditeţe de la toţi pomii din livadă, se adună în jurul unui pom şi fac un joc, un fel de horă cântată, pentru a aduce sporirea pomului:

Te-nconjor să înfloreşti
Poame să ne dăruieşti.

Cât de puternic a fost cultul soarelui se vede şi din horele de tot felul. Ele au avut la origine semnificaţia mişcării diurne, nimeni,

nici un popor nu are în dansul lui hora, ca românii. (I. C. Sîngeorzan în revista *Magazinul* din 4-X-1980).

Din aluatul rămas de la mlădițe, cel mai în vârstă om din casă face un semn, un pup (o cruciuliță) sau o rotiță (cerculeț). Din acest însemn, se va sfărâma o bucățică în apa vitelor, atunci când vor fi bolnave. Acest mic semn ilustrează foarte bine că acest obiect aparține unui cult solar.

Înconjurarea sălaşului începe odată cu înserarea. Membrii familiei se aşează în față, având în prim plan păpuşa luminilor, *cartul* cu apă şi *cinarul*, apoi lopățica cu jăratic. După ei vin copiii. Alaiul format va trece pe la cotețele cu porci şi găini, pe la grajdul cu vaci, apoi va intră în casă, unde gazda arunca tuturor copiilor un ciur cu nuci, mere, pere, bomboane etc. După ce au primit darurile copiii joacă *Juporca*: *Joacă mieii cu vițeii/ Cum joacă pițărăii/. Şi porcuții şi ieduții/, Cum joacă în sat porcuții/ Hop, hop, hop țura, Cum se joacă Juporca.*

Acest joc este o horă cu paşi la dreapta şi stânga, apoi în față. Copiii ies din casă în strigătele de *Ciuralexa, lexa!* clinchete de zurgălăi şi sunete de clopote, apoi ei trec la o altă gazdă.

Toate aceste momente sunt aşezate în structura obiceiului nu la întâmplare, ci într-o ordine bine stabilită pentru slujirea mesajului încifrat: sporirea şi fertilitatea.

Acest obicei se practică în toate localitățile din subzonele folclorice Hălmagiu şi Gurahonț. Descrierea de mai sus s-a referit la o culegere mai amănunțită, făcută de Iulia Botici, în satul natal Zimbru[31].

În ajunul Bobotezei – Lt. Col.(R) Vasile V. Rada –Din Monografia satului Rădeşti;

În această zi preotul merge cu crucea pentru sfințirea caselor.

Spre seară, după terminarea sfințitului caselor se adună toți copiii într-un loc (de regulă, în fața *Gabanaşului* sau a şcolii) pentru „*Suralexa*".

Ne permitem, aici, să facem o paranteză. Atunci când am auzit prima dată, zicându-se „Suralexa”, am încercat un sentiment straniu, care mă ducea cu gândul la o maximă latină. Şi, spre surprinderea mea, în munca de documentare pentru această monografie, am găsit publicate de Rusalin Mureşan, care se pare a încercat aceleaşi sentimente, următoarele rânduri: «...ne jucam în curtea şcolii unde de dragul ritmului repetam la nesfârşit un distih din folclorul local, pe care nu-l înțelegea nimeni, dar avea o sonoritate bizară. Mult mai târziu mi-am dat seama că distihul fusese la început o maximă latină. Noi ziceam:

„Duralexa, lexa
Ciorile pe Vecsa”.

Pentru noi era un fel de „Ala-bala-portocala”. Dar distihul avea înțelesul său ascuns şi implicit era o dovadă despre existența gintei noastre pe aceste locuri. Descifrându-l cu meticulozitatea maturității am aflat că „*Duralexa-lexa*” acel cuvânt fără nici un înțeles nu-i altceva decât celebrul: *Dura lex sed lex* (Legea e dură, dar e lege), rămas pe aici de pe vremea romanilor. Versul al doilea l-au adăugat generațiile de copii de dragul rimei.» [B–75].

La Rădeşti, timpul a operat, ce-i drept, în cuvântul inițial din *Duralexa* în *Suralexa*, dar această modificare, nu are darul de-a ne împiedica întrevederea sensului său real.

Închidem aici paranteza, spre a reveni la desfăşurarea obiceiului la Rădeşti.

„Odată copiii adunați, se formau echipe de 4–5 copii, fiecare dotat cu clopote, zurgălăi şi orice altceva ce poate produce zgomot. Echipele îşi stabileau ulițele pe care urmau să meargă şi apoi se pornea.

Se striga tare, se agitau tot timpul clopotele şi zurgălăii, făcându-se o larmă cât mai mare.

La început şi de regulă se striga:

„Suralexa, lexa
C-o murit Alexa”

Dar, după ce spiritele se mai animau, unii mai ziceau în continuare:

„Pe-o scândură lată
Cu gura căscată".

Ajunşi la casele oamenilor, deschideau poarta şi strigau. Gospodarii ieşeau din casă şi le aruncau nuci, mere, prune uscate etc., pe care toată echipa se repezea să le culeagă, fiecare străduindu-se să adune cât mai mult.

Erau, însă şi situaţii, când unii gospodari, mai şugubeţi, profitând şi de întunericul care se lăsa, le aruncau, jucându-le câte o festă, în loc de cele aşteptate primeau căcăreze de capră.

Dar, când desfăşurarea era în toi şi se mai şi întuneca, se mai strigau şi versuri ce nu erau tocmai serioase. Totuşi le vom spune:

„Suralexa, lexa
A murit Alexa"

Replica care venea din grup era:

„Las' să moară
Pup-o-n cur
C-o mâncat
Mălai destul"

Asupra semnificaţiei acestor obiceiuri se cuvine să mai reflectăm. Şi avem convingerea că oamenii de specialitate ne vor oferi, în viitor, explicaţiile necesare.

Noi considerăm, că era, poate, o derogare, o abatere de la lege, de la ordinea şi disciplina impusă de legile scrise şi poate nescrise, care guvernau obştea un an de zile. Ele se racordau perfect şi la timpul când însăşi natura se transforma, când începea renaşterea, când lumina învingea întunericul, când, într-un cuvânt, se pornea spre viitor, haosul cedând locul ordinii şi întunericul, luminii şi speranţei.

6. Căluşerul din Şicula

La Şicula, cu mult înaintea sărbătorilor de iarnă se constituie ceata de căluşeri, formată din tineri de 17 – 18 ani, care adunaţi la vătaf, case particulare închiriate, azi la căminul cultural, învăţau toate jocurile căluşereşti. La repetiţii participă şi *highighişul* satului, cu care tinerii se tocmesc asupra plăţii. Dintre muzicanţii cei mai vestiţi care au însoţit ceata de căluşeri amintim pe Ardelean Nicolae zis Briştea şi Ardelean Emil zis Nenea, care a cântat până în anul 1986.

Aspectul principal al organizării îl reprezintă învăţarea de către cel mai priceput căluşer (care ulterior va fi vătaf) al întregului repertoriu. În postul Crăciunului anului 1990 s-au constituit două cete de căluşeri la care au cântat *highighişi* din Şicula şi Zărand şi care au participat regulat la toate pregătirile căluşerilor ce s-au ţinut la *gazdele* cu care s-au tocmit în prealabil. Înainte, ceata căluşerească constituită se menţinea tot timpul anului, unii dintre membrii acesteia având funcţii în desfăşurarea ulterioară jocului duminical sau a altor obiceiuri calendaristice şi de viaţă tradiţionale. Fără a intra în detalii prea mari de desfăşurare, amintim că repertoriul căluşeresc şiculan este deosebit de bogat alcătuit din 14 jocuri: *Dichiţa, Căluşeru, Bătuta, Ardeleana, Muscu, Mănânţălu, Ţigăneasca, Măzărichea, Alunelu, Hop-aşa, Arădana, Ofiţereasca, Sârba* şi *Perinita*. Din însăşi denumirea jocurilor se poate uşor observa că şiculanii au în repertoriu două tipuri coregrafice: unul de factură locală, cu figuri preluate din fondul curent tradiţional şi altul de provenienţă extrazonală graţie permanenţei cu care românii au circulat mai ales după actul Marii Uniri de la 1918. Jocul *Muscu* este o creaţie locală în care prin cântecul căluşarilor ne aminteşte de vechii jucăuşi din Şicula. În partea întâia a jocului cântat ei fac uşoare aplecări la dreapta şi stânga, iar în partea a doua intră şi instrumentalul care preia melodia. Jocul se repetă de două ori.

Majoritatea jocurilor se desfăşoară în cerc cu vătaful în mijloc. La jocul satului jocurile de perechi în linie sau şir sunt mixte. Chiar şi *Sârba*, care în *Căluşer* se execută în cerc, aici revine jucându-se cu fetele în şir. Căluşarii preiau o parte din jocurile tradiționale şi le adaptează stilului şi specificului de ceată feciorească. Ei se prind față-n față la nivelul umerilor şi execută întregul repertoriu în această ținută: *Ardeleana, Mănânțălu, Țigăneasca.* (Vezi descrierea obiceiului în cadrul localității Şicula din această lucrare).

b. Jocul în contextul obiceiurilor de primăvară, vară şi toamnă

1. Armindenul

Acest obicei îşi trage rădăcinile din vechile ritualuri legate de străvechiul cult al soarelui, de vegetație. Cu trecerea timpului aceste practici şi-au pierdut din conținutul vechi, dar ele se repetă an de an, în centrul lor aflându-se omul, care este permanent în natură.

Reînvierea naturii în primăvară este primită cu multă bucurie. În această perioadă, cu ocazia unor tradiționale sărbători: Sângiorz, Constantin şi Elena, se puneau ramuri verzi de mesteacăn, fag, carpen, brad etc., la porțile caselor, grajduri, cotețe, uşile şi ferestrele caselor.

Armindenul simboliza venirea primăverii, anotimp ce era primit cu mare bucurie. Ornamentarea cu ramuri verzi a caselor sau a anumitor locuri din gospodăria omului simboliza fertilitatea şi este legată de aceste sărbători de primăvară. În unele locuri se pare că tot ce-i verde se chema *arminden* şi se punea la colțurile caselor la fiecare om. Acolo unde nu era viață de om nu se punea *arminden.* În alte sate cei care aduceau *armindenul* erau cinstiți cu băutură.

Dacă anumite sărbători de care amintim cădeau din punct de vedere calendaristic, în postul mare atunci nu se mai puneau *armindeni.*

„Tot ce-i frunză verde era *arminden*. Să pune la colțul căşii, la fiecare om. Acolo unde nu era viață nu să pune *arminden*" (Anda Petruse, 34 ani, din Avram Iancu).

„Din *armindenul* pus în colțul căşii să rupe câte o crenguță şi să pune la grajduri ori la cotețe. Când era vreme de ploaie să lua o crenguță şî să aprinde, să oprească trăsnetele. „(Maria Horga, 56 ani, din Țărmure).

„De Constantin şi Elena, feciorii se duceau în pădure şi aduceau *arminden* care se punea în colțul căşii. Acolo să ținea până când să treiera şi mâncai pită din grâu nou. Cu *armindenul* uscat să ardea cuptorul. La tată casa era *arminden*". (Ion Lucaci, 63 ani, Berindia – 31.X.1985).

În satele de munte, la Vidra, Avram Iancu, Măgulicea, Lazuri, în ajunul de Sângiorz sau Constantin şi Elena, se punea *arminden* la fetele şi feciorii aflați în pragul căsătoriei. Aceştia cinsteau cu băutură pe cei care aduceau *armindenul.* În ziua de sărbătoare, la jocul satului, tinerii care se vor căsători jucau împreună sub ochii întregii *asistențe*, ştiindu-se cine cu cine va face nuntă în cursul acelui an. (Dacă sărbătoarea Sângiorzului cădea în postul mare, bineînțeles că nu se făcea jocul satului).

Armindenul este un obicei ce îşi trage rădăcinile din vechile rituri legate de vegetație, în care străvechiul cult al soarelui (care este tot mai strălucitor pe bolta cerească) străbate sub forme ascunse până în zilele noastre. Viața şi munca de zi cu zi a omului, aflat permanent în natură era strâns legată de aceste practici, rituri şi ceremonialuri care se repetau an de an.

„Cu timpul, aceste practici şi-au pierdut din conținutul vechi şi au rămas în organizarea socială a satelor tradiționale simple obiceiuri"[32].

În părțile Văii Hârtibaciului se spune că ar fi un obicei săsesc. *Armindeni* se puneau de Sf. Ieremia, la întâi mai. Se aduceau

mesteceni din pădurea de la Măierean. Fiecare fecior căuta să-i pună fetei cu care sta un mesteacăn cât mai frumos. Dar pădurea a dispărut şi acum se duc cu tractorul până la Şălcău după armindeni. Armindenul se punea în poartă la fiecare fată de măritat. De Sf. Gheorghe se punea rug în poarta fetelor.

2. Nedeile moţilor

Nedeile sunt manifestări populare de mare amploare, cu o vechime ce se pierde în negura timpului, la care practicile tradiţionale, folclorice: portul, cântul şi jocul popular sunt expresia unei puternice spiritualităţi româneşti.

Nedeile sunt legate de cultul vegetaţiei, al viţei de vie, dar mai cu seamă de viaţa pastorală, de creşterea animalelor[33].

Meleagurile *Ţinutului Hălmagiului* păstrează o viaţa particulară, personală, comparativ cu celelalte zone al munţilor Carpaţi. Individualitatea acestor locuri constă în aceea că în majoritatea satelor cu tradiţie, fiecare familie îşi păzeşte pe munte *iosagul* (oi, vaci, boi etc.). În unele localităţi cum sunt: Brusturi, Groşii, Luncşoara etc., boii se lasă liberi luni de zile, în Munţii Pietrele Aradului şi Găina. Aici nu există ciobani sau văcari, bătrânii şi tinerii fiind cei care îngrijesc animalele.

Pe plaiurile hălmăgene, până aproape de creasta munţilor Bihorului, se mai păstrează şi astăzi urme de sălaşuri pentru oameni şi animale. În jurul *Drumului Moţului* se află multe locuri care păstrează numele vechilor crescători de animale: Pătruţeasca, Dâmbul lui Sărac, Muta etc. Toate aceste locuri, până la răscoala condusă de Horia, Cloşca şi Crişan, au fost locuite de moţi. După anul 1784, împăratul Iosif al II-lea a luat măsuri de regrupare obligatorie a moţilor în cătune, în sate compacte. Cu toate măsurile luate de autorităţile străine, moţii din Ţara Hălmagiului au rămas pe locuri, păstrând vechile forme pastorale de viaţa. Această izolare

a determinat profund prefaceri în modul de viață materială și spirituală al locuitorilor de pe aceste meleaguri. Acești locuitori ai *Țării de piatră* au simțit întotdeauna să se adune cu ocazia anumitor sărbători pe care le-au denumit nedei. În trecut toate nedeile se făceau în aer liber, datele calendaristice ale acestora rămânând neschimbate până în zilele noastre. În această zonă, nedeile se eșalonează pe o perioadă de câteva duminici de după Paști: la 4 săptămâni la Ocișor, la 5 săptămâni la Ionești, iar la 6 săptămâni la Țămure. În ziua de Rusalii la Tisa, iar a doua zi la Hălmăgel. Cu aceste date coincid și nedeile din satele: Brusturi, Cristești, Băneti, Luncșoara, Lazuri, Bodești, Criștior, Avram Iancu etc.

Nedeia durează de la prânz până la căderea întunericului, la ea participând localnici și din sate vecine. Nedeia este sărbătoarea populară cea mai gustată de localnici, la care participă toată suflarea satului, fete și feciori, neveste și bărbați, babe și moși, copii etc. Se spune prin partea locului că pe timpul vederii *iosagul* poate să postească pentru că acum se distrează stăpânii.

Nedeia reprezintă locul de întâlnire al tinerilor care se vor căsători, al prietenilor, al rudelor, al cuscrilor. Aici se discută unele aspecte privind tocmeala pentru nuntă. La nedeie feciorii și fetele merg cântând, iar buna dispoziție este amplificată de satisfacția participării la jocul comun.

La nedeie se joacă în general repertoriul cunoscut la jocul satului: *Ardeleana,* cu diferite forme și variante – *Brustureana, Vidreana, Hălmăgeana, Bonțana, Rupta, Smintita, Pe picior, Lunga, Săltata, Șchioapa* și *Învârtita* și altele venite din părțile Gurahonțului odată cu cei care participau la nedeie.

După spusele unor bătrâni, prin unele sate moțești, nedeile durau trei zile. În ziua dintâi petreceau numai feciorii. În a doua zi participa toată suflarea satului, iar în a treia zi jucau la nedeie numai feciorii și fetele. În cea de a treia zi de petrecere se *încâlcea nedeia* . La ultimul joc fiecare fecior își alegea câte o fată (viitoarea soție) cu care intra în joc. La un semn al muzicanților se destrăma și fiecare tânăr pornea spre casă.

Aproape toate căsătoriile feciorilor cu fetele din alte sate au începuturile de la aceste nedei. Oarecum într-o formă nedeclarată nedeia reprezintă începutul pețitului. (La nedeie părinții discută despre zestrea ce s-ar cuveni tinerilor). În multe sate hălmăgene tinerii nu făceau logodnă, nedeia înlocuia parțial acest moment.

Cu timpul aceste nedei pastorale s-au transformat în nedei – târg.

„La nedei şi târguri se vedeau umblând *habagii* şi *grecoițe,* aceşti negustori ambulanți care-şi vindeau marfa. *Haba* este cuvânt grecesc, *aba,* care înseamnă o stofă de lână albă din care se făceau cioareci sau nădragi chiar, de o calitate mai fină decât se produce pe loc. Negustorii de *habă* veneau de prin Macedonia. Se pomeneşte chiar o veche familie românească de comercianți şi-ar trage obârşia dintr-un atare habagiu, din Macedonia, care din pricina nesiguranței drumului la reîntoarcere s-a aşezat aici. *Grecoițe* se numesc femeile, negustorese ambulante, de ață, lână, cercei, mărgele, ce se mai vând şi astăzi, cutreierând satele cu marfă în desagi. Se numesc *grecoițe*, probabil pentru că mai demult acest negoț îl făceau grecii. Ultimele generații nu-au mai ajuns greci, însă le-au rămas numele pentru acel fel de negoț primiviti”[34].

În zilele noastre au luat o mare amploare Nedeia de la *Tăcăşele* şi Nedeia de la Hălmagiu, pe dealul Sortocului, unde participă mii de oameni veniți din județul Arad şi județele învecinate: Bihor, Alba, Hunedoara etc.

3. Sânzâienele

Obiceiurile legate de *Sânziene* se pierd în negura timpurilor. Sunt datini autohtone, al căror nume originar dac s-a pierdut. S-a păstrat cel roman Sânzâiana, de la Sancta Diana (care circulă şi azi în Ardeal) şi cel slav Drăgaica (care a venit mai târziu şi care circulă în Muntenia şi Oltenia). Sărbătoarea de Sânzâiene (ținută pe 24

iunie, de ziua naşterii lui Ioan Botezătorul) e legată de cultul recoltei, al vegetației şi al fecundității şi păstrează în ea un amestec fascinant de creştinism, păgânism şi vrăjitorie.

Obiceiul avea un caracter augural legat de bunăstarea fetelor şi de viitorul acestora şi este considerat de către folclorişti ca fiind o protecție şi o fecunditate agrară. Această sărbătoare este legată de solstițiul de vară când un ciclu de lucrări agricole au fost încheiate.

Sânzâienele este o sărbătoare a tuturor plantelor de câmp cu puteri tămăduitoare. Este ziua în care expansiunea vegetală a plantelor a ajuns la punctul culminant. Acum aceste plante trebuie strânse şi păstrate pentru puterile lor miraculoase.

Ziua de 24 iunie este o zi a magiei arhaice, dar este şi cea mai lungă zi a anului, zi de mare răscruce în cursa soarelui. După ce a urcat zi de zi tot mai sus, acum el se opreşte şi de aici dă înapoi, pas cu pas, coborând încet pe bolta cerească. De aici încolo anul se înjumătățeşte şi întreaga natură începe să dea înapoi. Plantele nu mai cresc, iarba începe să se usuce, iar cucul nu mai cântă. Această sărbătoare coincide cu ziua naşterii Sfântului Ioan Botezătorul.

Sânzâienele sunt plante cu flori galbene-aurii şi plăcut mirositoare. Cresc prin livezi, păşuni, margini de păduri şi poienițe. Însoțite de muzică şi chiuiturile flăcăilor, fetele adună florile de sânzâiene în buchete, împletesc cununi circulare şi cruciforme sau le strâng în buchete. Aceste coronițe şi buchete sunt aduse în sat, unde sunt aşezate pe porți, uşi, ferestre, pe şuri, pe stupi şi chiar în straturile de legume, în credința că ele vor ocroti casa şi gospodăria de puterea forțelor malefice, aducând totodată noroc, sănătate şi belşug oamenilor, animalelor şi semănăturilor (vor înflori ca sânzâienele). În toate localitățile de pe valea Mureşului sau a Crişului Alb, Podgoria sau Câmpia Aradului, fetele se duceau în câmp şi împleteau coronițe de flori de sânzâiene galbene-aurii, pe care le aduceau acasă. Cununițele, datorită formelor rotunde, au fost considerate un simbol solar şi sunt împletite şi din alte flori de tot felul.

În cadrul acestui ritual coronița transmitea celei care o poartă, prin plantele pe care le conține, puterile magiei. Cununile de sânzâiene le aruncau peste casă, iar dacă se opreau pe casă e un semn bun în sensul că ea va trăi mult. Altele se pun la porțile de la uliță sau chiar pe fațada caselor. Acolo stăteau toată vara şi toamna.

Aceste cununi sunt apoi folosite în nenumărate scopuri magice: ele arată cum va fi viața omului, dacă fetele se vor căsători sau nu în anul în curs, dacă ele vor avea parte de noroc, dacă familia la care s-a pus cununa va avea recolte bogate şi animale sănătoase. Aceste vechi practici sunt asemănătoare şi cu ocazia sărbătorilor de Anul Nou şi Bobotează şi pe care oamenii din toate timpurile încercau să stăpânească mersul evenimentelor anuale. Ele vizează raportul dintre cunoscut şi necunoscut sau acela dintre ce este întâmplător şi ce se poate stăpâni.

Alaiul lor era însoțit de cântece specifice anotimpului de vară acum la solstițiu.

Cântecul sânzâienelor

Mercea Borița 18 ani
Chisindia 22.09.1987

Pă deal pă căra - re
Să co - bor la va - le
Fe - te fru - mu - şe - le
Du - pă sân - zâ - ie - ne

Pă deal pă cărare
Să cobor la vale
Fete frumuşele
După sânziene

Că eu te-mpletiu
Numa cu fonfiu
Numa cu flori dalbe
Să-l opreşti pe bade

Sara când el vine
Cunună la mine
Cununa, cununii
Să nu mă spui lumii

Că iubesc curatu
Pă badea din Satu
Să iubăsc, iubăscu
Şi nu tăgădescu

La duşmani nu spune
Al meu dor din lume
Că îi dor curatu
Şi neblăstămatu

Te-mpletim cu doru
Pentr-un bădişoru
Te-pletim cu jele (bis)
Tot din sânziene (bis).

În noaptea de Sânzâiene, femeile pornesc în plină noapte spre locuri ştiute numai de ele pentru a aduna ierburi de leac şi descântece. Multe din florile şi ierburile care se culeg în această zi, se duc la biserică, cu credința că vor fi sfințite şi prin aceasta vor fi curățite de influențele negative ale Rusaliilor/Ielelor, zânele rele ale pădurilor. Numai astfel vor fi bune de leac. Sânzâienele erau socotite de tinerele fete şi un mijloc de a-şi afla ursitul şi timpul când se vor mărita. Cununile bărbaților, împletite în formă de cruce, iar cele ale fetelor în formă de cerc sunt aruncate pe casă. Dacă jerbele se opresc pe acoperiş, e semn de nuntă, iar dacă nu, ursitul sau ursita mai trebuie aşteptați. În unele sate e obiceiul ca pe drumul de întoarcere către sat, fetele să privească prin cunună, iar în funcție de vârsta şi însuşirile fizice ale persoanei văzute, să deducă şi calitățile morale ale viitorului soț. Fetele îşi pun flori de sânzâiene neîmpletite sub căpătâi. În acea noapte ele îşi vor visa ursitul. Dacă cununa va fi purtată în păr sau în sân (de fecioare sau tinere neveste), acestea vor deveni

atrăgătoare şi drăgăstoase. Înainte de răsăritul soarelui fetele şi flăcăii se apropie de ocolul vitelor. Cununile sunt aruncate în coarnele vitelor. Dacă gingaşa coroniță se opreşte în cornul unei vite tinere, fata se va mărita după un tânăr, iar dacă se opreşte în cornul vitei bătrâne, ursitul va fi om în vârstă. În ajun de Sânzâiene, seara, se întâlnesc fetele care vor să se mărite cu flăcăii care doresc să se însoare.

Sânzienele. Ziua lor, 24 iunie, marchează miezul verii. Puse sub pernă se zice că-ți vei visa ursitul. Din observarea atentă a inflorescenței şi tulpinii, oamenii apreciau dacă vremea e înaintată sau întârziată pentru diferite lucrări agrare.

4. Cununa de grâu

Cununa de grâu este un obicei legat de muncile agricole, de terminarea secerişului, el ocupând un loc important în ciclul sărbătorilor tradiționale nelegate de date fixe ale anului şi cu un bogat conținut de manifestări folclorice.

În urma culegerilor făcute în zonele montane, am depistat destul de greu existența acestui obicei, doar în câteva localități din jurul Hălmagiului: Brusturi, Cristeşti, Hălmăgel, Ioneşti şi Tisa. De la informatoarele Indreica Doina din Hălmăgel şi Emilia Slăv din Brusturi a fost culeasă melodia cântecului cununii de grâu. Acest cântec este asemănător cu cântecul miresii, este de fapt o variantă melodică, în care textul vorbeşte de la sine de conținutul şi desfăşurarea acestui ritual agrar încheiat fertilității, fiind un simbol al belşugului şi bunăstării.

Cununa de grâu de vară, / Să o ducem la gazdă iară / Cunună de grâu frumos / Să o ducem la gazda nost /. (Doina Indreica, 42 ani, Hălmăgel, 10 februarie 1982). Din informațiile culese de la Ioana Cârjan, 67 ani, din Hălmăgel, Sbârcea Gheorghe, 76 ani, din Ioneşti, Nicodin Rozalia, 73 ani, din Brusturi, Covaci Petruța din Tisa, (80 ani) etc., am putut reconstitui desfăşurarea pe care o avea cândva acest

obicei agrar. (Mergând pe firul acestor idei, de a redescoperi vechile tradiții şi obiceiuri ce s-au pierdut, Teodor Uiuiu, neobosit cercetător al folclorului zărăndan, a cules din această zonă, această datină străbună şi pe care a scenarizat-o în spectacolul *Muncă bună, rod bogat*).

În această subzonă folclorică obiceiul cununii de grâu avea o desfăşurare similară cu cele practicate în sudul, centrul şi nordul Transilvaniei. În aceste localități se făcea claca secerişului la gospodarul care avea mai mult pământ cultivat cu grâu. Cei care participau la clacă, la fată, care aducea cunună la gazdă. Alaiul de secerători venea la casa gospodarului unde se scotea apă din fântână şi se uda cununa. În acest timp se cânta cântecul cun unii. Dacă gazda era un om mai înstărit, acesta chema şi vreo doi lăutari. În alte locuri femeile descântau la cunună:

„Voaie verde de muşcată
Cununa trebe udată
Frunză verde ş-o alună,
Tăt cu apă din fântână."

În Hălmăgel, strigătura anticipa momentul în care gazda cinstea cu băutură şi mâncare pe secerători:

„Cununa să o udăm,
Şi plata să ne-o luăm"

Secerătorii se prindeau la joc după ce erau cinstiți de către gazdă. Aici se jucau jocurile cunoscute *Ardeleana şi Învârtita*.

După ce observăm şi aici obiceiul avea o semnificație socială (legată de propriu-zisă, se claca de secerători), una rituală legată de fertilitate (cununa se udă, gazda va scutura cununa în grâul ce se va semăna) şi una legată de petrecerea propriu-zisă.

În celelalte zone folclorice arădene nu am găsit acest obicei, şi nici un cântec special în această ocazie. Totuşi la terminarea seceratului, în Câmpia Crişul Alb, la Şicula, Gurba, Ineu etc, femeile veneau la secerat cu o cunună împletită, pe care o purtau în grădină.

Obiceiul a avut o desfăşurare amplă în zonele Transilvaniei de Sud, apoi s-a răspândit în centrul şi spre vestul țării. Aici, în Munții

Apuseni, se pare că sunt ultimele ramificații ale obiceiului, el strigându-se treptat de la munte spre Câmpia Crişului şi a Mureşului.

Obiceiul cununii de grâu a fost transpus scenic în numeroase spectacole cu ansamblurile folclorice de la Ineu, Şicula, Şiria, Arad, Bocsig etc.

Spectacolul cununii de grâu este unul dintre cele mai impresionante momente, în care aspectele încifrate în obicei se revăd într-o culoare de port, cântec şi joc.

Atmosfera spectacolului scenic crează o stare de încântare, cu trimitere spre mitologia populară, iar cântecul cununii de grâu, care este preluat astăzi de noile generații pune în valoare valențele artistice inepuizabile ale obiceiului din vatra folclorică a Țării Zărandului, aşa cum se desprinde şi din cântecul *Cununii de grâu:*

Cununa de grâu

Grup de fete din Brusturi
Elena Nicodin,
Liana Nicodin,
Paraschiva Slāv
19.07.1984

Hai fe - te cu___ vo - ie___ bu - nă___

Cu - nu - nă de grâu Ca să fa - cem

o cu - nu - nă Cu - - - nu - nă de

grâu

Hai fete cu voie bună
Cunună de grâu
Ca să facem o cunună
Cunună de grâu

Cunună de grâu de vară
S-o ducem la gazdă iară
Cunună de grâu frumos
S-o ducem la gazda nost

Frunză verde de alună
Trăbă apă la cunună
Frunză verde de şalată
Cununa trăbă udată

Cununa ducem cu dragu
Gazda ne aşteaptă-n pragu
Cununa ca să i-o dămu
Şi plata să ne-o luămu

Obiceiul pe care îl descriem în continuare este de pe Valea Hârtibaciului şi ocupă un loc important în cadrul sărbătorilor tradiționale legat de muncile agricole, de terminarea secerişului din ciclul sărbătorilor calendarului agrar care nu sunt legate de anumite date fixe ale anului. El este plin de semnificații care cu timpul la noi au dispărut, ajungând doar o formă cu aspect mai mult social. Obiceiul legat de terminarea secerişului are un caracter descriptiv şi el este un document de mare importanță despre modul cum se făceau muncile câmpului în trecut.

Cu ani în urmă obiceiul *cununii de grâu* a avut o desfăşurare amplă şi este cunoscut în toate zonele etno-folclorice ale Transilvaniei. Inițial această datină străbună românească a avut o semnificație socială, care cuprindea munca secerătorilor, dar şi una rituală legată de fertilitate, în care cununa se udă. În unele locuri gazda va scutura cununa în grâul pentru semănat sporind crezul într-un rod bogat. În majoritatea localităților în care se practică acest obicei secerătorii au avut anumite cântece de natură ceremonial-ritualică pe care le adresau gazdelor la care au lucrat.
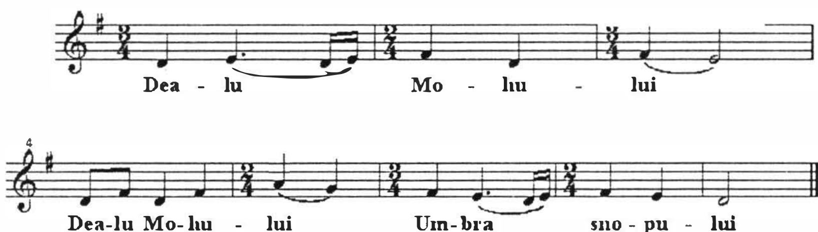
Aceste cântece au pătruns şi pe Valea Hârtibaciului şi se pare că în toate localitățile obiceiul s-a păstrat şi s-a menținut până în zilele noastre.

Despre cântecul *Cununii de grâu,* care se cânta şi în satul Beneşti şi care cu timpul a dispărut, ne relatează şi Ioan Nistor, care îşi aminteşte că în anul în care la secerat au participat femeile Raveca şi

lelea Fimie au cântat *Dealu Mohului*, un cântec pe care el nu l-a mai auzit până atunci. Mohu este o localitate mică situată pe malul stâng al Cibinului aflată la confluența acestuia cu Valea Hârtibaciului .

În acele locuri pe la Veştem, Selimbăr şi Mohu se făcea o *Cunună de grâu* la care i se spune *Buzdugan.* Obiceiul se mai practică şi în zilele noastre şi avea un cântec deosebit de frumos care probabil că a fost cântat şi de sătenii din satul nostru, dar cu timpul cântecul a fost uitat.

Acest cântec s-a cântat, dar cu timpul a dispărut din repertoriul beneştenilor. Redăm una dintre variantele pe care eu le-am cules din localitatea Veştem, Sibiu, în anul 1968, când profesam în această localitate şi mă ocupam cu activitățile culturale de la căminul cultural:

„Dealul Mohului
Umbra snopului
Cine să umbre
Şi să sfătuia,
Sora soarelui
Si cu-a vântului
Ele să umbreau
Şi să sfătuiau
Care e mai mare
Sora soarelui
Ea aşa zicea:
Că ea e mai mare
Că frate-său-i soare

Şi de când răsare
Până asfințeşte
Lumea o-ncălzeşte
Că de n-ar sori
Lumea n-ar mai fi
Sora vântului
Ea aşa zicea:
Că ea e mai mare
Că frate-său boare
Că de n-ar bori
Oamenii-ar muri
Oamenii la plug
Şi boii la jug.”

Acest minunat cântec este alcătuit ca şi colindele din mai multe rânduri melodice şi cu o structură asimetrică: partea întâia = 3+2+3/4, iar partea a doua =3+2+3 +2+2/4.

Motivul principal al cântecului îl constituie disputa dintre sora soarelui şi cu cea a vântului. Soarele şi vântul sunt două dintre forțele principale ale naturii, elementele primordiale de care depinde rodirea. Imaginea celor două surori care stau la umbra unui pom singuratic ne introduce fără să vrem în atmosfera încinsă de lucru a secerătorilor, indiferent unde s-ar afla ei, pe Moldiță, în Găunoasa, la Inuri sau peste Părău.

„...Pentru fiecare membru al familiei terminarea seceratului era o mare bucurie. Faptul că ai gătat la secere era împlinirea unei munci de un an de zile de la arat, la semănat, secerat, treierat şi până ai dus grâul în pod.

În satul Beneşti *Cununii de grâu* i se spune *Vrâstă*. Familia noastră o avut pământ puțin şi la secerat au participat mai mult membrii familiei.

La noi, ca de altfel în fiecare sat, seceratul holdelor se făcea cu secera şi cu coasa. Unii secerau, alții legau snopii şi după câteva zile snopii se adunau în clăi. Peste claie se punea un snop cu spicele în jos.

După atâția ani eu îmi aduc aminte că atunci, în ultima zi când s-o făcut *Vrâsta,* la secerat au participat şi nişte femei: cumătra lu' Zosim, lelea Mărie a lu' Moise, lelea Cercii, mătuşa Raşculii şi lelea Lucî. Femeile erau foarte necăjite şi veneau la o zi de secere pentru o *ferdălă de grâu*. În această perioadă a verii nu mai aveau nici grâu, nici porumb, aproape nimic"(1.03.2007 Gligor Ana 70 ani).

„În dealul Boburilor sub pădure, acolo către Ighiştior, noi am avut pământ, pe care tata l-o arat cu vacile şi apoi o semănat grâu. În ultima zi, când era aproape gata de secerat, femeile care se pricepeau luau de pe marginea sau din mijlocul holdei cele mai frumoase spice cu paiul lung şi împleteau o *vrâstă* sub formă de

cruce. Acolo era un măr şi la umbra lui parcă acum văd cum femeile se chinuiau să aranjeze cât mai aspectuos spicele de grâu în acea cunună. În timp ce femeile făceau *vrâsta* eu parcă le-am auzit cântând ceva *cu umbra snopului ,* dar nu mai ştiu. După ce *vrâsta* era gata eu am luat-o şi cu ea în mână am plecat către sat. Dar să ştiţi că la noi în acea zi mai mulţi gătau de secerat. Şi care cum găta de secerat fugea cu *vrâsta.* Când am ajuns în capătul satului la moară şi la a lu' Bălăşcan am început să strig din toate puterile *„Vrâsta măă! sau o vint Vrâsta măă!* Dar majoritatea oamenilor din sat ştiau că noi cei a lui Iov în ziua de azi terminăm de secerat. La Croitoru', la Bălăşcan, la Victoru Mitrii ne aşteptau cu căldările de apă. Unii le ascundeau după poartă. Atunci în sat era lume multă, nu ca acum. Când treceam venea câte o căldare de apă în cap şi peste mine ba de aici, ba de dincolo. Abia aşteptam să ajung acasă. Eu am văzut că pe alţii care au adus *vrâsta* i-o băgat în *crepla* cu apă de unde beau vitele. Nu ştiu nici acum dacă pentru cel care o adus *vrâsta* udatul era ceva sănătos. Dar eu nu am auzit pe nimeni să spună că după ce o adus *vrâsta* cineva s-ar fi îmbolnăvit. După ce ajungeam acasă mă schimbam, luam haine uscate şi aşteptam secerătorii care veneau mai încet. Femeile şi cei care au participat în ultima zi, cei care au fost la secerat, erau cinstiţi de către gazdă cu un pahar de rachiu şi cu mâncare. Dar de multe ori secerătorii nu primeau nimic, ei erau bucuroşi că au terminat lucrul şi istoviţi plecau pe la casele lor.

După ce ajungea la casa stăpânului holdelor secerate *vrâsta* nu se arunca, ea se punea undeva în şură, în *sprivari* sau în casă, în grindă şi acolo sta până în anul următor.

Să ştii că şi în anul 2006, pe la sfârşitul lui august, Nelu nostru o făcut *Vrâstă.* Să vă uitaţi că şi acum e în *sprivari,* dacă nu o aruncat-o"(1.03. 2007 Iosif Nistor 64 ani).

„ *Vrâsta* este făcută de cei mai bătrâni şi era împodobită cu flori, dar este dusă mai ales de copii care erau aşteptaţi. Trebuia să fie un copil mai dezgheţat să aibă curaj să poată striga şi să nu-i fie frică de

apă atunci când este udat. Deşi tradiția nu se mai păstrează, familia noastră a adus *vrâsta* în fiecare an chiar dacă acum noi recoltăm grâul mecanizat cu combine de tot felul. Dacă nu or fost copiii la secerat noi am adus *vrâsta* în grup cu toți mecanizatorii care au participat la recoltarea grâului. (Ioan Nistor, 66 ani).

În localitatea Veştem, situată aproape de Dealul Mohului, la terminarea secerişului se făcea o cunună din spice de grâu, pe care localnicii au denumit-o *buzdugan* şi pe care o împodobeau cu flori de câmp. Prin sat se făcea un alai de către cei care au participat la claca secerii şi cîntau *Umbra snopului.* Cel care purta *buzduganul*, dar şi cei din alai, erau stropiți de sătenii care asistau la acest moment. La gazdă, în curte, se punea o masă şi pe ea fel de fel de bunătăți: colac de grâu, cană cu vin sau sticlă cu țuică şi alte bucate pentru secerători. Cel care ducea *buzduganul* înconjura masa de trei ori şi lovea cu coada lui în cele patru colțuri de masă. În fața întregii asistențe cununa de grâu se punea în grinda casei şi se păstra până la următorul an când boabele din cunună se amestecau cu cele pregătite pentru noul semănat. De bucurie că au terminat una dintre cele mai istovitoare munci agricole, în curtea gazdei se încingea o scurtă petrecere. Uneori la acesta mai participau şi muzicantul satului. (Acest obicei de la Veştem prezentat mai sus l-am descris cu participarea directă în vara anului 1967 când profesam în localitate. Apoi el a fost transpus scenic cu formația căminului cultural de către învățătoarea Maria Tatu.)

Ciclul obiceiurilor de primăvară şi vară, legate de anumite date calendaristice se termină cu acest obicei al *Cununii de grâu* încheind o importantă perioadă a muncilor agricole, de la arat, semănat şi recoltat.

O cunună din spicele de grâu verde se făcea după Rusalii, atunci când ieşeau cu crucea, cu praporii, de sfințeau hotarele. Pornit de la biserică, tot cortegiul se ducea în hotarul unde era semănat grâu. Acolo cei din comitetul bisericesc împleteau o cunună din spice de grâu verde pe care o puneau la prapori. (1.03.2007, Iosif Nistor 64 ani).

5. Praznicul de pită nouă

Când secerişul s-a terminat şi câmpia îşi deşartă poala de bob auriu în hambare, oamenii fac popas la capătul anotimpului, cinstind sudoarea frunții materializată în bobul de grâu, devenind pâine.

De-a lungul anilor momentul a căpătat semnificația datinii cunoscută în localitățile de la poalele Munților Codru Moma şi alte localități din drepesiunea Zărandului sub denumirea de *Praznicul de pită nouă.*

În acea zi, dinainte ştiută, încă de la răsăritul soarelui, de la un capăt la altul al Beliului, fetele secerătoare, îmbrăcate în haine de sărbătoare, într-un adevărat alai, încep *Lălăita* (un cântec local), apoi *Roata, Lunga, Zvârlita* (jocuri specifice acestui moment), îndreptându-se spre locul de desfăşurare a obiceiului.

Pe un prepeleac frumos împodobit (pe care feciorii l-au adus din ajun) se pun elemente simbolizând munca şi hărnicia: în vârfului lui un snop de grâu, o feleagă, un ol de pământ, o coadă de cal, mai mulți colaci, iar la baza lui o roată de car.

La sărbătoarea pâinii participă întregul sat: fete, feciori, vârstnici, copii, care se prind cu toții în joc.

Acest joc a fost cules de Teodor Uiuiu şi Emil Lăzureanu de la Ioan Sevici, 84 ani şi de la alți bătrâni din comuna Beliu, în februarie 1972:

„Când am venit la Beliu în anul 1906 am găsit obiceiu aşa cum vi l-am spus. *Praznicul de pită nouă* s-o făcut până la primul război. Feciorii or plecat în război şi praznicul nu s-o mai făcut."

Obiceiul a fost scenarizat şi pus în valoare cu ansamblurile folclorice din Beliu şi de la casa de cultură a municipiului Arad. Simultan, cu artişti amatori de la Beliu s-a pregătit şi o desfăşurare în aer liber asemănătoare cu cea descrisă de informatorul Ioan Sevici.

Din anul 1975, în fiecare a doua duminică din luna august, se desfăşoară la Beliu *Praznicul de pită nouă*, amplă sărbătoare câmpească, la care participă mii de locuitori de la poalele Munților Codru-Moma. Această serbare populară la care a participat an de

an, a constituit un bun prilej pentru cunoaşterea şi documentarea la fața locului a unor aspecte privind modul de organizare şi desfăşurare a unora dintre principalele jocuri al codrenilor. În pădurea Avrameasca, aici, la paznic, se adună codreni din Beliu, Groşeni, Lunca Teuzului, Chişlaca, Craiva etc care joacă până târziu. Jocul în această zonă este unitar, perechile din sate diferite adunându-se destul de repede. Jocul de astăzi cuprinde elemente mai simple decât cel cunoscut de cei mai în vârstă. Cele trei jocuri ce se cântă la praznic: *Ardeleana, Învârtita, Lumea sau Urma* se joacă mai mult într-o formă liberă, fără să se facă şiruri, perechile ocupând cât mai mult spațiu de joc, datorită predominației învârtitelor în perechi şi trecerilor pe sub mână. Jocul în şir, cu printeni şi sărituri, în care feciorii stăteau umăr lângă umăr încep să dispară. Tot aici, de la vârstnicii din: Tăgădău, Lunca Teuzului, Chişlaca etc., am cules şi alte jocuri: *Cucu, Cinci coarne, Susu, Roata pân casă, Sărita, În şir bătrâneşte,* care sunt variante de *Ardeleană*.

Praznicul de pită nouă este un bun prilej pentru punerea în valoare de către ansamblul folcloric din Beliu unor jocuri străvechi cum sunt: *Lioara, Feleaga, Roata, Şiragul codrenilor, Trandafirul, Hora, Căluşerul şi Bătuta.*

6. Culesul viilor

În Podgoria Aradului, cultivarea viței de vie se face pe suprafețe întinse din cele mai vechi timpuri. Podgoriile arădene sunt atestate documentar din anul 1038[35].

Culesul strugurilor a fost întotdeauna pentru podgoreni un mare prilej de bucurie. Cercetări făcute în localitățile Şiria, Cuvin, Miniş, Ghioroc, Covăsânț au scos la iveală o serie de obiceiuri legate de cultivarea viței de vie, de uneltele tradiționale folosite (călcători, şeitău, podvolişcă, cosor etc.) precum şi de manifestările

folclorice, în care muzica şi jocul însoţeau harnicii culegători pe culmile însorite ale dealurilor sau la cinstirea culesului, materializată în roadele acestui pământ.

Informaţii despre felul cum se făcea pe vremuri culesul strugurilor în podgorie le-am primit de la Iosif Buduliţian, 65 ani şi Nicolae Zăban, 72 ani, din Ghioroc, în 16 octombrie 1974 şi de la Ştefan Tripa, 68 ani, în 18 noiembrie 1976.

Iată cum ne descrie acesta din urmă culesul strugurilor la Cuvin:

„În prima zi a culesului, ce dura cam două săptămâni, se porneau mai mulţi călăreţi prin sat vestind începutul. După ei veneau *lăutaşii*, ce se opreau tocmai în brezde, la vii. Ei cântau, iar culegătorii se grăbeau să umple coş după coş. Ş-apoi iar luau alt rând de la capăt de răsunau dealurile şi văile acestea cu vii, de muncă şi de voie bună, până nu mai rămânea nici un strugure pe loază.

La gătatul culesului, urma o petrecere de aceea cum numai în Podgorie se mai făcea: fierbea tocană de berbec, cu găluşte şi umblau sfărtaiele cu must ,de-ai fi putut mâna o moară cu el. Cântau toţi culegătorii:

„Hai sa bem şi-un pic de vin
Că mai este-un hărdău plin
Ai, hai, hai, da vinu-i dulce
Dacă-l bei nu te-ai mai duce"

Meritau oamenii să-şi petreacă după atâta muncă cu folos"[36].

Traian Cuvinan, muzicant viorist, născut în anul 1912, în satul Covăsânţ, ne face o descriere amănunţită a obiceiului (de la Covăsânţ):

„Eu cântam la oamenii care călcau strugurii în călcătoare, fiindcă eram fiul vinţilerului, aveam dreptul să merg şi la călcătorii de struguri. Acolo erau trei muzicanţi, doi cu vioara şi unul cu broancă. Aceştia cântau diferite jocuri de pe atunci: *Lunga, Întoarsa şi Pe picior*. După doisprezece ani eram şi eu flăcăiaş, am învăţat tot mai bine să cânt la vioară şi fiindcă părinţii mei s-au mutat la Cuvin,

aici am găsit obiceiul tot aşa ca şi la Covăsânț, decât că aici s-a mai modernizat storsul strugurilor, înlocuindu-se călcătoarea cu moara de struguri. Aici, la Cuvin, prin anul 1932-1933 erau trei muzicanți: *o vioară primă, o contră şi violoncelu* pe care îl bătea pe corzi cu un băț. Şi tinerii şi bătrânii jucau de numai-numai.

Balul strugurilor se făcea în comuna Ghioroc, la căminul cultural. În acea zi vreo zece feciori se îmbrăcau în costume populare şi călare pe cai, frumos împodobiți mergeau prin sat. Fetele se suiau în căruțe, la fel de frumos împodobite. Noi, muzicanții, într-o altă căruță mergeam pe ulițele Ghiorocului, Cuvinului şi Minişului, să se ştie că deseară va fi balul strugurilor. Noi, lăutarii cântam fel de fel de jocuri româneşti şi maghiare, pentru că la bal veneau şi maghiarii din Ghioroc. Se agățau strugurii pe sârmă la o distanță de doi metri, care trebuiau furați. O comisie de trei persoane, chibzuiau o amendă convenabilă celui care a furat strugurii. Paznicii erau vreo patru , cinci fete, care aveau fluieriță în gură".

La Păuliş, la balul strugurilor se alegea *mireasa* balului, care primea o cunună de struguri cu loază pe care o purta pe cap.

Podgorenii s-au gândit să aureoleze cu atributele prezentului această datină strămoşească, organizând la Ghioroc în fiecare an sărbătoarea culesului strugurilor, la care participă formații folclorice româneşti şi ale naționalităților conlocuitoare din toate localitățile zonei de la Lipova până la Pâncota.

Cu ani în urmă obiceiul se făcea şi în podgoriile de la Ineu şi Târnova, dar aici nu avea o desfăşurare atât de amplă.

La Ineu, în anul 1958, la culesul strugurilor cânta un cimpoier.

7. Clăcile

Întrajutorarea țărănească la diferite munci este un fapt deosebit, ea căpătând aspecte diferite de la un sat la altul.

Muncile agricole: cositul, săpatul, torsul lânii, a cânepii, adunatul fânului, depăşunatul porumbului, construcții de locuințe au oferit întotdeauna, pe lângă activitatea propriu-zisă şi un prilej de petrecere, multe dintre acestea încheindu-se în acest fel. Clăcile se organizau în zilele de lucru, uneori şi duminica. Se făceau clăci de acest fel în multe localități zărăndane: Almaş, Zimbru, Chisindia etc, în Câmpia Crişului Alb, la Gurba, Apateu, Mişca, Somoşcheş etc, se făceau clăci pentru torsul cânepii şi a inului, care se încheiau cu o petrecere colectivă ce dura de sâmbătă seara până duminică dimineața. În multe localități pentru activitatea ce se făcea în folosul familiei, aceasta organiza petrecerea, chemând fetele şi feciorii care au lucrat.

Copiii participau la unele clăci specifice vârstei lor: decojitul nucilor, deşusorcatul porumbului, la pene, la cules de fructe etc.

Acestea au fost doar câteva din cele mai reprezentative datini şi obiceiuri, în care jocul popular a fost privit ca un element integrat în tot complexul vieții spirituale tradiționale. Bineînțeles că nu au putut fi calendaristice ale anului.

O parte din obiceiurile de viață şi muncă sunt lipsite de momente în care jocul este practicat, ele având alte semnificații în care alte avate rituale au rolul predominant. Astfel nu au fost cuprinse unele obiceiuri, cum sunt: naşterea, botezul, strigarea peste sat, udatul fetelor, sânzâienele, paparudele, şezătorile (unele din aceste obiceiuri sunt însoțite de joc, dar din lipsă de un material documentar, de culegeri sistematice făcute la fața locului nu au fost tratate în prezenta lucrare).

În localitățile arădene necercetate există o mulțime de datini şi obiceiuri străbune, care trebuie scoase la lumină, iar culegerile şi cercetările ulterioare să aducă noi dovezi, prin care să se demonstreze aspectul de unitate şi diversitate al folclorului, precum şi celelalte probleme legate de permanența românească în această parte a țării.

8. Credințe-superstiții

Credințele şi superstițiile nu sunt străine nici unui popor, nici poporului român şi nici nouă, ele vin din negura timpurilor, de peste veacuri şi sunt practic o componentă a personalității noastre. În contact cu viața, cu natura, strămoşii noştri, mai ales pe baza observațiilor directe şi-au formulat anumite credințe, dar şi unele superstiții, potrivit căreia anumite întâmplări sunt socotite ca putând influența sau determina evenimente din viața oamenilor.

Dintre primele lor observații oamenii au constatat că la răsăritul soarelui începe ziua, iar asfințitul soarelui este începutul nopții.

Mai târziu au împărțit anul în anotimpuri în aşa fel că avem aici la mijlocul fiecărui anotimp câte o sărbătoare, care-i marchează mijlocul. Astfel: mijlocul primăverii este de ziua Cucului (Blagoveştenie), a verii de Sânzâiene, a toamnei de ziua Crucii, iar cea a iernii la Crăciun.

Astrul zilei şi aştrii nopții au fost numiți în raport cu peisajul material şi spiritual în care au trăit oamenii. Ca exemple din cele pe care le ştie fiecare, vom numi Carul Mare, Carul Mic, Drumul Robilor etc.

Oamenii au observat nu numai cerul, ci şi tot ceea ce îi înconjura. Astfel au constatat că:

Cucul stă pe la noi între 25 martie şi 24 iunie. Cu cântecul lui preveşteşte venirea primăverii , dar şi norocul omului pe acel an.

Când cineva auzea pentru prima dată în anul respectiv, cucul cântând, îl întreba „Cucule câți ani mi-i da? Apoi număra de câte ori cânta, socotind că atâția ani va mai trăi. Dacă-l auzi dimineața înainte de a mânca, se zicea că „Te-a spurcat cucu".

Cucul se zice că pleacă îndată ce aude bătutul şi fâşâitul coasei. Dacă încetează a mai cânta cu mult înainte de Sânziene, e semn că vara va începe cu căldură şi apoi va fi secetos.

Cocostârcul (Barza). Dacă pleacă din vreme, se zice că iarna va fi grea şi lungă; dacă pleacă târziu, iarna va fi scurtă şi călduroasă. Se crede că va fi mare noroc în casa pe care barza îşi face cuibul. Când oamenii văd o singură barză, zic că rămân singuri (mai cu seamă cei necăsătoriți). Dacă se aprinde undeva o casă, vesteşte oamenii, prin tocănitul cu ciocul lor. Şi acesta este un motiv în plus spre a nu strica cuiburile berzelor.

Cocoşul. Cu mii de ani în urmă, popoarele aflate în diferite colțuri ale lumii au ales acelaşi orologiu: cocoşul.

Ei se duc cu soarele la culcare şi la a patra veghe iarăşi cheamă oamenii la griji şi la muncă.

Cocoşii indică cel puțin trei momente principale ale nopții:

- miezul nopții la primul cântat;
- trei ore înainte de ziuă, la al doilea cântat;
- şi crăpatul de ziuă, când cântă mai des.

Cântatul lui pe prag anunță sosirea musafirilor etc.

Marțolea este un personaj care îşi are originea în practica arhaică a unor sărbători băbeşti peste care s-au suprapus cele creştine. Potrivit acestor credințe femeile, dar mai ales fetele tinere, nu au voie sa lucreze în ziua de marți. Cred că bătrânii satului, care tot timpul ne amenințau că dacă facem ceva rău ne ia *Marțolea,* nici pe departe nu cunoşteau semnificațiile acestui personaj malefic.

Marți-seara este o femeie bătrână cu înfățişare hidoasă, ce îşi face apariția prin zgomote, bătăi în uşile caselor ce vrea cu tot dinadinsul să pedepsească femeile care nu se supun interdicției de a lucra în seara respectivă. Acest personaj mitologic se înscrie în seria creaturilor ce apar numai noaptea, fiind în slujba diavolului, responsabil de tot soiul de manifestări nefaste. Această femeie are înfățişarea unei bătrâne care le bate până le omoară pe acele femei care se prind de furcă şi fus marți seara. Dacă o femeie a

lucrat în ziua de marți seara şi a încălcat această interdicție Marțolea poate fi alungată doar dacă intră în casă şi întoarce oalele de lut cu gura în jos.

„Dintre creaturile mitice care personifică zilele cea mai vie în mentalul colectiv, provocând devoțiunea temătoare a femeilor pe o arie vastă, a fost Marți-seara. Ea este întruparea unui interval considerat prin excelență nefast, asumând o suită de tabu-uri a căror respectare veghea, investită de imaginarul colectiv cu atribute exclusiv malefice. (Lucian Ienăşescu, *Aradul cultural*, decembrie 1999, p.113.)

În perioada primăverii cu zile ploioase dacă tunetul se auzea pentru întâia oară de către pădurea de la Ghijasea însemna că anul va fi ploios, iar dacă tunetul se auzea de către Coastă va fi un an bun. La auzirea primului tunet oamenii satului rosteau ceva cuvinte cu sens magic ,cu rostul de a feri pe oameni de dureri de cap: tună, tună în cer, capul meu de fier.

Busuiocul este denumită *buruiana dragostei*. Ea atrage deopotrivă dragostea bărbaților sau a femeilor către cei care o folosesc. Când mergeau duminica sau la sărbători la biserică, la petreceri şi la joc, fetele îşi puneau buchete de busuioc în păr, la salbe şi în sân, iar feciorii îl puneau în pălării şi în căciuli. Busuiocul se ține la icoană, se poartă la sân, închis în medalion sau în geantă, deoarece reprezenta un adevărat talisman care te proteja contra farmecelor şi atrage dragostea, fiind simbolul fertilității şi al relațiilor de lungă durată.

Conform mitologiei româneşti, *busuiocul* a crescut dintr-o iubire neîmplinită. Astfel, odată, o copilă tânără şi frumoasă a murit lăsând în urmă un iubit disperat. În acel timp seceta era foarte mare şi arşița soarelui veştejise florile. Iubitul fetei mergea în fiecare zi la mormântul ei şi vărsa şiroaie de lacrimi. La capul copilei a început să se ivească o floare, care, fiind mereu udată de lacrimile iubitului ei, crescu şi dobândi un

frumos miros. Floarea s-a numit după numele acestui frumos tânăr, *Busuioc*. El, *busuiocul*, este nelipsit în leacurile şi în farmecele de dragoste. De asemenea se mai foloseşte la tot felul de descântece.

Fetele încearcă semnele propriului destin: caută chipul viitorului soț în forma pe care o ia plumbul sau cositorul topit şi apoi brusc solidificat prin turnarea în apă; stau peste noapte în fața unei oglinzi, mărginite de două lumânări, până ce zăresc chipul viitorului bărbat; pun busuioc sub pernă şi apoi se culcă, sperând să-şi viseze viitorul soț.

Ca să capete puteri tămăduitoare şi puteri divine, busuiocul trebuie semănat în dimineața de Sângiorz. Cu ajutorul lui fetele tinere îşi pot visa ursitul şi au noroc în dragoste. Trebuie doar ca în ajunul marilor sărbători să poarte busuioc în păr, la brâu ori în sân sau să-l pună sub pernă seara.

Din monografia localității Rădeşti: Lt. Col.(R) Vasile V. Rada, din *Rădeşti – O aşezare milenară*

O semnificație deosebită trebuie să fi avut *lupul* în mitologia românească din moment ce şi la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului al XX-lea, se „țineau" peste 30 de zile, legate de lup, concentrate mai ales toamna şi iarna, cum ar fi ziua Lupului (13 noiembrie), Filipii de Toamnă (14–21 noiembrie), Filipii de Iarnă (25–31 ianuarie) etc.

Lupul trebuie să fi avut un rol mare în viața strămoşilor noştri, care fiind şi crescători de animale aveau nu o dată de pătimit de pe urma lor.

Şi azi pentru a amenința şi speria copiii, părinții sau bunicii, mai pronunțau formula, probabil milenară: „vine lupu!"

De altfel Mircea Eliade este de părere că dacii se numeau ei înşişi „lupi" sau cei care „sunt asemenea lupilor". Dacii erau desigur

conştienți de raportul între lup şi război, dovadă simbolismul stindardului lor.

La insecte şi reptile. S-a observat că ele stau ascunse de la 14 septembrie – *Ziua Crucii* şi până la 17 martie – *Alexă.*

De insecte, dar nu numai de ele, se leagă o ingenioasă practică de prevedere a timpului calendaristic prin observarea, la 1 septembrie, a stadiului dezvoltării larvelor din mere şi a viermilor din gogoşile de stejar.

Dacă viermele va fi zburat pe această vreme, e semn că anul va fi secetos, uscăcios.

Dacă viermele va fi cu aripi, anul va fi potrivit în roade.

Dacă aripile nu-i vor fi crescut, încă, anul viitor va fi bogat în roade.

Pentru reptile anul se încheie între 6 august, *Schimbarea la față* şi 14 septembrie.

Dezmorțirea are loc în jurul datei de 17 martie.

Şi florile, au partea lor de contribuție la mesajele transmise de natură omului.

Ghiocelul a devenit simbolul primăverii.

Brânduşa de primăvară vesteşte şi ea, sfârşitul iernii şi începutul primăverii. Brânduşa de toamnă vesteşte sfârşitul toamnei şi începutul iernii. Acestei brânduşe i se mai zice şi Ceapa ciorii, fiind ultima plantă care înfloreşte.

Ritualul tăierii porcului aminteşte de jertfele aduse în antichitate zeităților care apăreau şi dispăreau, se năşteau şi mureau în perioadele de înnoire a timpului calendaristic.

Tăierea porcilor avea loc într-o zi, în jurul *Ignatului* (20 decembrie) şi într-un anumit moment al zilei de obicei în zori sau dimineața.

La tăiere nu trebuia să stea nimeni primprejur dintre cei care sunt miloşi din fire, căci se credea că porcul moare cu mare

greutate; carnea unui astfel de porc nu va fi bună. Pe porc să nu-l vaite nimeni.

De-a lungul timpului au fost practicate şi acte de profilaxie şi purificare, ce cuprindeau un întreg arsenal de practici arhaice: trecerea vitelor prin foc, sărirea peste foc, fumigații, arderea răşinei şi a unor produse urât mirositoare, stropirea cu apă, ungerea cu ai (usturoi) a uşilor, ferestrelor, vitelor şi oamenilor, producerea zgomotelor cu ajutorul bicelor, tălăngilor, strigătelor etc., acestea erau menite să alunge spiritele malefice.

Interesul pentru previziuni meteorologice era viu la strămoşii noştri ai căror existență era legată de mersul vremii, care influența recolta. De aceea în noaptea de Anul Nou, uneori de Crăciun sau Bobotează se întocmeau calendare meteorologice din foi de ceapă, unii ştiau şi cu coji de nucă.

De ritualul creştin se legau o serie de obiceiuri şi practici.

Joia din săptămâna patimilor se numea Joia Mare sau Joia Patimilor.

Ramurile de salcie, simboluri ale vegetației de primăvară, erau la loc de cinste: se aduceau la biserică pentru a fi sfințite, se foloseau chiar şi pentru farmece şi descântece, căpătau chiar valoare de medicament pentru vindecarea diferitelor boli, se păstrau pentru a preveni la nevoie grindinile şi furtunile distrugătoare, pentru a fertiliza cu ele stupii şi vitele etc.

Legat de anul agricol exista credința că, totuşi, se pot face previziuni privind timpul şi roadele anului.

Dacă îngheață pământul spre ziuă de 40 de sfinți, se zicea că toamna nu vor fi brume şi oamenii pot semăna cucuruzul (porumbul) cât de târziu, că tot se va coace foarte bine. Iar dacă nu îngheață, apoi toamna pică bruma devreme şi din cauza aceasta oamenii trebuie primăvara să semene cât mai devreme.

În dimineața zilei de 23 aprilie – Sfântul mare mucenic Gheorghe – feciorii alergau din casă în casă pentru a uda cu apă

fetele. Se udau însă şi oamenii mai în vârstă, „să crească, să înflorească, să se spele de toate relele, să rămână curați şi să fie iuți ca apa de munte primăvara".

De mare importanță era semănatul. El era legat nu atât de o anumită dată calendaristică, cât de încadrarea acestei importante activități agrare într-o anumită fază de creştere sau descreştere a lunii. Roadele care se fac în pământ, precum sunt cartofii, să fie semănate la Lună Veche, adică atunci când e luna plină, iar cele ce se fac deasupra pământului, cum sunt cerealele, la Lună Nouă.

Aşa se credea că sămânța tare (secară, grâu, porumbul) s-o semeni în pământ uscat, când luna e în creştere, altfel dai mâna cu sărăcia.

Pe cele moi (in, cânepă, ovăz) în pământ moale, când Luna este în descreştere. Legat de semănatul cânepii, Fericean Eva ne transmite o credință veche. Astfel, înainte de semănat, în sămânța de cânepă se introducea un ou, o lumânare şi un cui. În felul acesta se credea că va fi bombată ca oul, galbenă ca lumânarea şi tare ca fierul.

Experiența repetată, cu reuşitele şi neîmplinirile ei, a ajutat omul să-şi fixeze, în funcție de condițiile geografice locale, repere diverse care să-i indice momentele cele mai potrivite pentru semănatul plantelor. La Rădeşti, în principiu:

– porumbul se semăna începând de la Bunavestire şi până la Ispas;

– grâul de toamnă „între Sântămării (15 august–8 septembrie), de unde şi zicătoarea „toamna să semeni în colb (praf), iar primăvara în cină (noroi)", acestea vizând în special grâul, secara, orzul etc.

– mazărea (fasolea) în jurul lui 1 mai;

– cânepa la sfârşitul lui aprilie, începutul lui mai;

– ludaia (bostanul) la o sută de zile de la Crăciun (aproximativ în acelaşi timp cu porumbul).

Tot de zile de sărbători se legau, printre alte practici tradiționale şi culegerea anumitor plante de leac şi tinctoriale. Multe fiind în perioada echinocțiului de primăvară (la Florii, Joia Mare, Sângeorz), altele în preajma solstițiului de vară (Ispas, Sânzâiene, Sf. Ilie, iar altele la echinocțiul de toamnă (Sântămărie Mare, Sântămărie Mică şi ziua Crucii).

Stupii au avut şi ei, în timp, partea lor de atenție, cu totul justificată, de altfel. Stupii erau scoşi la vărat între Alexii (17 martie şi Bunavestire (25 martie).

Roitul stupilor era aşteptat între Duminica Mare şi Sânpetru sau, dacă iarna se prelungea în primăvară, între Sânpetru şi Sântilie.

Recoltatul mierii se făcea cam între Sântilie (20 iulie) şi schimbarea la față (6 august).

Pregătitul pentru iernat al stupilor începea cam la jumătatea lui septembrie, şi dura iernatul, după cum am arătat până la mijlocul lunii martie (după 17 martie).

Dar stuparii urmărind cu atenție comportamentul albinelor în perioadele de schimbare a vremii, au obținut date meteo foarte utile pentru prevederea timpului:

– Dacă albinele se grăbesc dis-de-dimineață să culeagă miere şi nu zboară departe, ci îndată se întorc, e semn de ploaie.

– Dacă huiesc albinele ziua şi noaptea la stup, înseamnă că timpul frumos se va schimba în posomorât, ploios şi furtunos.

– Dacă albinele se îndepărtează puțin de stup sau intră cu grămada înăuntru mai înainte de a se însera, aceasta anunță furtună şi ploaie.

– Când albinele se fac rele, când năvălesc la om şi-l muşcă, e semn că vremea se va strica, va ploua.

– Când albinele vin cu grămada de pe câmp şi altele nu mai pleacă, e semn că ploaia e gata.

Există şi un orologiu social, poate am putea spune cromatic. Pentru diferențierea vârstei funcționează un cod al culorilor.

Culoarea albă domină îmbrăcămintea primei părți a copilăriei. Treptat își fac apariția culorile care devin din ce în ce mai aprinse în preajma căsătoriei şi care capătă mai multă sobrietate după căsătorie, paleta multicoloră reducându-se la cumpăna dintre tinerețe şi bătrânețe la alternanța alb-negru (simbolul arhaic al scurgerii timpului, al alternanței zilei cu noaptea, al tinereții cu bătrânețea, al vieții cu moartea) şi stingându-se spre apusul vieții, din nou în alb.

Harta județului Arad

Târgul codrenilor-Formația din Dieci

Doina Mureşului la Târgul codrenilor

Grupul Doina Mureşului

Călcatul grâului cu cai

Nunta din Almaș

Doina Mureşului la Văsoaia

Florica Duma, Aurel Martin şi Cornel Ţigan

Doina Mureşului la Agrigento, 1974

Cununa de sânzâiene

Formația de copii din Şimand - 2010

Ramona Gabor și Viorel Nistor

Sărita cu Doina Mureşului

Am venit cu voie bună

Juriul - Autentic Fest

Doina Mureşului la Văsoaia

Taraful şi veteranii din Şimand - 2010

Juriul la Lipova

Grupul folcloric Sânzâienele

Fete din ansamblul Doina Mureşului

Raluca Pecican

Grupul folcloric din Secaş

Nedeia de pe Dealul Sortocului

Jocul felegii din Beliu

Călcatul grâului cu cai

Templul de aur - Agrigento, 1974

Obicei popular „Ieşitul în ţarină -Tauţ, 1978

Pe vale la Tăcăşele

Nedeia de la Tacasele

A dubii din Corbeşti

A dubii

Dubaşii din Obârşia

Grup de femei din Roşia -Corbeşti

Poartă de pe Valea Mureşului

Feciorii dubii

La gazda mare, Petriş

Nunta din Almaş

Cu pânzele la vale - Femei din Zimbru

CAPITOLUL II
Repertoriul de jocuri

În ansamblul activităților de cercetare, pe parcursul a mai bine de 35 ani, cu ajutorul unor inimoşi instructori, specialişti din domeniul folclorului, s-a desfăşurat o intensă activitate în vederea descoperirii elementelor specifice, dar şi a întregului potențial coregrafic existent.

Investigând cu perseverență unele caracteristici ale specificului local, s-a cules un impresionant material documentar. În urma selecției acestuia, am sintetizat în prezenta lucrare cel mai bogat şi variat material, în care jocul popular este analizat ca un sistem structural deschis integrat în cultura spirituală tradițională.

Configurația actuală a repertoriului coregrafic arădean este rezultanta conjugării unor influențe exterioare care s-au suprapus peste stratul vechi în care fondul local se manifestă cu forță şi vitalitate.

Clasificarea jocurilor s-a făcut în funcție de vechimea, proveniența şi categoriile funcționale ale acestora. Astfel au fost alcătuite trei grupe, care au cea mai mare pondere în toate ocaziile de joc: grupa ardelenelor, grupa măruntelelor şi grupa jocurilor pe picior. Ardelenele sunt jocuri vechi, de proveniență locală, cu funcție curentă, aparținând fondului coregrafic tradițional, cu o arie de circulație vestică transilvăneană[36].

Grupa ardelenelor cuprinde jocuri cu denumiri individuale sau care este şi al grupei, iar în alte cazuri numite proprii: *Ardeleana,*

De-a lungu, Raru etc. Tot aici au fost cuprinse şi o serie de variante ale acesteia, care în multe părţi poartă denumirea locului de unde provine: *Bonțana, Vidreana, Hălmăgeana, Brustureana* etc. Am cuprins în această grupă o serie de jocuri variate mai noi ale unor tipuri de ardelene: *Ardeleana nouă, Rupta, Împletită, Țarina etc.* (tabelul nr. 2).

Cel de al doilea joc ce se practică este *Mănânțălu* sau *Învârtita.* Toate tipurile aparținătoare acestor jocuri au fost incluse în cea de a doua grupă: *Mănânțălu, Măruntica, Deasa, De doi* etc. (tabelul nr. 3).

Pe picior care constituie cel de al treilea joc al ciclului, având un ritm *aksak*, ce se joacă în Podgorie, Câmpia Aradului, Valea Mureşului şi *Țigăneasca* având un ritm divizionar binar jucat în localitățile de pe valea Crişului Alb au fost incluse în cea de a treia grupă aparținătoare fondului coregrafic local: *Pe picior, Smintita, Lunga, Țigăneasca, Cărăndăneasca etc.* (tabelul nr. 4).

În cadrul repertoriului ocazional au fost cuprinse o serie de jocuri cu numiri şi mişcări coregrafice proprii. Multe din acestea completează ciclul jocului satului: *Lunga, Lența, Bradu, Romanca* etc. (vezi tabelul nr.5). Jocurile care însoțesc o serie de obiceiuri calendaristice sau de viață (de petrecere, distractive, ale cetelor de dubaşi) au fost incluse în gupa repertoriului ocazional: *A dubii, Zorile, A ursului, Lioara* etc. (tabelul nr. 6).

Jocurile căluşereşti de proveniență locală sau extrazonală au fost clasificate aparte (tabelul nr. 7).

La Jocul satului sau în alte ocazii se practicau până nu de mult o serie de jocuri aduse din Moldova, Muntenia, Oltenia etc: *Sârba, Hora Unirii, Hora Sinaii, Alunelu, Rața* etc, care au fost clasificate separat (tabelul nr. 8). Aceste jocuri au apărut între cele două războaie mondiale, făcând parte din stratul folcloric recent.

O ultimă categorie de jocuri sunt cele aparținătoare folclorului copiilor. Aici numărul jocurilor este mai ridicat în zonele de câmpie în comparație cu cele de deal sau munte.

Tabelul nr. 2

GRUPA ARDELENELOR

Nr. crt.	Denumirea jocului	Subzona folclorică – localitatea
1	Ardeleana	În toate subzonele județului
2	Ardeleana nouă	Valea Mureşului
3	Bătrâneasca	Avram Iancu, Gurba, Beliu
4	Bătuta	Hălmăgel, Sârbi. Luncşoara
5	Bonțana	Vidra, Lazuri, Vârfurile
6	Ciumpita	Sintea Mare
7	De-a lungu	Curtici, Macea
8.	De mână	Secusigiu
9	De roată	Minişel, Minişul de Sus
10	Hălmăgeana	Hălmagiu, Brusturi, Hălmăgel
11	Împletita	Hălmăgel, Hălmagiu, Țărmure, Ioneşti
12	În trei paşi	Şeitin, Nădlac
13	Lungu	Socodor, Şiclău, Grăniceri
14	Marile	Tauț, Nadăş, Minişel
15	Moțăneasca	Hălmăgel, Sârbi, Târnovița
16	Pe-a lungu	Apateu, Berechiu, Sepreuş
17	Prin casă	Subzona Codru-Moma
18	Rara	Pecica, Semlac, Podgoria Aradului
19	Raru	Şimand, Cintei, Nădab
20	Roata	Subzona Codru-Moma
21	Rupta	Avram Iancu, Vârfurile, Vidra, Măgulicea
22	Sărita	Şicula, Gurba, Ineu
23	Şchioapa	Brusturi, Ioneşti, Hălmagiu, Hălmăgel
24	Şirinca	Dezna, Buhani, Slatina
25	Şapte gâşte potcovite	Chereluş
26	Țarina	Subzona Hălmagiului

Tabelul nr. 3

GRUPA MĂRUNȚELELOR

Nr. crt.	Denumirea jocului	Subzona folclorica – localitatea
1	Mărunțălu Mănânțălu Mărunțaua Mărunțica	Subzona Gurahonț-Buteni Subzona Ineului, Subzona Chişineu Criş
2	Învârtita	Subzona Hălmagiu – Valea Mureşului Câmpia Aradului
3	Deasa (Desu)	Valea Mureşului, Câmpia Crişului, Podgoria
4	De-a ntorsu	Câmpia Aradului, Subzona Chişineu Criş
5	Jocu de două ori	Macea
6	Jocu de trei ori	Macea
7	De doi	Valea Mureşului (localitățile de pe malul stâng)
8	Joc în doi	Brusturi

Tabelul nr. 4

III. GRUPA PE PICIOR ŞI A JOCULUI ȚIGĂNEASCĂ[37]

Nr. crt.	Denumirea jocului	Subzone folclorice - localități
1	Pe picior P-un picior	Podgoria Aradului, Valea Mureşului Câmpia Aradului
2	Sărita în loc De două ori în loc Smintita-38 Lunga	Câmpia Aradului, Podgoria, Valea Mureşului Cuvin
3	Țigăneasca, Țigănescu	Subzona Hălmagiu-Gurahonț, Buteni
4	Urma,Lumea me,Polca, Cinci coroane	Subzona Codru-Moma
5	De-a ntorsu, Întoarsa, În loc	Subzona Chişineu Criş, Podgoria, Câmpia Aradului
6	Ramoşa; Ioane, Ioane	Apateu, Sepreuş
7	Jocu de-a treia oară	Felnac
8	Şchioapa	Sintea Mare
9	Cărăndăneasca	Cărand, Valea Deznei
10	Cel de-odată	Mişca

Tabelul nr.5

IV JOCURI CU NUMIRI ŞI MIŞCĂRI COREGRAFICE PROPRII

a. Jocuri care completează ciclul horei satului[39]

Nr. crt.	Denumirea jocului	Subzona folclorică – localitatea
1	Lunga	Pecica – Nădlac
2	Lența	Pecica – Nădlac
3	Bradu	Pecica – Nădlac
4	Duba	Pecica – Nădlac Podgoria Aradului, Valea Mureşului
5	Romanca	Şeitin
6	Desca	Podgoria Aradului
7	Măzărică[40]	Valea Mureşului, Câmpia Crişului Alb
8	Sfădita	Valea Mureşului
9	Tuldau	Căpâlnaş
10	Ciocănița	Birchiş, Subzona Chişineu Criş
11	Şireghea[41]	Valea Mureşului (loc de pe malul stg.)
12	Ştraila	Apateu
13	Țupaita	Câmpia Aradului
14	Tapsa	Câmpia Crişului Alb
15	A lu' Ionu lu' Oanea[42]	Țela
16	Berecheanu	Apateu, Berechiu
17	Cucu[43]	Lunca Teuzului
18	Pănariu	Sâmbăteni
19	Dudaş Pavel Maichi	Păuliş
20	Ariciu[44]	Sâmbăteni
21	Du-te la izvor	Câmpia Crişului Alb, Podgoria Aradului
22	Piperu, Piparca	Zărand, Cintei, Nădab, Valea Mureşului
23	Terpeteaua	Macea-Curtici
24	Închinata	Macea
25	Şoimoşana	Macea, Soimoş
26	Moroanca	Şeitin
27	Silişteana	Şeitin
28	Vingana	Şeitin
29	Zburdaica	Şeitin
30	Trandafiru	Lunca Teuzului
31	Duba	Bîrsa

Tabelul nr. 6

b. Jocuri aparţinătoare unor obiceiuri calendaristice sau familiale

Ciclul calendaristic	Nr. crt.	Denumirea jocului	Subzona folclorică localitatea
I. Sărbători de iarnă	1	A dubii	Valea Mureşului (Petriş, Troaş, Săvârşin etc)
	2	Zorile	Valea Mureşului
	3	Sălcioara	Roşia, Corbeşti, Petriş
	4	Ardeleana printre rânduri	Roşia, Corbeşti, Petriş
	5	Ardeleana printr-olaltă	Roşia, Corbeşti, Petriş
	6	Bătuta	Roşia, Corbeşti, Petriş
	7	Căluşeru[45]	Roşia, Corbeşti, Petriş, Şicula
	8	Jocu cârnilor[46]	Sâmbăteni, Păuliş, Lipova
	9	Turca	În toate subzonele arădene
	10	Jocu cerbului	Căpâlnaş
	11	Jocul la colinda zis dahaia	Subzona Ineului
	12	Dichiţa[47]	Şicula
	13	Sfădita	Petriş
II. Sărbători de primăvară	1	De-a ziuara	Dezna
	2	Şirul	Dezna
	3	Lilioara	Beliu, Codru-Moma
III. Sărbători de vară	1	Feleaga	Beliu
	2	Roata	Beliu
	3	Lălăita (Beleneasca)	Beliu
	4	Dodoloaia (dodila)	Toate localităţile arădene
IV. Obiceiuri de viaţă	1	Jocul miresii	Toate localităţile arădene
	2	Nevesteasca	Dezna
	3	Leuca	Valea Mureşului
	4	A ursului	Podgoria Aradului, Câmpia Aradului
	5	A mâţelor	Podgoria Aradului, Câmpia Aradului
	6	Cloşca	Mişca
	7	Visa	Sâmbăteni
	8	Când se duc după apă	Valea Mureşului
	9	Aţele	Zimbru, Gurahonţ
	10	Doldora	Zimbru, Subzona Gurahonţ
	11	Ariciu	Zimbru, Subzona Gurahonţ
	12	Hora mortului	Câteva localităţi din Zărand (nu se mai practic ă)

Tabelul nr. 7

c. Jocuri căluşereşti

Nr. crt.	Denumirea jocului	Localităţi, subzone folclorice
1	Căluşeriu	Toate subzonele folclorice arădene
2	Bătuta	Toate sunzonele folclorice arădene
3	Dichiţa	Şicula
4	Ardeleana	Şicula
5	Mănânţaua	Şicula
6	Măzărichea	Şicula
7	Ţigăneasca	Şicula
8	Alunelu	Şicula
9	Aşchiţa	Şicula
10	Ofiţăreasca	Şicula
11	Soldăţeasca	Şicula
12	Hop-aşa	Şicula
13	Muscu	Şicula
14	Perinița	Şicula
15	Sârba	Şicula
16	Raţa	Bârsa, Cărand
17	Jocul cîrnilor	Păuliş, Radna

Tabelul nr. 8

d. Jocuri de proveniență extrazonală[48]

Nr. crt.	Denumirea jocului	Subzone – localitatea
1	Hora Unirii	Toate localitățile arădene
2	Sârba	Câmpia Crişului Alb
3	Hora[49]	Valea Mureşului, Câmpia Aradului
4	Alunelu	Codru Moma, Ineu, Chişineu Criş
5	Hora Sinaii	Câmpia Crişului Alb
6	Plotoneru	Bocsig
7	Costaleanca	Bocsig
8	Plugăreasca	Ineu
9	Popeasca	Ineu
10	De doi	Valea Mureşului
11	Hora Bănățeană	Valea Mureşului
12	Polca	Codru – Moma
13	Rața	Bârsa
14	Bogăreasca	Zona Ineului, Câmpia Crişului Alb
15	Brâu Bănățean	Lupeşti, Săvârşin, Birchiş, Căpâlnaş
16	Ariciu	Podgoria Aradului
17	Chiperiu (Piperu)	Zărand, Cintei
18	Hora în două părți	Bocsig, Beliu, Răpsig

Tabelul nr. 9

e. Jocuri din folclorul copiilor şi distractive[50]

Nr. crt.	Denumirea jocului	Subzone folclorice - localităţi
1	Slobod drum prin cetate	Zimbru
2	Jupoarca	- „ -
3	Lupul şi mielul	Valea Mureşului – Baia
4	Vânătorul	- „ -
5	De-a capra	- „ -
6	Lupul şi iedul	- „ -
7	De-a *bicu*	- „ -
8	De-a *Visa*	- „ -
9	Lupul şi oile	- „ -
10	De-a sania	- „ -
11	De-a viţelu	- „ -
12	De-a roaba	- „ -
13	De-a bumbii	- „ -
14	De-a moara	- „ -
15	De-a lopta	Toate localităţile arădene
16	Tai mălaiu	- „ -
17	Căluşerul copiilor	Depresiunea Zărandului
18	Hâş cocoş din cânepă	Berechiu

La Sebiş

Taraful din Vârfurile

Constantin Purcel, Petru Copil şi Puiu Szolossy

Poeţii populari din România - Arad, 1991

Grupul folcloric „Podgoreni"

Fecioreasca

Marius Tasca şi Bogdan Gaudi

Vioristul Nicolae Munteanu din Groşii Noi

Kraitzar Iosif zis Trocea din Pecica

Fete din Hălmagiu

Pavel Boda, Viorel Nistor, Gheorghe Dobre şi Nicolae Kiss

RAPSOZII ZĂRANDULUI

CAPITOLUL III
Analiza jocurilor arădene

A. Elemente morfologice (mijloace de exprimare)

1. Dispoziție şi mişcare în spațiu

Majoritatea jocurilor arădene sunt mixte.

La unele jocuri bărbăteşti cum sunt *Sărita* din zona Ineului, *Literele* sau *Susu* din Apateu şi Berechiu, *Sorocu* din Câmpia Aradului, fetele se desprind de băieți şi execută plimbări bilaterale.

Toate *Ardelenele, Mănânțelele* şi *Pe picior* se joacă în şir sau dispoziție liberă în spațiul de joc.

În zona de sub Codru Moma *Ardeleana* se joacă în şir, în roată şi dispoziție liberă. *Hora, Sârba, Căluşeriu şi Hora Sinaii* se joacă în cerc închis. Ținuta dansatorilor diferă în funcție de elementele constitutive ale jocurilor.

La unele jocuri practicate la nunți, cum sunt: *A mâțelor*, *A ursului, Cloşca,* bărbații se aşează în şir, unul după altul.

„Aceste jocuri cu multe variante, ni se înfățişează ca un ceremonial străvechi, deplasate din lumea solemnului cum este ,de exemplu, colinda, în cea înveselitoare, a hazliului, a comicului"[51].

Întâlnim o mare varietate de prindere în joc a partenerilor: față în față cu brațele îndoite, cu brațele pe umeri, pe talie, deasupra capului etc.

Ținuta brațelor în cruce, deasupra capului este caracteristică în zona Ineului şi această priză precede întoarceri ale fetelor pe sub ambele mâini. La jocul în roată din subzona Codru Moma băiatul prinde cu dreapta brațul stâng al fetei, uşor îndoit, iar cu stânga talia, brațul drept al fetei fiind pe umărul băiatului. La unele jocuri în care băieții se desprind de fete şi execută figuri feciorești, fetele nu ies din joc. Ele stau față în față sau în spatele lor, ținându-se de brațe ce sunt uşor îndoite la nivelul umerilor.

La *ardelene* şirul se deplasează uniform la dreapta şi la stânga. La jocul în roată deplasarea se face în progresie spre stânga. Aici întâlnim de fapt două aspecte: o mişcare în roată a grupului, în sensul de rotire a acelor de ceasornic, şi o învârtire concomitentă a partenerilor.

La *Horă* şi *Sârbă* deplasarea se face uniform spre dreapta, în sensul invers mişcării acelor de ceasornic. Deplasările bilaterale ale şirului de dansatori diferă de la o zonă la alta şi de la un joc la altul. *Ardelenele* au deplasări mai mici, pe când *Sărita* din zona Ineului se execută cu paşi foarte lungi. La Şimand, Galşa, Curtici etc, concomitent cu deplasările bilaterale ale perechilor se execută şi o mişcare în față şi în spate, la *Ardeleana, Rupta, Vidreana, Brustureana* etc, jocuri din zona Hălmagiului deplasările bilaterale sunt mici. Apropiindu-ne de zona Ineului în cadrul aceluiaşi tip de joc amplitudinea este foarte mare. Pasul sincopat permite o deplasare lungă a piciorului activ.

Acest aspect îl întâlnim şi la *Ardèleană* şi *Lungă* din: Aletea, Micherechi, Bedeu, Săcal, Gyula etc.

Unele particularități ale jocului în roată le găsim la dubaşii de pe Valea Mureşului, unde, pe lângă o deplasare a dansatorilor spre dreapta sau spre stânga, se face o întoarcere de 360° a fiecărui jucător, concomitent cu trecerea fiecăruia pe sub brațele următorului. *Podul jocului* este condus de vătaf sau *biräul de dube*.

Urmărind dinamica, aspectele de ținută, traiectoria, mişcarea generală a grupului, expresia, desprindem unele caracteristici stilistice în folclorul coregrafic arădean.

Primul joc, *Ardeleana* este întotdeauna mai lung. În localitățile de munte jocul durează până la 20 de minute, iar în cele de câmpie până la 15 minute.

Ca desfăşurare generală consemnăm la toate ardelenele o desfăşurare în şir cu mişcări plimbate la dreapta şi la stânga cu paşi tropotiți şi pinteni la băieți. La figurile în care feciorii bat în cizmă: Şicula, Ineu, Chereluş, Hăşmaş, Groşeni, Socodor, Apateu, etc. fetele se desprind de băieți şi stau în spatele acestora executând plimbări bilaterale.

La Sâmbăteni, Cicir şi Mândruloc, când se joacă *Sorocul* fetele se prind în spatele băieților şi execută pasul de *Ardeleană* (feciorii execută douăsprezece figuri de *Soroc*).

După jocul în şir urmează învârtirile, în care perechile au o dispoziție liberă, fiecare jucător căutând să ocupe un loc cât mai convenabil, spre centrul jocului pentru a se dezlănțui cu fata (învârtiri, treceri pe sub mână, piruete etc.)

După primul joc urmează o pauză de trei-patru minute, în care feciorii şi fetele stau împreună, iar muzicanții mai ung arcuşurile, acordează instrumentele sau mai trag câte un gât de *răchie* sau vin. După această pauză începe *Mănânțălu* sau *Învârtita*. Aceste jocuri din cea de a doua grupă se desfăşurau tot în şir sau în roată (în subzona Codru Moma, Apateu, Berechiu etc). Cu timpul, dispărând pintenii şi paşii tropotiți, acest joc se execută tot în perechi în care partenerii se învârtesc sau fac piruete. *Roata,* pe *Mănânțălu* din: Hăşmaş, Groşeni, Apateu etc, avea elemente de mare dificultate, în care pe lângă învârtire flăcăul lovea carâmbii cizmelor sau încheia figura cu un pinten, înălțându-se mult peste fete,deşi tempoul jocului este vioi sau uneori accelerat. În depresiunea Zărandului *Măruntica şchiopătată* se joacă în şir şi dezorganizat pe suprafața de joc.

În Podgoria Aradului *Deasa* în şir avea o desfăşurare deosebită mai ales când perechile făceau plimbările dând jocului în ansamblu un colorit deosebit.

Cea de a treia categorie de jocuri, *Pe picior* sau *Țigăneasca*, se desfăşura în şir cu plimbări scurte sau lungi. La *Țigăneasca* perechile aveau o dispoziție liberă, predominând învârtirile pe trei paşi.

2. Elemente metrico-ritmice

La prima grupă de jocuri cea a *ardelenelor* tempoul este în general moderat, 104 - 124 sau vioi, 128 - 148.

În cadrul celei de a doua categorii de jocuri, cea a *mănânțelelor* sau *învârtitelor*, tempoul este accelerat, 152 - 1A72 şi rareori tempoul este rapid, până la 176.

La unele jocuri cum sunt *Muscu* din căluşer sau *Izvorul* din zona Ineului şi Podgoria Aradului, tempoul este lent în prima parte şi moderat în a doua.

Tempoul *Ardelenei* din Şicula este moderat, dar la cel de al doilea ciclu de la jocul satului, care începe cu *Sărita*, tempoul este mai vioi.

Urmărind lucrarea lui Ioan T. Florea, *500 de melodii din județul Arad*, vom observa că majoritatea jocurilor se înscriu în aceste valori privind tempoul.

În multe montări scenice, de altfel destul de valoroase, am constatat că acompaniamentul muzical, care este format din grupuri de instrumente de suflat, taragoturi şi saxofoane accelerează dansurile şi în toate cazurile se pierde din frumusețea şi acuratețea jocurilor din suita scenică. În acest caz trebuie să introducem la toate formațiile de dansuri vechile tarafuri formate din instrumente cu corzi: viori, contre, contrabas etc.

Ritmul jocurilor arădene este în general ca în toate zonele folclorice din vestul țării - binar. Dintre categoriile ritmice cele mai importante amintim:

Celule ritmice

Amfibrahul: ♪ ♩ ♪

Dohmiacul: ♩ ♪ ♩ ♪ ♩

Dactilul: ♩ ♪ ♪

Anapestul: ♪ ♪ ♩

Spondeul: ♩ ♩

Analizând fiecare joc în parte vom observa.... acestor categorii de celule ritmice, combinația lor în funcție de specificul fiecărei variante cu structuri şi caracteristici coregrafice specifice.

Ritmul ternar, 6/8, îl întâlnim doar la unele jocuri din Câmpia şi Podgoria Aradului cum sunt: *Desca* şi *Hora Unirii.*

Ritmul asimetric de 7/16 îl întâlnim la jocul *Pe picior* din Podgoria Aradului şi de pe Valea Mureşului. La jocul *Pe picior* din Felnac există o combinație de doi dactili + un spondeu + un dactil. La jocul *Pe picior* din Miniş este altă combinație: doi anapeşti + un spondeu + 1 anapest.

Tempou şi motive ritmice

Jocul	Localitatea	Tempoul		Motive ritmice
1. Ardeleana	Vidra	♩= 130	Vioi	♪ ♩ ♪ ♩ ♩. ♫ ♫ ♩ ♩
2. Sărita	Şicula	♩ = 160	Accelerat	♪ ♩ ♪ ♫♫. ♫♫ ♫♫
3. Roata	Hăşmaş	♩ = 170	Accelerat	♩ ♪ ♩ ♪ ♩. ♩. ♩ ♪ ♩
4. De mână	Secusigiu	♩ = 120	Moderat	𝄾 ♪ ♩ ♩ ♪ ♪. 𝄾 ♪ ♩ ♩ ♪ ♪
5. De-a lungu	Socodor	♩ = 138	Vioi	𝄾 ♫♪ ♫♫
6. În trei paşi	Şeitin	♩ = 138	Vioi	♪ ♩ ♪ ♩ ♩. ♪ ♩ ♪ ♫♫
7. Ardeleana	Birchiş	♩ = 126	Moderat	♩ ♩ ♩ ♩. ♩ ♩ ♪ ♪ ♩

Polimetria este o caracteristică în jocul din zonele arădene. Între parteneri apar uneori în cadrul aceluiaşi joc puncte de coincidență. (Vezi schemele coregrafice).

B. Unități coregrafice (mod de exprimare)

1. Celule, motive şi fraze coregrafice specifice

Celulele coregrafice reprezintă elementele de bază ce intră în structura jocului. Ele sunt alcătuite din una sau mai multe elemente de mişcare. După formă, construcție şi structura acestora, deducem tipologia şi stilistica jocurilor pe care le analizăm. La o *Ardeleană* în care celula ritmică principală este dohmiacul ascendent sau descendent, are la bază un pas accentuat cu dreptul sau stângul, pe toată talpa, uşor îndoit, cu capul orientat în față sau uşor răsucit la dreapta. O singură celulă încadrată în acest tipar ritmic cuprinde mai multe elemente care se îmbină într-o varietate de forme, dând astfel o unitate de mişcare.

Motive coregrafice

Județul Bihor

Județul Timiş

La jocurile cu preponderență a ritmului sincopat amfibrahic; *Ardeleana*, *Lungu*, *Şchiopița*, prima celulă este o combinație de elemente cum ar fi: pas vârf-toc pe piciorul de bază, uşor îndoit, concomitent cu ridicarea uşoară a celuilalt picior tot îndoit. Dacă partenerii stau față în față, pe o valoare de optime, brațele urcă şi coboară, iar corpul execută o uşoară deplasare sau răsucire la dreapta sau stânga.

În cazul motivelor coregrafice celulele au funcții precise care dau stabilitate acestora şi conturează forme de mişcare specifice. Unele celule au funcții statice, altele dinamice. La mişcările bilaterale sau pe verticală, unele elemente au un rol static, de centrare a greutății corpului sau de pregătire a unor salturi ,cum sunt: pintenii, simpli şi dubli, forfecările de picioare încheiate cu bătăi în aer pe carâmbii cizmelor. Unele elemente ale celulelor sunt active, dând forță, vigoare şi dinamică motivului coregrafic.

La învârtirile în perechi există un picior activ şi unul pasiv. Mişcarea de înşurubare a piciorului activ este alcătuită din două motive, unul sincopat şi altul nesincopat, având la bază o înlănțuire de celule cu elemente constitutive care toate dau sens mişcării circulare.

Motivele jocurilor din grupa ardelenelor sunt în general de doi timpi şi cu ritm sincopat. Aceste motive se dezvoltă până la patru sau opt timpi dovedind bogăția ritmică a jocurilor.

Un joc este organizat pe suită de motive ritmice, care este deschisă de anumite motive pe care le numim motive de deschidere. Acestea sunt mişcările simple, bilaterale, paşii bătuți sau tropotiți. După această introducere, urmează alte elemente care asamblate vor constitui baza jocului. Numai cercetând fiecare joc în parte vom putea scoate în evidență particularitățile structurale ale acestuia. La *Ardeleană*, *Raru*, *Pe-a lungu* etc, ritmica elementelor constitutive este diversă, jocul fiind ornat cu motive de virtuozitate, cu opriri scurte sau mişcări iuți ale picioarelor.

La *Pe-a lungu* din Socodor, opririle se execută pe timpul unu din măsura a 8 – a sau a 16 – a, jocul căpătând un caracter dinamic.

Săriturile în pinteni la *Sărita* din subzona Ineului se fac întotdeauna dublu şi sunt anticipate de un pas foarte lung sincopat. Aceste motive diferă din punct de vedere plastic şi ritmic cu motivele de începere a jocului sau de scheletul acestuia.

Motivele de încheiere a jocurilor din această grupă sunt diverse, în ele întâlnim multe mişcări cum ar fi: salturi executate prin răsucirea şoldului, bătăi în cizme încheiate cu foarfece în aer, una sau două învârtiri ale fetei, le întâlnim la jocurile: *Raru* din Nădab, *Lungu* din Socodor, *Susu* din Apateu etc.

La aceste jocuri aterizările se fac din pinteni în aer în pinteni la sol, bătăi de încheiere pe cizme, cu şoldul piciorului drept mult răsucit în afară.

Legăturile dintre motive de încheiere şi cele ce vor reîncepe suita motivică sunt diverse, acestea împreună constituind frazele coregrafice.

Particularizăm câteva fraze coregrafice în care după motivele de încheiere urmează cele de deschidere:

Motive coregrafice

Motiv de încheiere *Motiv de deschidere*

Pinten dublu *Plimbare*

Între motivele de încheiere şi cele de deschidere se creează o legătură atât de strânsă încât de multe ori par aproape inseparabile. După funcțiile lor, motivele principale sunt: paşi bătuți, pinteni, ponturi, mişcări de rotire, paşii de odihnă, etc. La jocurile în şir, succesiunea motivelor este impusă întotdeauna de cei care dirijează jocul: *chizeş, vătaf, şef* etc, iar majoritatea jocurilor cu desfăşurare liberă au motivele impuse de partenerul de joc.

Ca elemente cinetice predominante la *ardelene* sunt: plimbări bilaterale, paşi tropotiți şi pinteni, învârtiri în perechi, întoarceri pe sub mână, treceri ale fetei în jurul băiatului. În zonele montane, învârtirile în perechi sunt mai simple, executându-se pe 8 măsuri muzicale.

Bătăile în cizmă nu au o pondere prea mare în cadrul celor două grupe de jocuri. În zona Ineului şi Chişineu-Criş găsim două, trei figuri, iar în zona Codru Moma cam zece- douăsprezece figuri în care se bate pe cizmă. La unele jocuri cum sunt: *Susu, Pe-a lungu, Literele*, *Berecheanu* din Apateu întâlnim foarte frumoase ponturi ficioreşti executate în cerc. La *Sorocu* din Sâmbăteni sau Cicir, întâlnim 12 figuri, în care alături de plimbări apar bătăi în cizme, paşi încrucişați, glisați, etc. Elemente de virtuozitate executate de feciori în cadrul acestui tip de joc sunt săriturile, paşii încrucişați, cârligele etc.

La celelalte două grupe, *mănânțelelor, pe picior şi țigănească*, sunt mai puține elemente de mişcare, aici predominând învârtirile în perechi.

La Şicula, Ineu, Chier, Apateu etc, pe *Mănânțăl* se fac bătăi în cizmă, pinteni şi paşi tropotiți.

În podgorie, la jocul *Pe picior*, mişcările sunt lungi, alternate cu plimbări şi învârtiri pe trei paşi schimbați. Ca şi notă generală, în cadrul acestor grupe de jocuri distingem o alternanță între mişcarea pe orizontală dată de plimbările bilaterale şi paşii lungi, şi cea pe verticală în care predomină paşii tropotiți şi pintenii simpli sau dublii.

Celelalte categorii de jocuri vor fi analizate în cadrul fiecărei zone sau localități cuprinzând mişcări proprii.

În zonele de câmpie textul coregrafic al jocurilor este mai bogat decât în zonele folclorice de deal sau munte.

În specificul dialectului vestic numărul mic de jocuri presupune o bogăție şi varietate de elemente constitutive, invers ca în zonele folclorice sud-carpatice.

La Dieci se joacă cam şase jocuri dintre care trei, *Ardeleana*, *Mănânțaua* şi *Țigănească* fac parte din repertoriul curent. Primul joc cuprinde peste 25-30 de figuri, pe când *Alunelul* din satele olteneşti sau munteneşti are doar una sau două figuri. Procentul este invers între cele două mari dialecte etno-folclorice.

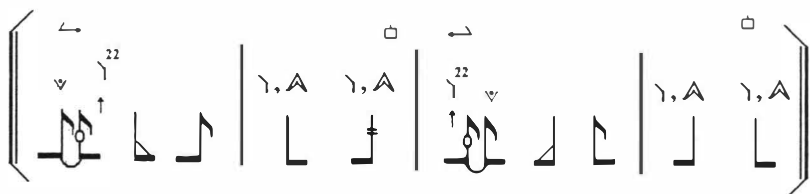
Această varietate şi diversitate a jocurilor din spațiul trans-danubian este consecința dezvoltării în timp a unor structuri coregrafice complexe, apărute într-un context social stabil, durabil şi echilibrat.

2. Structuri specifice în jocurile arădene

În funcție de specificul fiecărei zone, întâlnim elemente constitutive care diferă de la sat la sat, iar marea varietate a jocurilor este un act de creație colectivă specifică fiecărei vetre folclorice.

Caracteristica de bază a jocurilor cu specific zărăndan este predominanța ritmului sincopat amfibrahic şi a pasului vârf – toc, în cadrul primelor două grupe coregrafice.

Ardeleana din Dezna

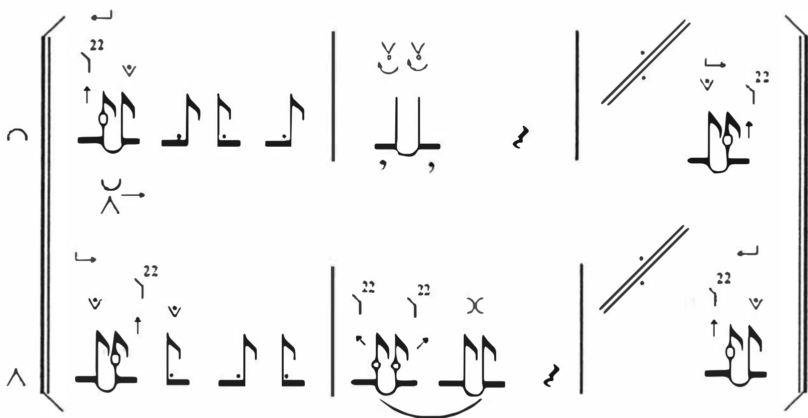

Acest motiv sincopat este elementul de bază în toate jocurile din categoria ardelenelor de pe Valea Crişului Alb. Combinaţia dintre amfibrah şi spondeu constituie baza de la care s-au format alte structuri ritmice, după cum vom vedea pe parcursul acestei lucrări.

Măruntica şchiopătată din aria folclorică Gurahonţ – Buteni (Almaş, Buteni, Dieci, etc.) are aceeaşi structură ca şi *Ardeleana* din aceste localităţi. La Păiuşeni, acestui tip de joc i se spune *Cremenea*. Perimetrul Ţării Zărandului a fost un centru genetic în jurul căreia s-a plămădit un folclor coregrafic care ulterior s-a diversificat. Aceste complexe, multiple şi variabile de la sat la sat.

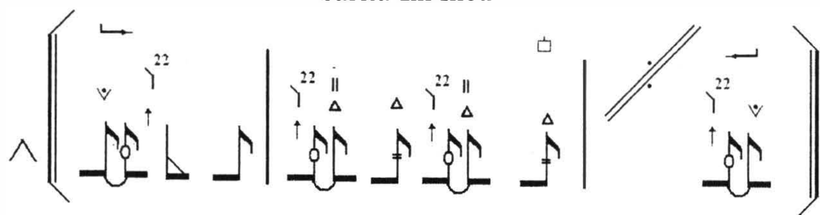
Pasul vârf-toc, urmat de sincopă se menţine şi în cadrul altor mişcări cum sunt pintenii şi paşii săriţi de la *Ardeleana* din Moroda, *Sărita* din Ineu şi Şicula, *Raru* din Nădab etc. În unele cazuri sincopa dispare, dar pasul vârf – toc se menţine aşa cum rezultă din exemplul următor:

Rupta din A. Iancu

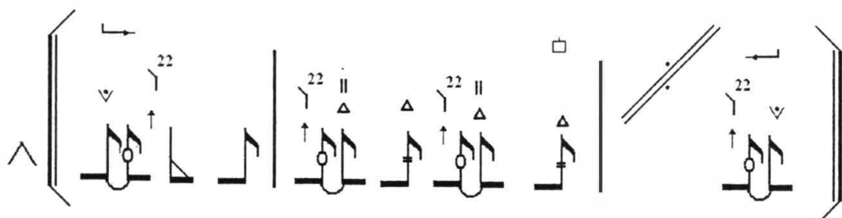
În localităţile din zona Ineului: Ineu, Şicula, Gurba, Chereluş, la *Sărită,* prima măsură se menţine neschimbată, dar în măsura a doua cele două pătrimi se divizează la paşii tropotiţi şi pinteni.

Sarita din Ineu

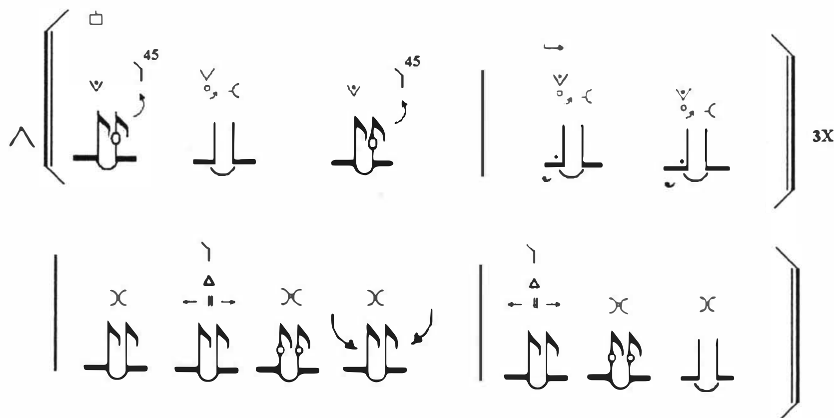
La paşii tropotiţi tot din această zonă, mişcările încep tot pe pas vârf – toc. În majoritatea acestor figuri de joc sincopa dispare.

Sărita din Sicula

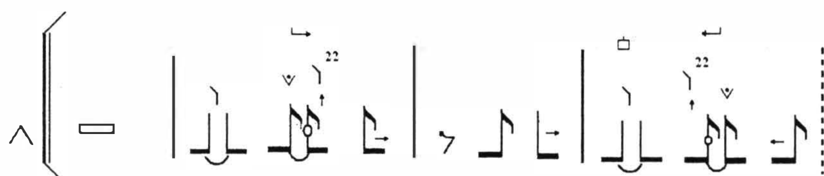
Pasul vârf – toc este prezent şi la alte jocuri din Câmpia Crişului Alb: Nădab, Cintei, Chişinău-Criş, Zărand, Moroda etc, la paşii plimbaţi, tropotiţi sau la pinteni.

Ardeleana din Moroda

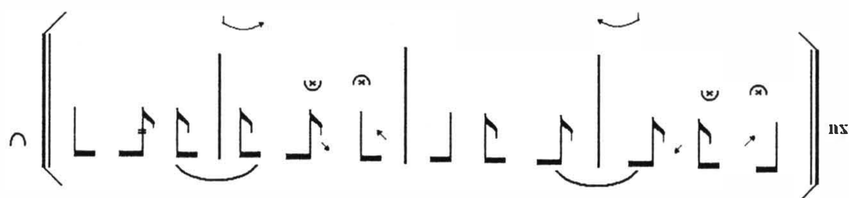
În schimb, la Socodor, Grăniceri, Pil, Şiclău aceste motive structurale sunt predominante, dar modul de suprapunere pe melodie este necoincident.

Lungu din Socodor

La acest joc pasul vârf – toc se menține doar pe cel de-al doilea timp. (Acest mod de suprapunere a jocului pe melodie va fi analizat într-un alt capitol).

Ardeleana din Hăşmaş

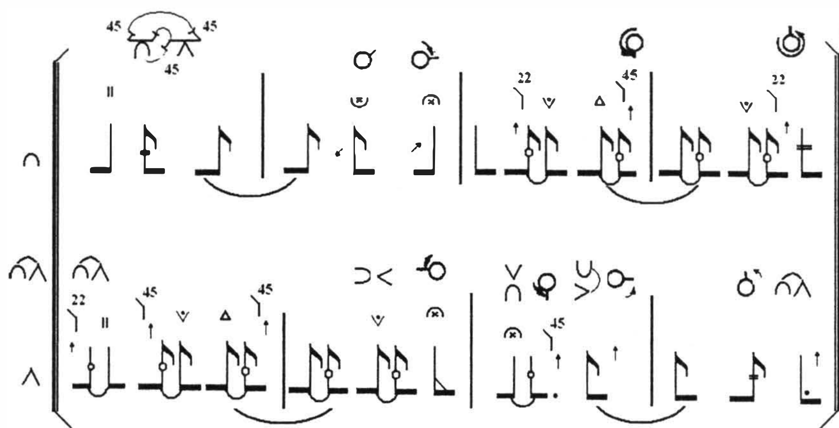
Din exemplele citate până acum reiese că jocul din zonele de deal are la bază alternanța dintre un amfibrah şi spondeu, iar în zonele de câmpie predomină relația dintre amfibrah şi dipiric. Considerăm că acesta este primul tipar structural întâlnit în jocurile din grupa *Ardelenelor* .

Prezența acestui motiv în localitățile de munte şi câmpie este o dovadă a unității coregrafice, iar existența în mai multe variante şi structuri ce decurg din acest motiv de bază, constituie o expresie a diversității jocului popular din acest bazin folcloric.

Analizăm în continuare un alt tip de structură coregrafic, cel al dohmiacului bazat pe un motiv din două măsuri, având la bază acest ritm sincopat.

Din acest motiv de bază rezultă toate variantele de paşi tropotiţi, pinteni mărunţi la sol sau în aer, simpli sau dublii. Roata din Codru Moma, joc specific în localităţile: Beliu, Hăşmaş, Groşeni, Craiva etc, are aceeaşi structură având la bază ritmul sincopat dohmiac.

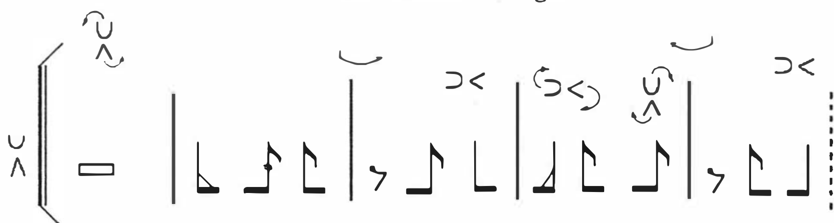
Roata din Hăşmaş

Pintenii şi paşii tropotiţi reprezintă elementele de virtuozitate ale jocului, iar mişcarea pe verticală a cuplului, împreună cu deplasările bilaterale conferă acestui joc un stil aparte[52].

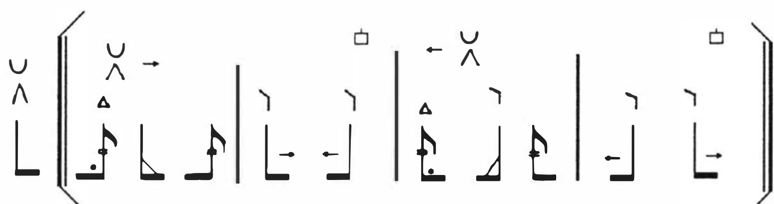
Jocul *De mână* din Secusigiu are aceeaşi structură, dar forma de expresie este diferită. Paşii sunt legănaţi, pliaţi, iar suprapunerea pe melodie este necoincidentă ca şi la unele jocuri din sudul şi centrul Transilvaniei.

De Mână din Secusigiu

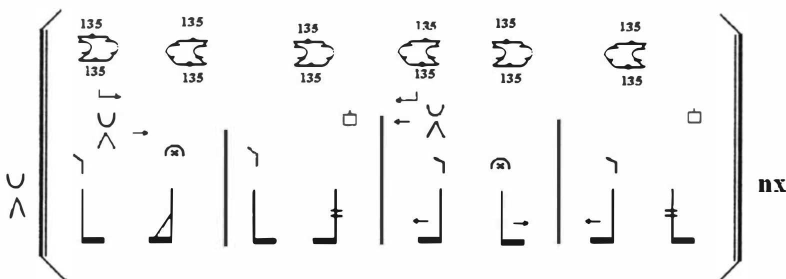
În Podgoria Aradului, la Cuvin, Miniş, Covăsânț, *Ardeleana* are o structură compusă din amfibrah şi spondeu, dar cu deplasare la dreapta începând cu piciorul stâng. Întotdeauna jocul începe cu un auftact, cu dreptul sau stângul.

Ardeleana din Cuvin

Pentru o mai bună orientare asupra structurii jocurilor prezentăm harta nr.2, unde se pot distinge zonele etno-foclorice şi localitățile, precum şi o parte din motivele de bază ce stau la alcătuirea jocurilor din grupa *Ardelenelor.*

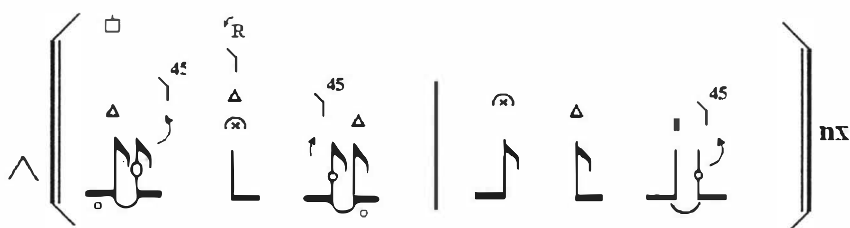
Ardeleana din Birchiş

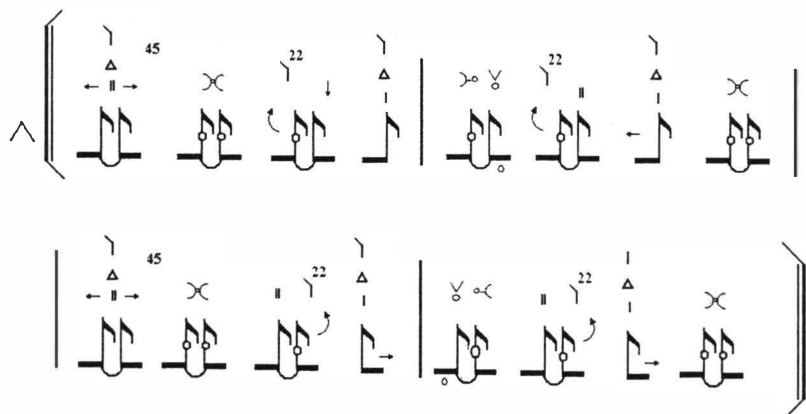
Un ultim aspect structural pe care îl analizăm este cel al *Ardelenelor* nesincopate de pe malul stâng al văii Mureşului, în localităţile: Birchiş, Ţela, Bata, Căpâlnaş, în care celula ritmică principală este spondeul .

Structura ardelenelor la toate tipurile şi subtipurile se prezintă sub trei aspecte: *simplă, dezvoltată şi complexă*. Acolo unde figura de joc are un motiv format din două măsuri, structura jocului este simplă. Majoritatea plimbărilor, învârtitelor simple, paşilor tropotiţi etc, au o structură simplă.

În trei Paşi din Şeitin

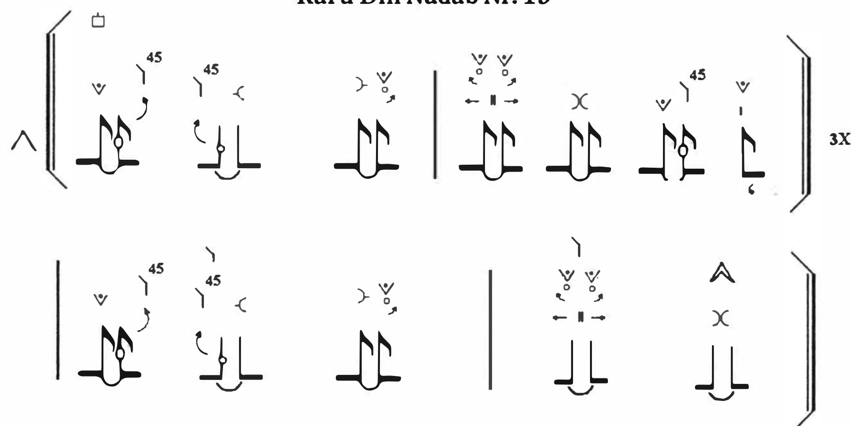
Ardeleana din Prunişor

Când figura de joc are un motiv de bază sau acelaşi motiv inversat sau la motivul de bază se alătură alte elemente, spunem că este o structură dezvoltată .

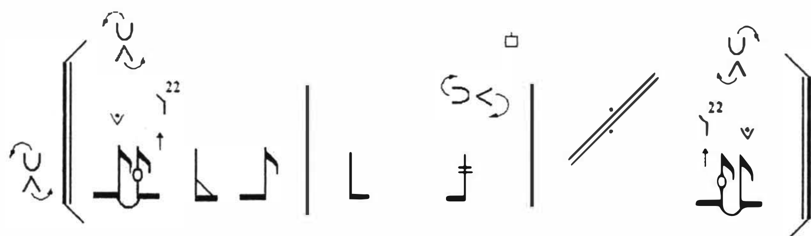
La jocurile compuse din două sau mai multe motive diferite structura este complexă. Majoritatea ponturilor feciorești au motive de bază şi motive de încheiere a figurii. De asemenea învârtirile în perechi în care fata se întoarce pe sub mână sau în jurul băiatului (aproximativ până la 32 măsuri) constituie forme coregrafice cu structură complexă.

Raru Din Nădab Nr. 19

Cele trei tipuri structurale ale jocurilor arădene se prezintă sub următorul procentaj: structuri simple 75%, structuri dezvoltate 15% şi structuri complexe 10%.
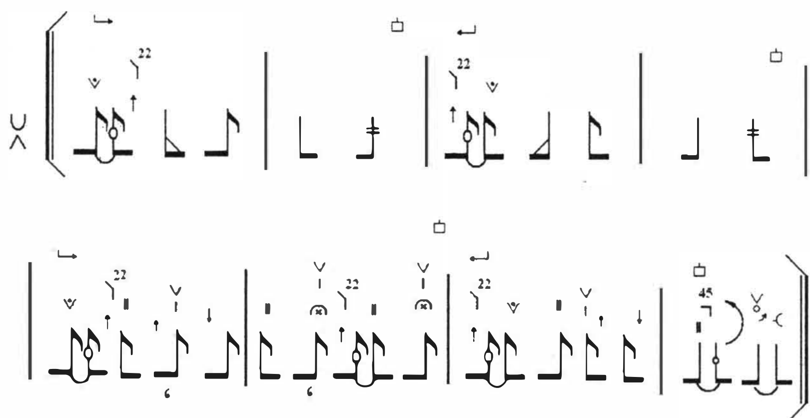
Ardeleana din Buteni

Când jocul are o singură figură care este simplă, succesiunea este uniformă.

Atunci când jocul are una sau mai multe figuri care se repetă în aceeaşi ordine şi fiecare de un număr determinat de ori, atunci succesiunea de joc este fixă.

Ardeleana din Rănuşa

Folclorul coregrafic arădean cuprinde jocuri cu multe variante care au la bază o arhitectonică în care frazele jocului se înscriu într–o formă liberă, ce conferă fiecărui cuplu un important grad de autonomie şi o interpretare cât mai diversă. La multe tipuri de *Ardeleană,* după ce se execută plimbări în şir, paşi tropotiți şi pinteni, perechile de dispun liber şi execută mişcări complexe, în care se pot vedea adevărata măiestrie a băiatului şi a fetei. Aici figurile se succed într-o formă mobilă.

În Câmpia Crişului Alb învârtirile în perechi urmate de piruete cu brațele încrucişate , apoi treceri ale fetei în jurul băiatului, reveniri în față sunt figuri care se succed în funcție de abilitatea şi priceperea celui care conduce în joc.

La *Ardeleana* din Cuvin, există o succesiune mobilă după cum urmează:

Varianta I = Pb 1 + I + Pb 2 + I . . . .
Varianta II= Pb 2 + I + Pb 2 + I . . . .
Varianta III=Pb 3 + I + Pb 3 + I . . . .
Pb – pas de plimbare
I – învârtire în perechi

Existența jocului în perechi conferă acestuia o factură polimorfică, care apare în cadrul variantelor individuale. Aceste variante, care apar spontan în joc țin de mai mulți factori: afectivitatea partenerilor, temperament, bună dispoziție, sănătate, stări sufleteşti, etc.

Improvizațiile individuale se manifestă ca aspecte necesare jocului, fiecare dansator căutând să se detaşeze prin măiestrie şi virtuozitate de cel cu care joacă alăturarea în şir. Din aceste improvizații se nasc noi variante care se vor menține mai departe ca figuri de sine stătătoare, dacă acestea răspund integrării lor ca elemente tipice structurii şi stilului local. În urma procesului de selecție, elementele noi create, care se adaptează cerințelor jocului vor rămâne şi pe ele se vor grefa noi motive de figuri, iar în final noi variante şi tipuri coregrafice locale.

Elementele străine aduse la jocul satului sau chiar în alte ocazii în dezacord cu motivul principal, pasul vârf–toc, sincopa şi contratimpul vor dispărea , se vor şterge mai uşor, chiar dacă unii dintre jucători şi le-au însuşit.

Am încercat în câteva cuvinte să dăm un oarecare răspuns întrebării cum s-au creat în folclorul românesc atâtea jocuri şi variante în cadrul aceluiaşi tip.

Jocul trebuie privit ca un fenomen socio–cultural într–o evoluție de la forme coregrafice simple la cele complexe. Factorul involuție este de asemenea prezent acolo unde condițiile de joc nu mai sunt aceleaşi. Aici formele coregrafice scad mereu şi se mențin doar acele variante simpliste fără a avea caracterul şi frumusețea jocului de altă dată.

C. Aspecte sincretice

Jocul este o manifestare folclorică sincretică în care muzica, strigăturile, portul popular, cadrul de desfăşurare (câmp, curte, casă, cămin cultural,) alcătuiesc o unitate policromă, care menține permanent forme variabile, în cadrul unei ordini riguroase şi tradiționale.

În simbioză cu dansul, melodia, instrumentală şi strigătura îl însoțeşte întotdeauna, îi fixează tiparul metric-ritmic şi îi îmbogățeşte expresivitatea. Textul strigat se împleteşte armonios cu figurile jocului şi colorează permanent manifestarea folclorică prin puternice trăsături de conținut, de intonație.
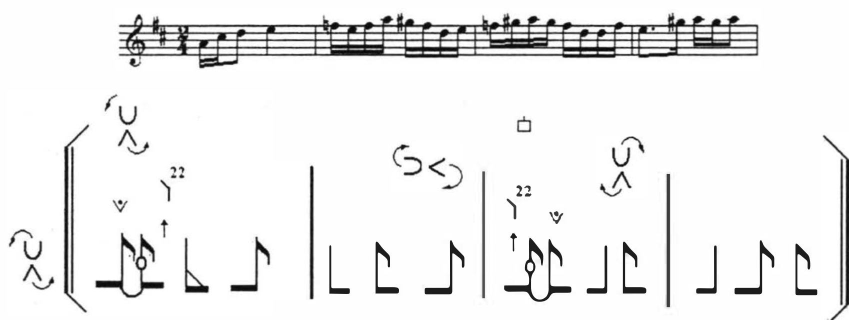
D.SUPRAPUNERA JOCULUI PE MELODIE

a. Suprapunere concordantă

Atât motivele coregrafice cât şi cele muzicale se organizează în general pe câte două măsuri, schemă pe care se debitează şi strigăturile hepta şi octo-silabice.

Datorită acestei structuri, majoritatea jocurilor arădene se suprapun pe muzică, frazele muzicale corespund cu cele coregrafice. Cele trei mari grupe de jocuri se încadrează în această categorie. Melodiile jocurilor sunt alcătuite din mai multe bilinii, fiecare constituită din opt măsuri. Unele dintre *Ardelene* sunt formate din 16 până la 64 măsuri, iar jocul este alcătuit din două sau patru măsuri coregrafice.

Ardeleana din Şicula

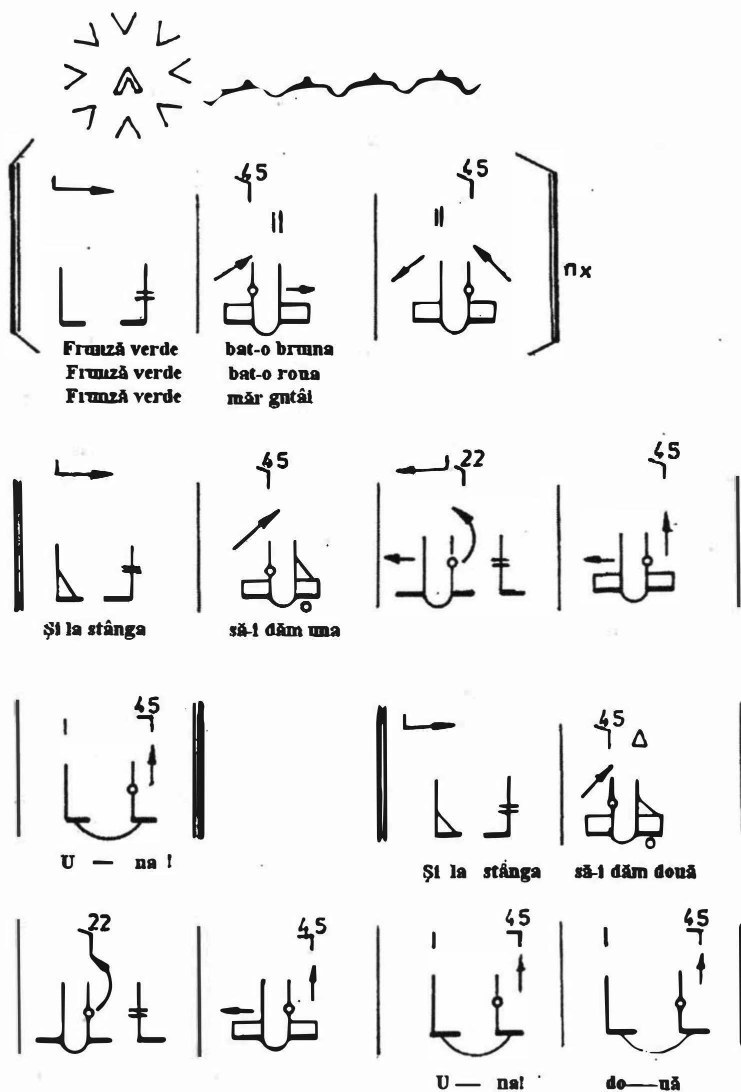
b. Suprapunere neconcordantă

Această categorie cuprinde jocuri în care fragmentele muzicale şi cele coregrafice au dimensiuni diferite. În cazurile mai frecvente figurile jocului sunt alcătuite din trei măsuri care se vor suprapune pe muzica ce are o construcție de patru plus patru măsuri. Jocurile: *Hora Unirii* şi *Sârba*, alcătuite din trei măsuri, se suprapun neconcordant pe melodie.

Hora unirii

Sârba din Căluşer

Multe variante ale acestor jocuri au fost culese din localități situate în Câmpia Crişului Alb: Ineu, Bocsig, Şicula, Bârsa, Sintea – Mare, Seleuş etc.

Melodia acestui joc cu suprapunere neconcordantă este cunoscută în majoritatea zonelor folclorice din Transilvania.

Prima monolinie are un motiv de 16 măsuri, a doua 12, a treia 8, a patra 8, iar de a cincea 16 măsuri.

Muzică – 16+12+8+8+16=60 măsuri

Joc – 3 (nx) +8+3 (nx)

Strigătură:

„Foaie verde ca aluna
Şi la stânga să-i dăm una,
Foaie verde foi cu rouă,
Şi la stânga să-i dăm două,
Foaie verde foi din vii,
Şi la stânga să-i dăm tri,
Una! Două! Tri! Tri! Tri!
Ş-un genunche, ş-un călcâi
Dați-i drumul măi flăcăi”.

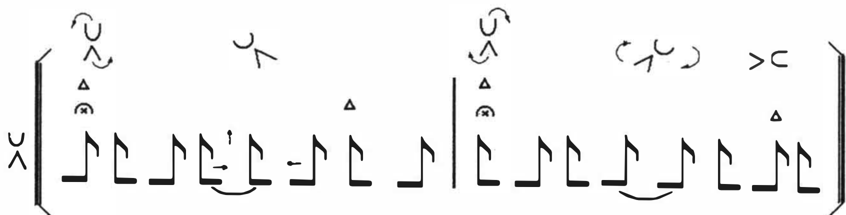
Observăm din acest exemplu că, după ce vătaful execută strigătura –comandă, urmează trei paşi mari la stânga, bătăi în acord cu toată talpa, îngenunchiat cu dreptul, apoi pas glisat în față, tot cu piciorul drept.

Structura jocului este în prima parte simplă, apoi dezvoltată cu o succesiune uniformă şi fixă a figurilor care sunt executate la comanda vătafului. Privind partiturile coregrafice, observăm că suprapunerea pe melodie este neconcordantă, având trei măsuri de joc şi patru măsuri muzicale. Deci, numai pe măsura a treisprezecea am continuat jocul cu piciorul drept. În schimb paşii de deplasare la stânga şi cu cele trei bătăi în acord, urmate de

pasul glisat, însumează un grup motivic din 8 măsuri ce se vor suprapune peste 8 măsuri muzicale, dar niciodată aceleaşi. Întotdeauna comenzile vătafului se dau pe început de frază melodică.

Tipurile de *Ardelene* din Câmpia Aradului, Fiscut, Firiteaz, Vinga, Mănăştur, etc., au o strânsă legătură cu *Ardelenele* din Banatul de câmpie. Aceste jocuri au structură complexă, sincopată şi cu o suprapunere neconcordantă pe melodie cum se observă din portativul coregrafic următor:

Ardeleană Din Nerău (Banat)

Pentru o citire mai uşoară a jocului este necesar ca motivele să se înscrie fără bară de măsură, figura având un motiv de început după care se succed trei paşi mărunţi, apoi se repetă motivul pe picior schimbat. Pasul sincopat reprezintă elementul de oprire, de schimbare a greutăţii corpului de pe un picior pe altul.

Această structură sincopată care se suprapune neconcordant pe melodie dă jocului un aspect deosebit, iar pentru cei care nu cunosc specificul au impresia că se joacă pe lângă melodie.

Motivul de joc este alcătuit astfel:

M=A+B+B1+A1

c. Suprapunere necoincidentă

Frazele muzicale şi cele coregrafice sunt formate din aceleaşi măsuri, dar ele nu încep odată, jocul este întârziat de muzică.

Prezența contratimpului în jocurile de perechi, feciorești sau de femei generează aspecte particulare privind relația dintre muzică şi joc. În zonele folclorice ale Transilvaniei de Sud, Mărginimea Sibiului, Valea Hârtibaciului, Târnave etc, *Purtatele, Învârtitele, Feciorestile,* precum şi unele jocuri de femei au la bază o succesiune de doi contratimpi urmat de un dactil. Aici sunt posibilități multiple de combinații, dar baza o reprezintă contratimpul. Întrucât toate jocurile din această categorie încep în acest fel, notăm prim măsură cu pauză de doime.

Figura de joc începe pe măsuri pare 2, 4, 6, 8 etc, cu dactil, după care urmează paşii pe contratimp. Dacă am scrie figura de joc începând cu măsura întâia, ar fi foarte greu de descifrat şi de interpretat, ar trebui ca dansatorul să stea cu piciorul în aer şi să înceapă la comanda muzicii. Realitatea este cea pe care ne-o prezintă vârstnicii din zonele amintite. Ei încep întotdeauna jocul pe măsuri pare, iar muzica este înaintea figurii de joc. Capul figurii de joc este dactilul, dar nu pe măsura întâia, ci pe a doua, a patra, a şasea etc. Între motivul muzical şi cel coregrafic se realizează o necoincidență dimensională, ele dispunându-se ca şi cărămizile care alcătuiesc zidul.

În județul Arad, în localitățile: Şepreuş, Socodor, Şiclău, Secusigiu etc, la jocurile din categoria *ardelenelor* întâlnim forme ale suprapunerii necoincidente dintre joc şi muzică.

În alte cazuri apar şi forme în cadrul aceluiaşi joc, în care se realizează o alternanță între suprapunerea concordantă şi cea necoincidentă.

Învârtirile în perechi se suprapun perfect pe fraza muzicală, pe când trecerile fetelor în jurul băieților, întoarcerile pe sub mână, executate mai mult spre sfârşitul melodiei se suprapun

neconcordant, apărând uneori şi aspectul necoincidenței dimensionale.

Aici, jocul începe pe măsuri impare, care este o caracteristică generală a folclorului coregrafic întâlnită în toate zonele țării.
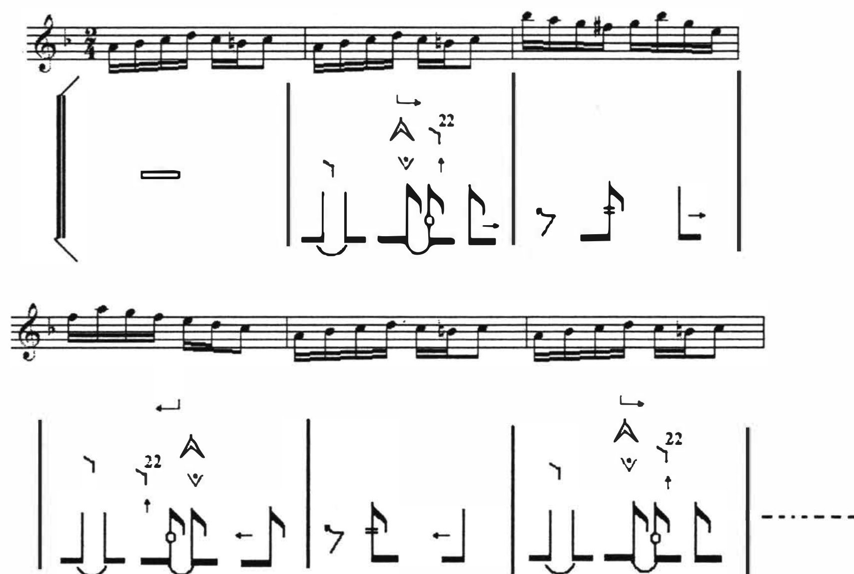
Din aceste exemple descrise reiese că în județul Arad există jocuri cu suprapunere concordantă pe melodie, dar persistă şi unele jocuri ce se suprapun neconcordant şi necoincident.

„În ceea ce priveşte suprapunerea dimensională, aceasta se caracterizează printr-o concordanță exhaustivă, rareori însă totală, mai des parțială sau inconstantă”[53].

Învîrtita din Comana de Jos

♩ = 126

Lungu din Socodor

Neconcordanța dintre joc şi melodie îmbracă forme particulare în majoritatea zonelor folclorice din țara noastră: Muntenia, Oltenia, Dobrogea, Moldova etc, manifestându-se la *Hore, Sârbe, Brâuri, Purtate* etc. Cele trei forme nu sunt fixe. Ele trec uneori în cadrul aceluiaşi joc din una în alta, se întrepătrund, apărând astfel într-o multitudine de variante ce se manifestă într-un mod particular.

Identitatea folclorului coregrafic dintr-o arie geografică există numai printr-o mare diversitate tipologică şi structurală, dar care nu exclude niciodată identitatea nici unui joc. Acest principiu al unității în diversitate şi al diversității în unitate se manifestă şi prin folclorul coregrafic care este considerat ca un subansamblu al sistemului creației populare[54].

Palatul copiilor, 2009

Formația de dansuri din Apateu, 1977

Formaţia de dansuri din Covăsânţ, 2007

Cununa Nadăşului şi formaţia din Tauţ

Jucăuşii din Gurba la Tg. Mureş

Formația de dansuri din Zărand, 1988

Doina Mureşului şi Covăsânţ, la Karlovy Vary, 2007

Ansamblul Cununița din Sântana, 2006

Formația de dansuri a Uzinelor de Vagoane Arad, 1975

Formația de dansuri de copii din Apateu, 1987

Doina Mureşului şi Formaţia din Covasânţ în Cehia, 2007

Formaţia de dansuri din Hălmăgel,1982

Formația de dansuri din Ineu,1977

Formația de dansuri din Sebiș, 1978

Grupul folcloric din Dieci, 2005

Formația de dansuri din Târnova,1984

Formația de dansuri din Tauț, 1978

Fluierașii din Șimand, 1974

Grupul folcloric din Secaş, 1985

Dubaşii din Petriş, 1978

Formația de dansuri din Ineu, 1977

Formația de dansuri din Zimbru, 1979

Formația de dansuri din Pecica, 1978

Formația de dansuri din Seleuș, 2009

Formația de dansuri din Pecica, 1979

Formația de dansuri din Șeitin, 2009

Formația de dansuri din Dieci, 2006

Formația de dansuri din Bocsig, 2000

Formația de dansuri din Şepreuş, 1975

Doina Mureşului, 1998

Formația de copii din Nadăş, 2008

Formația din Galșa, 2000

Formația Casei de cultură a sindicatelor, 1985

Căşuşerii din Târnova, 2009

Armonia Mureşană din Sâmbăteni, 2009

Copiii din Şimand, 2009

Bujorul din Conop, 2009

Podgorenii din Păuliş, 2009

Podgorenii din Păuliş, 2009

Spicul din Olari la Găina, 2008

Formația din Socodor, 2009

Formația de dansuri din Olari, 2009

Spicul din Olari, 2009

Floarea Dorului din Conop, 2009

Grupul vocal Podgorenii din Şiria, 2009

Formația de dansuri din Socodor, 1975

Doina Mureşului la Mistrin - Cehia, 2009

Dansatorii din Conop, 2009

Formația de dansuri din Lipova

CAPITOLUL IV
Aspecte sincretice

A. Despre melodii şi muzicanţi

Jocul popular, pentru a se putea realiza, are nevoie de un sprijin ritmic provenit din afară. Acesta este generat de instrumente muzicale, de componenţa compartimentată, precum şi de structura şi modalitatea de interpretare a melodiilor.

Lăutarii arădeni sunt cunoscuţi şi pomeniţi în cronici din cele mai vechi timpuri[55].

Paralel cu munca de culegere şi transcriere a jocurilor din fiecare localitate au fost înregistraţi cei mai buni cunoscători ai melodiilor de joc, muzicanţi vârstnici: viorişti, contraşi, clarinetişti, trompetişti etc, iar la Roşia, Şimand, Mişca, Igneşti am înregistrat şi cu grupurile de fluieraşi.

„Majoritatea melodiilor arădene au liniile constituite din două sau patru motive muzicale. Cu excepţia unor melodii ţinând de jocuri cu mişcări coregrafice aparte cum sunt *Desca*, în metru ternar, *A mâţelor*, în măsură compusă, 3+2/8 a melodiilor din partea a treia de joc, – *Pe picior* – care sunt în aksakul de trei timpi, de forma 3+2+2 şi la fel cu excepţia unor *ardelene*, puţine la număr, notate de la informatori profesionişti din Arad – de asemenea în aksakul de 3 timpi 4+3+3 cunoscut sub numele de ritm ardelenesc, melodiile din această colecţie sunt în măsura 2/4. Toate *Mărunţelele* sunt cu certitudine în această măsură”[56].

Formațiile instrumentale vechi, care cântau la jocul satului, nunți, sau însoțeau colindătorii erau compuse din *vioară* (primă), una sau două *contre* (vioara a II-a) şi o *broancă* (un violoncel cu trei coarde). În localitățile: Apateu, Mişca, Cuvin, Şicula, Şetin, Lipova, Avram Iancu, Groşii Noi etc, s-au făcut înregistrări cu muzicanți constituiți în această formulă instrumentală. În schimb la Hăşmaş şi Groşeni instrumentiştii au cântat la vioară cu goarnă, contră şi tobă.

Aceste formații instrumentale vechi au fost înlocuite cu tarafuri din suflători, cu care s-au făcut multe înregistrări în localitățile: Ineu, Bocsig, Răpsig, Bârsa, Sebiş, Dieci, Vârfurile, Bata, Vărădia, Roşia etc.

Amintim pe câțiva dintre cei mai valoroşi instrumentişti de la care s-au cules un bogat material muzical: Ardelean Emil (Şicula), Tulcan Florea (Apateu), Ioan Copil (Pil), Cuvinan Traian (Cuvin), Borlea Dumitru (Zărand), Crişan Ioan (Chişineu-Criş), Munteanu Nicolae (Groşii Noi), Ioți Nicolae (Sâmbăteni) etc.

Ardelenele şi Mănânțelele au cea mai mare pondere, sunt cele mai bogate din punct de vedere al numărului de melodii, sunt de mare circulație şi se prezintă într-o multitudine de variante. Ioan Muntean din Covăsânț cunoştea peste 120 *de ardelene*, Emil Ardelean din Şicula ştia 60-70 de astfel de jocuri. La Zărand, Borlea Dumitru, iar la Apateu, Tulcan Florea ne-a cântat în timpul înregistrărilor 30 de *ardelene*. Variantele melodice ale acestor jocuri sunt foarte bogate şi răspândite pretutindeni.

La jocul satului sau la nunți unii jucători preferau anumite melodii. Astfel, acestea au căpătat cu timpul numele celui care a îndrăgit-o sau a celui care a cântat-o mai pe placul acestuia. La Şicula, Ardelean Emil zis Nenea a cântat multe jocuri dintre care: *Ardeleana lu'Briştea, Bărăncuța, Roja, Blidu, Palcu, Nenea*, *Mitru Oaui*, *Jingardi* etc.

Cu Borlea Dumitru din Zărand am înregistrat *Rara lu' Huna, lu' Curta*, lu' *Căucel, lu' Borlea* etc.

Informatorul Pavel Constantin din Sintea Mare, instrumentist în ansamblul *Doina Mureşului* din Arad a cântat: *Rara lu' Bociu, lu' Coste, lu'Ivanovic, lu' Palcu* etc.

Muzicanții vârstnici sunt buni cunoscători ai melodiilor, dar şi a jocurilor locale. De multe ori informatorii (dansatori sau mai în vârstă) nu şi–au mai amintit unele jocuri pe care le ştiau în tinerețe. Cei care ni le–au amintit au fost lăutari. Astfel, Borlea Dumitru din Zărand ne-a arătat jocurile: *Tapşa*, *Măzărichea*, *Alunelu* şi unele figuri de *Rară*.

Jocul *Berecheanu* din Apateu a fost prezentat de către Tulcan Florea, iar *Literele* cu bătaie în palmă şi paşi tropotiți, *Susu* şi *Ioane*, *Ioane* au fost jucate de Țipic, un bun viorist şi jucător tot din aceasta localitate.

Cu Cioatea Ioan din Macea am înregistrat tot repertoriul de la jocul satului sau alte ocazii. După acestea el a jucat: *Pe–a lungu, Soimoşana, Închinata*, *Terpeteaua*, *Jocul de trei ori* etc.

Petru Căciulă, originar din Nădab, dubaş la taraful de la I.V.A. a fost un virtuos interpret al jocului din vatra folclorică a Câmpiei Crişului Alb.

Muzicanții din tarafurile de la Vârfurile, Bârsa, Prăjeşti, Ineu, Chereluş etc. sunt şi nişte buni cunoscători ai jocurilor locale.

La Vărădia, taraful este constituit din muzicanți vârstnici: Gabor Vasile, Bulci Traian, Izbaşa Ioan, şi din tineri: Medrea Gheorghe, Bercea Gavril, frații Gabor. Cei în vârstă cunosc repertoriul local de jocuri *Ardeleana*, *Învârtita* şi *Pe picior*, în schimb tinerii cântă mai mult doiuri bănățene cu stacatură şi în tempouri accelerate. Ei nu cunoşteau jocurile curente şi nici cel ocazionale. În schimb Gabor Vasile şi Izbaşa Vladimir ne-au descris toate jocurile din localitate, vorbindu–ne despre marşurile şi colindele dubaşilor din Vărădia[57].

Datorită apariției altor instrumente decât cele tradiționale (fluier, cimpoi, vioară), a taragoturilor, saxofoanelor, trompetelor, acordeoanelor etc. jocul a început să sufere mari modificări privind structura şi stilul de interpretare a acestuia.

După cum am arătat anterior, tempoul jocurilor din grupa *ardelenelor* alternează între moderat şi mai rar, vioi. La tarafurile de suflători, deşi se menţin aceleaşi melodii vechi, acestea au tendinţa de a accelera tempoul jocurilor. Datorită tempoului accelerat jocul se denaturează, din el dispărând multe figuri cum sunt: pinteni, cârlige, paşi lungi, sărituri, etc. În astfel de cazuri se menţin plimbările şi învârtirile în perechi. Vârstnicii nu pot juca pe astfel de melodii, ei preferând să-i privească pe cei tineri şi să-şi amintească cu nostalgie de jocul de odinioară. (Acest aspect îl întâlnim de obicei la diferite nunţi).

Multe tarafuri din judeţul Arad alcătuite ad-hoc cu instrumente electronice, din Arad, Timişoara, Caransebeş, etc. Necunoscând specificul jocurilor locale (*Învârtite, Purtate, Feciorești,*) ele cântă la nunţi mai mult *Doiuri* bănăţene, pe care se poate juca, *Haţegana* sau brâuri bănăţene, pe care se mai pot juca *învârtite* şi *feciorești.*

În aceste situaţii jocul local suferă foarte mari transformări în sensul că se simplifică (executându-se *Învârtite domnești,* cum spun bătrânii), pierzându-se mult din textul coregrafic, dispărând cu timpul ca şi tip de joc.

Nu odată s–a întâmplat că mirele a fost nevoit să aducă la nuntă pe lăutarul din sat, deoarece nuntaşii nu puteau juca după *taraful domnesc.*

În trecut, cunoaşterea repertoriului general zonal de către muzicanţi era o preocupare deosebită. Ei umblau de la un sat la altul, cântând pe la diferite nunţi, petreceri, şezători sau la jocul satului.

La Şicula pe fiecare uliţă era câte o şezătoare. (Erau perioade când se făceau şi 16 şezători). Fetele erau acelea care angajau muzicanţi pentru toată perioada cât ţineau şezătorile. În Şicula nefiind destui highighişi, ele duceau muzicanţii din Zărand, Cintei, Gurba, Chereluş, care trebuiau să cunoască bine specificul jocului şiculănesc.

Melodiile jocurilor arădene sunt simple şi de o frumuseţe artistică deosebită. Aceste melodii cântate lent, incitau tinerii la joc. Când *Nenea* din Şicula se înfierbânta după două-tri *deţuri* lega în joc şi cinci şase ardelene, sau când făcea nişte forme la *Sărita,* că aşa jucam de uitam de tot, atunci toată lumea era a noastră, şi strigam:

Să jucam sărita deasă
Să ne - audă cel din casă
Să jucăm sărita rară
Să ne- audă cel de - afară

(Ne relatează Petru Caba, 56 ani, din Şicula)[58]

Toate melodiile care însoţesc jocurile (vezi capitolul – *Clasificarea jocurilor*) au o individualitate, dar şi o mare putere de atracţie faţă de cei care joacă.

La hora satului (luat în termeni generali, pe zona depresiunii Zărandului) se joacă după cum am arătat, un ciclu de trei jocuri: *Ardeleană*, *Mănânţica* şi *Ţigăneasca*. Într-o localitate din Oltenia sau Muntenia există peste 40 de melodii şi peste tot atâtea jocuri.

În zonele arădene situaţia este invers proporţională, cu număr redus de jocuri, dar cu foarte multe figuri şi totodată melodii de joc. Dintre cele trei jocuri *Ardeleana* are cele mai multe melodii, apoi *Mănânţeaua* şi *Ţigăneasca* sau *Pe picior* (în Câmpia Aradului, Podgoria şi Valea Mureşului). Am putea face o statistică despre raportul dintre aceste grupe de jocuri pe zone folclorice. Oricum ponderea o deţin *Ardelenele* şi ca număr ,dar şi ca importanţă în ciclul horei satului. Acest joc fiind primul este deosebit de important ca muzicanţii să cânte o *Ardeleană* simplă curată, atrăgătoare, pentru a provoca lumea la joc. De multe ori *Chizeşul de joc* este cel care comandă anumite melodii, el fiind acela care plăteşte muzicanţii.

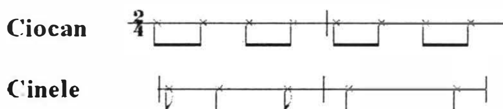
În zonele de munte, dar mai ales în *Țara Moților*, jocurile sunt mai vioaie, dețin un număr mai mic de melodii, iar unele dintre *ardelene* şi *învârtite* sunt rupte. (Hălmagiu, Brusturi, Vidra, Avram Iancu, Vârfurile etc.).

Toate formațiile instrumentale care cântă la joc, baluri sau nunți sunt însoțite de tobă mare cu cinel sau tobă mică.

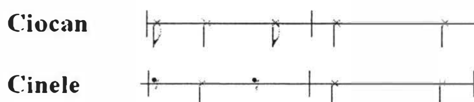
Acompaniament de tobă

1. Taraful din Pleşcuța

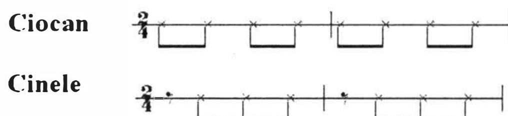
a. Ardeleana

b. Mănânțaua

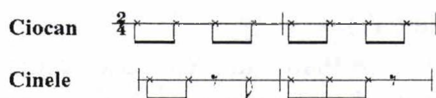

c. Țigăneasca

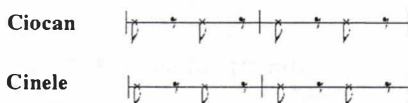

Taraful din Ineu

a. Ardeleana

b. Măruntica

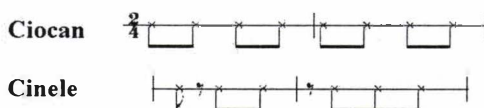

c. Ţigăneasca

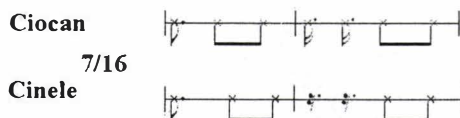

Taraful din Covăsânţ

a. Ardeleana

b. P-on picior

Taraful din Mişca

a. Mănânţăl

Ciocan

Cinele

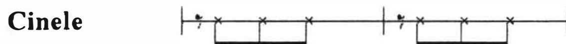

b. Deodată(Ţigănescu)

Ciocan

Cinele

La *Mănânţaua şchiopătată* ce se joacă de la Gurahonţ până la Bârsa sau de sub Codru Moma, tarafurile ţărăneşti execută la tobă mare aceste ritmuri specifice. Aceşti interpreţi nu au recurs la ritmuri bănăţene sau din alte zone şi menţin acest acompaniament şchiop caracteristic zonelor arădene, chiar dacă în repertoriul lor au pătruns şi alte melodii din aceeaşi categorie, dar din zone diferite.

Melodiile arădene nu sunt nişte produse pure ale creatorilor. Peste fondul arhaic local s-au suprapus de-a lungul timpului structuri şi ritmuri muzicale. (Transilvania de sud şi de centru, Bihor, Banat etc).

Unele melodii au o putere mică de circulație, acestea rămânând în fondul local, altele străbat teritorii mari şi apoi se adaptează specificului local. O *Ardeleană* cântată cu multă plăcere de *Nenea* din Şicula, pe care şiculanii o preferau la jocuri sau la nunți, provine din mărginimea Sibiului. Solista vocală Lucreția Ciobanu a pus text pe această *învârtită* -(*Auziți feciori cu țundră).* Ritmul aksak al acestei *învârtite* s-a diminuat, s-a înmuiat şi a devenit binar divizionar, adaptat specificului jocurilor din Şicula.

Multe din cântecele bihorene ale solistelor Florica Ungur, Florica Bradu, Florica Zaha, etc. şi care la origine au fost jocuri, pe care acestea au pus diferite texte, sunt luate de multe din tarafurile arădene şi interpretate într-o manieră proprie.

Taraful de Chereluş cântă o *Rară* pe melodia *Sunt fată din Hunedoara a* Elenei Merişoreanu.

În județul Arad *Doiurile bănățene* au pătruns în multe subzone folclorice, înlocuind mai ales melodiile *mănânțelelor* şi *învârtitelor* locale.

Astăzi jocul popular se desfăşoară într-un cadru nou în care căminele culturale, casele de cultură, cluburile sunt cele care organizează majoritatea manifestărilor cu muzică şi dans.

Este o datorie a noastră să veghem asupra autenticității folclorului muzical-coregrafic ca o moştenire a trecutului şi să-l dăm generației viitoare într-o formă care să corespundă realității.

B. Strigăturile de joc

Jocul, muzica şi strigăturile (descântecele) realizează ceea ce în termeni folclorici se numeşte *sincretism*.

Caracterul sincretic al acestei literaturi nescrise, a creației anonime este condiția esențială a oricărui fenomen folcloric în care muzica, jocul, strigătura se întregesc şi se completează reciproc.

Poezie, cântec, adică muzică şi danț, sunt lucruri legate împreună căci danțul cere cântec, şi cântecul cere poezie. Dansul se cere punctat şi se punctează cu literatură[59].

La jocul satului, nunți, petreceri, nedei, strigăturile sunt expresii ale stărilor sufleteşti de bucurie, dragostea, gândurilor, sentimentelor despre lume şi viață ale oamenilor.

Strigăturile sunt specii folclorice cu mare putere de atracție şi cu o mare vitalitate. Ele sunt piese cu caracter strict literar, cu structură, cu un contur melodic propriu, iar modul de debitare al acestora este foarte variat de la interpret la interpret dar şi cu deosebiri zonale.

Descântecele de grup (de feciori constituiți în cete, femei la nunți sau la petreceri) au mare bogăție tematică, intonația făcându-se în acord cu tonalitatea şi armonia muzicii.

În funcție de ocaziile de joc, de tematica şi conținutul acestora, se pot face multe clasificări cu strigături[60].

Grupele tematice de strigături nu le putem încadra într-o ordine precisă. Acestea se rostesc spontan la joc şi sunt adresate fetelor, feciorilor, miresei, mirelui, nuntaşilor, etc. Ele exprimă dragostea, dorul, jalea, despărțirea, mânia, etc.

Ca şi în toate zonele româneşti strigăturile din zonele arădene sunt constituite din 7 şi 8 silabe. Versurilor de această structură li se adaugă chiuituri sau sunete nedefinite prelungi: a!, uă, Hup, hup, U-iu etc.

Descântecele din Câmpia Crişului Alb încep uneori cu interjecția *ăi* care poate fi considerată ca un auftact, dar modul unifonic de debitare nu are o alunecare descendentă la ultimul vers ca în zonele Transilvaniei de centru şi sud.

Strigături de nuntă din Agrişul Mare

Mi-rea -să pe ca-sa ta
Cân-tă cu - cu şi mier-la

Hup, hup, hup, hup, hup

Cu-cu gros mier-la sub-ţire
Azi o fost la des-păr-ţire

U - iu - iu iu, iu, iu

Hup, hup, hup, hup, hup

La nunţi majoritatea descântecelor se debitează liber, fără acompaniament, legându-se două, trei versuri şi apoi chiuie.

Strigăturii de joc neterminate îi este necesar un alt treilea vers care este urmat de chiuituri. Vechile formaţii instrumentale care cântau *ardelene* într-un tempo moderat permiteau acest mod de intonare, de legare a două câte două versuri.

Vai de mine cum m-aş duce,
Sara la guriţă dulce
U- iu, mă!
Vai de mine cum aş mere
Sara la mândrele mele
U–iu şi iar iu, mă!

Dubaşii din Chisindia termină primele două versuri din colindul *Slobozi-ne gazdă-n casă* prin chiuituri prelungi încercând parcă o imitaţie de tulnic.

Slobozi – ne, gazdă - n casă
C – afară plouă de varsă!

Na nai, na nai na, nai, na! (bis)

Dubaşii din Chisindia-strigătură

Întrucât până în prezent nu s-a realizat o cercetare amănunțită asupra structurii strigăturilor din punct de vedere melodic, în care ambitusul acestora să ne ofere modele de comparație, în acest capitol ne vom mărgini să le dăm doar o interpretare funcțional-tematică.

În strigături predomină o succesiune de ritmuri de genul troheului şi iambului.

Strigăturile oglindesc funcția jocului. Când se joacă în perechi şi feciorii învârtesc fetele sunt intonate îndemnuri:

Învârte- te, fată, roata
Țuci- te pruncu lu tata!
Învârte-te, fată, bine
Nu te face de ruşine!

Fetele care nu ştiu să se învârtă li se adresează strigături satirice:

Ia te uită cum se-nvârte,
Parc- ar fi pusă pe bâte!
Ia te uită cum se- ntoarce
Parc- ar fi pusă pe roace!.

Unele ponturi feciorești din Câmpia Crișului Alb (Ineu, Șicula, Beliu, Apateu etc.) sunt completate de strigături adecvate care mobilizează feciorii la joc.

Bate cizma pe picior
Şi- ți arăți că ești ficior
Bate cizma pe tureac
Şi-ți arăți că ești bărbat.

Când jocul se încinge feciorii strigă:

Dă cu cizma num-așa,
Că nu îi din pielea ta
Că-i din piele de vițauă
Dă cu ea să crape –n două.

(Informator Caba Petru – 46 ani din Șicula 16.03.1973)

Uneori strigăturile sunt satirice la adresa celor care cam șchiopătă la joc. Un bun jucător trebuie să știe să joace și pe dreptul și pe stângul:

P-un picior pe celălalt
Că unu l- am cumpărat
De la târg de la Buteni
Pe-o măsura de coceni.

(Informator Banu Mihai – 59 ani din Șepreuș,
locuiește în Ineu 16.07.1976)

De obicei la joc vin feciori și fete care nu prea știu să joace:

Stau feciorii lângă joc
Ca butucii lângă foc
Stau fetele de o parte
Ca și curcile plouate.

(Informator Lupei Traian – satul Bodești
– 32 ani – culegătoare Iulia Botici)

La jocul satului sau la nuntă fetele trebuie să joace şi cu alți feciori decât cu cei pe care îi preferă:

Joacă, lele, nu te face
Ori nu joci cu cine-ți place?
Că cu cine ți- o plăcea
Ai juca, da el n- o vrea.

Sau:

Aş juca şi nu ştiu bine
M-aş lăsa, dar mi-e ruşine.

(Informatoare – Indreica Doina – 46 ani
Hălmăgel – 16.02.1983)

Frumusețea în joc a fetelor şi a feciorilor este redată în mod deosebit într-un descântec:

Inghe joacă- on om frumos
Creşte iarbă- n loc chietros
Da inghe joacă urâtu
Să cosomoară pământul.

(Informator Doina Indreica – 46 ani –
Hălmăgel 16.02.1983)

Dragostea dintre tineri este foarte puternică, dar numai aici la jocul satului se fac destăinuiri în public:

N- aş da pe mândra
Soimoşi să- mi dea gulea
Şi şumatiu pădurea

La unele jocuri mixte sau bărbăteşti există strigături-comandă *Chizeşul de joc*, care de obicei stă la capătul şirului dă comandă când se fac pinteni sau bătăi în cizmă.

La unele jocuri *feciorești: A dubii*, *Sălcioara*, *Ardeleana printre rânduri*, *Căluşeru*, *birău de dube* sau *căpraru,* cum i se spune pe Valea Mureşului, comanda de joc se dă prin strigătură.

Strigătura, acest gen al creației populare, este foarte mobilă şi cu mare putere de adaptare de la o specie folclorică la alta, dar mai ales într-o permanență înnoire.

Acest act al creației este mereu prezent şi valorificarea scenică a datinilor şi obiceiurilor străbune are mereu creatori ai zilelor noastre cu mare putere de pătrundere în faptele folclorice, cu simplitate, gingăşie şi rafinamentul cunoscut al țăranului român.

Femeile din Zimbru s-au dovedit a fi bune păstrătoare şi cunoscătoare a cântecelor şi jocurilor locale, dar au ştiut să improvizeze şi să creeze versuri deosebit de frumoase atunci când a fost transpus scenic obiceiului popular *Albitul pânzelor*.

De la Moma bate-un vânt
Şi mă-ndeamnă să tot cânt
C-o venit primăvara
Şi-nfrunzeşte pădurea.

De la mama-am învățat
Un ablanic să mai fac
Scaunul pe el sa-l pui
Dealul cu pânza sa-l sui.

Puterea de creație este tot mai pronunțată acolo unde sunt preocupări şi pulsează dragostea pentru frumos.

Fetele din Beliu au creat o strigătură în care se sintetizează conținutul obiceiului *Paznicul de pită nouă*:

Sus cu mâinile- amândouă
Că-i praznicul de pită nouă,
Bate tare cu picioru
Că la pită nu-i duc dorul.

În zilele noastre la baluri sau la nunți strigăturile sunt din ce în ce mai rare.

Participând la jocul satului în localitățile: Pleşcuța, Avram Iancu, Dieci, Beliu, Sâmbăteni, Şicula, Macea etc. am constatat că tinerii strigă foarte puțin. Rareori când intră în joc cei căsătoriți sau vârstnici se mai aude pe ici pe colo câte un descântec.

Tarafurile, constituite din instrumente de suflat şi amplificate, fac neauzite strigăturile.

Pe scenă în suitele de dansuri, ansambluri folclorice, obiceiuri populare, etc. strigăturile apar prea regizate. Dialogurile dintre strigăturile băieților şi chiuiturile fetelor sunt artificiale şi nu fac prea mare serviciu desfăşurării în ansamblu a spectacolului folcloric.

Instructorii care se ocupă cu valorificarea folclorului muzical coregrafic trebuie să selecteze cu mare grijă strigăturile de joc şi să realizeze o gradație în evoluția scenică a jocului.

C. Relația dintre jocul şi portul popular

Portul popular a constituit pentru oamenii acestor meleaguri nu numai un veşmânt, ci şi un mijloc de etalare a demnității fiecăruia.

Costumul popular este o expresie plastică, dar înainte de toate este şi un mod de comunicare, căci prin el se distinge fata de nevastă, feciorul de bărbat, tânărul de cel vârstnic, munteanul de omul de la şes etc.

Costumul popular arădean prezintă unitate, manifestată prin prezența unor elemente comune pe tot spațiul românesc, dar şi o mare varietate, în special în ornamentație şi cromatică.

În confecționarea pieselor de port popular, țărăncile noastre au împletit poezia cu imaginația plastică, care a dus la admirabile formule.

Un aspect deosebit al portului popular arădean este geometrismul dominat în ornamentație şi larga folosire a procedeului stilizării, prin care elementele de floră şi faună, cele antropomorfe sunt prelucrate şi prezentate într-o viziune proprie, originală, de o mare intensitate emoțională.

O decantare milenară a gamei cromatice a condus la culori vii, dar niciodată țipătoare (costumul de Ineu) şi la culori tăcute şi odihnitoare, dar niciodată mohorâte (costumul din zonele montane).

În decorarea costumului popular arădean cele mai folosite sunt culorile roşu, albastru, negru, etc., care sunt combinate şi dozate cu un anumit simț al măsurii ce conferă o ținută clasică contribuind astfel la realizarea unui echilibru coloristic.

Ca o încununare, peste aceste forme de culori şi ritmuri pluteşte un permanent surâs izvorât din adâncurile spirituale ale unui popor viguros, pentru care întâmplările unei istorii milenare au fost izvoare de îmbogățire a înțelepciunii sale.

Ca toate fenomenele de cultură materială, costumul popular este supus evoluției. Legătura sa strânsă cu viața socială îl face să apară ca un fenomen în continuă transformare, adaptându-se nevoilor mereu schimbate ale omului. În orice etapă, însă, el formează un ansamblu armonios ce îmbină utilul cu frumosul.

În acest capitol nu vom face o descriere amănunțită a portului, deoarece el este foarte variat şi trebuie surprinse diferențierile de la sat la sat. Prezentăm câteva aspecte generale ale acestuia pe zone folclorice, pentru a putea face o analiză asupra existenței unei relații strânse între modul de îmbrăcăminte şi ansamblul de

desfăşurare a celor trei factori de creație (muzică – joc – strigătură), ca o întregire sincretică a folclorului.

În zonele montane, croiul şi ornamentația sumară, preferințele pentru culorile albastru şi negru sunt în ton cu viața grea şi aspră a locuitorilor. Portul vechi, cu opincile legate cu nojițe până sub genunchi, poalele şi cârpele de închis mai scurte, permite jocului o desfăşurare mai rapidă, elementele de joc fiind mai simple decât în zonele de câmpie. *Ardeleana* şi *Măruntica şchiopătată* pot fi executate cu acele plieuri caracteristice pasului de *învârtit* sau *tropotit*. *Roata prin casă* de sub Codru Moma este de mare iuţeală, cu două învârtiri consecutive ale perechilor. Cu un port greoi nici nu s-ar putea executa acest joc.

Cântecele, doinele, dar mai cu seamă colindele cu acele nemuritoare variante mioritice, care în aria folclorică a Hălmagiului se numesc *Pă munții cei mari* sau *Cei trei păcurari* sunt în ton cu şubele cusute cu albastru şi negru sau cu cele negre.

La Avram Iancu, colindătorii joacă în casa gazdei fata de măritat ,dar şi pe găzdăriță. După *grăirea colacului*, cel care conduce ceata de dubaşi se adresează lăutaşului, spunând: *Zi, Petre, cu lauta, să jucăm găzdărița, să se facă cânepa*.

Acest fapt este, probabil, o mărturisire că ritualurile de fertilitate din cultul grâului, inului, cânepii, erau însoțite de jocuri, care cu timpul au suferit un proces de desacralizare, trecând în alte contexte.

La câmpie, în zona Ineului, situația economică înfloritoare, a permis confecționarea unui costum care se caracterizează printr-o bogăție deosebită. Strălucire cromatică, dată de folosirea roşului şi albastrului, vioiciunea culorilor armonizate, a geometrismului riguros, o potrivită măsură între aceste elemente decorative pe fondul alb al costumului dau acestuia o frumusețe remarcabilă şi un efect artistic deosebit.

Caracteristicile portului din Câmpia Crişului Alb (Ineu, Şicula, Bocsig, Tauţ, Nădaş etc.), privind numărul de piese vestimentare, amploarea câmpurilor ornamentale, varietatea şi abundenţa tehnicilor de cusut, strălucire cromatică, s-au dezvoltat într-o strânsă relaţie cu cântecul şi jocul, participând efectiv la întregirea actului de creaţie şi particularizând un stil propriu.

Portul femeiesc este compus din mai multe rânduri de poale şi *spătoaie* vii şi bogat ornamentate, pe mâneci, *umeriţe*, *pumnari*, cu motive ornamentale: *Şirul din bătrâni*, *şirul cel neguriu*, *turteaua*, *pajura*, *pipărcile*, *Jura cu pene şi frunze*, *jura cu şerpălău* etc. Fetele mai poartă *cot după cap*, din mătase viu colorată, cojoc inundat de broderii, *zaghie* cu alesături dublată de o alta din mătase. La gât poartă salbe din bani de argint, pieptănătura este complicată, iar pe cap poartă podoabe deosebite: *cercuţi*, *păruşene*, *cununiţe*, etc. În picioare poartă cizme roşii, vişinii sau galbene.

Între portul abundent şi greoi din această zonă şi jocul popular există o legătură firească statornică în timp. Astfel, când se joacă *Ardeleana* cu paşi lungi şi plimbări bilaterale, poalele încreţite din pânză cu *chinar*, din cânepă şi bumbac, au o unduire. La costumele confecţionate din poale numai de bumbac (la cooperativele de la Bucureşti, Tismana, Timişoara etc.), chiar dacă se încreţesc, această unduire dispare, poalele rămân drepte, aspectul jocului schimbându-se vizibil.

Acest port greoi din zona Ineului permite doar învârtiri mai simple, întoarceri uşoare pe sub mână, fără piruete exagerate.

Cârpa în cap, *cercuţii* şi *pâruşenele* sau *talerii* de la gâtul fetelor dau în joc un aspect deosebit.

În *Sărita* ce se joacă în lung şi cu sărituri la sfârşitul măsurii, salbele de bani au un zornăit, astfel că un singur lăutar cu vioara poate duce întreg jocul satului.

Salbele din aramă, argint şi aur se purtau şi în câmpia şi Podgoria Aradului.

La Sâmbăteni, jocului salbelor de bani i se spune *Ram – pa – pa*.(Joc structurat pe trei paşi).

În Podgoria Aradului costumele fetelor sunt foarte largi.(O fată îmbracă 10-12 poale şi laţi pictaţi cu loze de struguri). Perechea de jucători ocupă o suprafaţă destul de mare, astfel că şirurile sunt alcătuite din mai puţine perechi; nici aici costumul nu permite o prea mare varietate de învârtiri sau treceri pe sub mână, jocul mărginindu-se la plimbări, paşi încrucişaţi şi alte figuri ce se fac *Lungă* sau *Smintită*.

Pe valea Mureşului femeile poartă *cătrânețe* şi *oprege*, *spătoaie* cusute cu *pui tablă*, iar bărbaţii cioareci, izmene, cheptare sau cojoace cu *zbic*. *Banii* de argint de pe capul birchişenelor, cepsele din Câmpia Aradului (Secusigiu, Firiteaz, Chesinţ, Fiscuţ etc.) sunt podoabe care în joc dau o coloratură deosebită... *Datorită ornamentaţiei podoabelor de pe cap, purtate de fete, formate din bani de argint, a căror greutate ajunge până la cinci kilograme, a influenţat ritmul dansului şi ţinuta imprimând în felul acesta dansului unele caracteristici care-l deosebesc de alte jocuri*[61].

Aceste podoabe se purtau de către fete numai la anumite sărbători, iar atunci se jucau mai mult *Ardelene* şi *Învârtite,* în care nu se făceau prea multe întoarceri pe sub mână.

De mână din Secusigiu are o figură numită *trasa* care se face numai atunci când fetele purtau *cârpă* în cap.

Jocul, muzica, portul popular şi strigăturile sunt creaţii materiale şi spirituale ale poporului care s-au dezvoltat şi intercondiţionat reciproc, formând laolaltă un complex arhitectural încadrat în trinitatea gen – zonă – stil ca un criteriu obiectiv al autenticităţii folclorului[62].

D. Stilul jocurilor arădene

Problema determinării stilului în joc constituie o particularitate care angajează toate cunoştinţele noastre despre teorie şi metodă în cercetarea dansului popular. Ca şi celelalte genuri ale folclorului şi jocul popular are trăsături caracteristice: sincretism şi funcţionalitate, oralitate şi caracter colectiv, poporaneitate etc.

În evoluţia folclorului coregrafic apare vădit aspectul împletirii dintre vechi şi nou, dintre tradiţie şi inovaţie, raporturi între individ şi colectivitate, etc.

Abordarea acestei tematici presupune cercetarea sistematică a fiecărui tip de joc în parte, apoi trecerea la o altă etapă, aceea a organizării comparaţiei dintre diferitele forme de interpretare.

Stilul în dans sau la alte specii folclorice, este greu de definit, elucidate şi departajat, în el surprinzând acele aspecte particulare pentru fiecare subzonă etno-folclorică.

Parametrii stilistici de încadrare a unei grupe de jocuri sunt cei care se referă la : mişcarea în spaţiu, participare efectivă, variabilitate, forţă expresivă, amplitudine, dinamică de interpretare, etc.

Aspectul particular al deplasării dansatorilor în şir, pe orizontală sau pe verticală, ne oferă interesante comparaţii, precum şi o imagine reală a jocului de grup.

În zonele montane deplasările bilaterale ale grupului sunt mici cu predominanţă a paşilor bătuţi şi cu o arcuire permanentă a picioarelor şi braţelor în ritmul sincopat al jocului.

Jocul *scuturat* sau *rupt* din aria folclorică a Hălmagiului este o caracteristică ce conferă acestuia o notă distinctă.

Între dinamica jocului de munte şi cel de la câmpie există diferenţe vizibile privind gradul de intensitate al acestora.

Intensitatea atenuată şi mijlocie la jocurile din grupa *ardelenelor*, este în vizibilă discordanță cu ideea accentuată la jocurile din grupa *mănânțelelor*.

Să se compare ritmul domol şi elementele formale ale unui dans românesc în monotonă legănare cu nebunia nesatisfăcută şi oarecum fără soluție a unui dans rusesc, jucat aproape de pământ, dansatorul voind parcă să devină una cu stepa.

Dansul nostru e dansul lent al unui om care suie şi coboară chiar şi atunci când stă pe loc sau al unui om cu sufletul definitiv legat de infinitul ritmic alcătuit din deal şi vale, de infinitul ondulat(. (Lucian Blaga –Ceasornicul de nisip-capitolul simboluri spațiale).

Mişcările brațelor în plan vertical, la jocurile din zona Ineului, au o amplitudine diferită față de celelalte zone.

La jocul *Du-te la izvor* sau *Ardeleana*, cum i se spune la Sintea Mare, gradul de intensitate redus al jocului (în prima parte) oferă în acelaşi timp o mişcare largă a brațelor concomitent cu paşii simpli, alăturați şi uşor îndoiți. În schimb, în partea a doua a jocului, intensitatea creşte, tempoul devine vioi, se fac sărituri cu paşi încrucişați, jocul căpătând o altă formă. Această îmbinare între gradele de intensitate privind dinamica jocului, mişcarea în ansamblu a grupului, oferă acestui tip de joc un stil aparte, față de aspectul general al ariei. Acest joc poate trăda o origine căluşerească.

Ardeleana şi *Sărita* din Şicula, Ineu şi Moroda fac parte din aceeaşi grupă tipologică şi din punct de vedere stilistic între aceste jocuri există oarecare diferențe generate de modul de interpretare locală care însă nu afectează generalul întregii arii folclorice. *Ardeleana* se joacă cu deplasări mici, grupul execută plimbările cu amplitudine mică iar paşii bătuți sunt cei care predomină. Învârtirile în perechi cu înlănțuire liberă a figurilor, tempoul moderat al jocului, interpretarea oarecum concentrată, sobrietatea, actul de comunicare permanent dintre parteneri, prezența chiuiturilor şi strigăturilor, conferă acestui joc personalitate şi un stil propriu.

Sărita deşi face parte din aceeaşi grupă tipologică cu *Ardeleana* se joacă într-un tempou vioi cu deplasări largi al grupului de bărbaţi ieşiţi în faţă, menţine în deplasare pasul tropotit încheiat cu doi pinteni, uneori se execută o figură cu lovirea în faţă pe carâmbii ambelor cizme. Aceste forme structurale diferite încadrează acest joc într-o altă particularitate stilistică.

Aceste două tipuri coregrafice care au la bază sincopa şi pasul vârf-toc şi numeroase îndoiri de picioare şi braţe, pinteni, etc. la care se poate adăuga prezenţa în joc a unor piese de port (cercuţi, păruşera, banii. etc.) fac parte din acelaşi fond coregrafic unitar, cu o stilistică proprie.

În unele zone folclorice, cum sunt Valea Mureşului şi zona Ineului, există însă divergenţe stilistice destul de vizibile, ceea ce de fapt evidenţiază două arii folclorice distincte.

Jocurile de pe Valea Mureşului se aproprie mult de stilul jocurilor din Câmpia Banatului, pe când din zona Ineului, întâlnim particularităţi stilistice comune cu cele din depresiunea Zărandului şi a Ţării Crişurilor în general.

În subzona Chişineu Criş apar aspecte stilistice noi. Faptul că jocul este pe contratimp, *Pe-a lungu*, *Lungu*, *Raru*, la: Şepreuş, Şicula, Socodor, Sintea Mare, etc. face să apară elemente noi cum sunt opririle scurte pe măsura a 8, 16, 24, 32, etc., sau anumite mişcări combinate (flexiuni adânci) la care localnicii le spun *pupul* sau *ciumpita*. La aceste jocuri cârligele, paşii bătuţi, pintenii simpli şi dublii au o amplitudine crescută, corpul prezintă mişcări (arcuiri, aplecări) accentuate.

Jocul în roată şi în şir în zona Codru-Moma ne relevă de asemenea aspecte stilistice particulare. În roată, învârtirea cu fata, o dată sau de două ori (Hăşmaş, Craiva, Groşeni etc.), urmată de pendulare de piruete (Hăşmaş, Apateu) presupune o tehnică deosebită din partea ambilor parteneri. În şir, jocul umăr la umăr evidenţiază un aspect aparte al grupului de perechi. Mişcarea pe verticală a băieţilor, urmată de pendularea pe orizontală a fetelor,

aruncările din dreapta în stânga, concomitent cu execuția de paşi tropotiți ne înfățişează o altă imagine asupra jocului din aceste locuri. *Ardeleana*, *Învârtita*, *Mănânțălu*, în roată se execută întotdeauna în sensul rotirii acelor de ceasornic, pe când *Lumea* sau *Urma*, *Hora Unirii* se execută în sensul acelor de ceasornic.

Tot în această zonă folclorică evidențiem un tempou mai vioi la aceste categorii de jocuri, precum şi o mai mare varietate a elementelor de joc fecioresc, manifestate prin ponturi încheiate cu una sau două sărituri sau foarfeci largi.

În Podgoria şi în Câmpia Aradului *Rara* este structurată pe o sincopă de tipul amfibrahului, dar vârf-toc lipseşte. Plimbarea ca element de bază al jocului este precedată de un auftakt pe valoare de pătrime cu dreptul sau cu stângul, pe măsuri pare (2, 4, 6, 8, etc.). Deplasarea perechilor la dreapta, începând cu piciorul stâng (un pas mic sărit) sau invers, în care elementar sincopat este prezent ca formă structurală la originea jocului, particularizează un nou stil de câmpie. Remarcăm aici un aspect nou privind prezența *Ardelenei noi,* la care dispare sincopa, apărând în schimb numeroase combinații de paşi mărunți, la care predomină celulele ritmice, anapestul şi spondeul. Aici este de fapt aria de interferență între Banat şi Ardeal, între zonele cu două specificuri, în care varietatea tipologică şi structurală este prezentă peste tot.

Apar unele jocuri *Întoarsa*, *Duba*, *Desca*, *Leusca*, *Sorocul* de factură bănățeană, care coexistă cu *Ardeleana sincopată*, specifică vetrelor folclorice din Zărand şi Câmpia Crişului Alb.

Balansările față-n față, cu picior încrucişat la *Învârtită* din Câmpia Aradului, săriturile de pe un picior pe altul la *Pe picior*, mişcările pe loc şi lungi la *Lență*, *Bradu*, *Românca* sunt doar câteva structuri coregrafice diferite cu un stil propriu, generat bineînțeles şi de numărul crescut de jocuri din acest teritoriu coregrafic.

La Secusigiu la învârtita dreaptă, băiatul cu mâinile la spate prinde mâna stângă a fetei în față, pe umărul partenerilor şi invers la învârtirea la stânga (în sensul mersului acelor de ceasornic).

Această ținută a brațelor impune o schimbare a poziției din față-n față, într-o întoarcere de 90 de grade a partenerilor, astfel învârtirea în perechi căpătând o particularitate stilistică diferită.

În Câmpia Crişului Alb, variabilitatea se accentuează sporind plasticitatea unor jocuri cum sunt: *Ardeleana, Izvorul, Ardeleana din Căluşerul şiculan.*(Vezi Constantin Costea, *Folclor coregrafic din Bihor*, vol. II).

Interpretarea diferită a jocului celor doi parteneri este impusă de însuşi aspectul structural al acestuia. Există figuri de joc diferite între parteneri, dar şi comune (învârtirile în perechi, paşii de odihnă, plimbările, etc.).

La *Raru* din Câmpia Crişului Alb, în timp ce bărbatul execută pe loc o mare varietate de figuri (cârlige, paşi încrucişați, tropotiri, opriri scurte, pinteni, etc.) fata execută doar diverse îndoiri din genunchi sau paşi mici laterali. Această formă deosebit de frumoasă şi spectaculoasă se poate vedea şi la jucătorii din Aletea, Micherechi, Chitighaz, etc. Considerăm că aici este un stil diferit de cel din zona Ineului sau a Zărandului, prin însăşi aceste particularități destul de vizibile.

Tot în Câmpia Crişului şi Podgorie, la unii vârstnici, plimbările bilaterale se execută concomitent cu deplasări în față şi în spate ale partenerilor. Aceste plimbări, de astfel destul de greu de executat (tinerii de azi nu le cunosc) le-am întâlnit la Şimand, Olari, Galşa, Mâsca, o stilistică diferită față de alte jocuri din zonele limitrofe.

Învârtita şchiopătată din zona Zărandului nu are corespondent în nici o altă arie folclorică vestică. Ca şi structură este aceeaşi ca la *Ardeleană,* dar paşii se execută într-un tempou vioi. Acompaniamentul de tobă mare cu ciocan şi cinele şi tobă mică, împreună cu ritmul sincopat al jocului dă acestuia o nuanță de sine stătătoare mult diferită de evoluția aceluiaşi tip de joc din zona Ineului, *Măruntica şchiopătată* din această arie folclorică este descendenta unei forme coregrafice unitare încadrată în dialectal

carpatin al *Brâului bătrân*, *Brează*, *Brâuleț* (Vezi D. Bucşan, *Specificul dansului popular românesc*).

Depresiunea Zărandului a fost dintotdeauna locul unei întinse vieți agro-pastorale. La conscripțiile din 1720 se atestă în această zonă în jur de 80.000 de oi şi cu o agricultură înfloritoare. Prezența în cadențelor sud-transilvane sau montane, prezența şi în locurile din această arie a unor structuri identice ne îndreptățesc să socotim acest tezaur de creație populară divers şi unitar.

Înscris în contextul dialectului transilvănean vestic, folclorul coregrafic arădean prezintă aspecte comune cu multe arii folclorice vecine, dar şi particulare ce situează zona de sine stătătoare, în care jocul a căpătat noi valențe stilistice, iar parametrii triunghiulari ai autenticității folclorului (gen – zonă – stil) au evoluat în timp, fixând prin selecție forme coregrafice cu caracter unitar manifestat printr-o mare varietate şi diversitate tipologică, structurală şi stilistică.

E.Tipologia jocurilor arădene

În urma determinării pe baze morfologice a tuturor problemelor legate de mijloacele şi modul de exprimare a jocurilor ne propunem să analizăm unele aspecte privind tipologia acestora în concordanță cu sisteme elaborate cu ani în urmă de Institutul de Folclor din Bucureşti[63].

Grupa F. Jocuri de perechi în linie (ardelene)

Nr. crt.	Denumirea jocului	Clasa	Grupa	Tipul
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.	Ardeleana Sărita Pe-a lungu Lungu Rara Rupta Şchioapa Marile Lunga Şirinca Bonţana Bătuta Hălmăgeana	IV	F. jocuri de perechi în linie	F1 Ardeleană sincopată în şir
14.	Roata	IV	F.	F1 a. Ardeleană în roată
15. 16.	Ardeleana De mână	IV	F.	F1 b. Ardeleana învârtită
17. 18. 19. 20.	Ardeleana Ardeleana nouă Ţarina Smintita, Bradu, Duba, Desca	IV	F.	F2. Ardeleana dreaptă
21. 22.	Ardeleana Fecioreşte Sorocu	V V	A. II A. II	F4. Fecioreascâ bihoreană F5. Soroc

Grupa Mânânţelelor

Nr. crt.	Denumirea jocului	Clasa	Grupa	Tipul
1. 2. 3.	Mănânţălu Jocu de două ori Deasa	IV	F.	F.4
4. 5. 6.	Învârtita Întoarsa De doi	IV	C. II	E.

GRUPA JOCURILOR – ŢIGĂNEASCA ŞI PE PICIOR

Nr. crt.	Denumirea jocului	Clasa	Grupa	Tipul
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.	Ţigăneasca Lumea-mea Guga Cărăndăneasca Cel de-odată Şchioapa De-a ntorsu Cinci coroane Ramoşa Ioane,Ioane	IV	F.	F. 3
11. 12. 13.	Pe picior Lunga Smintita	IV	F.	F.2 Ardeleană dreaptă Poate fi şi F. 3
14.	Sârba (Joc asimilat) (Şicula)	IV	F.	F.2 Ardeleană dreaptă

Clasificarea jocurilor arădene a avut în vedere schema tipologică a lui Andrei Bucşan din *Specificul dansului popular românesc p. 36 şi amendamentele aduse de Constantin Costea în lucrarea Tipologia dansului popular românesc – Studii tipologice speciale* .

În capitolul *Repertoriu de jocuri* s-a făcut o clasificare pe grupe funcţional-tematice, în care s-a ţinut cont de jocurile specifice, curente, practicate în toate împrejurările, precum şi de cele extrazonale sau pe cale de dispariţie.

În clasificarea noastră vom încadra cele trei grupe de jocuri precum şi unele asimilate, încadrate parametrilor specific locali.

Formatia de dansuri Busuiocul, 2009

Ilie Paşca la taragot

Port din Cermei

Preotul Mihai Blaj din Covăsânț

Raluca Pecican din Mândruloc

Tineri din Almaş

Cornelia Căprariu - Roman

Ţărancă din Roşia Nouă

Port din Podgorie

Paula Paşca, în port de Comlăuş

Găteala capului la fete din Birchiş

Port din Ineu - Andrei Jimon

Ioan Lucaci din Berindia

Port din Căpâlnaş

Ana Munteanu

Cornelia Bulzan

Elena Vodă

Emilia Iercoşan

Gheorghe Pocşoară

Port din Cermei

Vasile Puica din Socodor - 1954

Vasile Puica din Socodor - 1977

Olivia Cotuna Cotocea

Grupul vocal Lioara

Port tradițional din Conop

Laibere şi poale din Conop

Port din Şepreuş - Viorica Stana şi Petru Stana

Orchestra din Pecica, 1995

Dansatori din Pecica, 1975

Cununa de grâu - Pecica

Ansamblul Păstrătorii tradiției din Pecica, 2005

Busuiocul din Sântana, 2009

Copiii şi tinerii din Sântana şi Comlăuş, 2009

Paula Paşca cu spătoi cu pui tablă

Doina Mureşului la Mailat

Taraful din Sâmbăteni

Păuliş

Beni şi Ioana din Bârzava

CAPITOLUL V
Şicula

Datele culegerilor:

25-28 februarie 1973, 3-6 martie, 17-19 octombrie 1974, 2-5 septembrie 1975, 9 martie 1976, 25-27 octombrie 1983, 2 iulie 2007.

Numele jucătorilor şiculani

- *Vârstnici, peste 60 de ani:* Jujiţa Avram, Cornel Morar, Ana Morar, Ioan Vodă, Andra Avram, Floare Moţ, etc.
- *Căsătoriţi, până la 50 ani:* Petru Caba, Zena Caba, Ioan Birta, Ioan Biriş, Ana Morar, Zena Ilisie, Avram Ilisie, Florin Cătană, Constantin Căprar, Ioan Morar, Floare Branc, Ioan Codău, Avram Andea.
- *Tineri, până la 30 de ani:* Ioan Feieş, Sofia Andea, Avram Tărşan, Elena Mihăicuţa, Mircea Bodea, Zena Andea, Petru Onita, Pavel Bacuieţ, Ioan Şeran, Eugen Moniţa etc.
- *Muzicant*: Emil Ardelean (zis *Nenea*), 64 de ani – vioară.

A. Repertoriul de jocuri

Jocuri mixte: *Ardeleana, Mănânțălu, Sărita, Țigăneasca, Sârba, Izvorul, Hora Unirii .*

Jocuri călușerești: *Dichita, Bătuta, Călușeriu, Ardelena, Mănânțălu, Țigăneasca, Măzărichea, Alunelu, Soldățeasca, Ofițereasca, Așchița, Arădana, Hop-așa , Muscu, și Perinița.*

B. Jocul popular în contextul obiceiurilor tradiționale

1. Jocul satului

Așezată în partea de vest a Câmpiei Aradului pe malul drept al Crișului Alb, în subzona folclorică a Ineului, comuna Șicula este una dintre localitățile reprezentative ce dispun de un folclor coregrafic cu o puternică personalitate. Așezare veche românească (începuturile sânt consemnate pe la anii 1200), la fel ca și satele învecinate, Gurba și Chereluș, comuna a fost martoră mai multor evenimente istorice.

Arta tradițională, ce a înflorit de veacuri s-a păstrat până în zilele noastre, transmițându–se din generație în generație.

Portul popular, realizat într-o formă deosebit de originală, este foarte bogat și frumos ornamentat, dovedind că șiculanii au avut dintotdeauna o bază materială solidă și o spiritualitate pe măsură. Creația populară de aici se încadrează în limitele specificului subzonei Ineului și redă caracterul viguros, mândru și plin de fantezie al țăranului din Câmpia Crișurilor. Deși aproape de Ineu, folclorul coregrafic șiculan este diferit, jocurile având o structură aparte, generând alte particularități stilistice.

Puternica personalitate a întregului folclor şiculan, reprezentând literatura, muzica şi jocul popular, a stârnit interesul unora dintre specialiştii etno – muzicologi şi coregrafi, care au consemnat în scrierile lor o parte din frumuseţea, pitorescul, producţiile materiale şi spirituale ale şiculenilor.

Prima descriere de jocuri din Şicula o face Luczai Carol (*Culegere de jocuri populare din Bihor, Casa Creaţiei populare a judeţului Bihor, 1969),* care printr-o descriere literara, însoţite de câteva planşe şi schiţe, prezintă jocurile: *Ardeleana, Sărita şi Mănânţălu.* Consemnarea respectivă merită toată lauda şi consideraţia pentru acest talent coregraf al Bihorului, care cu mulţi ani în urma ne atrăgea atenţia spunându-ne *că Şicula nu este Bihor, acolo este ceva mai aparte şi aveţi mare grijă cu şiculani că sunt neîntrecuţi la joc.*

Pornind de la unele necesitaţi ale valorificării scenice, a participării formaţiei coregrafice la manifestări organizate pe plan judeţean şi naţional, începând cu anul 1973 a fost reluată activitatea de culegere a jocurilor tradiţionale.

Prin metoda observaţiei directe, dar şi indirecte de culegere investigând pe grupe de informatori – vârstnici, căsătoriţi şi tineri – participând la jocul satului, care în perioada respectivă se făcea cu regularitate, la câteva nunţi, baluri, chestionând pe o serie de valoroşi interpreţi ai jocului local, membrii ai formaţiei de dansuri: Petru Caba, Ioan Morar, Ioan Codău, Avram Ilisie, Constantin Căpraru, am reuşit să depistăm materialul coregrafic existent, să-i dăm o interpretare adecvată şi reprezentativă. Concomitent s-a trecut întocmirea fişelor de informatori şi a transcrierii grafice a întregului text folcloric pe care l – am putut identifica. Folosind o metodă simplă de culegere, cea a învăţăturii de figuri propriu – zise şi variante, am reuşit să cunoaştem stilul si să înţelegem legătura indisolubilă dintre muzică, joc şi strigătură locală.

Un ajutor deosebit am primit din partea cercetătorului Constantin Costea (I.C.E.D Bucureşti), care în anul 1975, împreună cu o echipă de filmare, a înregistrat jocurile din Şicula şi Chereluş. Recomandările făcute privind jocurile, încadrarea tipologică şi structurală a jocurilor legate, bineînţeles, de contextul general al subzonei Ineului şi a celor limitrofe, cu referiri speciale la zona Zărandului, au constituit puncte de plecare în analizele coregrafice ulterioare.

Vara, jocul satului se făcea pe *Câmpul bisericii,* iar iarna în mai multe locuri pe la diferite case de buni gospodari. După construirea căminului cultural jocul a căpătat o altă notă în sensul participării întregii colectivităţi săteşti la această tradiţională manifestare duminicală.

Pe vremuri, la joc cântau *Highighişii;* Briştea Jingaridi, Bucurelu, Guşa, de la care Emil Ardelean a învăţat un impresionant repertoriu de cântece şi jocuri (vezi capitolul *Despre melodii şi muzicanţi*).

În faţa *highighişilor* jucau cei mai buni, la Şicula nefiind deosebiri între săraci şi bogaţi, cum era în alte localităţi din Câmpia Aradului (vezi capitolul *Jocul în contextual tradiţiilor săteşti*).

Repertoriul jocului duminical este mixt şi se desfăşoară în două cicluri:

I- Ardeleana şi Mănânţălu

II- Sărita, Ţigăneasca şi Sârba

Sârba, acest din urma joc fiind tot mixt şi se desfăşoară ca joc de perechi în linie. Procesul de asimilare şi transformare a acestui joc de la forma şi evoluţia în cerc cu progresie spre dreapta, la tipologia liniară şi execuţie simetrică bilaterală este un exemplu elocvent de transformare în noi ipostaze ale genului coregrafic, dovedind permanenta forţă de creaţie a poporului român.

2. Jocul popular la nuntă

Nunta, ocazie deosebită şi spectacol impresionant cuprinde o sumedenie de momente, episoade, personaje, în care jocul se manifestă cu toată puterea, cu o participare afectivă deosebită a tuturor nuntaşilor (*corinteii* mirelui şi a miresei). Fără să facem o descriere amănunţită a nunţii, vom arăta doar unele momente în care jocul este prezentat subliniind câteva din particularităţile acestuia, detaşările care se produc în noul context, precum şi noile adaptări la care este supus.

La făcutul steagului, se strâng fete, feciori, femei dar şi *highighişii*. Mirele cinsteşte cu băutură pe cei veniţi, iar jocul care se încinge *probează stegaruul* dacă nu-i *hîrşob*, dacă are priceperea şi măiestria unui bun jucător demn de a purta cu cinste steagul nunţii. (Informaţii culese de la Ioan Suciu, 62 ani, 9 III 1976).

La masa miresei, în ziua nunţii, fetele şi femeile îi cânta *Cununa*, cu cunoscutul refren *Ei nam şi dai na mireasă* după care părinţii acesteia îi dau poveţele cuvenite pentru noul drum pe care va pleca. *Cerutul iertăciunilor*, pe fondul acestei atmosfere de emoţie şi părere de rău, şi despărţire de *grădina cu flori*, *firul de busuioc*, fetele şi *feciorii din joc*, este momentul care precede întotdeauna explozia de bucurie şi auzul melodiilor de joc, a *descântecelor* de tot felul adresate miresei.

Corinteii mirelui, adunaţi la casa acestuia, până ce *junele* îşi îmbracă hainele (cusute de mireasă), până ce i *se împănează clopul* cei prezenţi îşi petrec şi mai joaca câte o *Ardeleana* sau câte un joc de *Sarită*.

Nuntaşii mirelui, *păläscaşii* cu vornicul plecau după naşi, unde se cinsteau cu băutură şi jucau unu sau două jocuri, după care plecau după mireasă. Aici e închis. *Păläscaşii* se făceau că se aruncă la poarta miresei. Vornicul mirelui se adresează vornicului miresei: *Tu să me-i să ne aduci nouă după ce am vinit.* Vornicul miresei aduce o fetiţă îmbrăcată în mireasă. Unul dintre nuntaşi o joacă,

naşul o *plăteşte* apoi *miresuța* pleacă în casă. Nuntaşi mirelui sunt nemulțumiți şi cer mireasa adevărată. Vornicul miresei aduce o babă îmbrăcată ponosit cu haine si cunună de mireasă. Spre hazul tuturor, baba este *jucată şi plătită.* Dialogul în versuri dintre vornicul mirelui şi al miresei este plin de glume, hazliu, iar cei de față *descântă* despre babe şi alți gură – casca, ce se adună pe lângă nuntaşi

După multe dispute între cei doi vornici, este adusă mireasa adevărată. Junele e supus de către vornic la multe întrebări despre istețime şi curaj, apoi i se dă să rupă o furcă sau alte munci prin care să facă dovada că este bărbat adevărat. Naşul este primul care joacă mireasa, apoi vornicul miresei zice: *Să vedem dacă junele nu-i hîrşob.* Junele împreună cu mireasa joaca o *Ardeleană* şi un *Mănânțăl*, împreună cu toți nuntaşi, după care se constituie alaiul de nuntă pentru a se merge la cununie. Steagul şi *păläscaşii* în fată, apoi naşii, mirii şi restul nuntaşilor cu muzicanții. Feciorii se prind în grupuri de patru – cinci cu brațele pe umeri folosind cercuri şi semicercuri. În tot timpul deplasării alaiului, feciorii execută în aceeaşi ținută diferite figuri de *Ardeleană*: paşi tropotiți, pinteni sau bătăi în cizmă.

Fetele şi femeile *descântă* la mire, mireasă, naşi, nuntaşi etc. După cununie soacra mare îl aşteaptă cu *Vadra* cu apă. *Aşa cum v-am ieşit cu plin în cale aşa să vă meargă în viață.*

Pe tot parcursul petrecerii jocul se desfăşoară cu aceleaşi reguli şi succesiune menținută în timp. Repertoriul curent al jocurilor mixte se află în cele două cicluri existente la jocul duminical.

Jocul miresei pe bani, de astfel cunoscut în toate zonele ardeleneşti, se desfăşoară fiind dirijat de vornicul mirelui.

La Şicula, cel care joacă mireasa cere *highighişului* să-i zică o *Ardeleană* preferată, *Sărită*, sau *Jocul miresei*, un *Mănânțăl* special în această ocazie. Participând la câteva nunți organizate în incinta căminului cultural şi la care au cântat muzicanți localnici

cu instrumente de suflat, taragoate şi saxofoane (Pătru lui Moise, Moldoveanu, Pătruț etc.) sau arădeni am constatat că jocul şiculan sub influența acestor armonii şi ritmuri vioaie se denaturează, dispărând din el multe figuri şi variante de şir.

În timpul petrecerii şiculanele se întrec în a descânta care mai de care. Este deosebit de interesant felul strigăturilor precum şi conținutul acestora. Frumusețea strigătelor constă în ritmica lor, în modul armonios cum se încadrează în melodiile cântate de muzicanți, în felul cum sânt zise de nuntaşi, iar pe de altă parte în conținutul foarte variat al acestora, începând de la tonul idilic nostalgic, până la izbucnirea unor virulente satire adresate deopotrivă mirilor, socrilor, naşilor, nuntaşilor, socăcițelor etc.

Când la o nuntă era chemat Nenea, jocul era mai deosebit in sensul ca vârstnicii care îl iubeau foarte mult şi aprecia măiestria acestuia se prindeau în şir jucau *Sărita* lung pentru că era *zisă mai mereu*.

„Să jucăm sărita rară
Să ne-auză cel de afară
Să jucăm sărita deasă
Să ne-audă cel din casă”

La nunțile din Şicula, acolo unde era prezent *Highighişul*, se cântau: *Ardeleana lui Blidu, Ardeleana lui Roja, Ardeleana lui Bărăncuța* etc. (*vezi partiturile muzicale*), pe care bunii jucăuşi făceau fel de fel de figuri, demonstrând buna dispoziție de care dădeau dovadă.

Un alt moment deosebit de impresionant în nunta şiculană este cel al trecerii, tabloul emoționant în care cununa este luată de pe capul miresei, în locul ei punându-se *cârpa şi conciul de drot,* de acum ea devenind nevastă ce se va încadra pentru totdeauna familiei.

În continuare nuntaşi mai petrec până în zori când vor conduce pe naşi acasă, unde mai joacă câteva jocuri după care se întorc pe la casele lor.

3. Jocul fetelor din şezătoare

Un joc ocazional întâlnit in Şicula este *Jocul fetelor din şezătoare* . El nu a putut fi observat direct, deoarece şezătoarea nu se mai practică de mult în Şicula. Jocul a fost descris de Florea Moț, ca fiind mai deosebit decât cele aparținătoare repetorului mixt. Mergând pe firul acestor informații, câteva femei (Zena Caba, Zena Ilisie, Ana Mora) au reconstituit jocul, cu desenul şi paşii pe care aceastea, le-au văzut când erau mici.

În Şicula erau mai multe şezători, organizate într-un loc anume, de obicei cam pe la casele din mijlocul ulițelor. Fiecare şezătoare *angaja* muzicanții şi se tocmea cu *gazda* pentru anul respectiv. Până la venirea feciorilor şi a *highighişilor* fetele cântau diferite cântece şi încercau prin acest joc al lor să suplinească lipsa feciorilor. (De multe ori feciorii se duceau la mai multe şezători). Faptul că fetele erau organizate în aceste şezători, în care ele se ocupau de muzică şi alte probleme pentru a atrage cât mai mulți feciori, demonstrează existența unui nucleu de femei sau fete cu conducere proprie specifică în multe zone etno – folclorice.

Jocul fetelor din şezătoare se făcea fără acompaniament. Pe cântecul *Calea mé din şezătoare* fetele se prindeau în cercuri câte 4-5, cu brațele la nivelul umerilor. Prima fată, de obicei cea mai pricepută, trecea pe celelalte pe sub brațele ei. Mişcarea principală este pasul sincopat aproape ca la *Ardeleană*. În cazul că erau mai multe grupuri, jocul căpăta un aspect deosebit de frumos, era o înălțare de mişcări pe sub brațe, concomitent cu deplasarea cercurilor. Fata care conducea jocurile avea un fel de rol de *vătaf,* de ea depinzând toată desfăşurarea acestuia.

Cântecul vocal de joc prezent în Câmpia Crişului Alb (Ineu, Şicula, Bocsig, Moroda, etc) îşi are obârşia în aceste obiceiuri cu caracter economic: *şezătoare, clacă, seceriş* etc.

4. Obiceiul cătănaşilor

Obiceiul cătănaşilor din Şicula are la bază elementele de ordin spectacular în care cântecele de cătănie, jocul înainte şi după recrutare se îmbinau armonios având un caracter evident patriotic imprimat de steagul şi panglica tricoloră.

Iată ce ne relatează informatorul Lazăr Hanc, 65 de ani în 15 ianuarie 1974 din comuna Şicula:

„Am plecat la vizitaţie cu Brîştea (muzicant vestit din Şicula, tata lui Ardelean Emil zis Nenea) şi Pălica lui Jingardi. Am rămas la Ineu toţi jucând. Unii jucau roată. Nu toţi jucam *înaintea highighii*. Câteodată ne opream şi descântam:

„Aci-i locu dâmburos
Staţi feciori sa-l batem jos".

Atunci făceam un cerc, puneam brâncile pe umeri, apoi iar ne desprindeam şi plecam mai departe. Aşa mergeam până la marginea satului, apoi ne suiam în cocii şi mergeam până la Ineu. Aici ne dădeam iar jos din cocii şi mai jucam o Ardeleană. Când era şezătoare, cătănaşii erau şefii satului.

Noi mergem la 7-8 şezători şi acolo jucam fetele. Higheghea era plătită cu tenchi sau bani. La vizitaţie duceam steagul Primăriei pe care se punea un cotuţ. Fiecare fată făcea cîte un cotuţ, pe care-l dădea la ficiorul cu care sta. Înainte de vizitaţie cu o săptămână, în fiecare sară ficiorii jucau. Se tomnea muzica, apoi mergeam de la unul la altul, apoi la birt. La cei mai *hirişi* meream acasă şi acolo veneau fetele şi ne apucam de jucat. La birt jucau numai feciorii roată. Recruţii purtau tricolor la clop. Tricolorul era pus roată şi lăsat înapoi vreo 25 cm şi încreţit. Mai punem la clop pană de păun şi păruşană luată din chică de la fată (fetele purtau chică înainte de a se logodi). Când plecam în armată ne adunam la sfatul popular. Acolo venea birău satului, preteni, fete, ficiori, higheghe şi ne prindeam cu toţii la joc".

5. Căluşerul din Şicula

La Şicula, cu mult înaintea sărbătorilor de iarnă se consituie ceata de căluşeri, formată din tineri de 17-18 ani, care, adunați la vătaf, sau în anumite case particulare închiriate, azi la căminul cultural, învățau toate jocurile căluşereşti. La repetiții participa *highighişul* satului, cu care tinerii se tocmesc asupra plății. Dintre muzicanții cei mai vestiți care au însoțit ceata de caluşeri amintim pe Ardelean Nicolae zis Briştea si Ardelean Emil zis Nenea, care a cîntat pentru ceata de căluşeri până în anul 1986.

Repertoriul căluşerilor din Şicula este foarte bogat şi variat alcătuit din următoarele jocuri: *Dichița, Căluşerul, Bătuta, Ardeleana, Mănânțaua, Măzărichea, Alunelu, Hop-aşa, Muscu, Arădana, Soldățeasca, Ofoțereas,Sârba şi Perinița.*

După cum observăm şi din denumirile acestor jocuri, unele sunt de proveniență locală, iar altele străine, care au pătruns în localitate după *Marea Unire* de la 1918 de către feciorii care făceau armata în părțile Munteniei, Olteniei etc.

Primul joc cu care se face intrarea în ogradă sau casa gazdei, este *Dichița.* Acest joc este, de fapt, un colind cu care se merge pe ulițele satului. *Io bat dupa, io corind/ Io după cârnaț mă-ntind.* Cu timpul, colindul a fost luat de căluşeri, modificîndu-i ritmul, care a devenit vioi, şi transformându-l în acest joc cu paşi schimbați şi cu strigături.

Jocul *Muscu* este cântat de căluşeri (partea întâi, iar pe partea a doua se fac paşi lungi săriți la dreapta şi stânga), fără să fie acompaniat de muzicanți, el având versuri simple cu referire la cei mai vestiți jucători din Şicula:

„Muscu, Bulea, Cioplea, Roata,
Dă cu leațu după Sleapțu
Şi cu Dihel după el...”

După desfăşurarea jocurilor căluşereşti, *vătaful* primeşte colacul şi banii. Fetele care au venit la gazdă sunt jucate un joc.

(*Ardeleana, Sărita, Mănânțaua).* Călușerii mulțumesc gazdei și pleacă din casă jucând *Dichița.*

Din spusele lui Pavel Hanc, născut în 1983 (informații culese la 16 februarie 1973), călușerul din Șicula a fost adus de Borcuța Ioan Cercel, deputat în Partidul Social Democrat. *Borcuța a învățat călușerul la Lugoj. El a instruit echipa timp de 6 săptămâni în fiecare seară. Borcuța a fost și la Viena, a luptat cu Suciu pentru românii deputați în Casa Țării. În anul 1918 Călușerul se juca numai la conțerturi. Popa Monțea a făcut cor în Șicula și a înființat conțertele.*

Dacă este să dăm crezare celor spuse de Pavel Hanc, înseamnă că în Șicula *Călușerul* este o apariție recentă, iar Borcuța a adus numai primele două jocuri *Călușerul și Bătuta* (primul, respectiv cel de al doilea joc).

Celelalte jocuri: *Ardeleana și Mănânțălu din călușer* sunt jocuri locale, adaptate specificului de jocuri călușărești. Aceste jocuri sunt oarecum asemănătoare cu cele mixte, în ceea ce privește modul de organizare, conformația, traiectoria etc. Spre deosebire de cele de la hora satului, în jocurile călușerești cu acest tip de organizare, dispare elementul principal care este sincopa.

Analizând unele aspecte tipologice și structurale am ajuns la concluzia că aceste jocuri aparțin fondului și stratului coregrafic recent.

Călușerii sunt așezați pe două șiruri paralele. Ei stau față în față, prinși cu mâna dreaptă la nivelul umărului, vătaful stând în capătul din dreapta al șirului.

Ardeleana din călușer este structurată pe trei grupuri de motive coregrafice, fiecare motiv fiind alcătuit din opt măsuri. În primul și al doilea motiv predomină mișcări largi la dreapta și stânga, iar celula ritmică principală este spondeul. Al treilea motiv este o combinație ritmică de anapest și spondeu, în care se execută sărituri și fluturări de picioare.

Mănânțălu din călușer este alcătuit din două bilinii muzicale (*A+B*) și respectiv două motive coregrafice, ambele însumând 32

de măsuri. La acest joc predomină paşii încrucişaţi în spate şi bătăi în acord cu călcâiul ambelor picioare în faţă.

Celelalte jocuri: *Arădana, Hop-aşa, Soldăţeasca, Ofiţereasca* sunt aduse din alte părţi şi se desfăşoară tot în şiruri paralele. *Muscu, Sârba şi Perinița* se desfăşoară în cerc. Din punct de vedere al desenului, *Căluşerul şiculan* se aranjează în trei forme: cerc-linie-cerc.

Căluşerul din Şicula este o creţie coregrafică recentă apărută aici în primul deceniu aş secolului al XX-lea, completată până după anii 1920 cu stratul de jocuri aduse de feciorii care făceau armata în *România Mare. Căluşerul* est cinstit ca şi un imn, iar prezenţa acestuia şi al tricolorului pe căciuli şi încrucişat pe pieptul feciorilor impune un respect deosebit din parte locuitorilor comunei Şicula.

Căluşerul se juca (dar nu cu ocazia sărbătorilor de iarnă) în aproape 70 de localităţi în judeţul Arad. El este consemnat ca apariţie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Multe echipe de căluşeri s-au constituit şi după actul Unirii de la 1918, în unele localităţi de pe Valea Crişului Alb, a Mureşului şi în Câmpia Aradului.

C. Aspecte structurale şi stilistice în jocurile din Şicula

Analiza coregrafică va elucida în parte multe dintre problemele legate de structura tipologică şi stilistică, precum şi a celor legate de caracteristicile, de personalitatea şi vigoarea jocului şiculan.

Sub aspectul componenţei şi formaţiei toate jocurile amintite sunt mixte, cu excepţia figurilor feciorești de la *Ardeleană* şi *Sărită*, la care fetele joacă în spatele feciorilor, ţinându-se de braţe la nivelul umerilor.

Ardeleana care se joacă în şir*, înaintea higheghii*, este începută de cel mai bun jucător, lângă el alăturându-se în stânga şi în dreapta restul perechilor. Până la constituirea definitivă a şirului figurile de joc sunt simple, cu predominanță a plimbărilor bilaterale şi a uşoarelor arcuri de picioare, concomitent cu permanenta mişcare pe verticală a brațelor.

La *Ardeleană* rolul principal revine bărbatului, care imprimă linia jocului, el conducând şi sprijinind partenera în momentele de virtuozitate.

În multe variante ale jocului, se îmbină două forme de exprimare coregrafică, una masculină şi alta feminină în cadrul cărora poliritmia şi policinetismul cuplului sânt evidente iar punctele de coincidență apar numai cu ocazia plimbărilor de odihnă. Tehnica de joc a bărbaților se raportează şi la posibilitățile de execuție în funcție de modul cum răspunde şi partenera. De multe ori bunii dansatori nu reuşesc să se manifeste în deplinătate în joc datorită unor partenere care nu cunosc destul de bine intențiile şi toată gama de figuri a bărbatului. Acest aspect este vizibil mai ales la învârtirile în perechi şi la figurile cu multe întoarceri pe sub mână.

Analizând felul cum se prind partenerii între ei constatăm că ținuta evoluează în funcție de numărul figurilor şi de execuțiile tehnice respective. Orientarea față-n față la jocul în şir presupune prize numai simple, jos, sus, sau pe umeri, uneori brațele sunt inversate unul sus şi celălalt jos. În dispoziție liberă pe suprafața de joc, la *Ardeleană, Mănânțăl,* si *Țigănească*, ținuta este cea de învârtire în perechi, ce se manifestă cu ridicarea şi duse mult în spate când fata trece în jurul acestuia, petreceri peste umărul fetei etc.

În urma unor cercetări privind jocurile de perechi constatăm că apariția învârtirilor şi a altor figuri asemănătoare care au ieşit din sfera tradițională a jocului în şir, sânt de dată mai nouă. În evoluția jocului, trecerea de la vechi la nou s – a făcut treptat, fără

ca jocul să sufere modificări de natură structurală. Această achiziție în timp este bine încadrată în specificul local şi constituie în prezent baza de desfăşurare a întregului joc şiculan sau ineuan.

Jocul Sărita, prezent în repertoriul localităților; Ineu, Gurba, Chereluş, etc., se desfăşoară numai în linie, ținuta brațelor fiind cea impusă de sărituri cu pinteni sau deplasări bilaterale cu amplitudine ridicată; brațe prinse sus, sau unul sus deasupra capului şi celălalt prins jos, etc.

Structura figurilor la jocurile mixte este simplă, dezvoltată, ajungând uneori complexă, iar succesiunea figurilor este fixă sau liberă.

La toate jocurile cu excepția *Sârbei din căluşer* suprapunerea pe melodie este concordantă. Textul coregrafic relevă o cinetică bogată cu multiple variante de figuri, numărul lor descreşte de la *Ardeleană* la *Săriță.*

Ardeleană, joc vechi bătrânesc, cu răspândire mare în bazinul vestic are la Şicula unele particularități privind structura celulelor şi motivelor ce alcătuiesc fazele coregrafice. Forma tipică a motivului principal este dată de legătura stabilă dintre cele două celule ritmice: amfibrahul şi dactilul. De la această structură pornesc variantele în care pătrimile se divizează în optimi sau apar sincope cu dohmiac ascendent sau descendent. Alături de amfibrah şi dactil, anapestul, spondeul şi dipiricul dau în combinații fraze coregrafice complexe. Grupurile de motive în care predomină paşii vârf – toc sau toc – vârf şi tropot urmat de pintenii dubli au la bază aceste combinații ritmice destul de dificile şi pe care numai interpreții buni ai jocului le pot executa (Petru Caba, Viorel Jula, Ioan Codău etc.). Complexitatea cinetică a jocului şiculan este dată şi de alte combinații de paşi cum sânt: cârligele, paşii bătuți şi încrucişați în față şi spate, forfecările în față şi spate şi unele ponturi feciorești. Tropotul început pe pas vârf – toc, terminat cu pinteni simpli sau dubli, se îmbină în acest joc în diferite forme: pe orizontală cu deplasări bilaterale, cu amplitudini şi dinamică redusă

şi pe verticală, sărituri şi pinteni alături de uşoarele arcuiri ale fetelor. În forma de dispoziție liberă pe suprafața de joc se menține aceeaşi structură în care predomină amfibrahul şi dactilul. Aici piciorul de bază, la învârtirile în perechi, se încrucişează succesiv peste cel activ ce dă mişcarea circulară. La sfârşitul frazei piciorul de bază se duce înapoi în sensul invers rotirii acelor de ceasornic.

Deplasările fetei în jurul băiatului se fac concomitent cu paşii pe loc şi tropotiți ai partenerului.

Trecerile prin spatele acestuia şi întoarcerile pe sub mână cu menținerea susținută a pasului de bază sânt elemente ce completează tipul coregrafic al jocului.

Motive de începere, desfăşurare şi încheiere a jocului:

- Pas de bază – paşi încrucişați – pinteni simpli şi dubli.
- Pas de bază – cârlige şi tropot – forfecări în spate – tropot.
- Pas de bază – paşi vârf – toc – vârf – bătăi în acord.
- Pas de bază – tropot – pinteni dubli.

(Pentru o înțelegere deplină a acestor noțiuni teoretice sugerăm cititorului consultarea permanentă a partiturilor coregrafice cu figuri propriu – zise şi variante).

Tempoul *Ardelenelor* din Şicula trece la moderat spre vioi. La *Ardeleana din căluşer,* tempoul în prima parte este moderat, iar în cea de a doua parte creşte vioi.

Sărita, cel de al treilea joc are melodii proprii, însă mai puține decât la *Ardeleana* (Nenea cânta cam trei – patru jocuri de acest fel). Tempoul acestui joc este mai crescut decât la *Ardeleană*, iar ca motiv principal avem o înlănțuire de două celule ritmice: amfibrahul şi dipiricul. Băiatul execută cu brațele ridicate deasupra capului o serie de paşi tropotiți şi pinteni, în timp ce fata menține permanent pasul lung şi sărit. Policinetismul este şi aici prezent şi se evidențiază prin figurile diferite dintre băiat şi fată (băiatul în două măsuri are o combinație de dipiric, iar fata de amfibrah şi spondeu).

La comanda unui conducător de joc, fetele trec în spatele feciorilor, iar aceştia se prind cu braţele pe umeri şi reiau cu mai multă forţă şi dinamism paşii tropotiţi şi pintenii bătuţi. *Sărita* se continuă cu ponturi care încep cu anacruză (bătaie plină cu piciorul stâng şi bătaie în faţă pe carâmbul cizmei piciorului drept). Acest mod de a începe figura de joc cu pont în *bătuta fecioreascā* pe măsuri pare: 8, 16, 24, 32 etc, este o caracteristică specifică jocului din Şicula. La Ineu, Gurba, Chereluş, Moroda etc, pontul feciorese începe direct pe măsura întâia. Această particularitate merită toată atenţia deoarece departajează *Sărita* de celelalte jocuri asemănătoare. Şiculanii execută *bătuta fecioreascā* într-un mod deosebit. Corpul este aplecat în faţă, picioarele uşor răsucite în faţă, iar lovirea consecutivă a palmelor pe carâmbii cizmelor se face scurt şi apăsat, stilul acestei figuri este diferit faţă de acelaşi joc interpretat de chereluşeni sau gurbani. Mulţi instructori amatori arădeni au încercat să imite aceste figuri din Şicula, să execute *Ardeleana* şi *Sărita* locală şi să valorifice cu ansamblurile lor aceste jocuri. Deşi au reuşit să înveţe câteva din figurile reprezentative, aspectul stilistic era destul de departe de realitate.

Aparţinătoare fondului coregrafic curent, cele două jocuri, *Ardeleana* şi *Sărita*, deşi se manifestă unitar în ceea ce priveşte unele aspecte de structură, între ele sânt unele asemănări dar şi deosebiri evidente.

Asemănări dintre „Ardeleană" şi „Sărita".

- Jocuri de perechi în linie;
- Structură sincopată;
- Ambele fac parte din grupa mare a „Ardelenelor";
- Melodii comune;
- Cinetismul comun: tropot, pinteni, plimbări bilaterale;
- Sincretism pronunţat;
- Îmbinarea armonioasă între mişcarea pe verticală şi cea pe orizontală;

- Ritm binar, cu predominanță a celulelor de tipul amfibrahului dar numai în prima măsură;
- Tendințe de uniformizare, în ultimii ani;
- Apariția variantelor la ambele jocuri;

Deosebiri dintre Ardeleană şi Săriță:

ARDELEANA	SĂRITA
- Deschide ciclul I	- Deschide ciclul II
- Desfăşurare liberă pe suprafața de joc	- Se joacă numai în „şiruri”
- Cinetism ridicat	- Cinetismul scăzută
- Predomină figuri de învârtire	- Pred. paşii tropotiți şi pintenii
- Amplitudine mică	- Amplitudine mare
- Dinamică redusă	- Dinamică crescută
- Ținută variabilă	- Ținută de cuplu față – n față
- Variabilitate crescuta	- Variabilitate scăzută
- Tempou moderat – vioi	- Tempou vioi
- Durată mai mare de execuție	- Durată mai scăzută
- Pred. amfibrahul şi dactilul	- Pred. amfibrahul, anapestul şi dipiricul
- Strigături multe	- Strigături mai puține

Din acest tablou comparativ putem deduce destul de uşor unii dintre parametrii stilistici prin care se departajează cele două jocuri. Este elocvent faptul că suntem în fața unui repertoriu coregrafic bogat, divers dar şi cu multe puncte comune privind aspectul unitar.

Mănânțălu, cel de al doilea joc din ciclul I se desfăşura tot în şir, însă noi nu am găsit decât forma liberă pe suprafața de joc. Faptul că jocul are în structura lui elemente de tropot şi pinteni caracteristici jocurilor de linie şi că aici se îmbină două forme ale manifestării cuplului, pe verticală şi pe orizontală, considerăm arhitectonica acestuia ca aparținătoare în faza inițială a tipurilor coregrafice liniare. În forma liberă, pe suprafața de joc la care ne vom referi, predomină paşii simpli, în plan orizontal şi cu ținuta față – n față, prima parte a jocului. Urmează întoarceri uşoare la

dreapta şi stânga, după care încep învârtirile în perechi în sensul şi invers sensului mersului acelor de ceasornic, la care ținuta este în funcție de figura respectivă. Când *Mănânțălu* se încinge se aud paşii tropotiți ai feciorilor. Atunci fără să privim spre joc ne dăm seama că fetele se învârt pe sub mână, sau execută diferite figuri pe pernițele picioarelor. La Şicula, Ineu, Moroda, etc., fetele nu se învârt pe călcâie. Băieții execută diferiți pinteni concomitent cu lovirea în exterior a călcâielor, bătăi pe cizme în față, sărituri în aer odată cu lovirea călcâielor. Figurile sau ponturile feciorești descrise în lucrarea de față au fost culese doar de la câțiva dintre cei mai buni interpreți ai jocului şiculan: Petre Caba, Ioan Morar, Ioan Biriş, Ilisie Avram, etc.

Țigăneasca, cel de al patrulea joc, se caracterizează prin bătăi în podea cu ambele picioare, paşi schimbați, învârtiri în perechi urmate de piruete. La acest joc se reiau, dar pe altă structură a paşilor, figurile de la jocurile anterioare, *Ardeleana* şi *Mănânțălu*. Mulți dintre tinerii care au jucat la *Căluşer* preferă în joc figuri de *Țigănească* luate şi adaptate jocului de perechi. Paşii tropotiți, concomitent cu mişcarea în sus în dreapta şi stânga a brațelor, apoi întoarceri pe sub mână de tot felul conferă jocului un caracter profund românesc chiar dacă jocul se intitulează astfel.

Cel de al cincilea joc este *Sârba* şi care la Şicula se joacă cu fetele în *şiruri* paralele. Asimilarea şi transformarea acestui joc de la forma şi evoluția circulată cu progresie spre dreapta la tipologie liniară şi de cuplu cu execuție simetrică bilaterală este un exemplu de transformare şi creație nouă a genului.

În suita *Căluşerească* apar jocuri cu un caracter extrazonal (vezi *Căluşerul şiculan* pag. 46) care sânt adaptate la stilul şi specificul local. Acest proces de preluare şi integrare defineşte capacitatea creatoare a poporului în domeniul unor producțiuni proprii.

D. Portul popular

Costumul popular din Şicula se caracterizează printr-o mare bogăție:

- Numărul de piese vestimentare;
- Amploarea câmpurilor ornamentale;
- Varietatea şi abundența tehnicilor de ornamentare;
- Strălucire cromatică deosebită.

Portul femeiesc

Cămaşa femeiască sau *spătoiul* este confecționată din pânză de cânepă şi bumbac sau misir de bumbac. Caracteristică este pânza cu *chinar*. *Latul din față* este despicat în două, tivit pe margine cu trei nasturi colorați în roşu, galben şi albastru. *Latul din spate* este alb şi încrețit. Mâneca este prinsă din umeri cu deschidere în față, cu *umeriță.* Mâneca lungă se termină cu *pumnari* lați, frumos ornamentați. *Umerițele* sunt cusute din mătase în diferite forme geometrice. *Latul din față* şi cel din spate sânt prinse de mâneci şi *umerițe. Gulerul* este tivit în jurul gâtului şi păstrează aceeaşi ornamentație ca cea de pe mânecă. Ornamentația se caracterizează prin broderie *bârnețeşti* şi în *cruciulițe* şi broderie albă. Dispoziția ornamentală este:

- De-a lungul umerilor
- Pe umerițe
- Pe pumnari
- Pe guler şi pe deschizătura gurii

Motivele ornamentale caracteristice de la mânecă sunt: *Şirul din bătrâni, Şirul cel neguriu, Turteaua, Pajura, Pipărcile, Jura cu*

pene şi frunze, Jura cu steaua, Jura cu şerpălău etc. Mai recent apar motive florale.

Poalele sânt confecţionate din 6-7 laţi şi încreţite. În partea de sus prezintă o *pumnată* de 8-10 cm. ornamentată. La jumătatea poalelor se pune o *fodră*. Dispoziţia ornamentală este: pe *pumnată* pe din jos şi la locul de îmbinare a laţilor.

Cârpa din faţă sau *zadia* confecţionată din doi laţi din pânză aleasă în război, încheiaţi cu cheiţă îngustă. Ornamentaţia din partea de jos este realizată prin alesături în degete. Mai nou ornamentaţia *zădii* este cusută în cruciuliţe. *Cârpa de mătase* de culoare vişinie se pune peste poale. Cojocul foarte bogat, ornamentaţia făcându-se prin broderii cu lânică. Pe cojoc se aplică oglinjoare mici, cusături din piele şi bumbi ornamentali.

Cotul după cap din mătase de culoare vişinie, vernil, galben, roşu se pune peste *zobon* sau pieptar, apoi se leagă cu nod la spate.

Sumanul este din postav ţesut în război şi ornamentat cu şinoare şi alte aplicaţii executate de sumănarii din zonă.

Cercuţii şi *păruşenele* sânt podoabe ce se prind pe capul fetelor (cununiţe confecţionate din flori artificiale şi mărgele). Înainte de măritat, fetele purtau chica. Femeia poartă pe cap cârpă viu colorată. Peste *cotul după cap*, se pun trei rânduri de *bani la grumaz* sau *taleri*. Femeia îşi strânge la ceafă cozile pe care fixează *conciul* din sârmă, sau *conciu de drot*.

În picioare şiculanele poartă cizme roşii sau vişinii cu carâmbul tare. Înainte fetele purtau ghete cu tureac.

Portul bărbătesc

Cămaşa confecţionată din pânză de patru laţi, tăiată la umăr, *tighelită* în faţă. Latul din faţă este despicat şi cusut cu două rânduri de nasturi de culori diferite. Latul din spate este încrucişat. Cămaşa este scurtă şi se poartă slobod. În partea de jos ea este

ornamentată. Gulerul este dreptunghiular şi răsfrânt. *Umerițele* sunt bogat ornamentate. Mânecile simple se termină cu *pumnari* lați şi frumos ornamentați, cusuți cu mătase de diferite culori. Izmenele se poartă vara şi sânt alcătuite din cinci lați de pânză, îmbinați cu *cheițe*, cu cusături albe pe din jos. Cioarecii din *lână dubită* la dubitor sânt cusuți cu şinoare de jur împrejur. Pe buzunare şinoarele sânt mai late. *Prohabul* are două limbi şi şinoare în trei culori. Tot pe buzunare şinoarele sânt cusute în formă de inimă. *Cârpa în față* de doi lați tivită cu mătase aleasă sau cusută cu mâna, ornamentată cam 30-40 cm. De remarcat că aceeaşi ornamentație de pe cămaşă se menține şi pe *cârpa din față.*

Cojocul bărbătesc sau pieptarul înfundat îl purtau vârstnicii, această piesă dispărând încă cu mulți ani în urmă.

Zobonul negru este căptuşit dublu. Pe el se aplică şinoare şi zece rânduri de *goambe* albe şi douăsprezece rânduri de *goambe* galbene.

Sumanul cu ornamentație roşie. Pe cap pălărie sau căciulă.

Recruții purtau tricolor la clop şi *păruşana luată de la fată din chică.* Mirele, junele avea *clopul împănat* cu *pene* şi panglici multicolore.

Portul şiculan

Fetele de pe la noi
Poartă poale şi spătoi
Cizme roşii cârp- aleasă
Şi au pat cu perne-n casă

La gât poartă bani de-argint
Că-i bogat acest pământ
Şi coroniță-n florată
Să se cunoască că-i fată

Când fata-i cu cerc pe cap
Zice că-i de măritat
Iar când îşi face şi chică
Poţi să şti că se mărită.
(Din creațiile poetei populare locale Elena Vodă)

E. Strigături la nunta din Şicula
(culese de Cornelia Căprariu Roman)

1.Miresuță cu cunună
Hainele-s pe tine lună
Şi pe tine şi pe pat
Ca p-o rață de-mpăiat.

2.Miresuță cu cercuț
Ia-ți gându de la drăguț
Şi-l pune la june-n piept
Că-i cuminte şi deştept.

3.Miresuță tu şi tu
Bine ți-o cântat cucu
Te-o luat cine-ai vrut tu.

4.Miresuță după tine
Pare-i rău la oarecine
Dar după mirele tău
La multe le pare rău.

5.Bine-i stă la cer cu stele
La mireasă cu mărgele

Bine-i stă la cer cu lună
La mireasă cu cunună.

6.Plânge-ți fată chica ta
Dorul de la maică-ta
Plânge-ți fată părul tău
Dorul de la taică tău.

7.Mă uita-i roată prin casă
Nu văd ochi ca la mireasă
Mă uita-i roată prin cui
Nu văd ochi ca junelui.

8.Miresuță cu cercuți
Ia-ți gându de la drăguți
Şi te uită la bărbat
Că cu el te-ai măritat.

9. Ia tu sama măi mireasă
Că bâta-i pe grindă-n casă
Şi-i cioplită-n patru dungi
Cât îs spatele de lungi
Şi-i cioplită-n patru fețe
C-aşa-i data la mirese.

10.Dulce-i gura de mireasă
Ca o boabă de cireaşă
Dar mai dulce-a mirelui
Ca boaba strugurelului.

11.Junele-i cu clop cu pană
Astăzi mâine me cătană

Mireasa-i cu cârpă-aleasă
Astăzi mâne me acasă.

12.Unde-o crescut mireasă
O fost vatră gunoiasă
O crescut fată frumoasă.
13.Bine stă să fi nănaş
Şi la sat şi la oraş
Să stai numa după masă
Lângă mire şi mireasă
Dar nicí nănaş nu poţi fi
Dacă nu îi cheltui.

14.Uiuiu nănaşule
Suceşte-ţi mustăţile
Sărută nevestele
Numa le suceşte bine
Şi mă sărută pe mine.

15.Soacra mare poale n-are
Da i-o face norâsa
Poale albe de bumbac
De-o purta blană de drac

16.Soacră, soacră poamă acră
De te-ai coace-on an şi-o vară
Şi atuncea eşti amară.

17.Amărâtă-i soacra mică
Că rămâne fără fiică
Dar mai tare-i soacra mare
Că-i aduce noră-n cale.

18.La nănaşu-ntre urechi
Fierbe-o oală cu curechi
La nănaşa pe la gură
Fierbe-o oală cu păsulă.

19.Vai săraca soacra mare
Că-şi aduce noră tare
Şi te duce la ciubăr
Şi te flutură de păr
Şi duce la spălat
Şi te flutură de cap

20.Socru mic s-o lăudat
C-are-un vas cu şapte cercuri
Tine nunta până miercuri
Şi mai are ş-un butoi
Ține nunta până joi.

21.Dragu-mi unde-am vinit
Cu cine m-am întâlnit
Cu oameni de omenie
Cu de care-mi place mie.

22.La Şicula-ntre hotară
Ieste-un pom cu frunză rară
Cine stă să să-neverzească
Mer-acasă cu nevastă.

23.La ospăț la voie bună
Toate babele s-adună
Dar vara la secerat
Nu le poți scoate din sat.

24.Iacă fata să mărită
Şi nu ştie face pită
C-o făcut asară opt
Şi nici una nu s-o copt.

25.Frunză verde ca aluna
Asta-i nuntă din Şicula
Obiceiu satului
Din Câmpia Crişului.
26.Ce stai naşe amărâtă
Ori ai fost prea cheltuită
Dar nici cu fini nu poți fi
Dacă nu te-i cheltui.

27.Nănaşu-i cam năcăjit
Că bani mulți o cheltuit
Dar nănaşa-i bucuroasă
C-o pus o mie la masă.

28.Nănaşa-i cam năcăjită
Că să vede cheltuită
Dar nănaşului nu-i pasă
Că mai are bani acasă.

29.Nu vă uitați după noi
Că nu suntem oameni răi
Că suntem de la Şicula
Ne place ochii şi gura.

30.Bagă sama măi mireasă
Că junele-i neam cu mine
Şi mă prind că ți-o fi bine

Că junele-i neamul meu
Şi mă prind că nu ţi-e rău.

31.Nănaşu cu bâta cârnă
N-o mâncat d-o săptămână
Că s-o lăsat pă uspăţ
Să mânce tăiţăii tăţ.

32.Câte oasă-s pă su masă
Tăte de nănaşu-s roasă
Câte oasă îs pă jos
Tăte nănaşu le-o ros.

33.Bagă sama măi mireasă
Dă-i ave o soacră bună
Bag-o cu tine su dună
Dă-i ave o soacră re
Mătura casa cu e
Dă-i ave un socru rău
Mătură pân iştalău.

34.Vorbeşte lumea şi satu
Că nănaşu-i ca-mpăratu
Şi nănaşa-mpărătească
La mire şi la mireasă.

35.Frunză verde lemn stufos
Frumos îi junile nost
Da să vezi mireasa lui
Că-i ca floarea rugului.

36.Înflorit-o pomişorii
Junele-i ca domnişorii

Înflorit-o penile
Mireasa-i ca doamnele.

37.Pană-n cui pană su cui
Mireasă c-a-noastră nu-i
Nici la faţă nici la dos
Nici la port aşa frumos.
38.Miresuţă draga mea
Nu ţine capu-n pământ
Că junile nu-i urât
Ţi-l ţâne la june-n piept
Că-i cuminte şi deştept.

39.Fă-ţi mireasă voie bună
Nu plânge după cunună
Lasă plângă celelalte
C-o rămas nemăritate.

40.Me-m pe drumul lunecos
Cu junile cel frumos
Me-m pe cale lunecoasă
Cu mireasa cea frumoasă.

41.Miresuţă cu cunună
Fă-ţi oleac dă voie bună
Că junile ş-o mai face
Să trăieşti cu el în pace.

42.June din mândrile tale
Fă-ţi din tăte spălătoare
Să te spele pă picioare
C-ai o mândră ca o floare.

43.Cine joacă mireasa
Gură dulce-o căpăta
Frunză verde de alună
Mireasa dă gură bună.

44.Mireasă cununa ta
Nu ți-o da de-a binelea
Dă-ți-o aicia prin vecini
Ca la măta să mai vini.

45.La casa de veselie
Se pot veseli o mie
La casa cu oameni răi
Nu se veselesc nici ei.

46.Cine nu-i de veselie
La ospăț să nu mai vie
Că ospățu-i veselos
Nu-i de omu mânios.

47.Amărât îi socru mare
Bea răchie din căldare
Amărât îi socru mic
Că nu poate be nimic.

48.Naşule barbă căruntă
După ce-ai venit la nuntă
Nici nu bei nici nu mănânci
Numai liniştea ne-o strâci.

49.Descântaț că nu crăpaț
Şi uiți că nu pomniți

Descântaț nu-i de pomană
Că-i uspăț de bună samă.

50.Câte flori îs pe pământ
Toate mărg la jurământ
Numa floarea soarelui
Stă la uşa raiului
Şi judecă florile.

51.Asta-i fata cea hulită
Iacă-tă că să mărită
Dar aceia lăudată
O rămas nemăritată.

52.Mireasă dragă mireasă
Hainele-s pe tine lună
Şi pă tine şi pă june
C-ați avut măicuță bună.

53.Mireasă dragă mireasă
Uită-te la june bine
Să nu-ți bănuiască mâne
Şi tu june la mireasă
Dac-o fi dă casa voastră.

54.Mireasă roată în flori
Ie-ți gându dă la feciori
Că junile ş-o luat
Dă la fetele din sat.

55.Mireasă drăguțu tău
Bun ar fi dă ciuhă-n grău

Că-i urât ca un tăciune
Păsări pă grău nu s-or pune
Dar acum junele tău
Bine i-ar mai sta birău
Să fie birău la sat
Că-i frumos şi îi înalt.

56.Vai mireasă tu şi tu
Bine ți-a cântat cucu
Ți-a cântat pe vârf de munte
Ți-ai luat ficior dă frunte.

57.Vai, vai, vai nănaşule
Ungete pe cap cu unt
Să nu-mbătrâneşti mai mult
Ungete pă cap cu său
Să nu-mbătrâneşti mai rău.

58.Socăcița dă la oale
S-o făcut jercău la poale
S-o furat carnea din oale
S-o mărs în fundul grădinii
Ş-o-mpărțit-o cu vecinii.

F. Şicula – partituri coregrafice şi muzicale

A. Ardeleana

1. Plimbări la dreapta şi la stânga

135
135

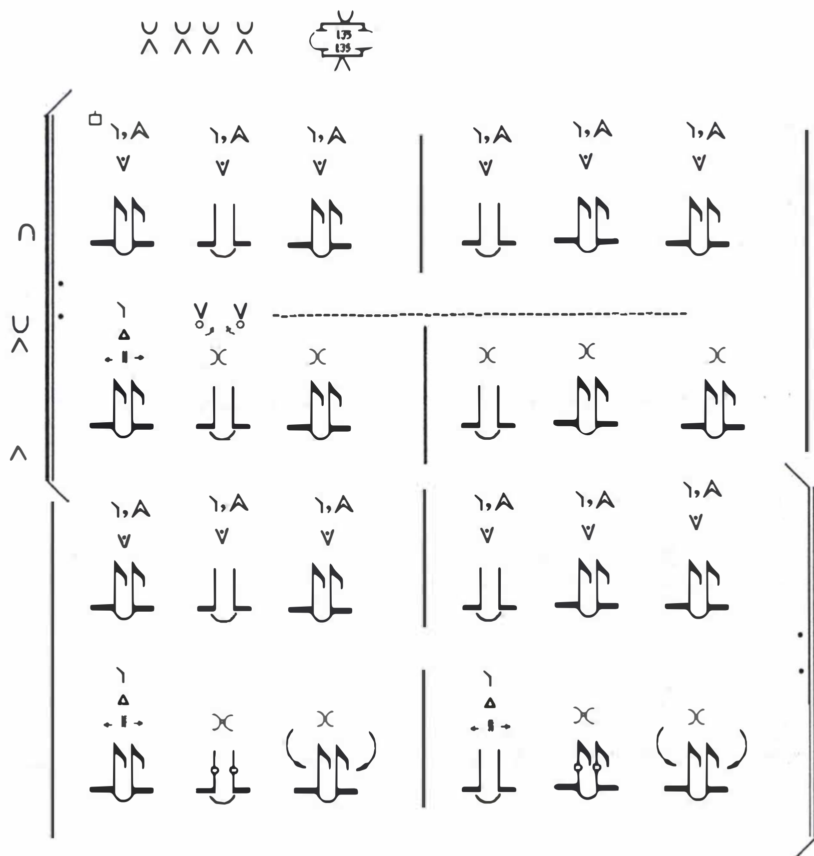
22
22
nx
22
22

2. Plimbări cu paşi tropotiţi

135
135

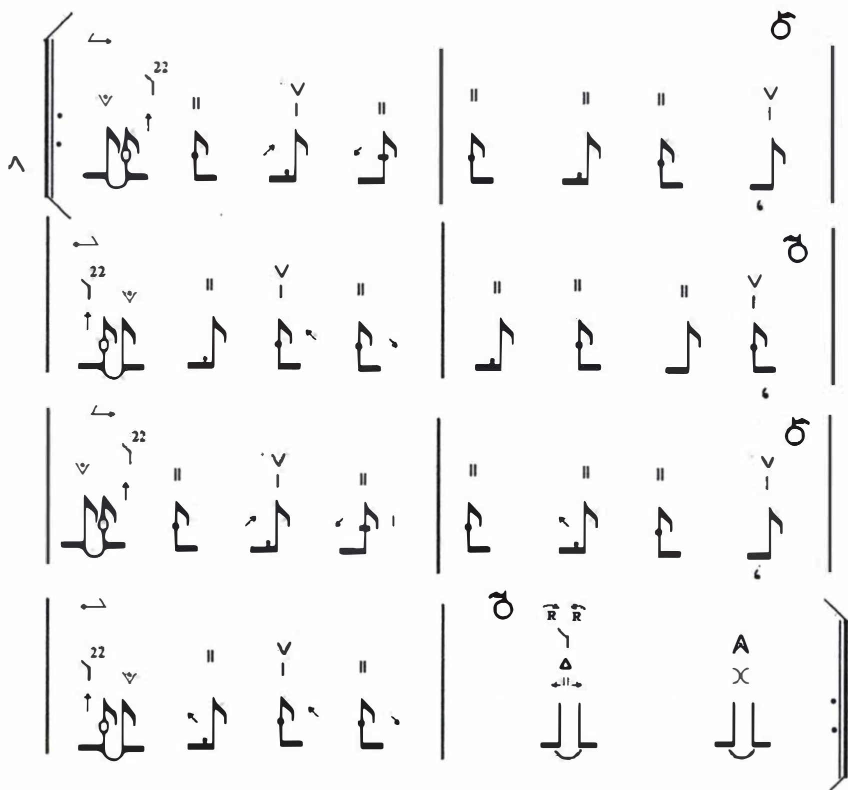
22
22
nx
22
3+45
22
3+45

3. Ardeleana cu pinteni

4. Tropot mărunt şi pinteni

5. Tropot simplu cu pinten

6. Tropot cu pinten

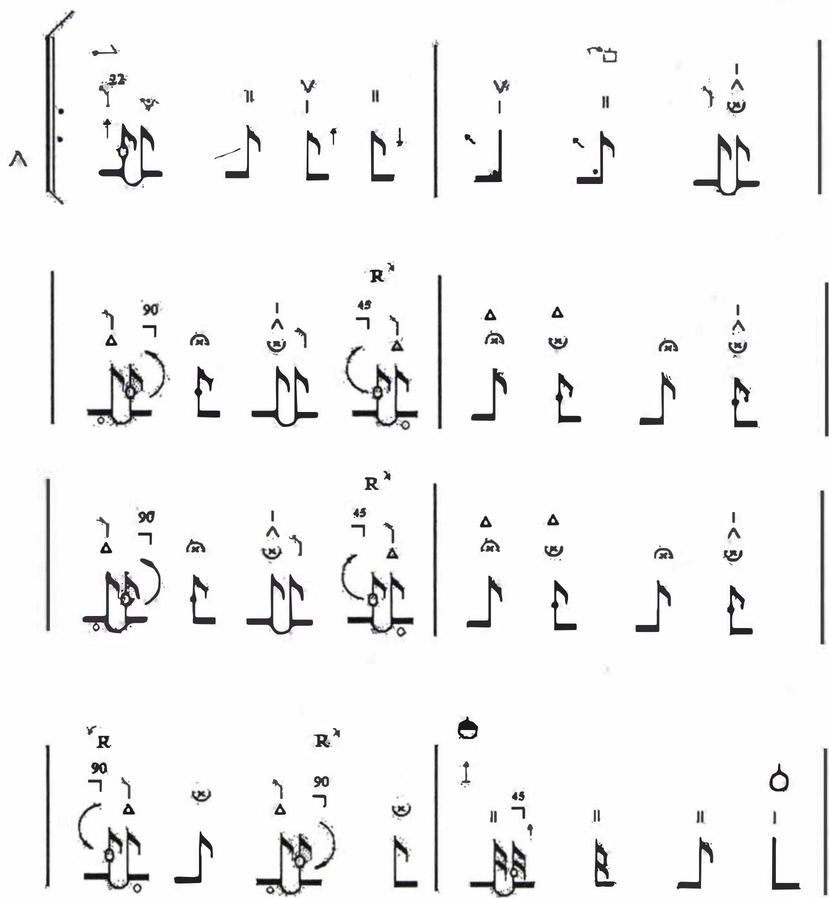
22 3+45 22 3+45 22 3+45 22 R R

7. Împletita 1

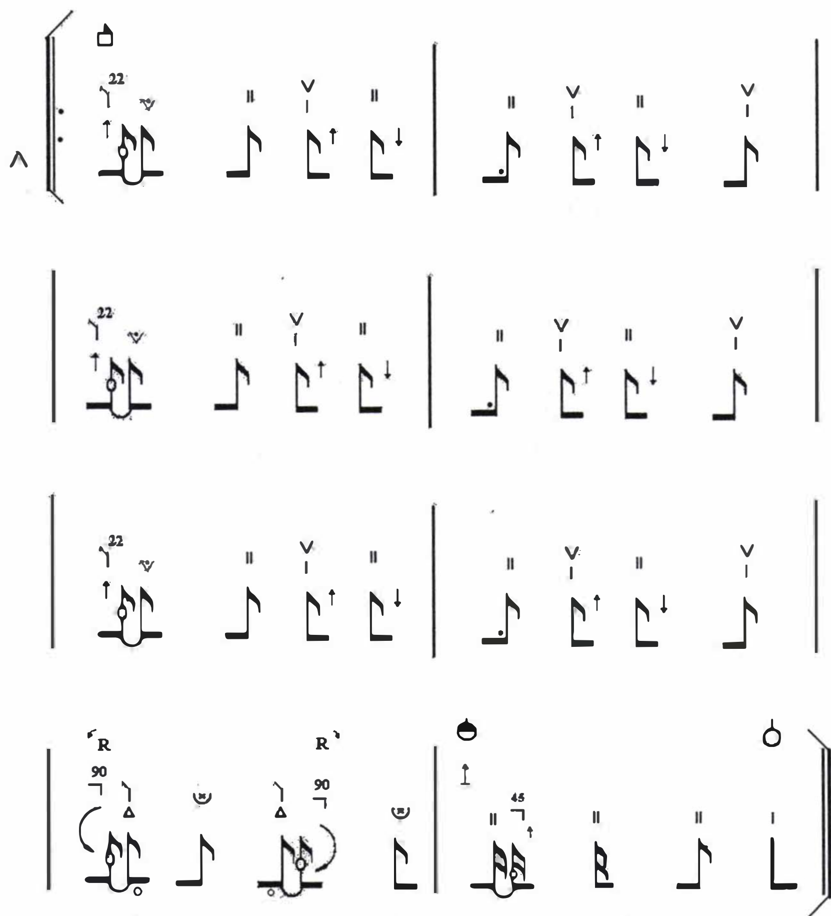
8. Împletita 2

3x

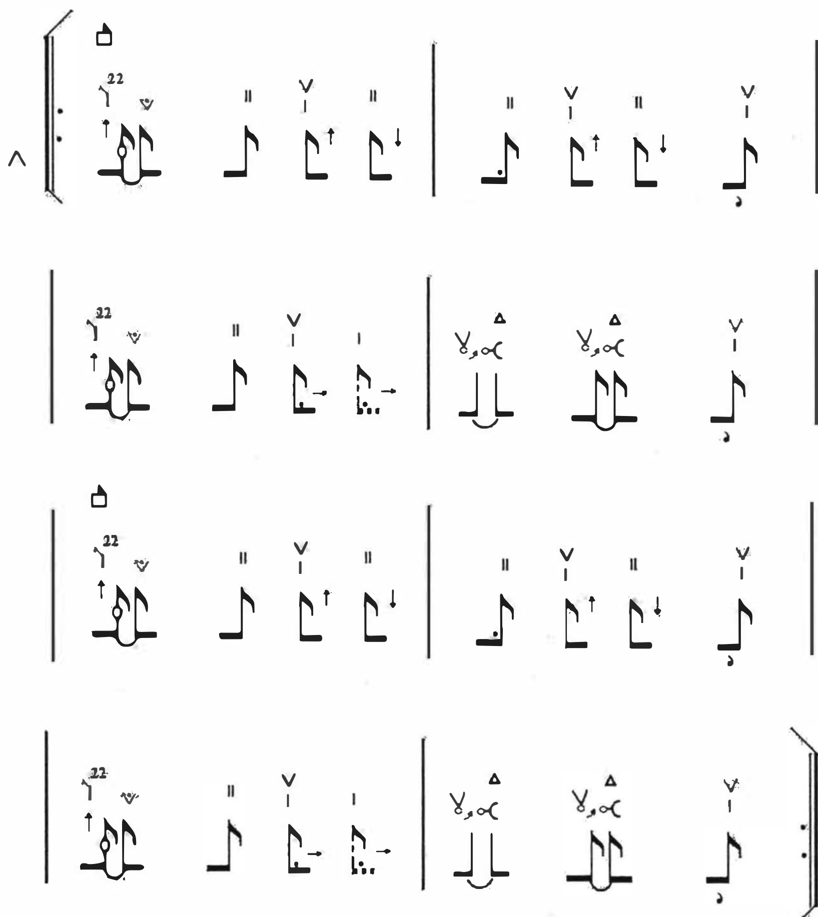
9. Împletita 3

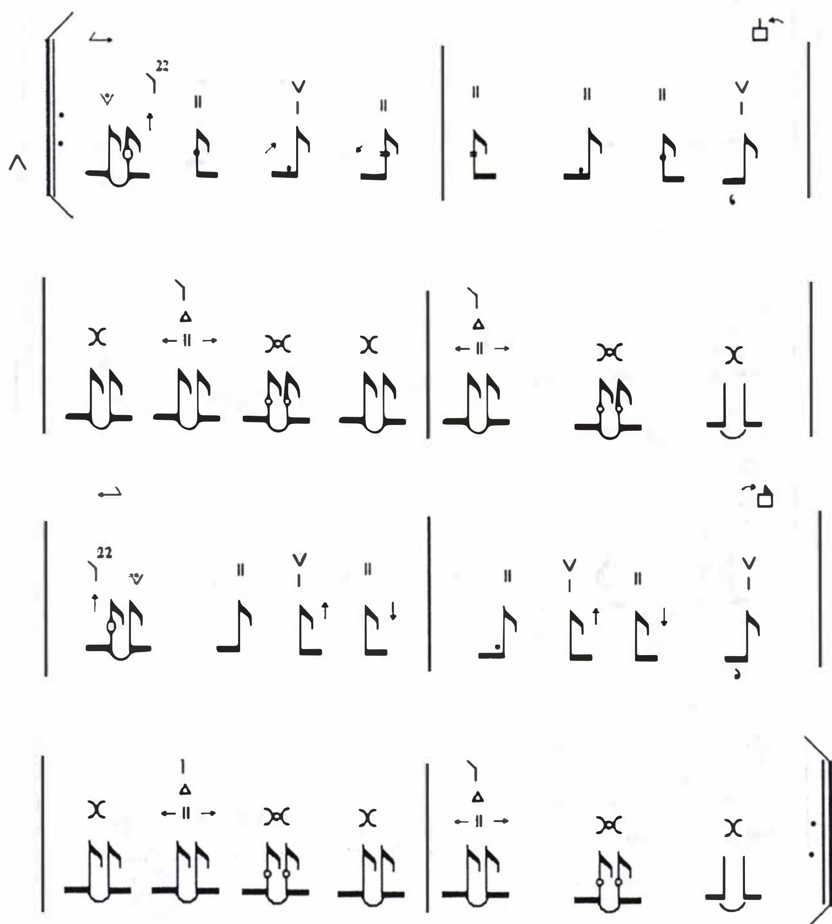
10. Tropot cu încheiere

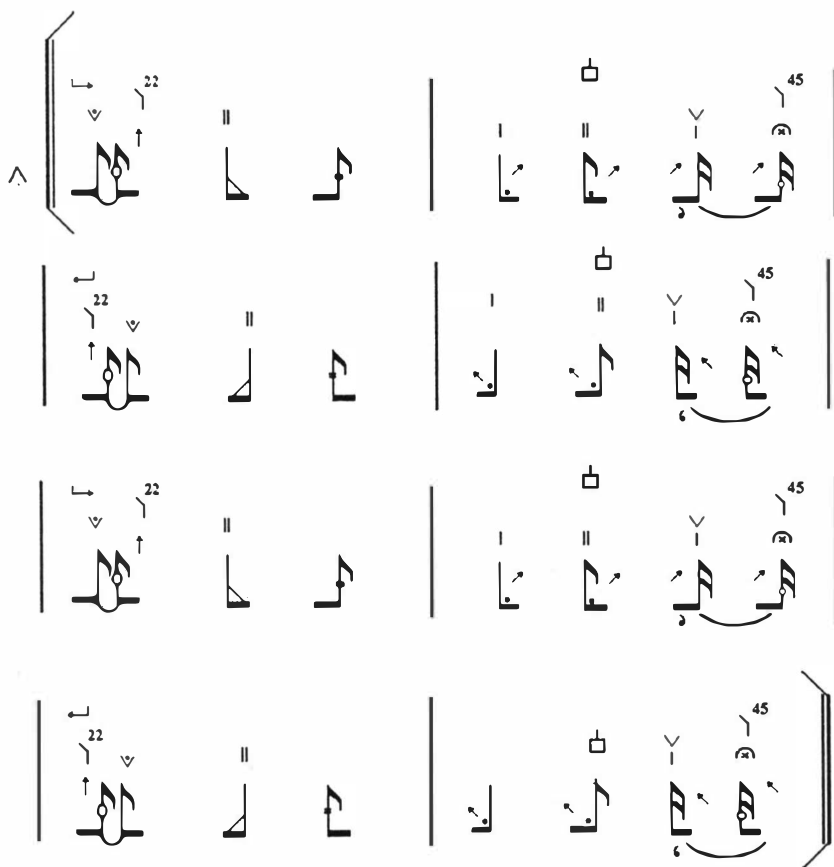
11. Paşi tropotiţi cu pinteni

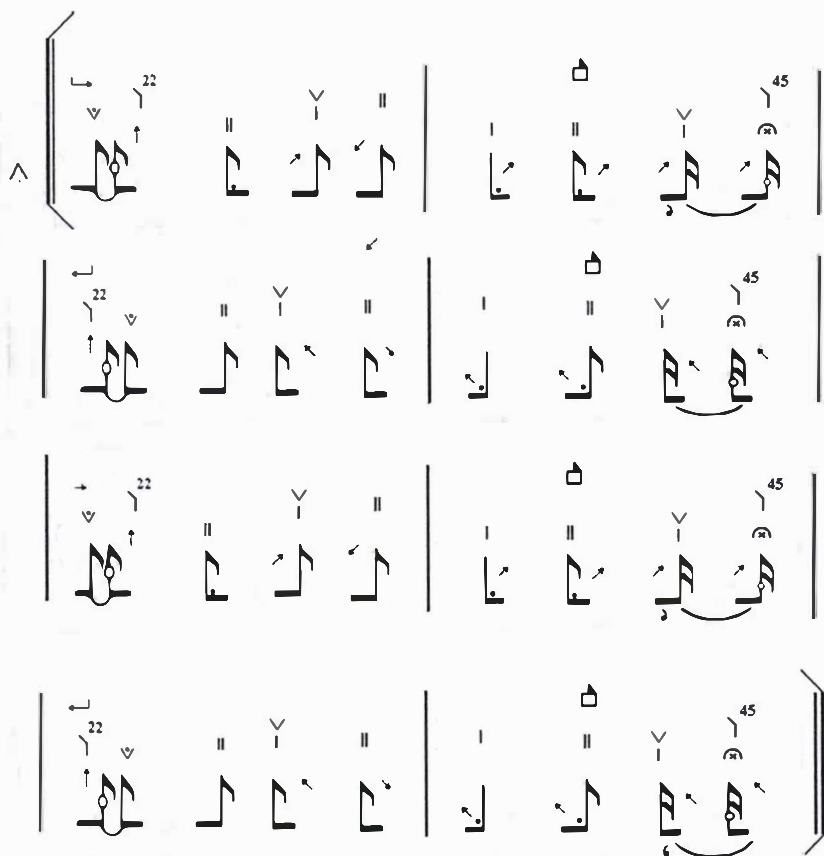
12. Paşi tropotiţi cu pinteni dublii

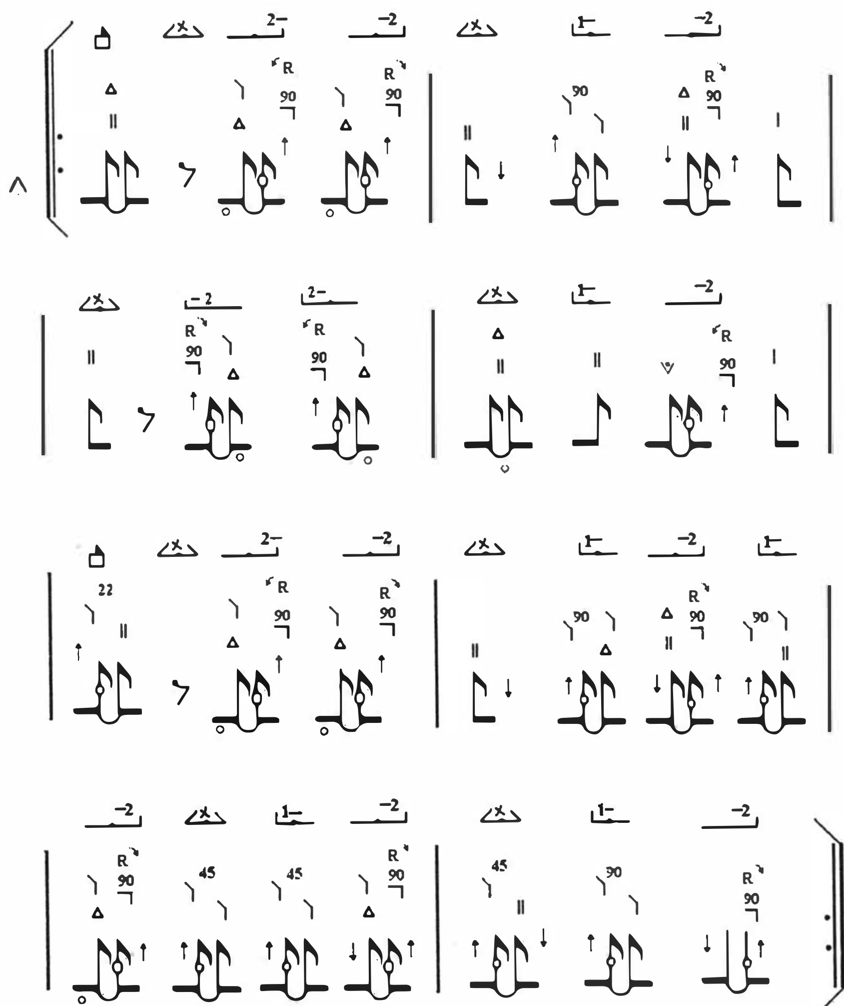
13. Plimbare cu balans

14. Tropot cu paşi balansați

15. Bătuta

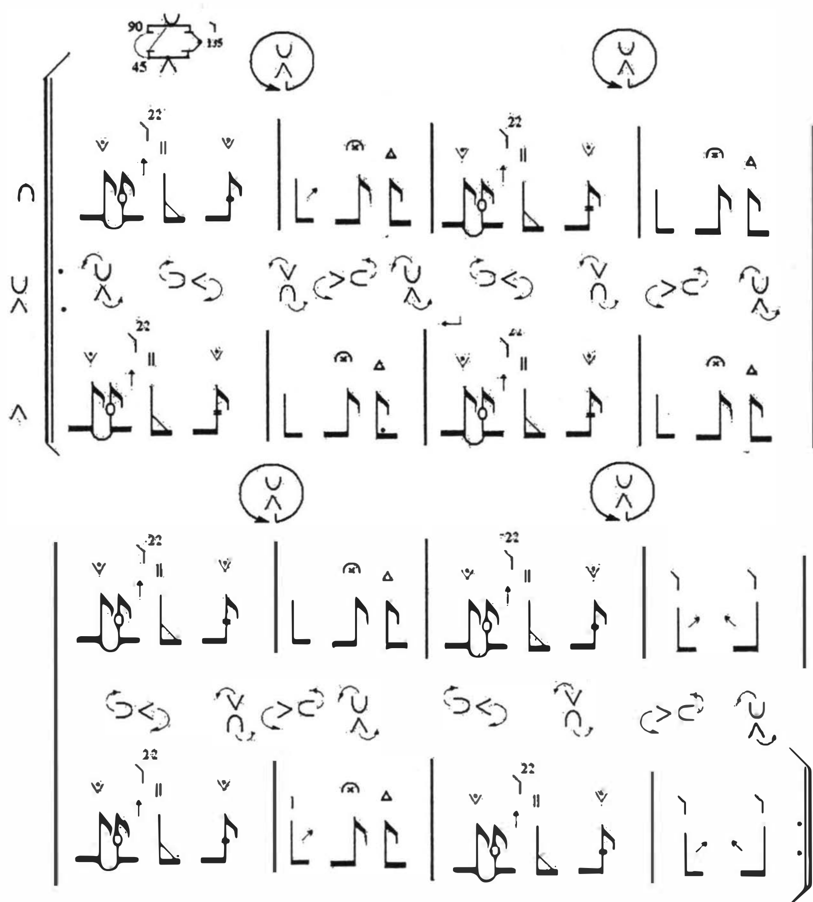

16. Plimbarea
(Înaintea învârtirilor)

135
135

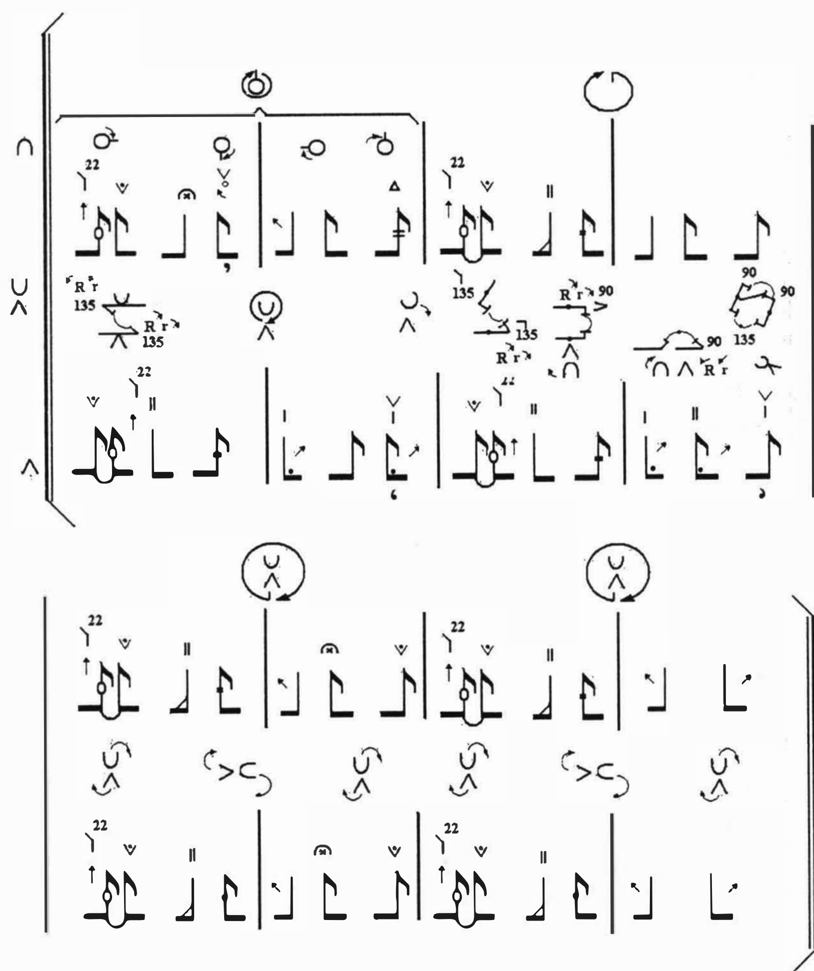
22 22 22 22 22 22 22 22

17. Învârtiri în perechi la dreapta

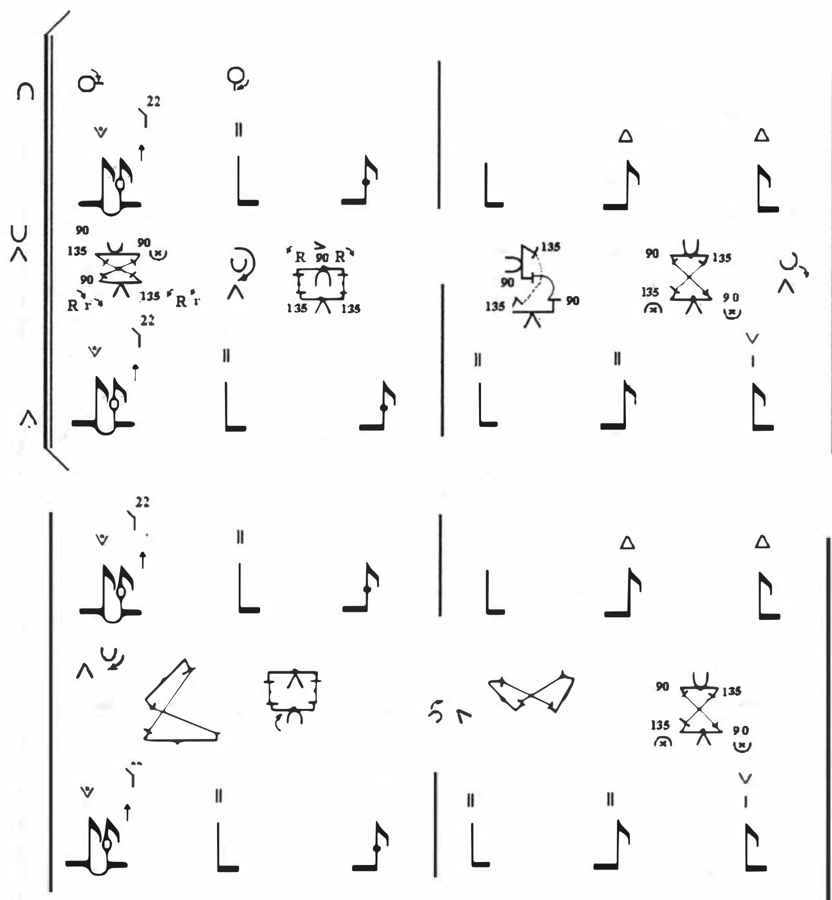

18. Învârtiri la dreapta

19. Roata după fecior şi învârtiri la stânga

20. Roata după fecior cu brațele încrucișate

21. Pe sub mână

22. Ardeleana cu paşi mărunţi

22 22 22 22 135 135 135 135 nx

23. Ardeleana cu paşi laterali

22

135 135

22

135 135

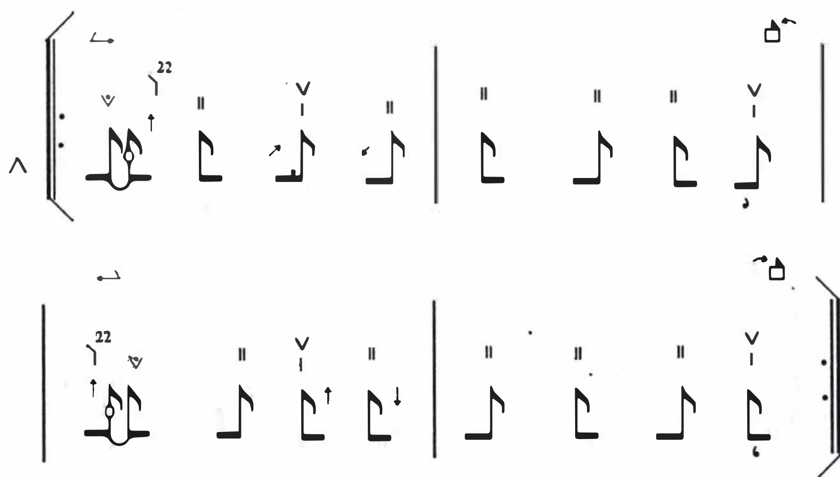
22

22

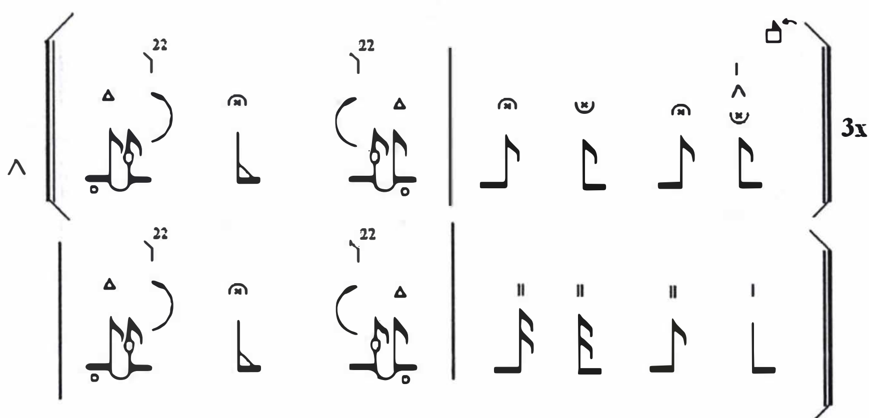
4x

24. Combinații cu figuri de joc

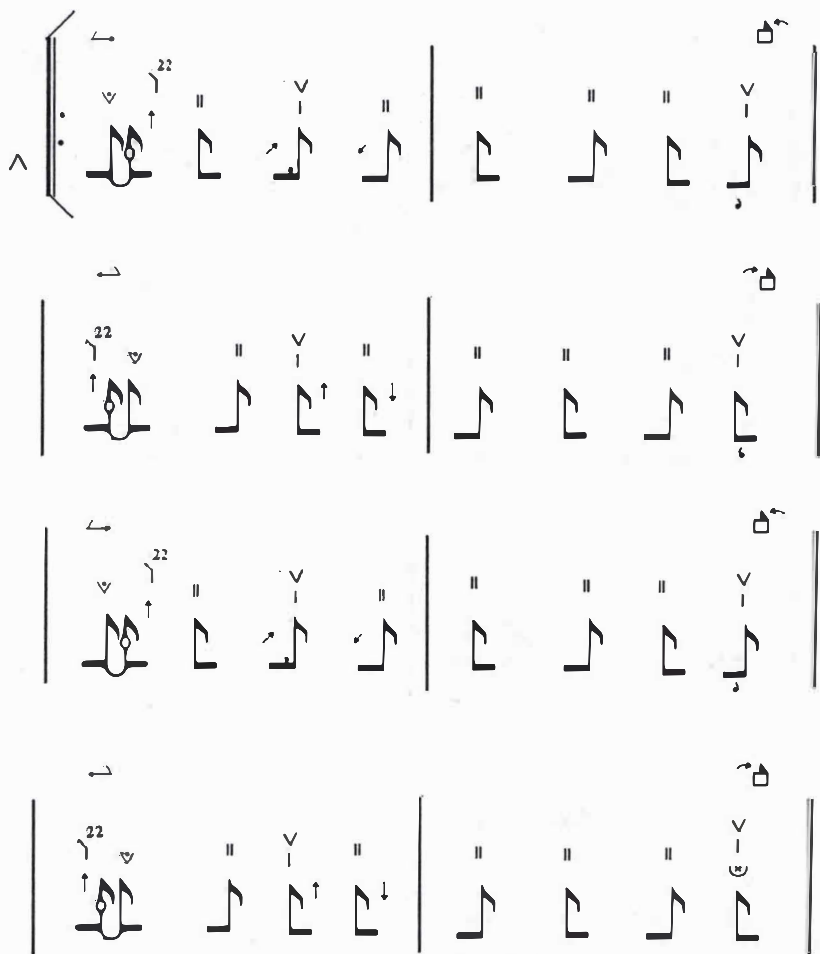
a. Tropot

b. Împletita

25. Tropot cu încheiere – Petru Caba

continuare

26. Împletiri cu bătăi pe picioare

continuare

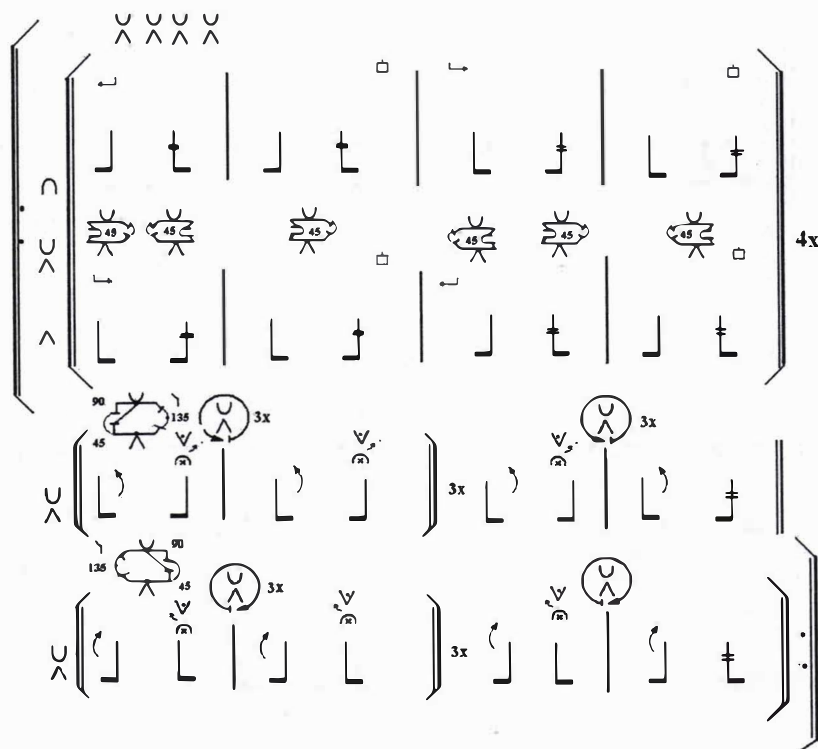
continuare

27. Bătuta la tureac

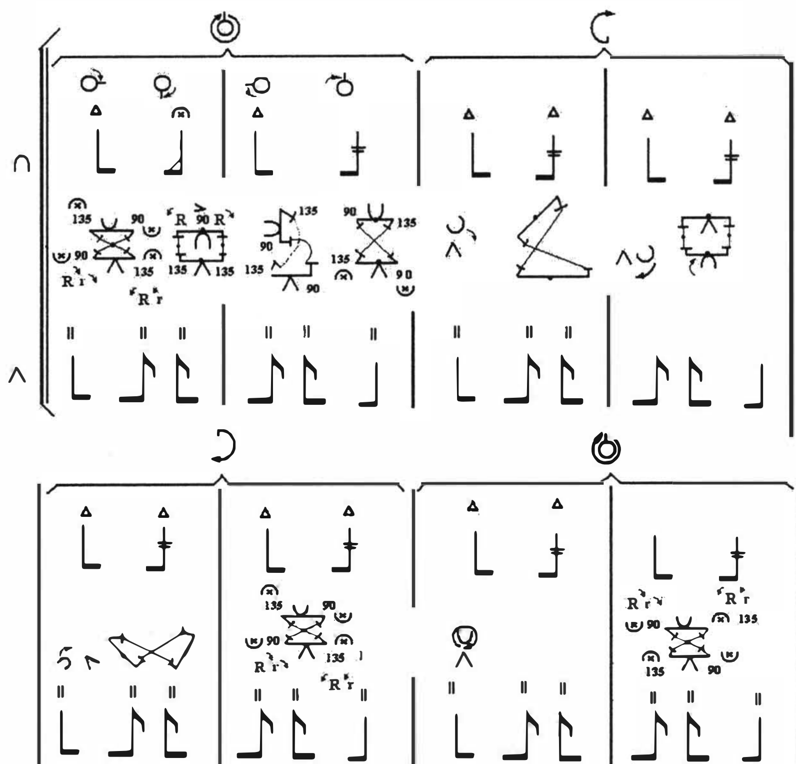
continuare

B. Mânânțălu

1. Plimbări şi învârtiri în perechi

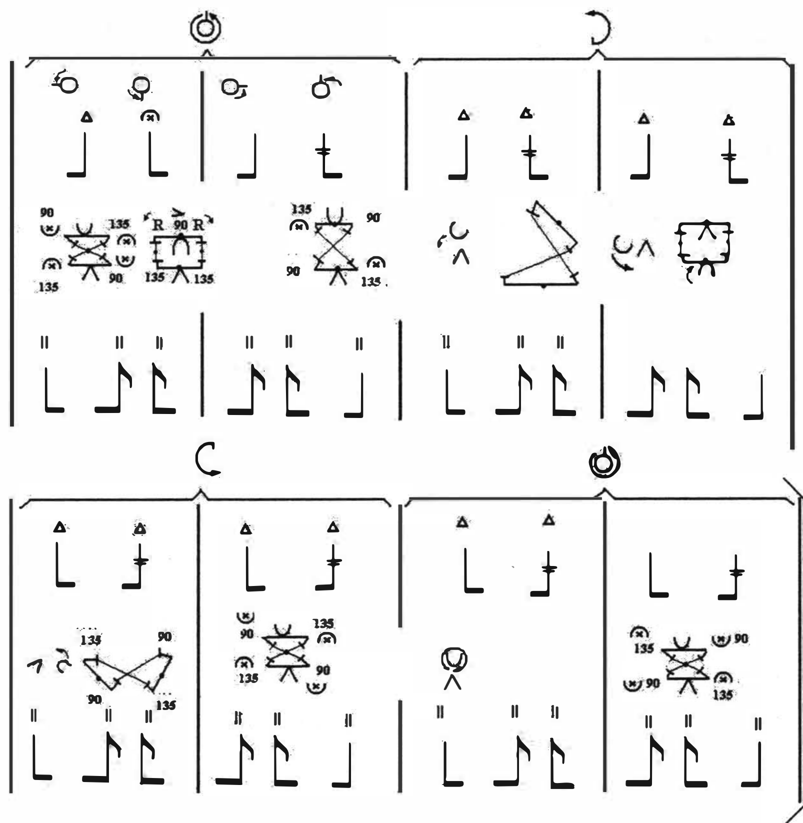
2. Roata după fecior

continuare

3. Roata după fecior

continuare

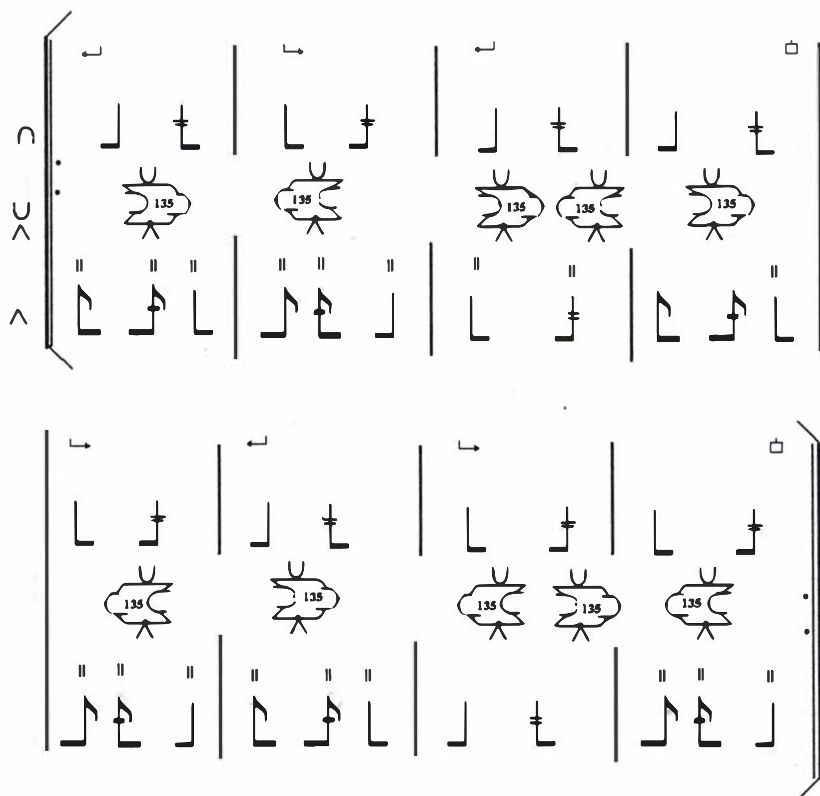

4. Paşi tropotiţi

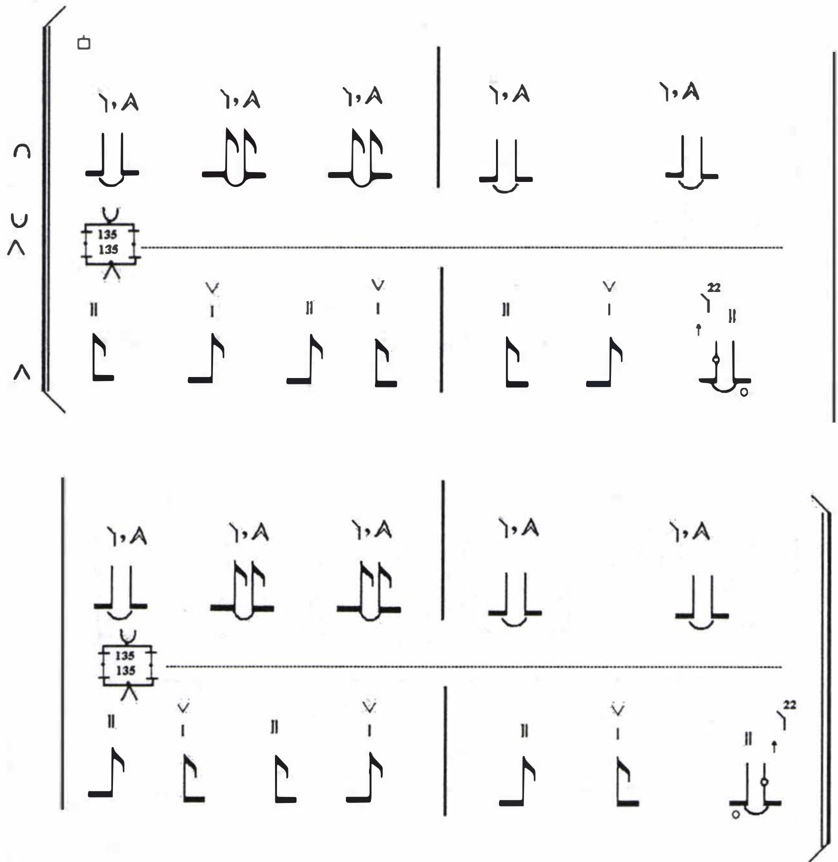
nx

nx

5. Paşi tropotiţi - variantă

6. Mânânțălu bătut

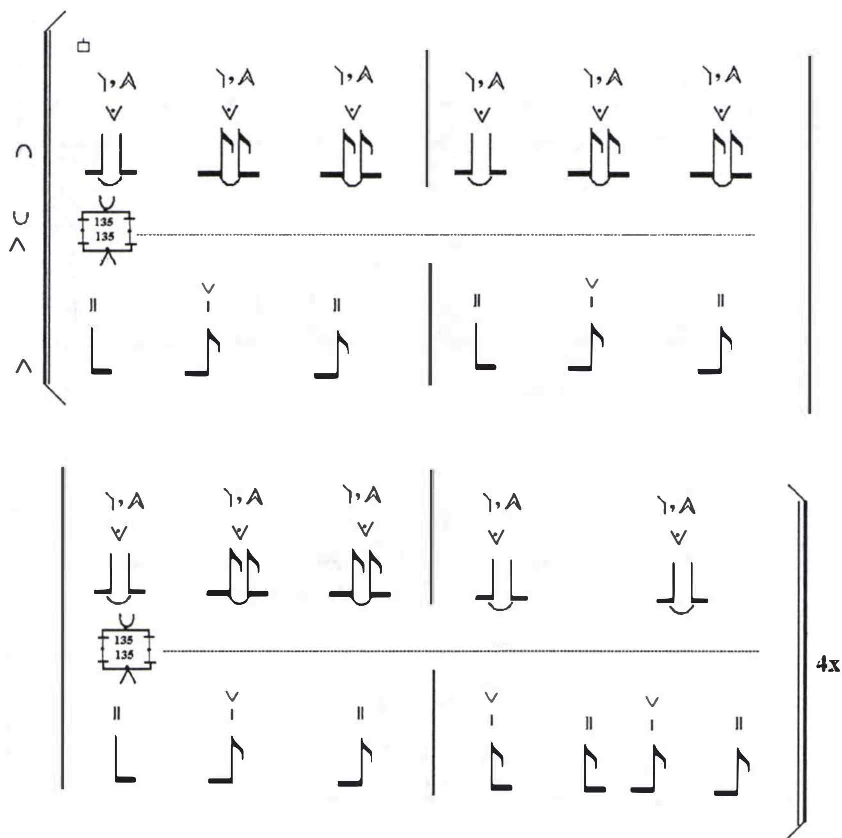

7. Mânânțălu bătut - V1

1.

2.

8. Mânânțălu bătut - V2

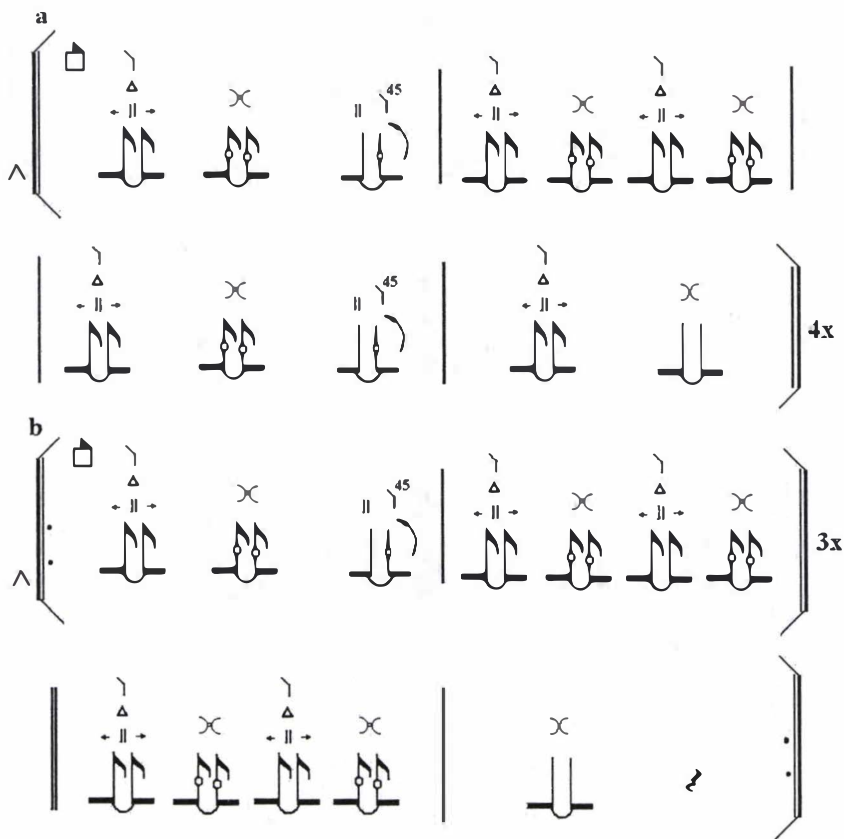
9. Mânânțălu bătut - V 3

22

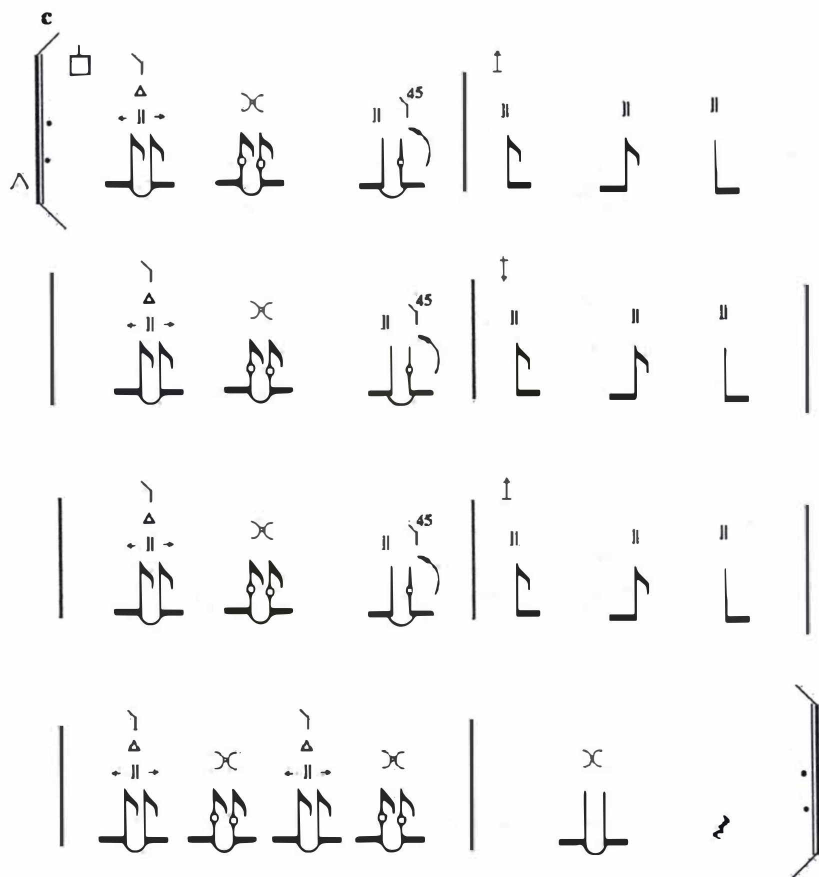
22

22

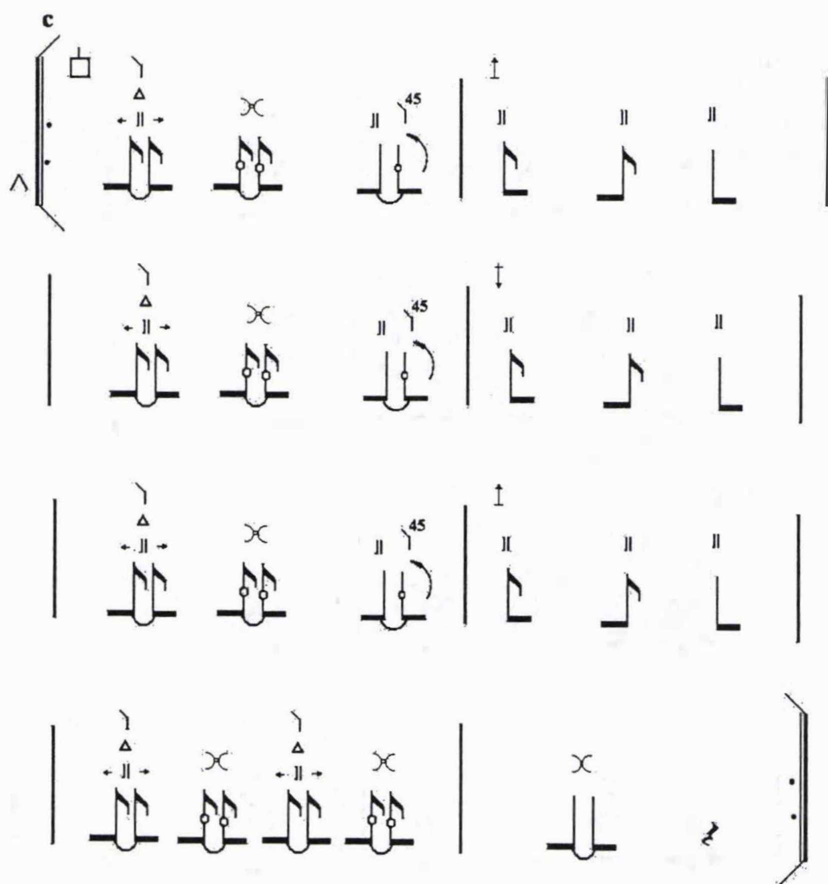
10. Pintenii

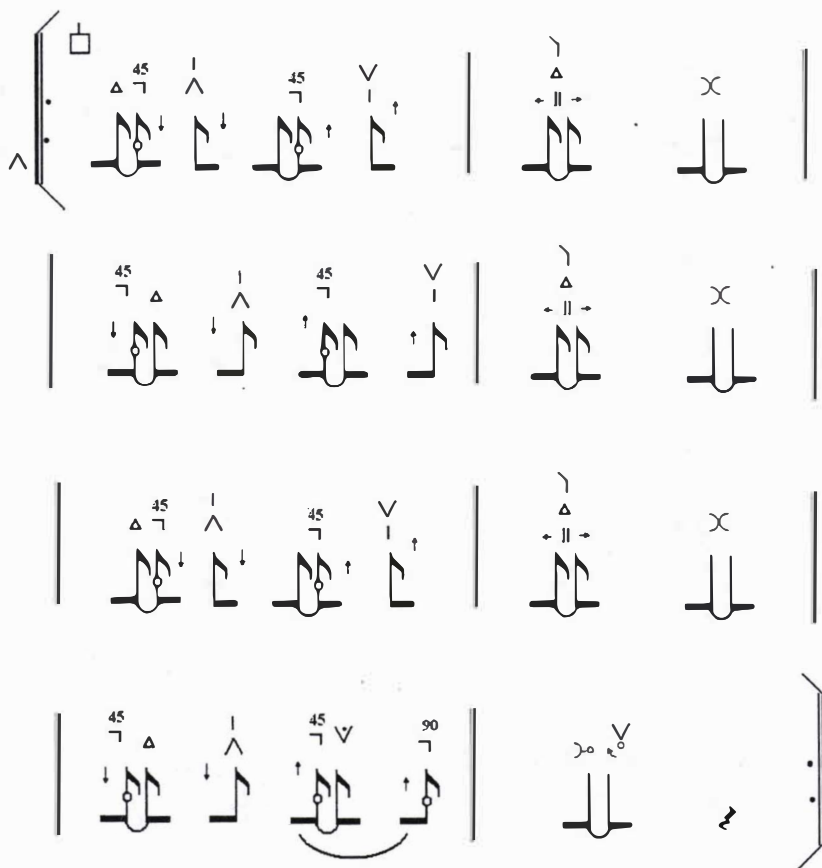
10. Pintenii - V1

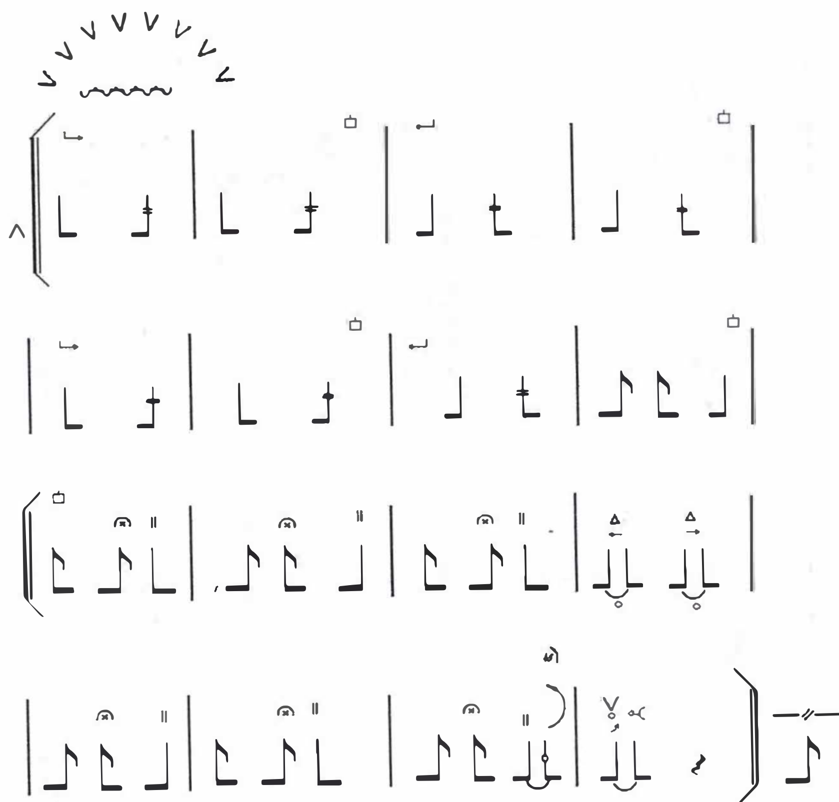
11. Pintenii - V1

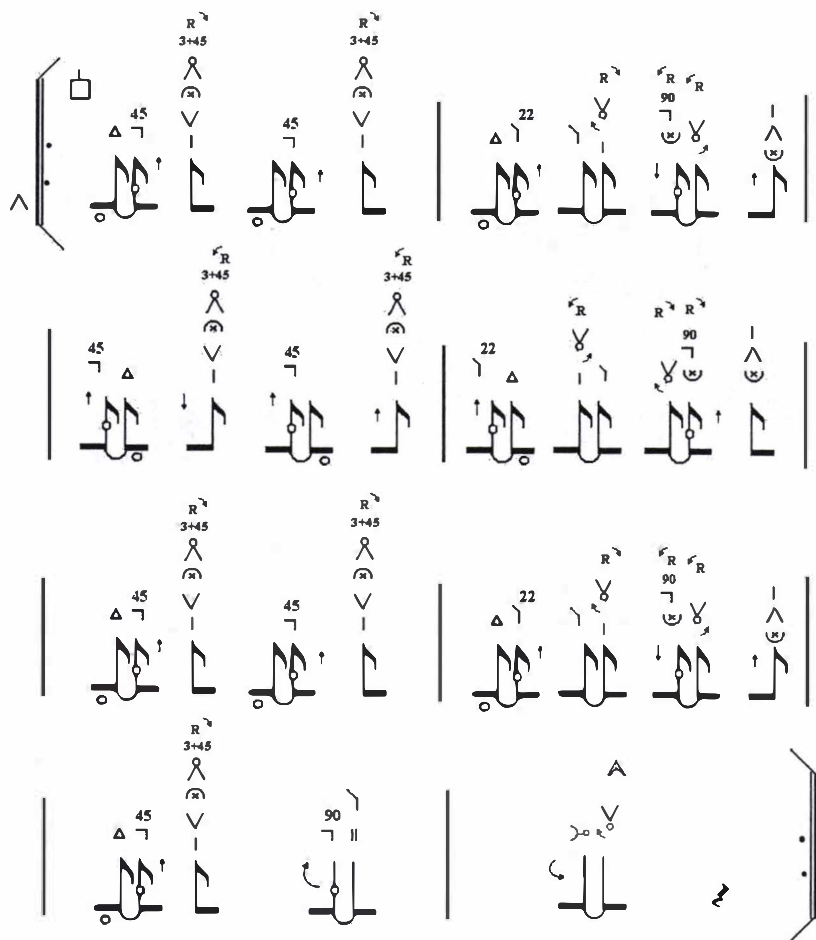
12. Vârf - călcâi

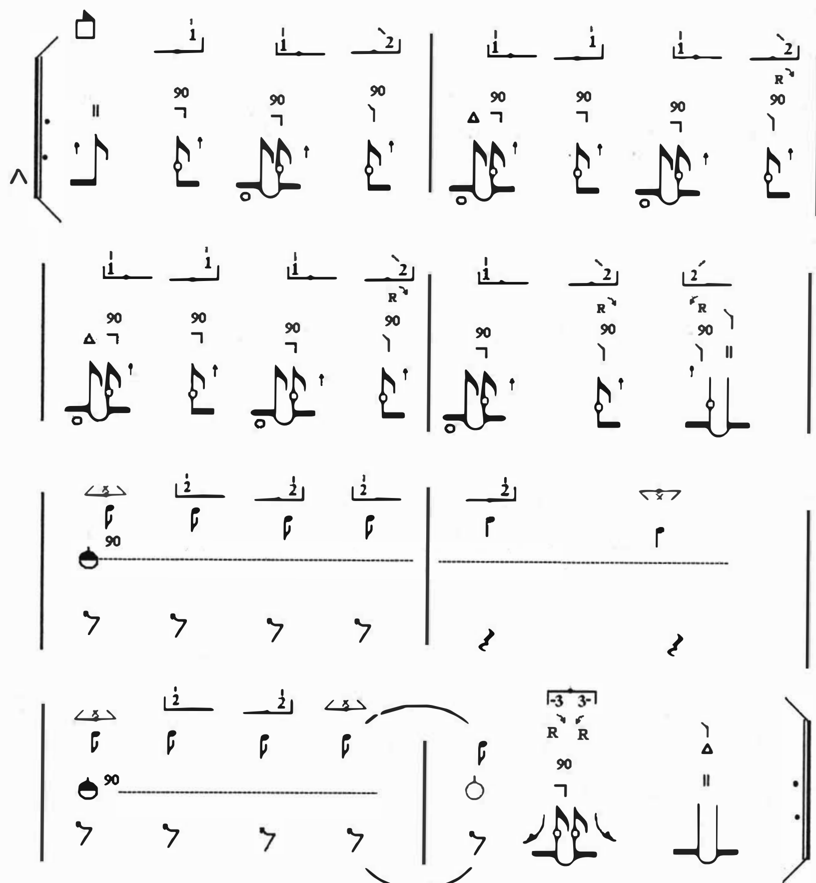
13. Plimbare cu foarfecă

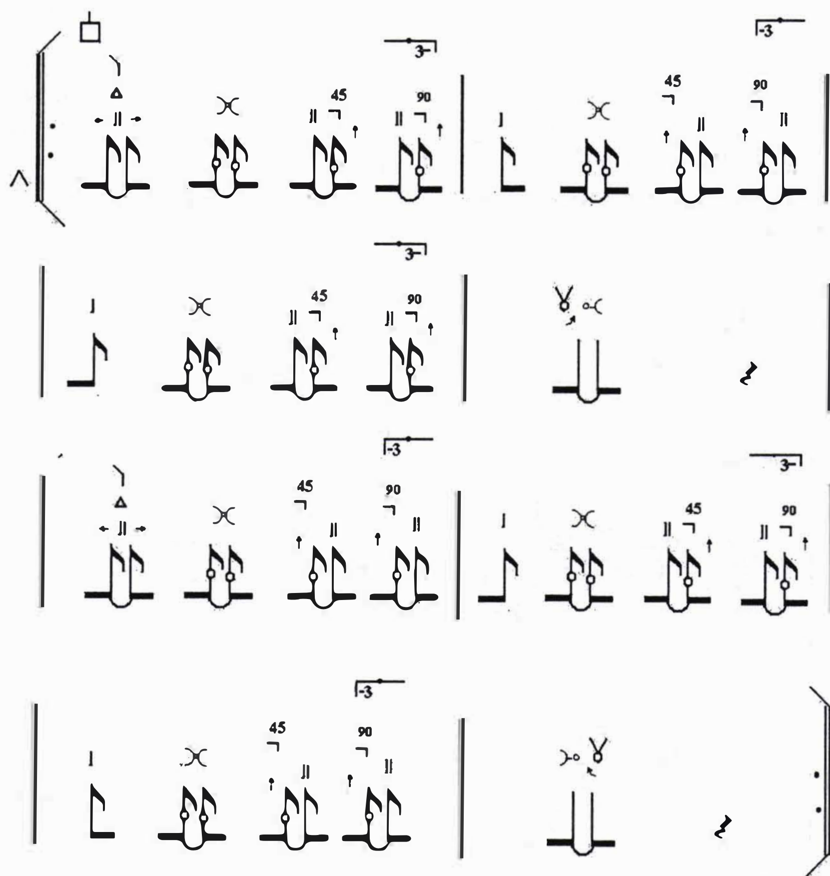
14. Toc-vârf

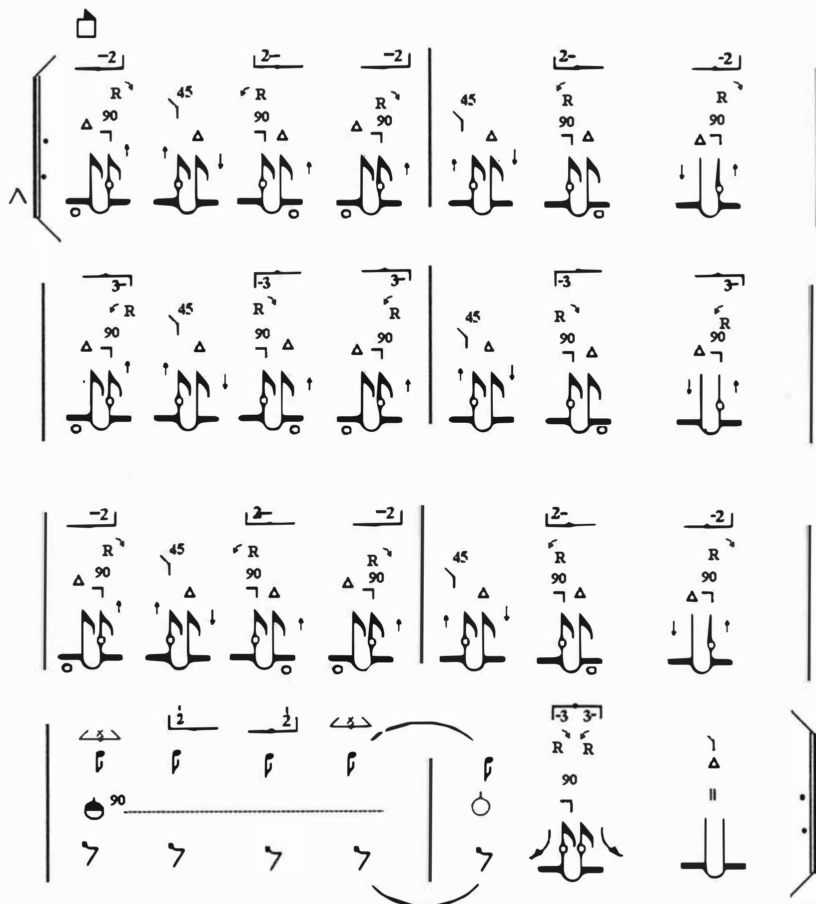
15. Bătăi în faţă, la spate şi sus

16. Bătăi pe dreptu şi pe stângu

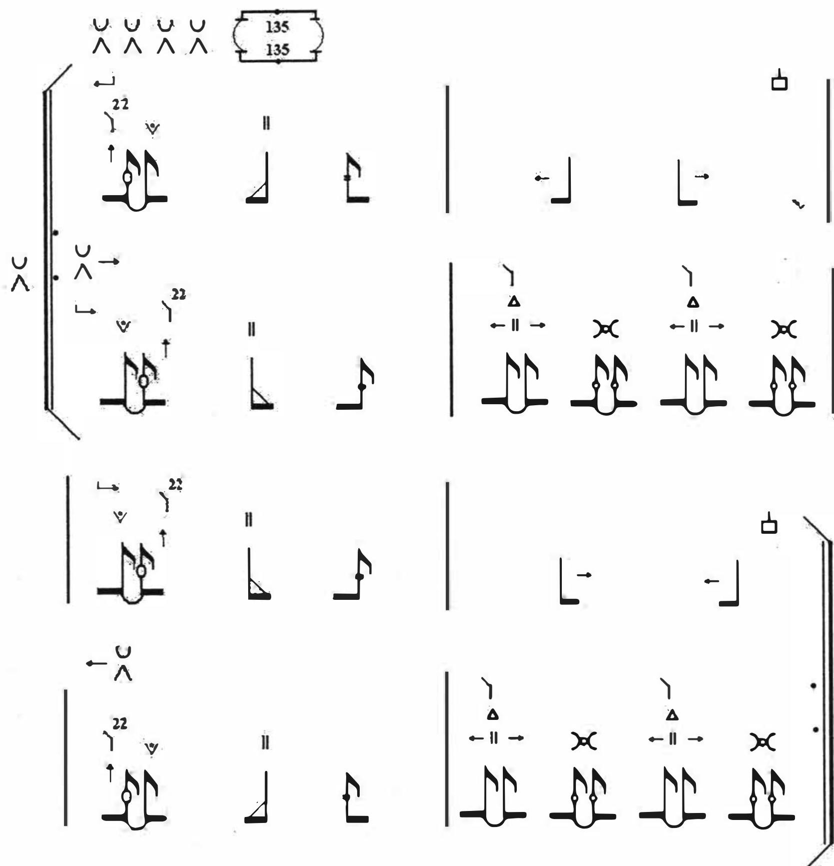
17. Bătăi în faţă, lateral şi sus

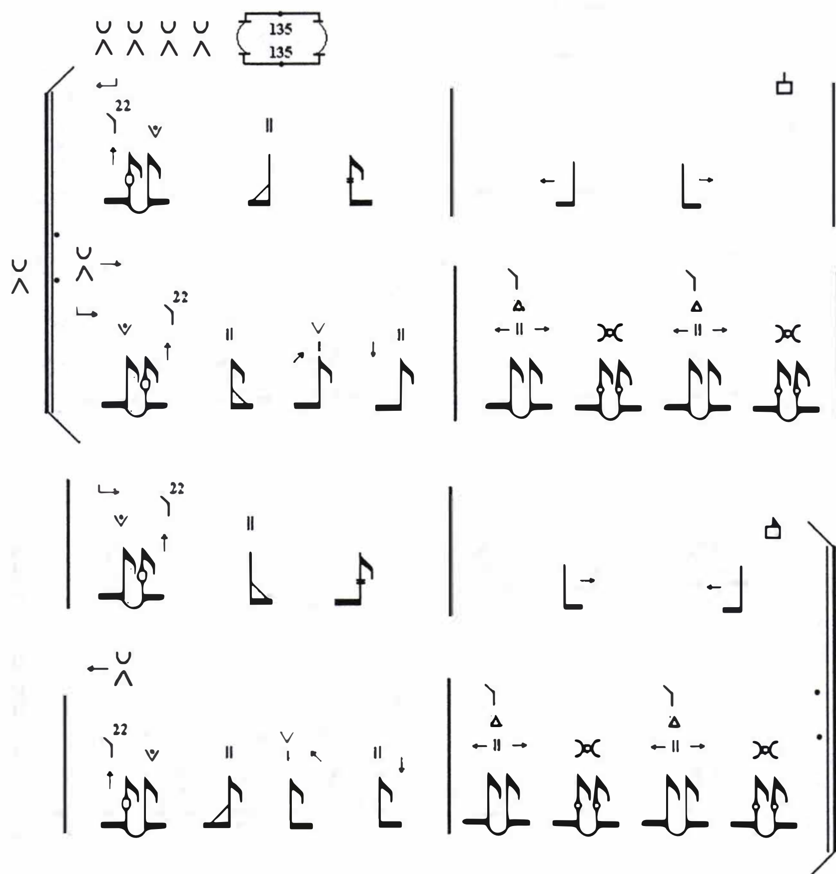
C. Sărita

1. Plimbări bilaterale

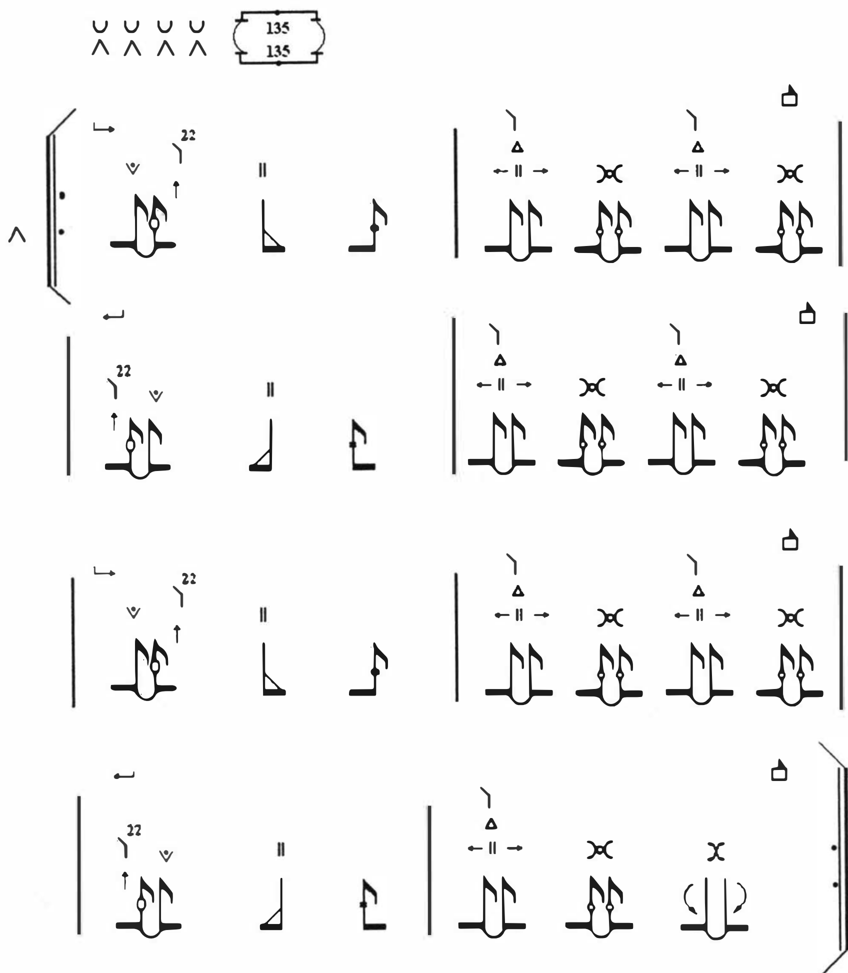
2. Sărita cu pinteni

3. Paşi tropotiţi cu pinteni

4. Sărita cu pinteni variată

5. Paşi tropotiţi cu pinteni – variantă

135
135

22

22

22

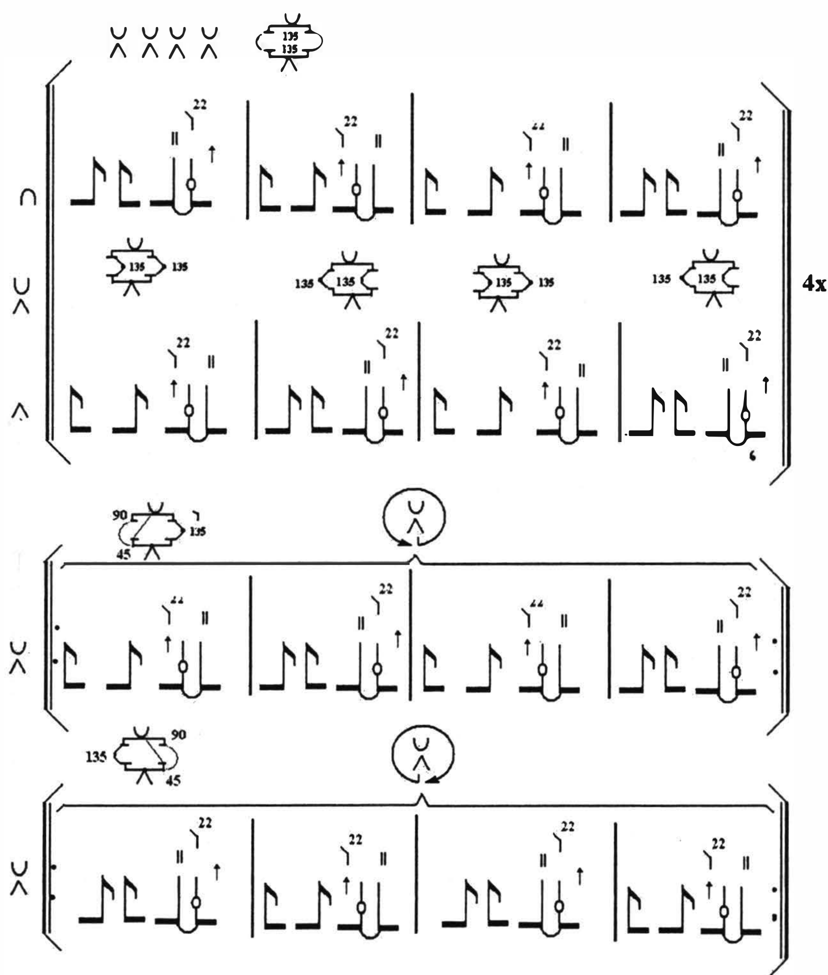
22

6. Bătuta

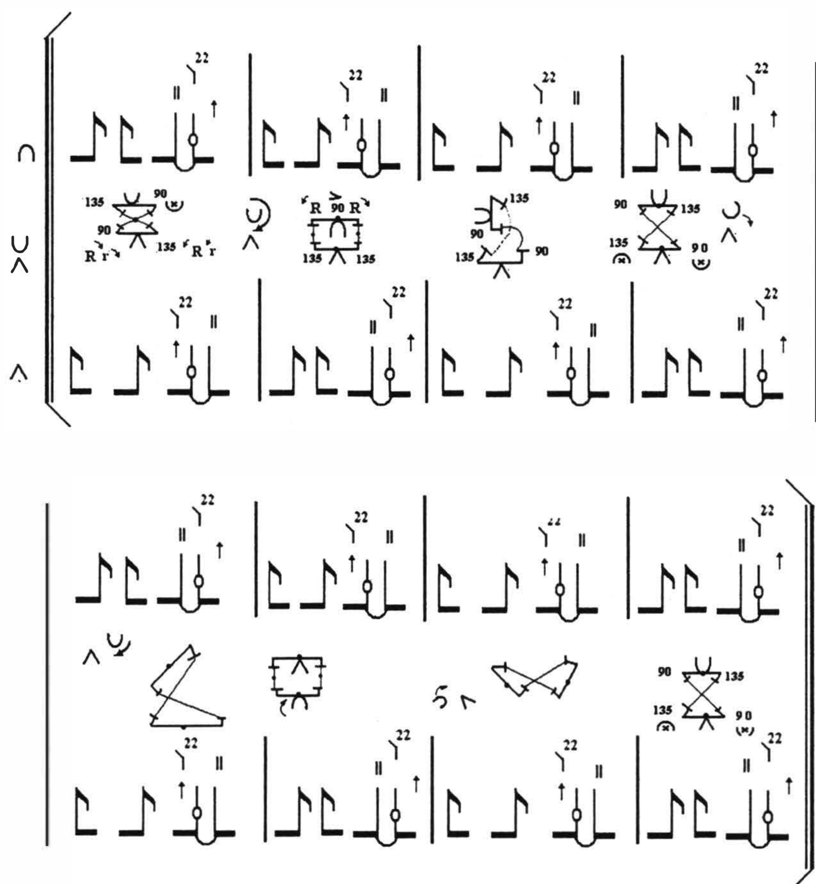
22 22 22 22 22 22 22 22 45 22 R 45 R −2 −2 R 22 R R 90 90 90 2− −2 22 R R 90 90 2− −2 4x

D. ȚIGĂNEASCĂ

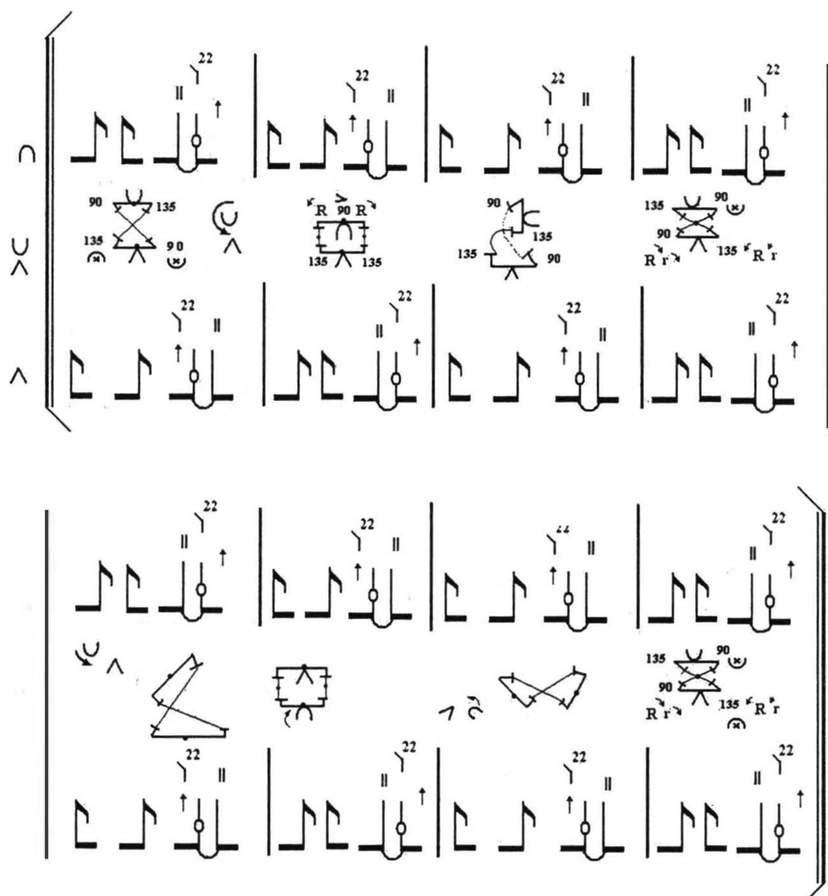
1. Pe loc şi învârtiri în perechi

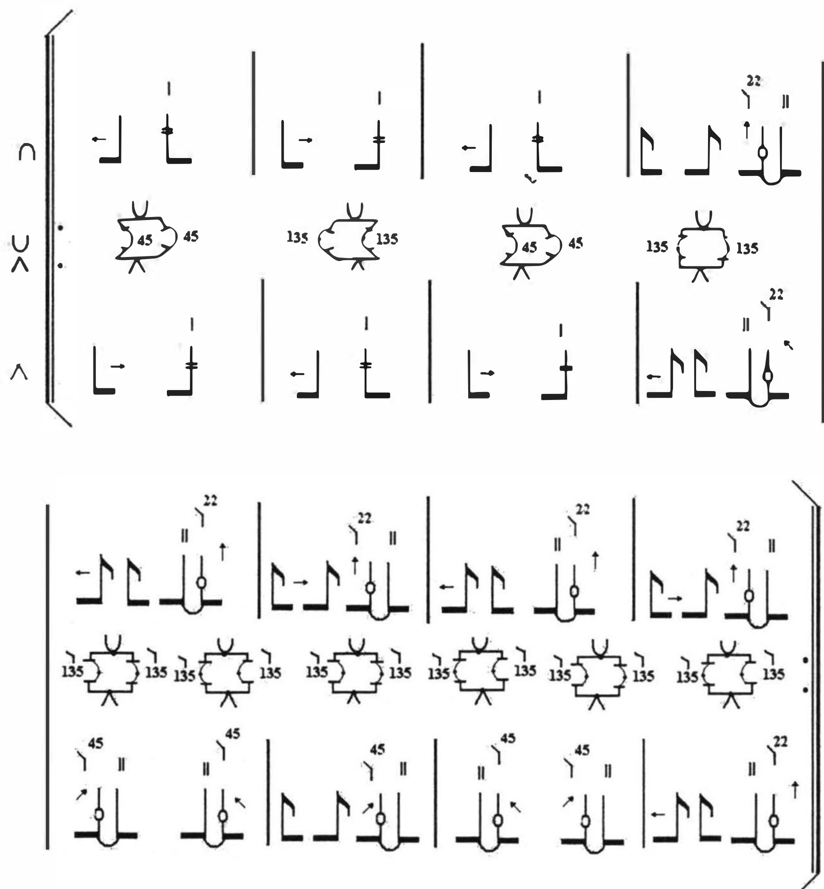
2. Roata după fecior cu braţele încrucişate

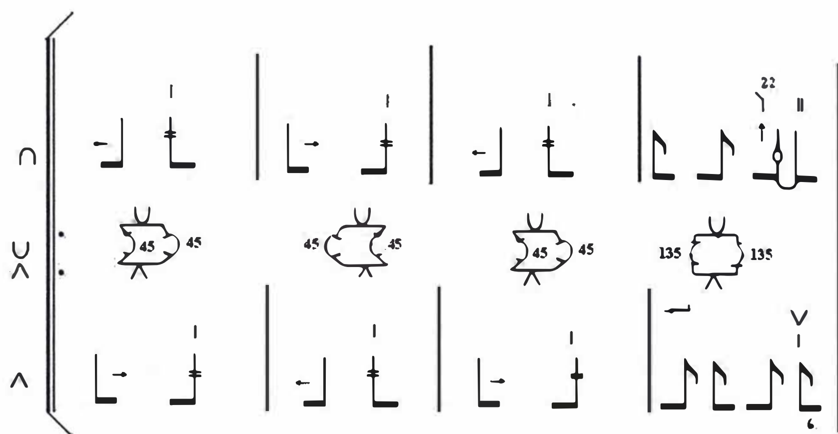
3. La stânga după fecior cu brațele încrucișate

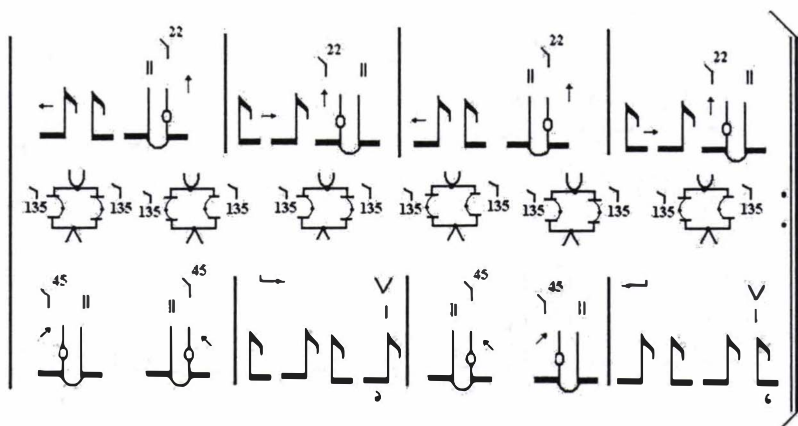

4. Pe loc cu paşi încrucişaţi

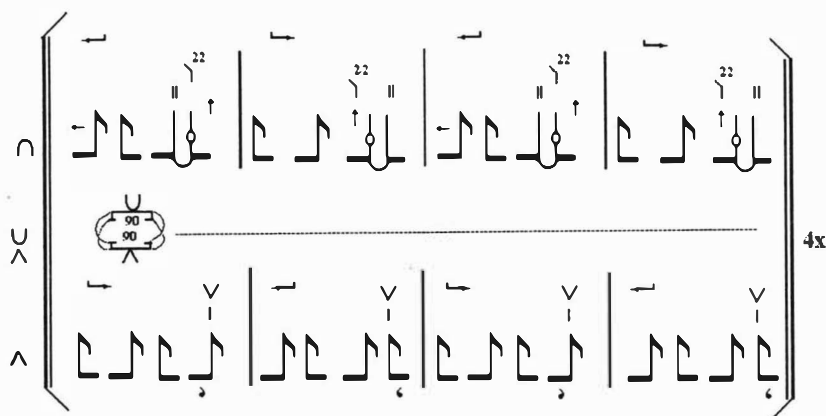

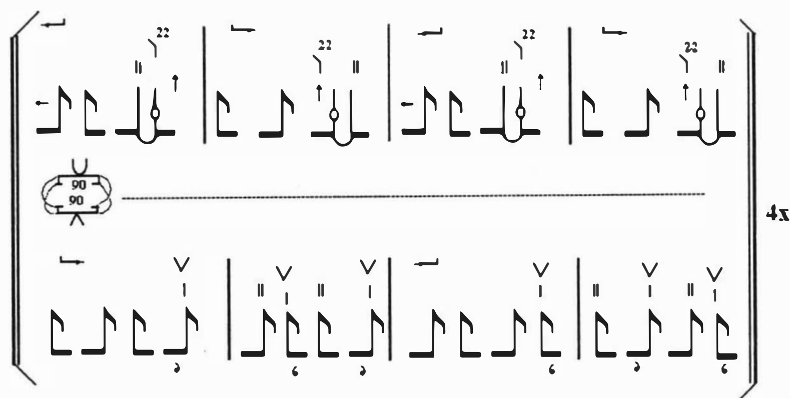
5. Pe loc paşi tropotiţi

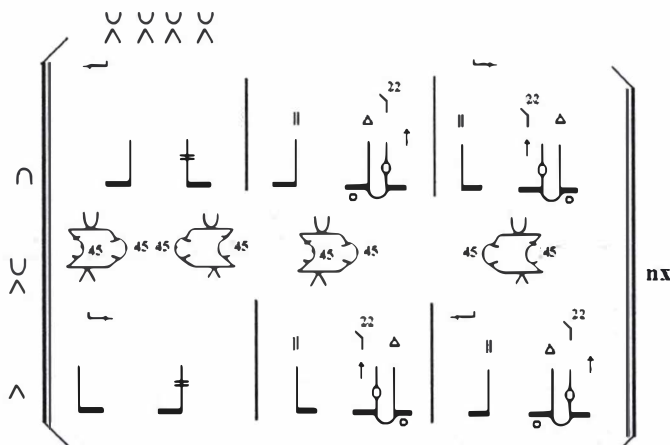
6. Pe loc cu paşi tropotiţi – variantă
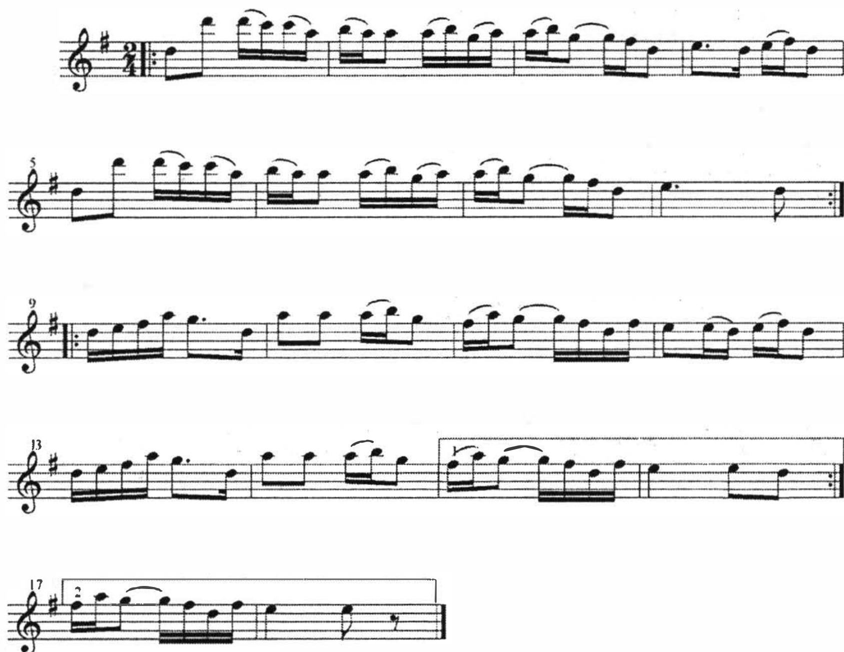

E. SÂRBA ÎN PERECHI

1. Sârba lungă
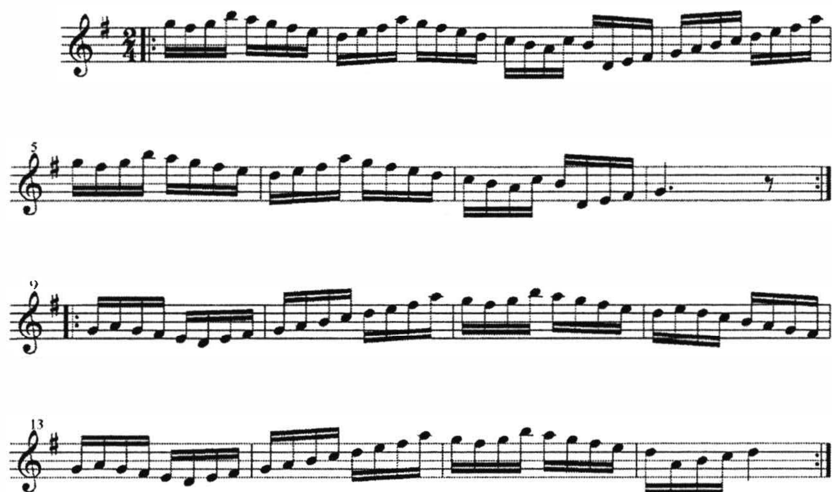

2. Sârba la dreapta şi la stânga
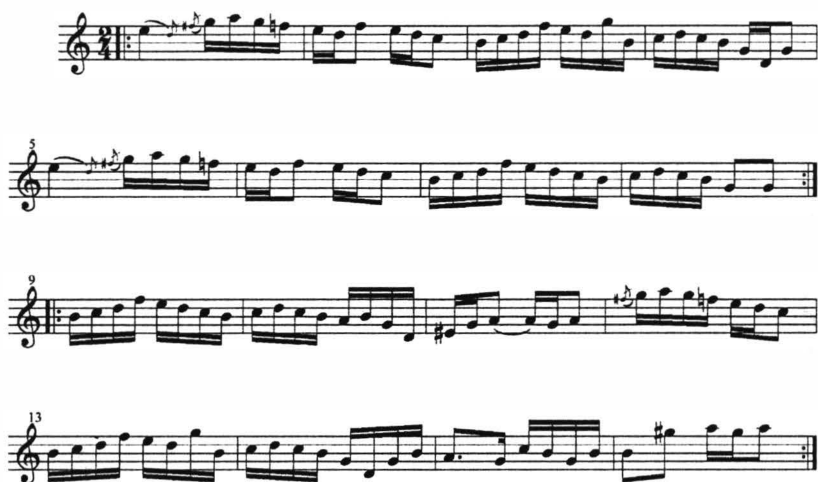
1. Ardeleana lu' nenea (Ardelean Emil)

2. Ardeleana lu' Briştea

3. Ardeleana lu' Roja

4. Ardeleana lu' Bughea

♩=126

5

9

13

17

21
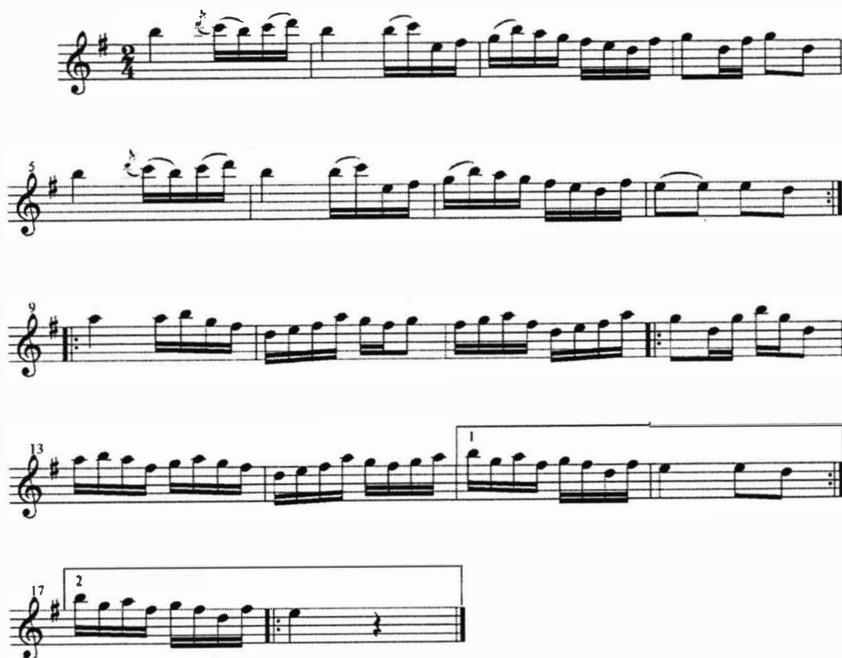
5. Ardeleana lu' Bărancuța

♩=108
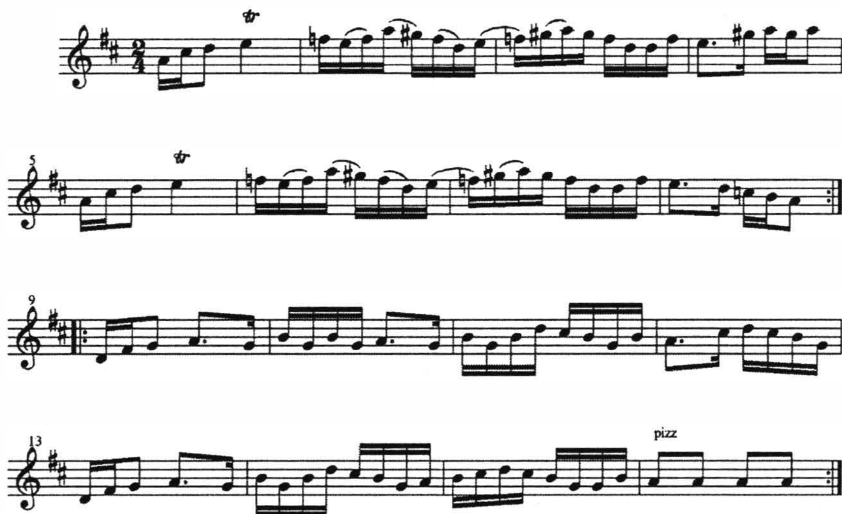
pizz

3
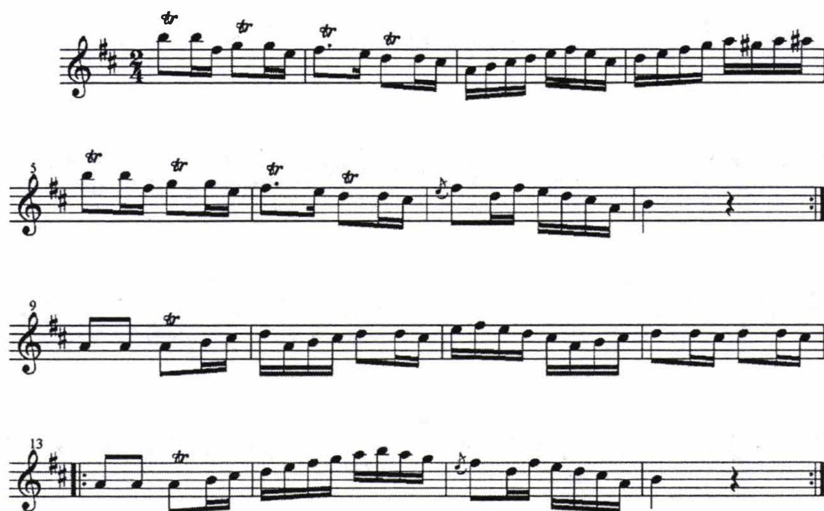
6. Ardeleana lu' Palcu

7. Ardeleana lu' Blidu

8. Ardeleana lu' Pătru lu' Brezaica

9. Ardeleana lu' Emil Ardelean (Nenea)
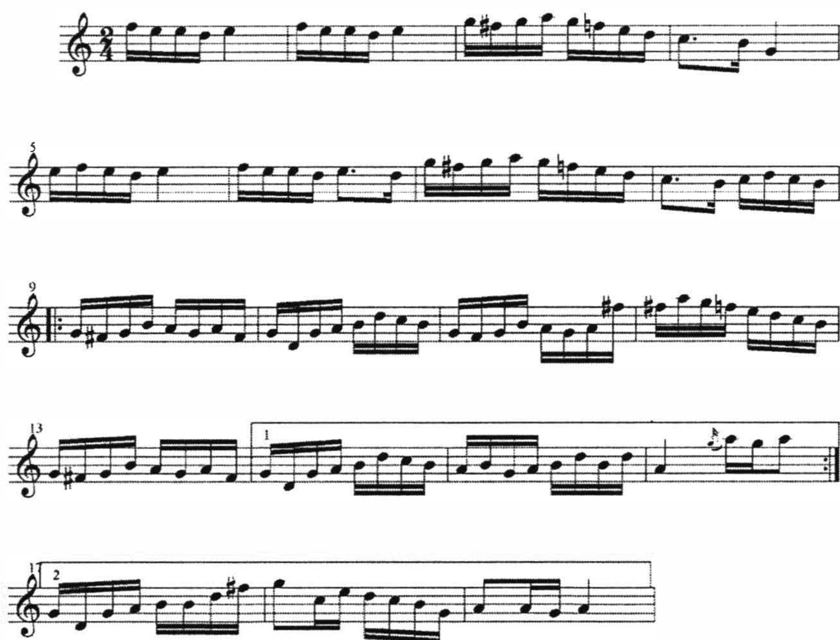
♩=126
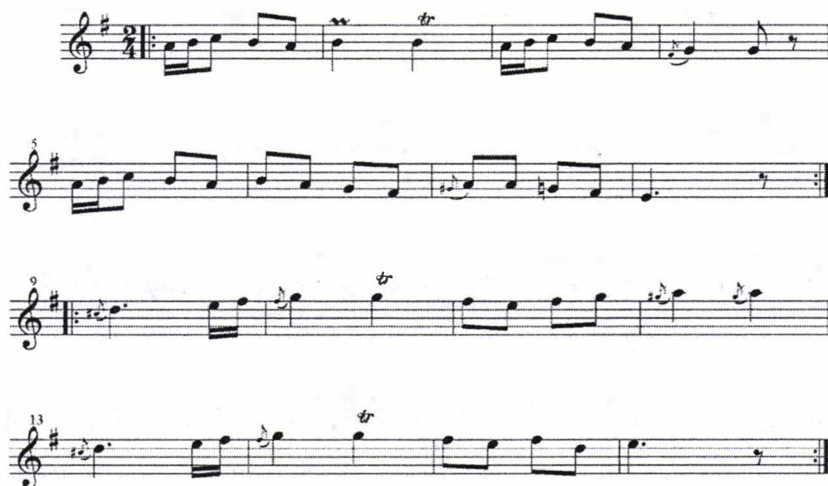

10. Ardeleana lu' Biriş

♩=126
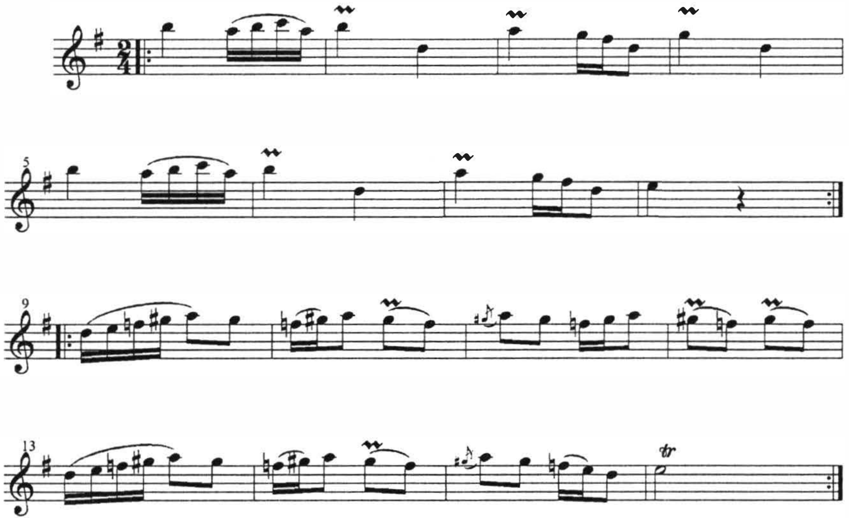
11. Ardeleana lu' Lițu

12. Mănâțălu

13. Mănâțălu

14. Sărita

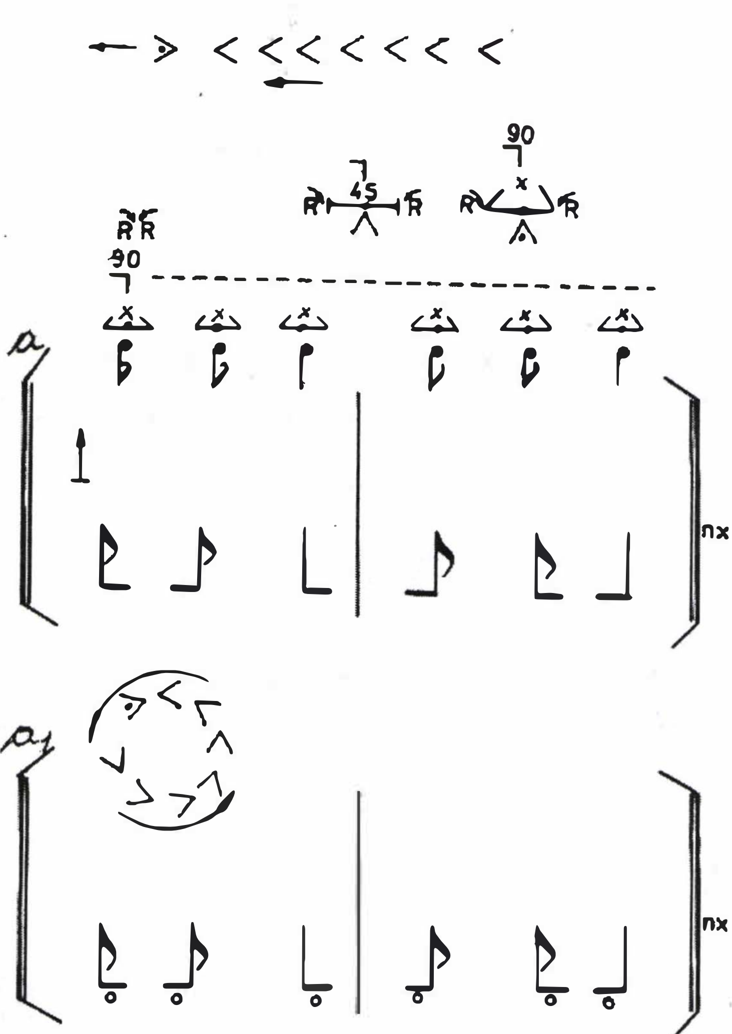
♩=140

5

9

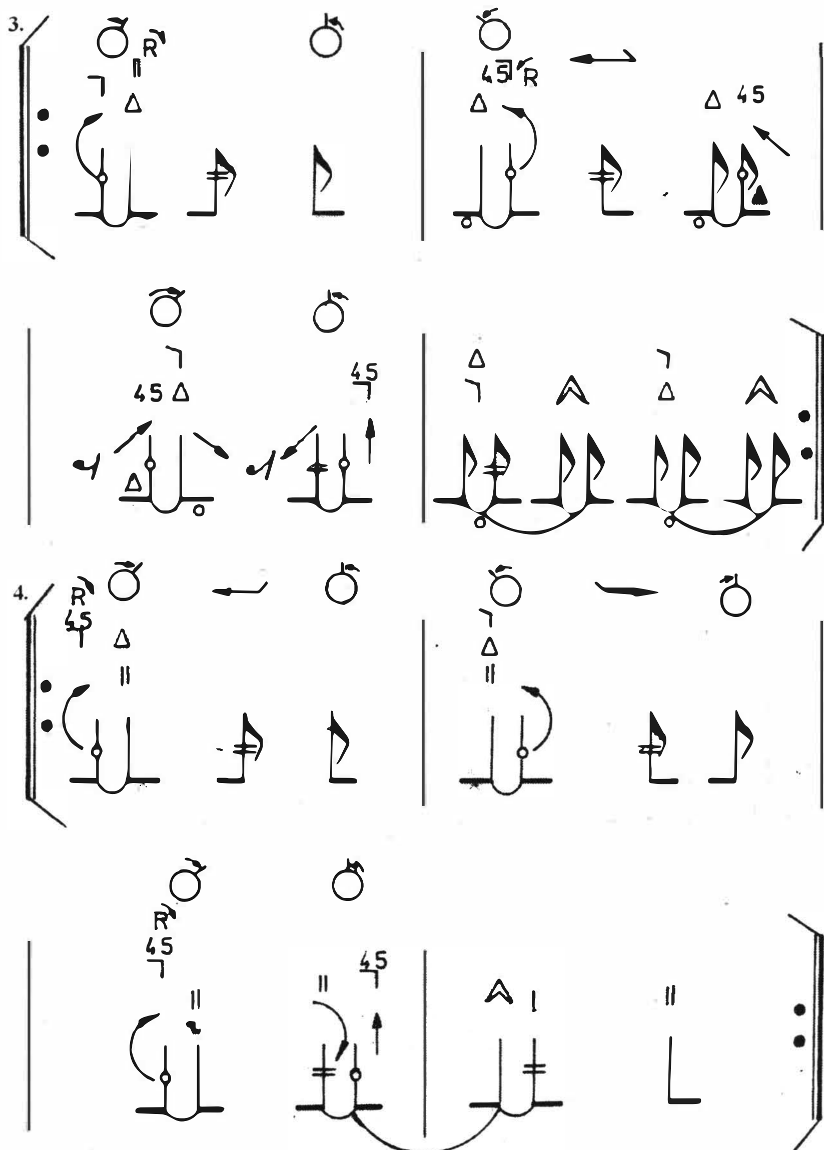
CĂLUŞERUL DIN ŞICULA

1. Dichita

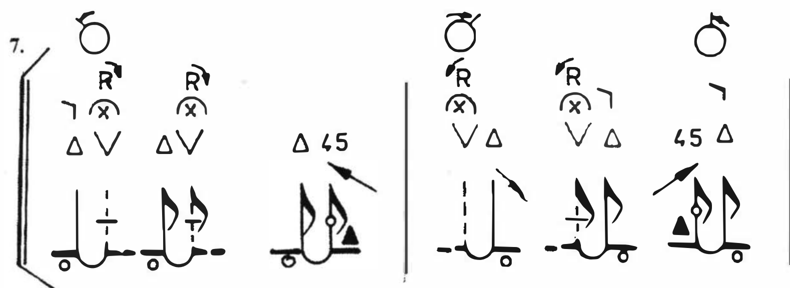
2. Căluşeriu

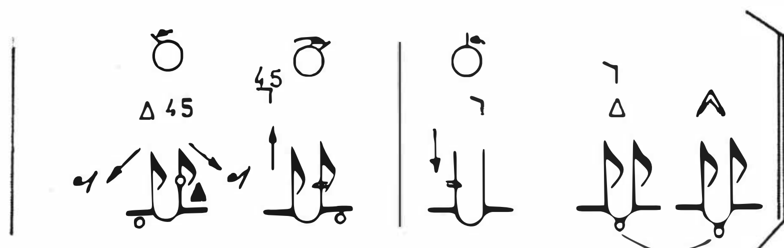
1.

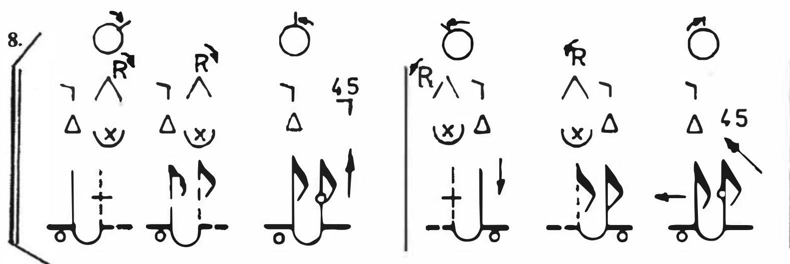

3.
R
45
R
45
45
45
4.
R
45
R
45
45

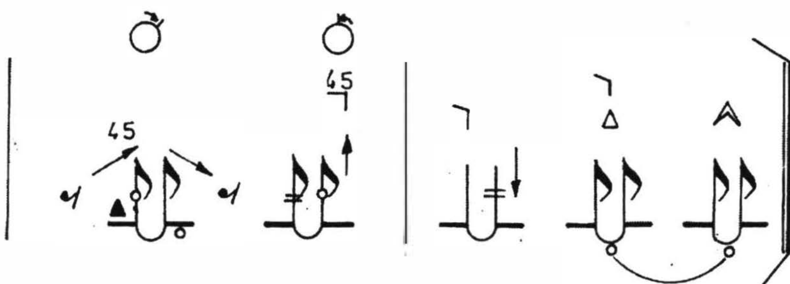
5

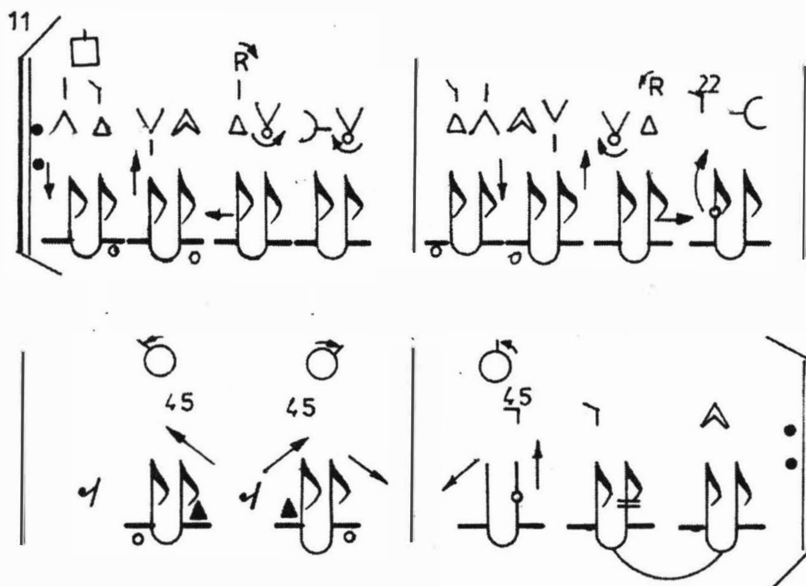
6

7.

8.

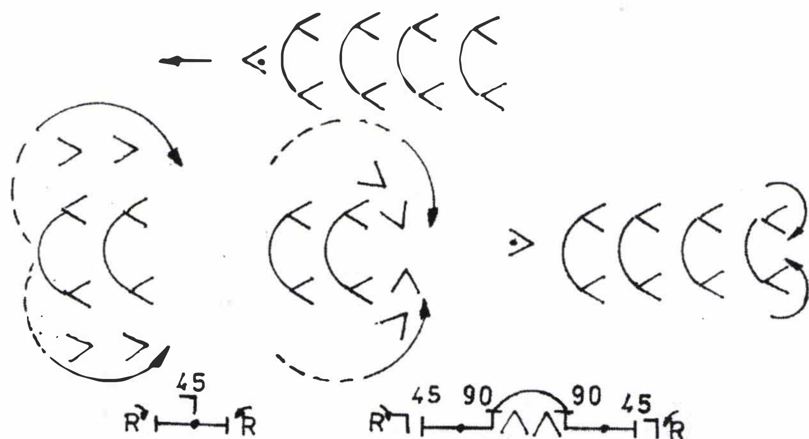
12
45
45
45

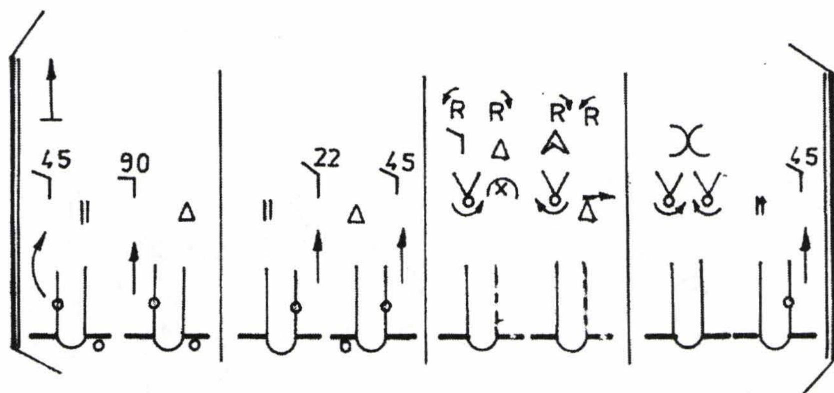
13

45 90 22 45 90 22

45 22 45

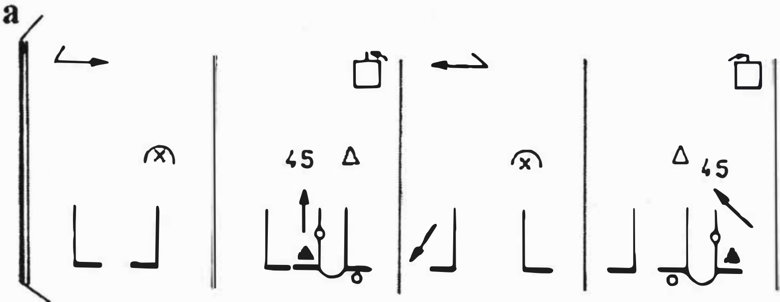
Bătuta

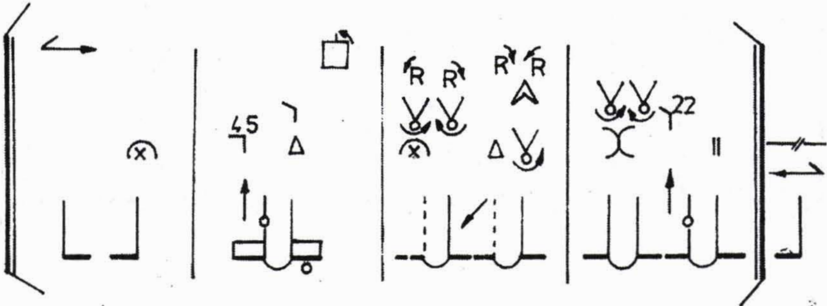

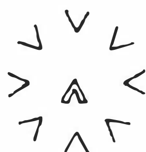

a

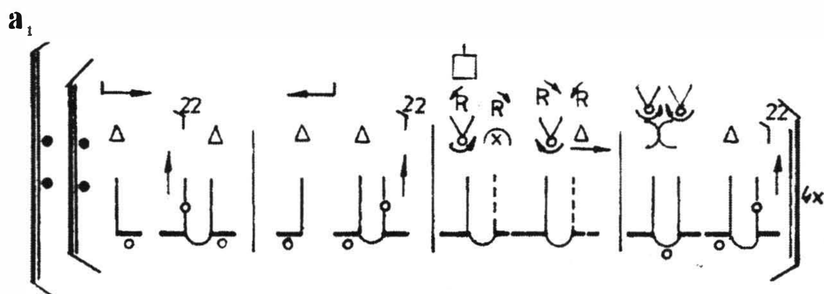

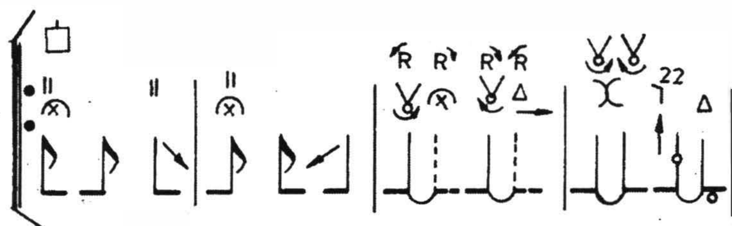

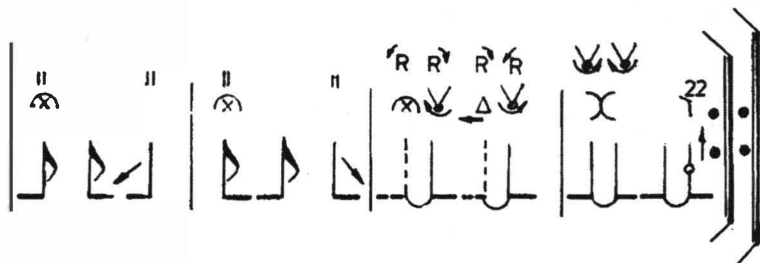

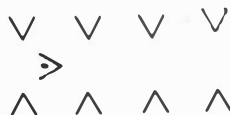
a$_1$

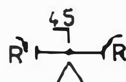

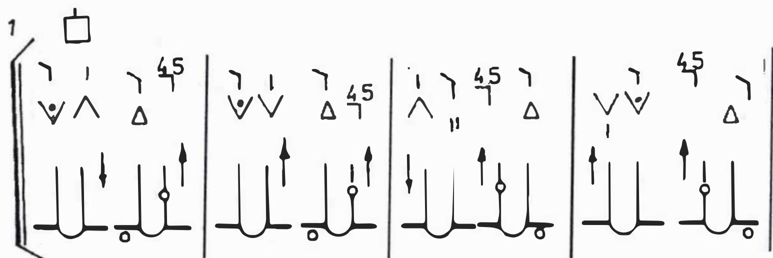

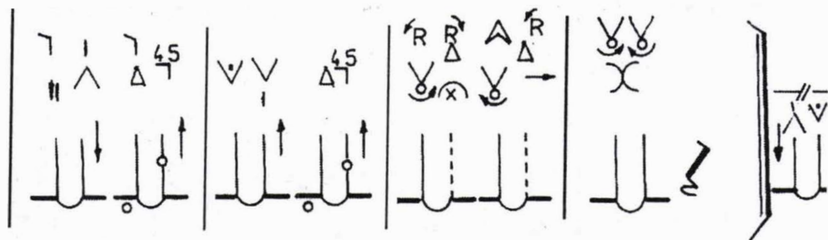

Toc - călcâi

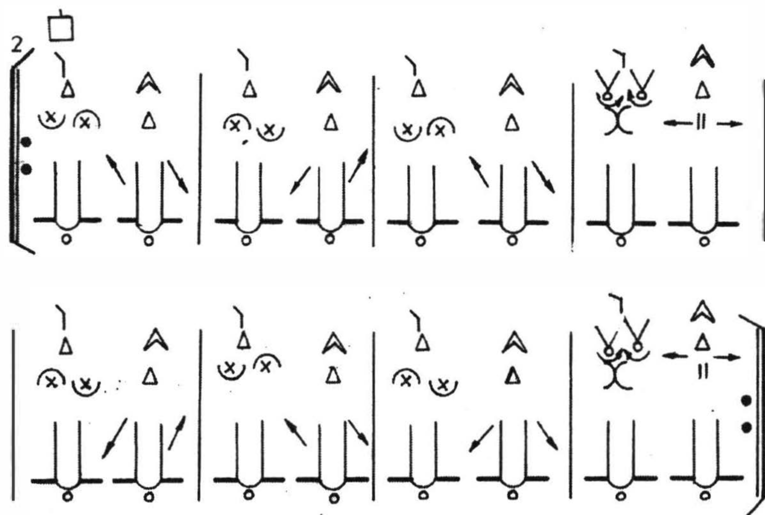

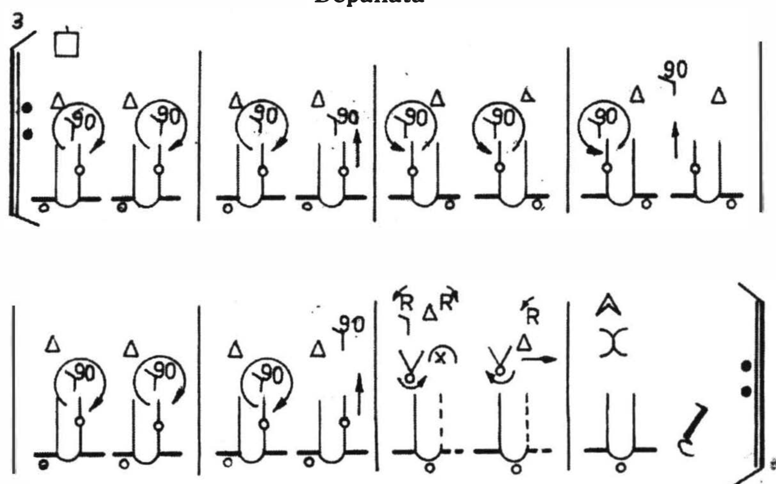

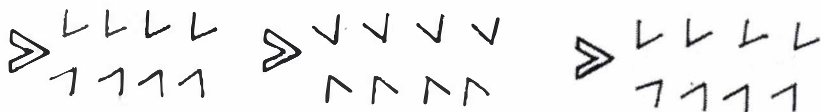
Foarfeca

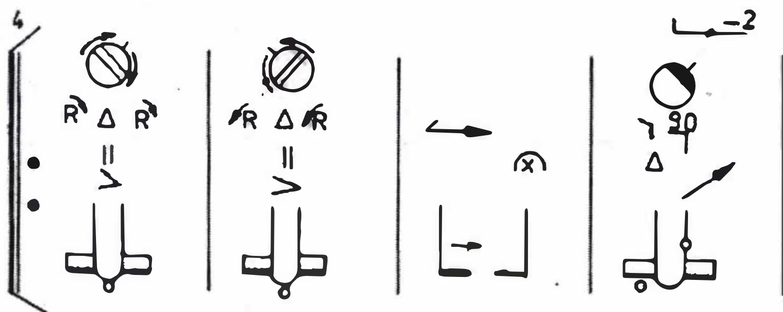

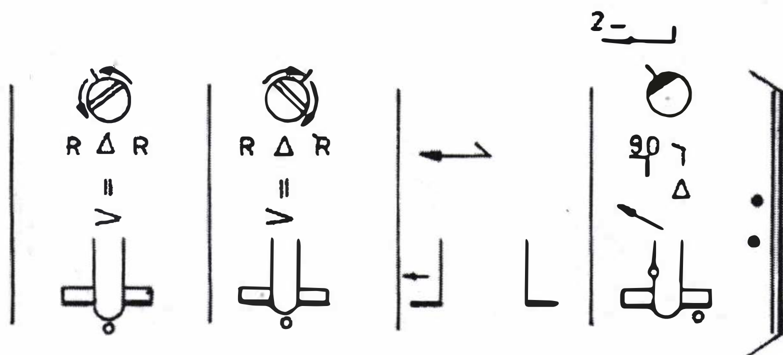
Depănata

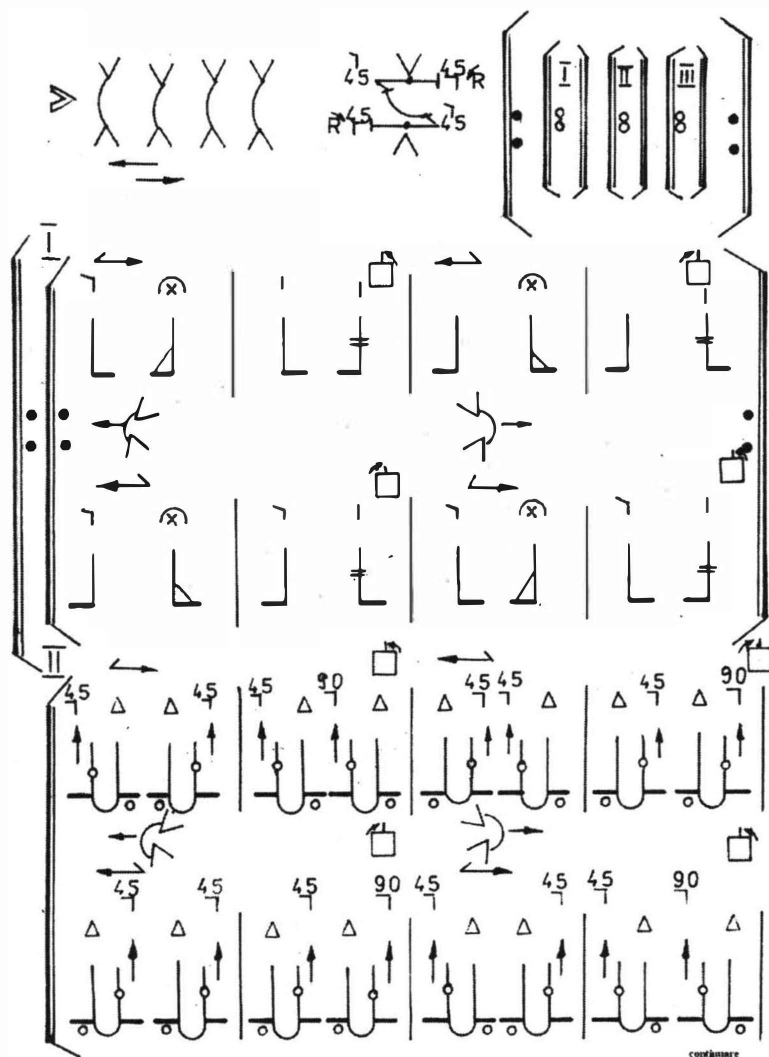
Salutu

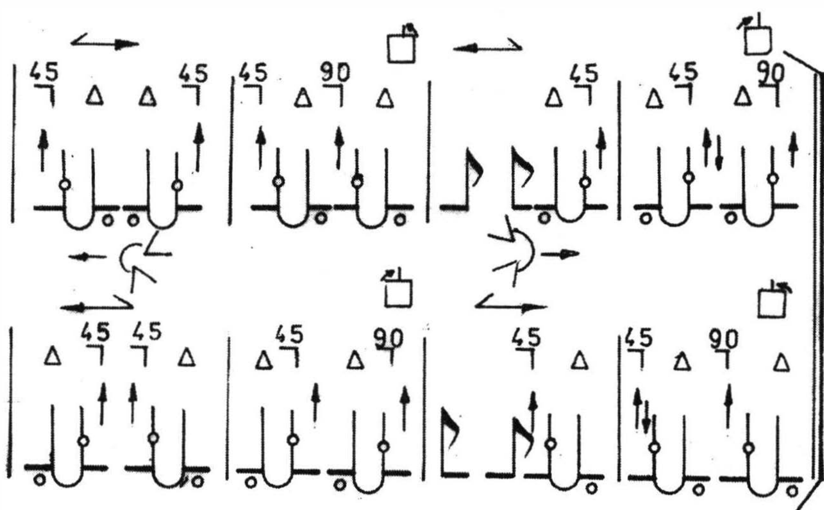

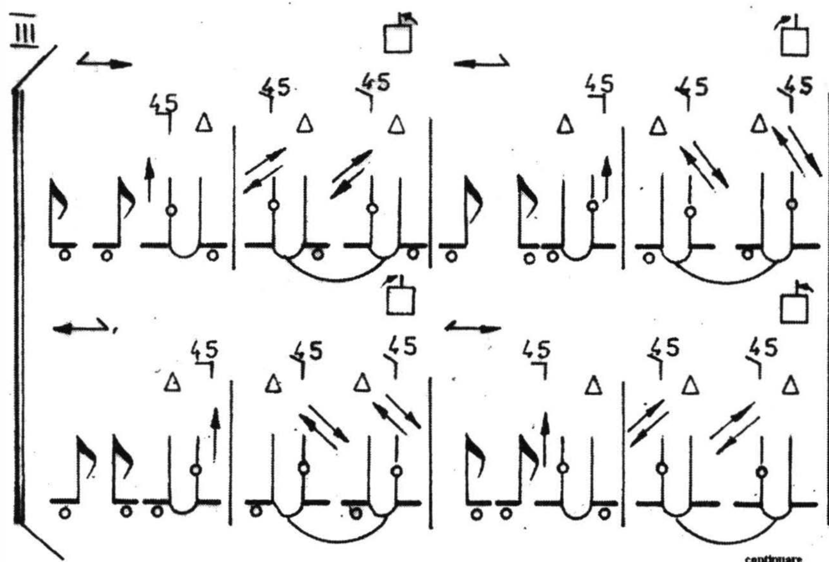

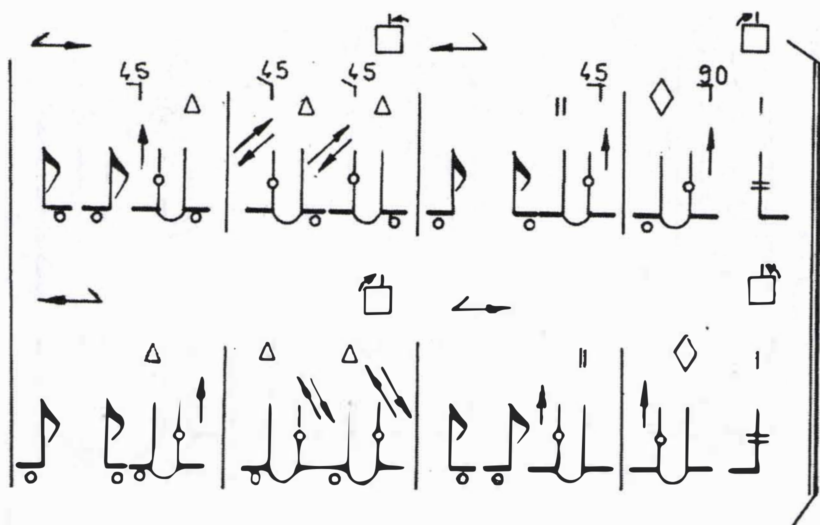
Ardeleana din Căluşer

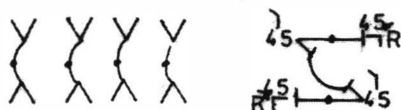

45 45 45 90 45 45 90
45 45 45 90 45 45 90

III
45 45 45 45 45 45
45 45 45 45 45 45

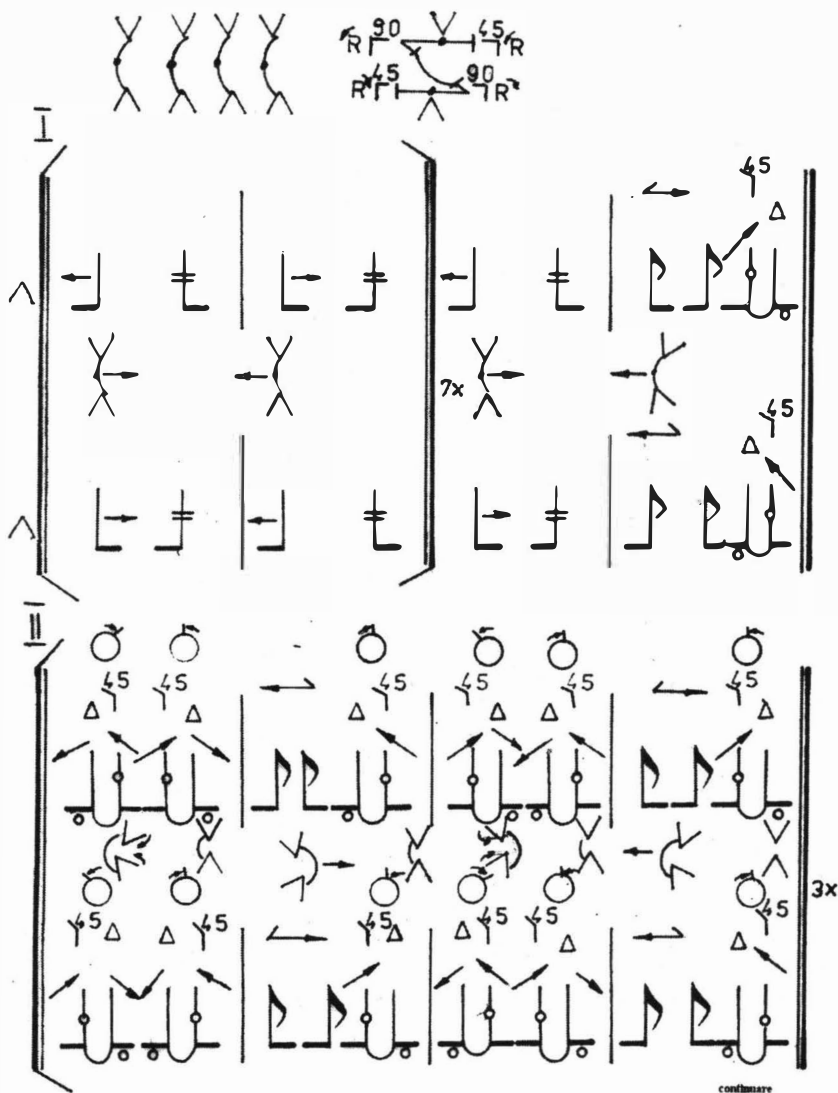
continuare

45
45
45
45
90

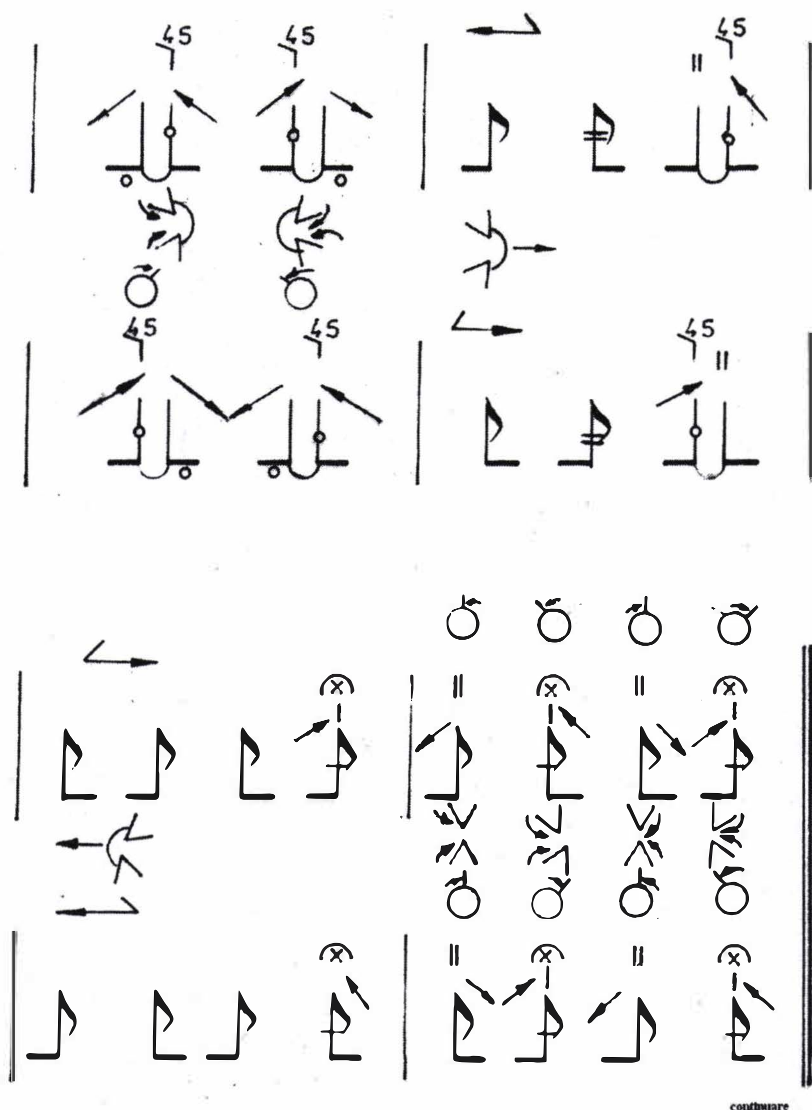
Mănânțălu

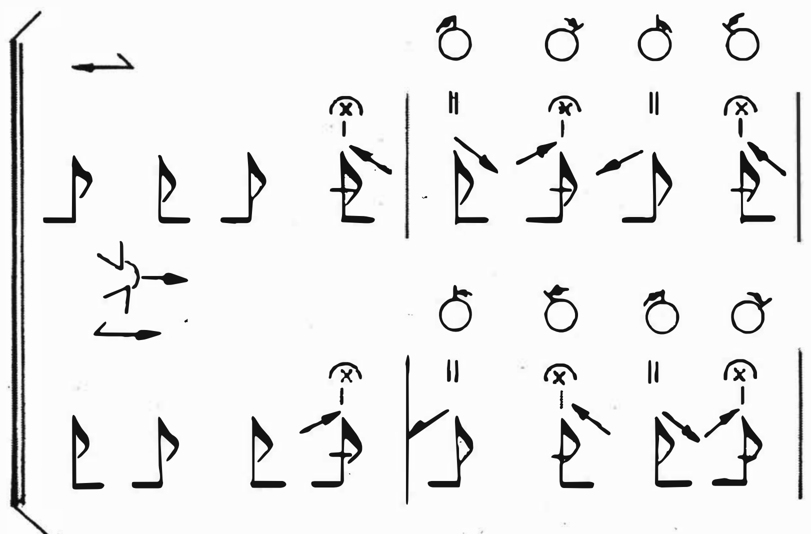
6. ȚIGĂNEASCA

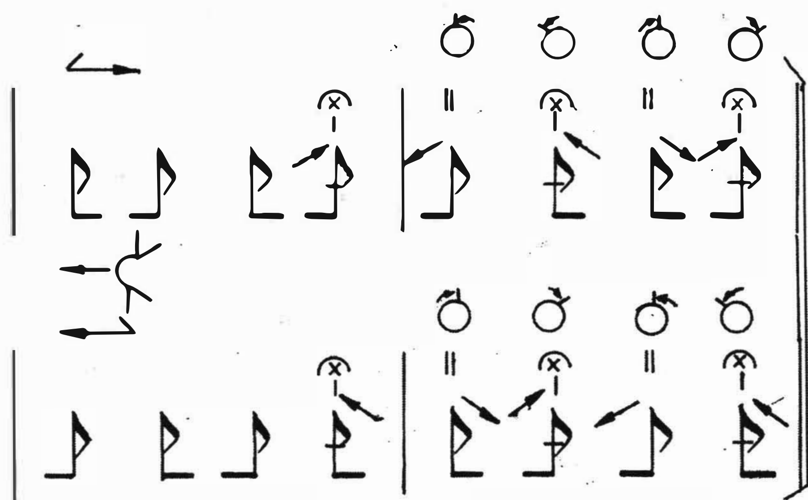

continuare

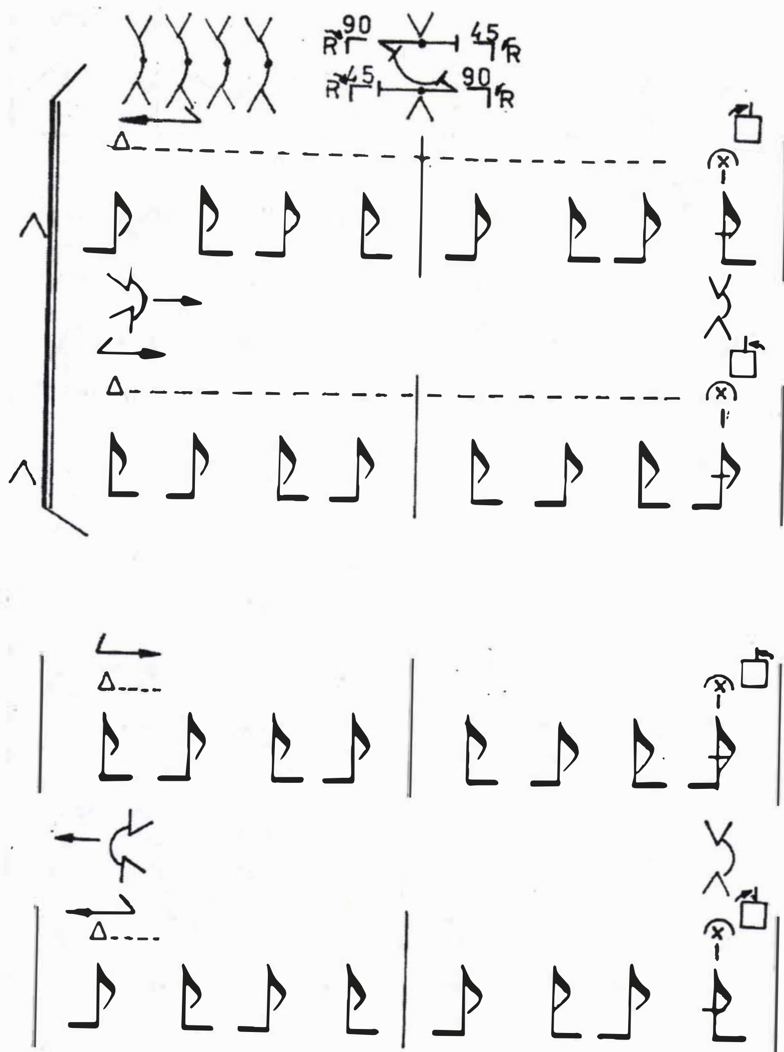

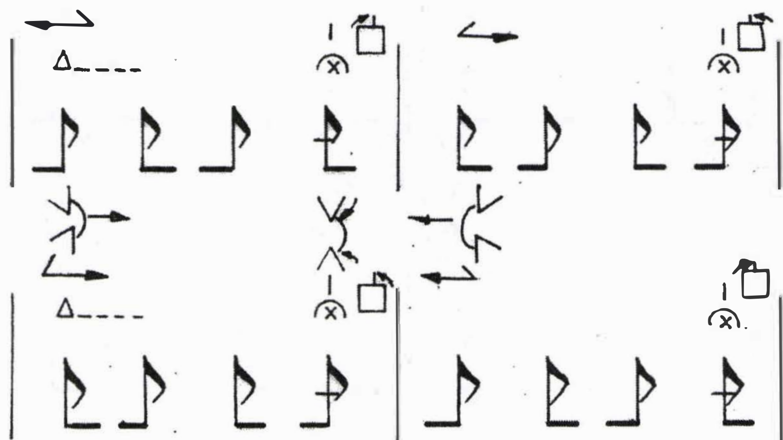
continuare

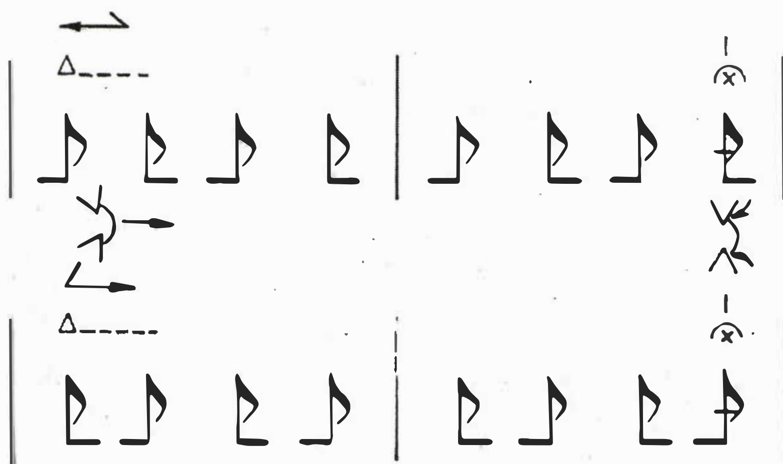

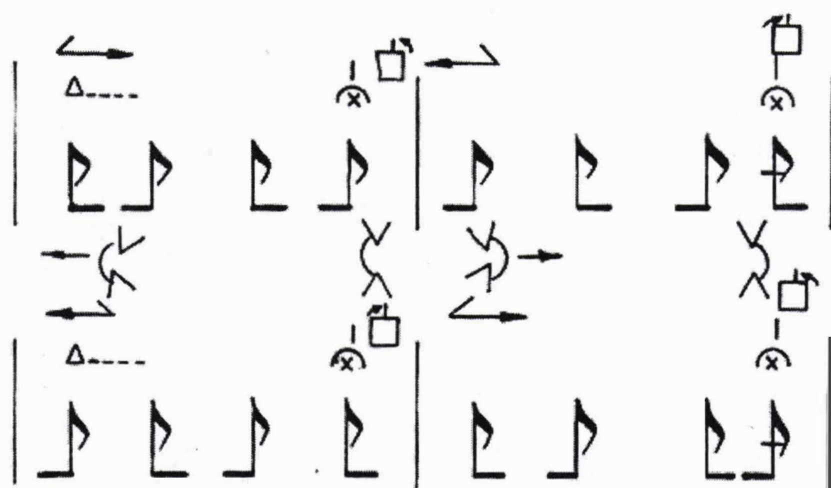

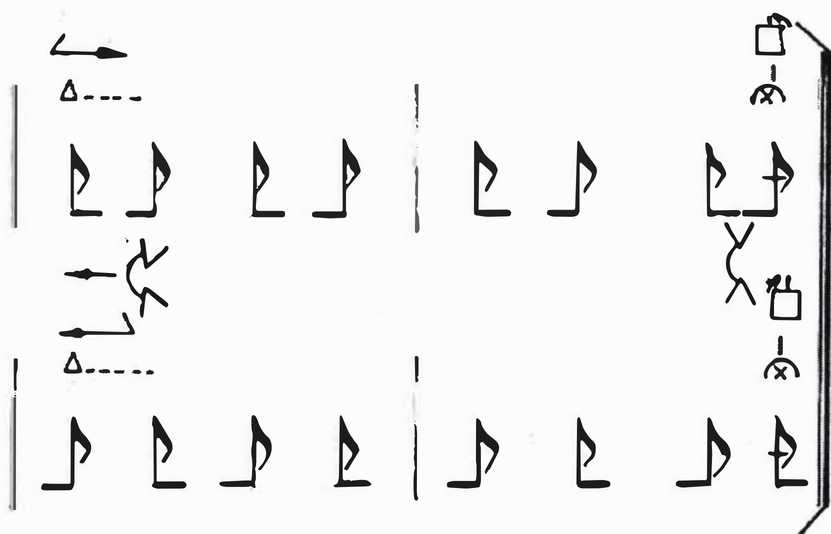
Măzărichea

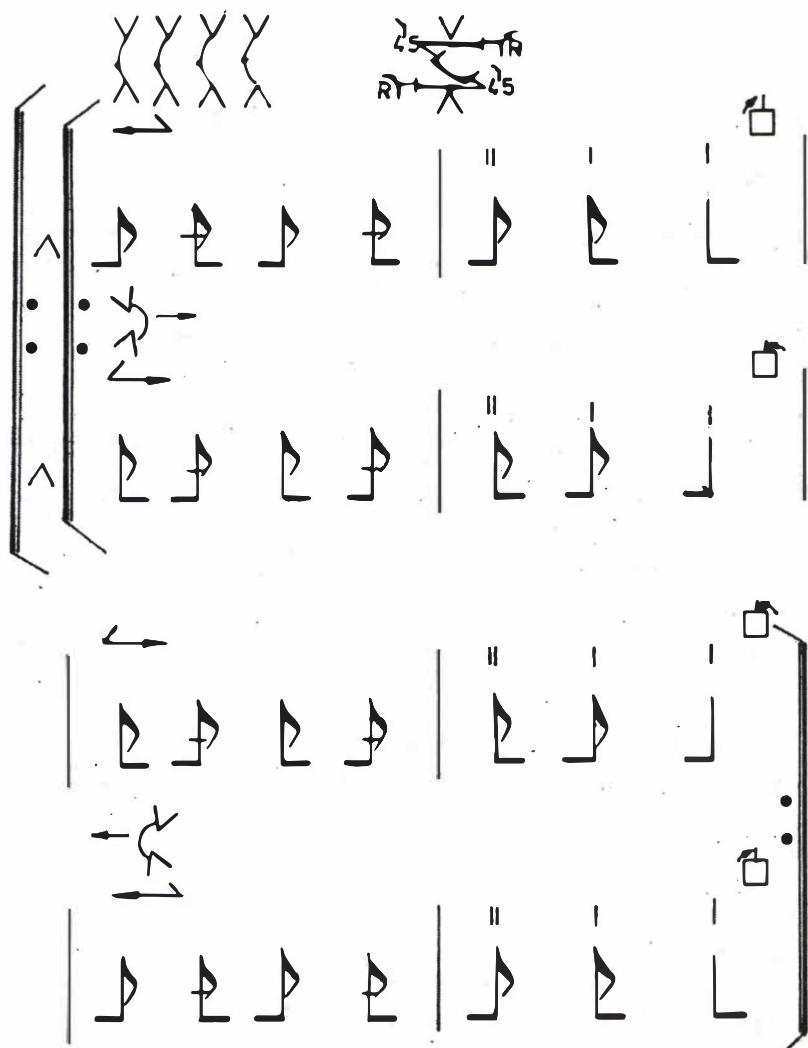

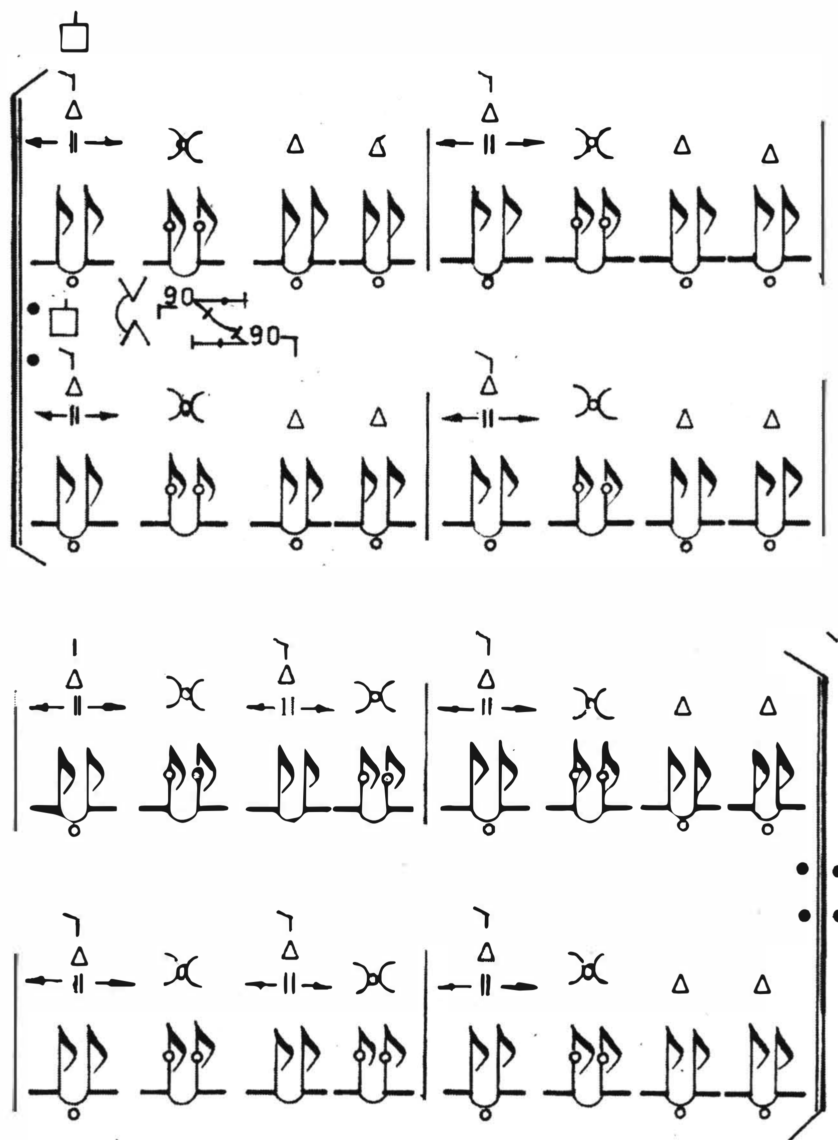

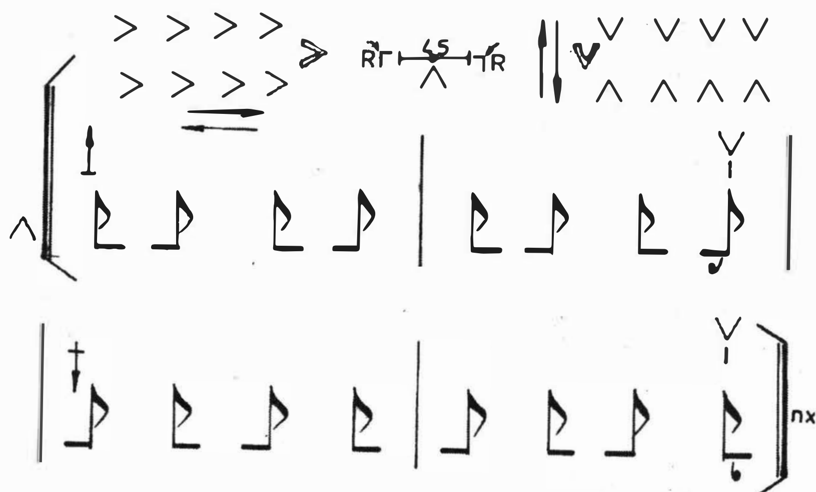

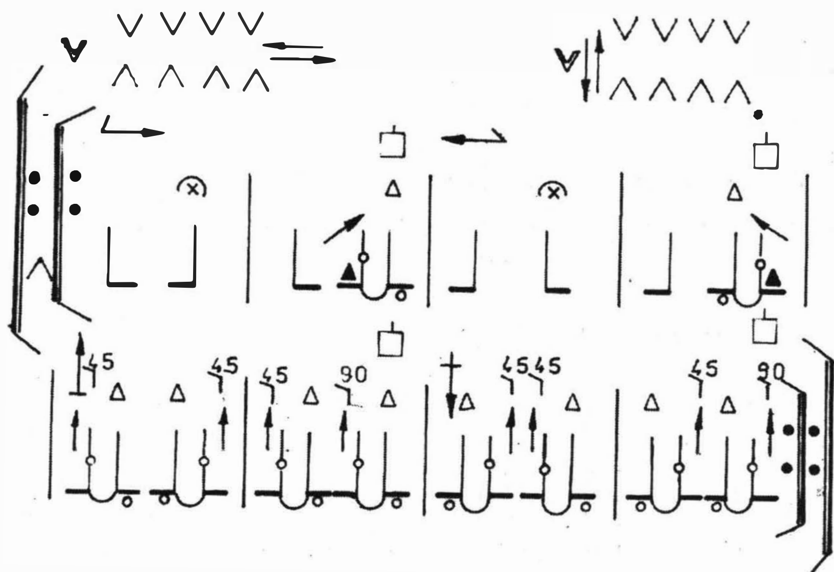

90
90

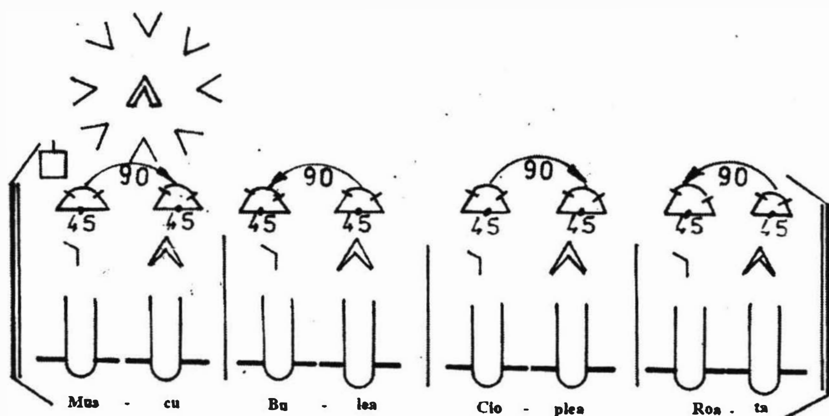
Aşchița

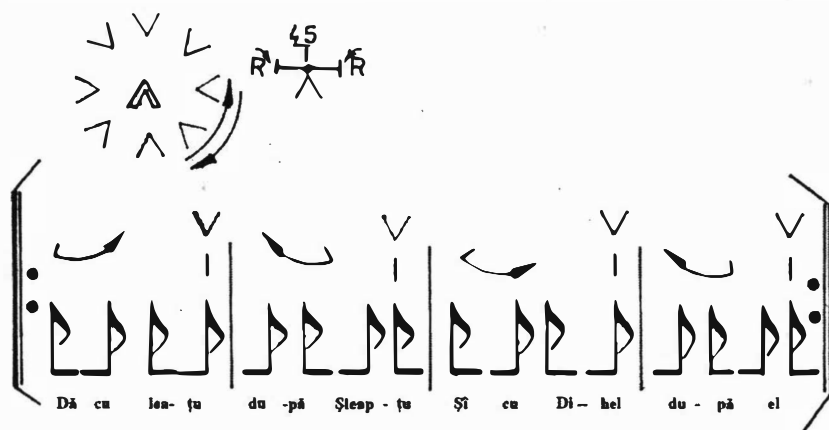

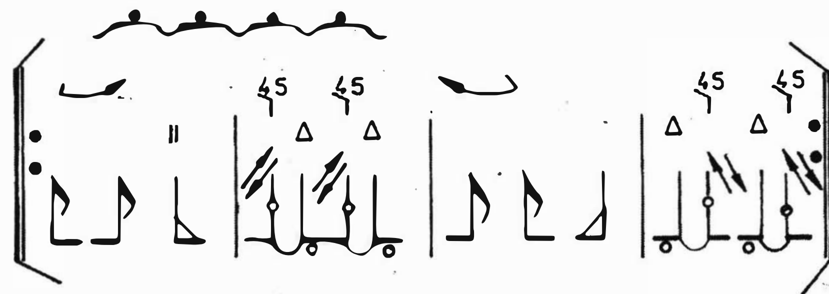
Arădana

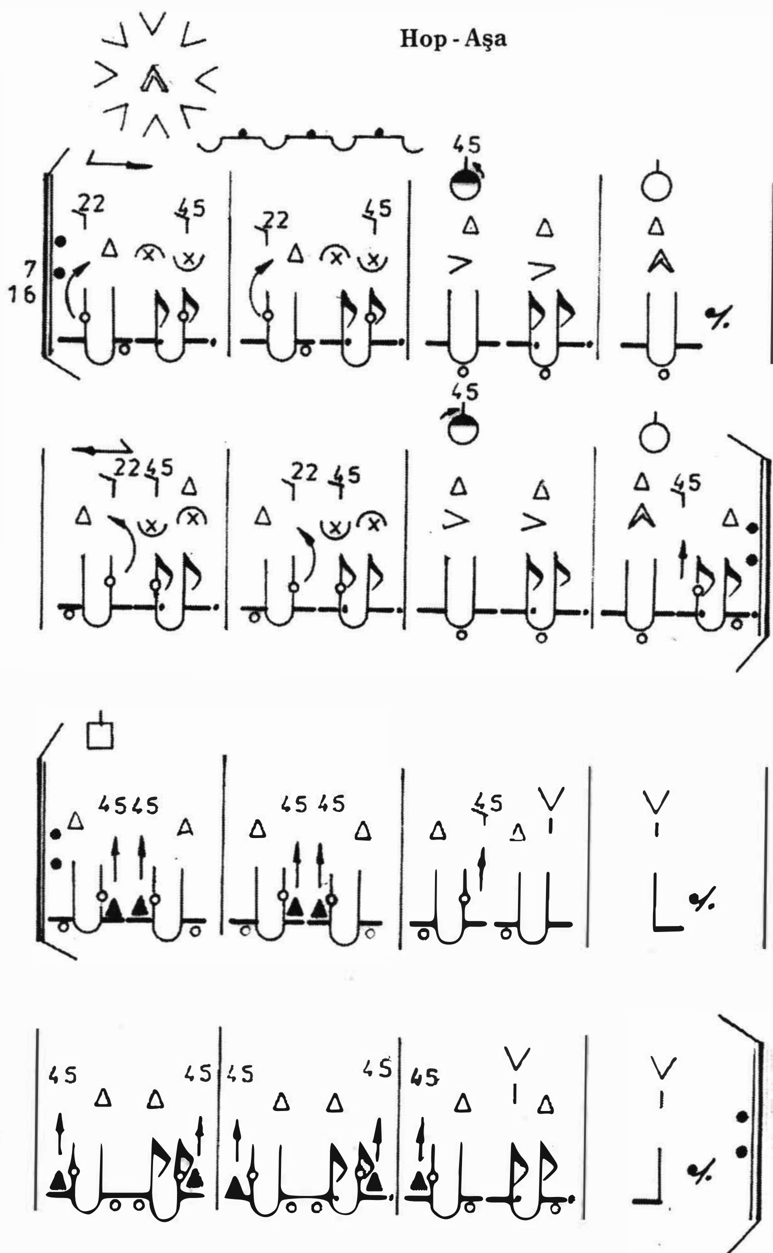
Muscu

Mus - cu Bu - lea Cio - plea Roa - ta

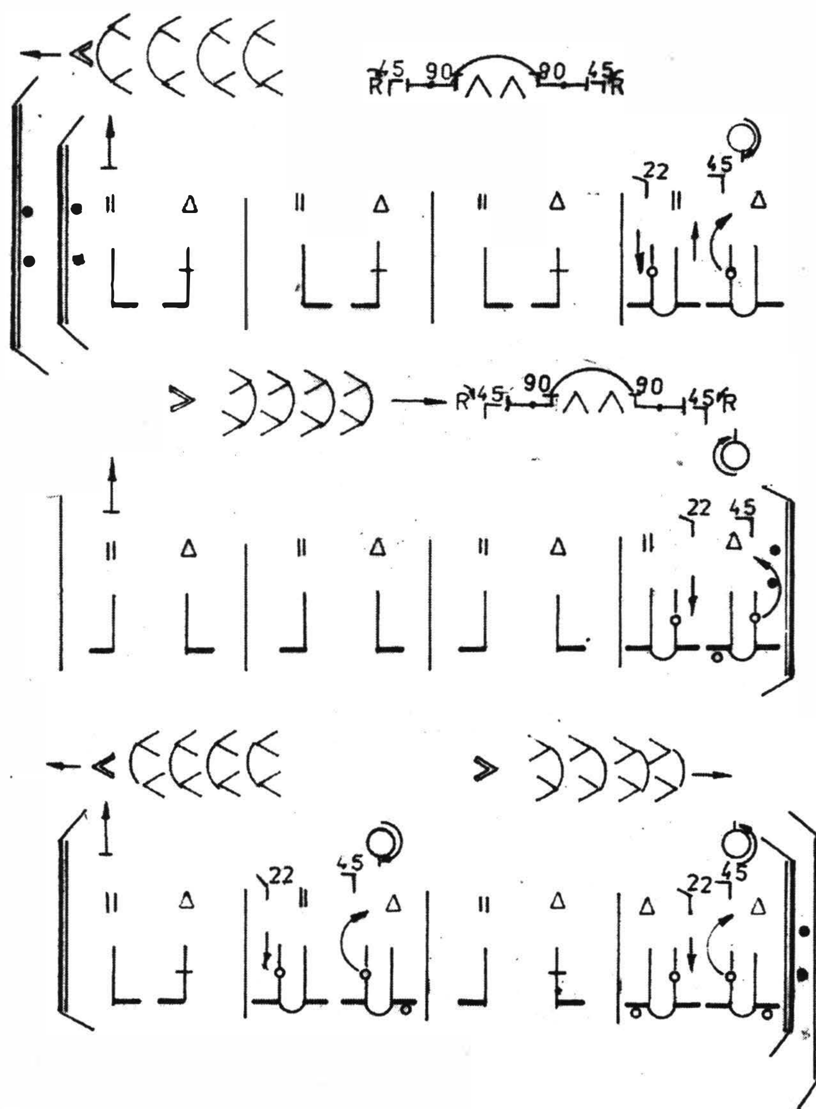

Dă cu lea- ţu du -pă Şleap - ţu Şi cu Di – hel du - pă el

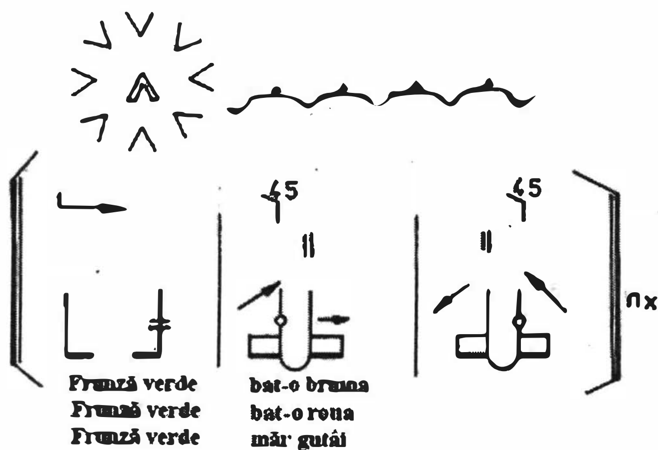

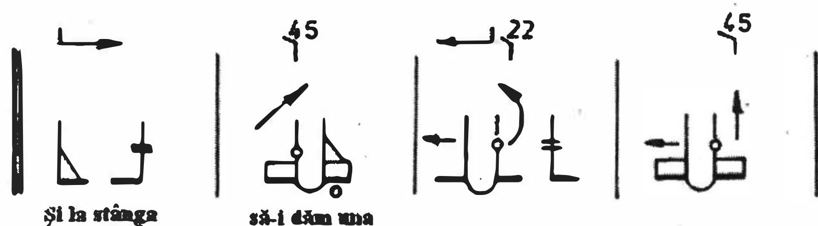
Hop - Aşa

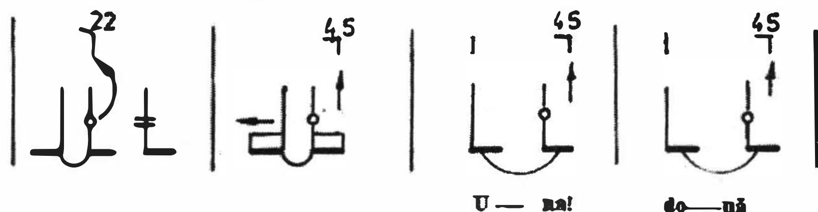
Ofițereasca

45
45
nx
Frunză verde
Frunză verde
Frunză verde
bat-o bruma
bat-o roua
măr gutâi

45
22
45
Și la stânga
să-i dăm una

45
U — na !
45
Și la stânga
să-i dăm două

22
45
45
45
U — na!
do — nă

Şi la stânga — să-i dăm tri

U - na — do - uă. — Tri, tri, — tri!

Ş-un genunche — ş-un călcâi — Daţi-i drumu — măi flăcăi
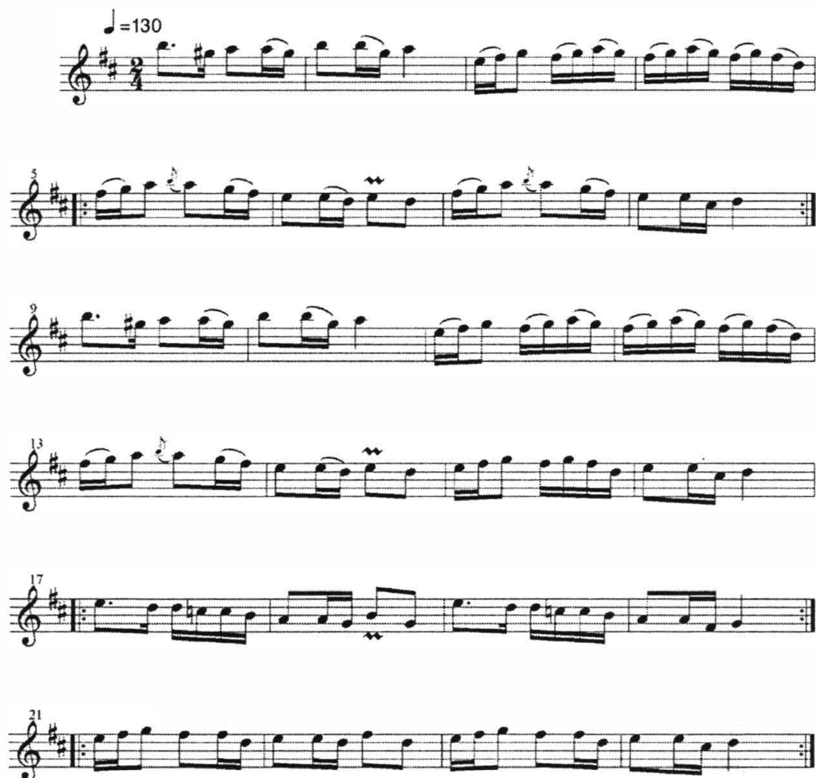
Care vreţi — care puteţi — Care nu mai — rămâneţi

Şi la fete — vă duceţi — Frunză verde — barabulă

Toţi cu dreapta — pe căciulă — Şi cu stânga — pe frizură

1. Dichița

Ardelean Emil, 56 de ani
Şicula, 15 octombrie 1979

2. Călușeriu

♩=76

1 2

3. Bătuta

♩=135

Ardeleana din Căluşer

♩=76

1

2

5

9

13

17

21
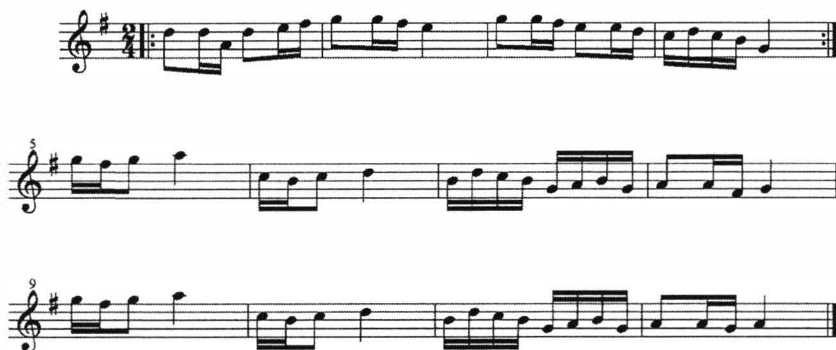
5. Mănânțălu

♩=136
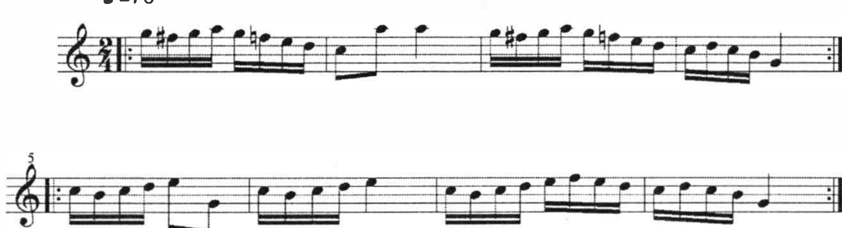
6. Țigăneasca

♩=130
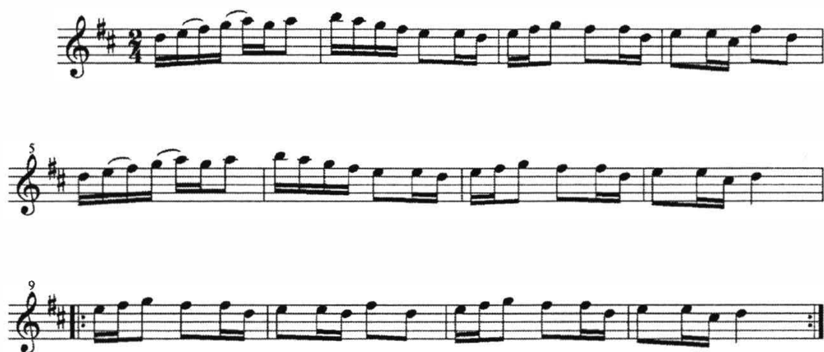
7. Măzărichea
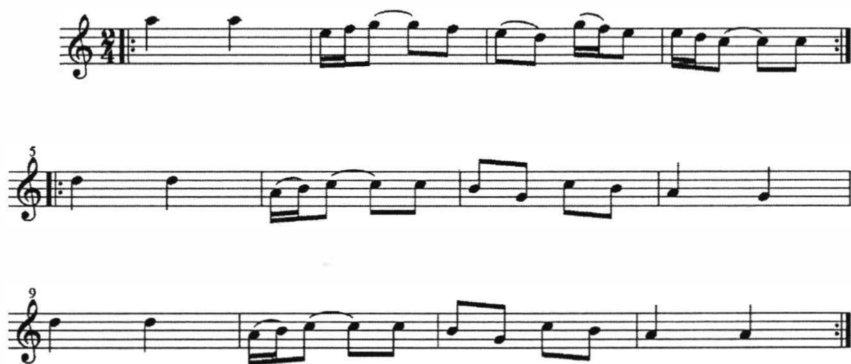

8. Alunelu

9. Aşchiţa

10. Arădana

11. Muscu

♩=130
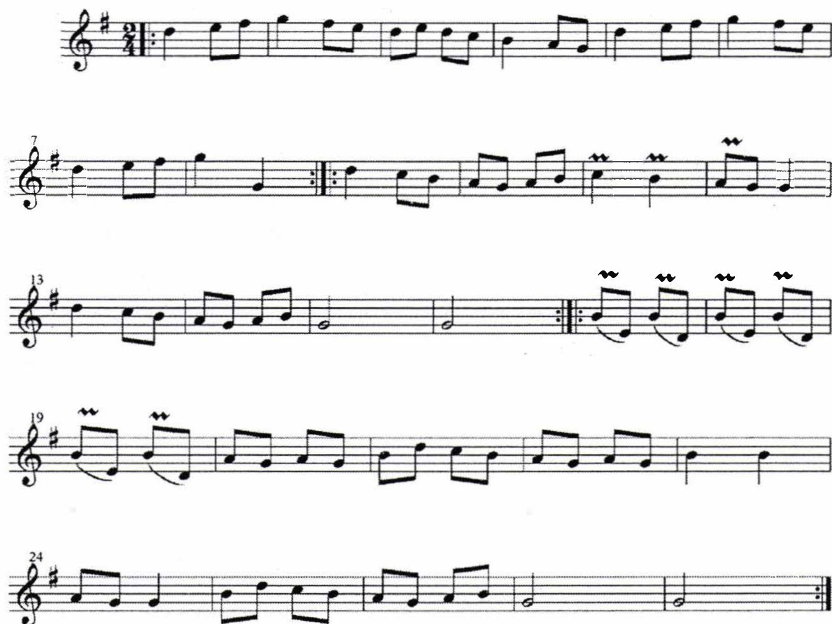
Mus - cu Bu - lea Cio - plea Roa - ta

Dă cu lea - țu du - pă Șleap - țu Și cu Di - hel du - pă el

12. Hop-așa

♪. ♪ ♪= 176

13. Sârba

Grup de fete din Şicula

Sărita

Ardelean Emil cu băiatul Pavel

Petru Caba - 1990

Adeleana în roată - Şicula

Şiculanii la joc

Pe sub mână

Roata după fecior

Şiculanii împreună cu prof. Traian Ciocan

Călușerii din Șicula - 1946

Călușerii din Șicula - 2007

Şicula - port popular

CAPITOLUL VI
Macea

Datele culegerilor

27 aprilie 1980, 5 februarie 1989, 20 octombrie 1991, 17-30 martie 2000, 5 aprilie 2000, 27 aprilie 2000.

Numele jucătorilor din Macea

Tolan Traian, 58 de ani, nr 506, (5 februarie 1989); Crişan Iacob, 60 de ani, nr. 694; Ranta Ioan, 78 de ani; Brădean Traian (20 octombrie 1991), Covaci Augustin, 70 de ani (17 martie 2000); Anghelina Simion, 58 de ani; Banciu Petru 61 ani (27 aprilie 2000); Lucaci Constantin 63 de ani; Brădean Ioan, 50 de ani; Maxa Ana, 73 de ani; Stoian Lenuța, 32 de ani (29 martie 2000); Covaci Augustin, 41 de ani (27 aprilie 2000)

Muzicanți

Ciotea Ioan, 62 de ani (27 aprilie 1980) – vioară; Covaci Augustin, 70 ani (17 martie 2000) – vioară; Achim Ioan; Chişeoan Ioan (30 martie 2000) – saxafon; Lucaci Constantin – taragot; Karacsoni Cristian, 23 ani; Orădan Teodor, 51 ani; Redeş Gheorghe, 24 ani.

Taraful din Macea

Chişeoan Ioan, Brădean Ioan, Lucaci Constantin, Covaci Augustin, Covaci Augustin jr.

Informații despre datini şi obiceiuri tradiționale

Prof. Crețu Gheorghe, 60 ani, 17 martie 2000; Maxa Gheorghe, 71 ani; 5 aprilie 2000; Covaci Augustin, 70 ani; 17 martie 2000; Anghelina Simion, 58 ani; 17 martie 2000; Curtuțiu Mihai, 51 ani, 17 martie 2000; Banciu Petru, 61 ani, 27 aprilie 2000.

Repretoriul de jocuri

De-a lungu, Mănânțaua, De-antorsu, Jocu' de două ori, Jocu' de tri ori, Închinata, Şoimoşana, Ciocănița,Terpeteaua, Bogăreasca, Şchioapa, Alunelu, Sârba, Căluşeriu.

Comuna Macea este situată în Câmpia Crişurilor, la distanță egală de râurile Mureş şi Crişul Alb, la doar 25 km de municipiul Arad. Se învecinează la nord cu satul Sânmartin, la sud cu oraşul Curtici, la vest cu satul Dorobanți, iar la nord-vest cu Ungaria.

Localitatea este atestată documentar pentru prima dată în anul 1380.

A făcut parte din teritoriul vestic al fostului Comitat al Zărandului şi, mai târziu, în perioada ocupației otomane, din sangeacul Zărand.

Potrivit recensământului din 2002, comuna are o populație de 6.169 locuitori. Dintre aceştia 85,6% sunt români, 8,3% romi, 3,3% maghiari, 2,2% germani şi 0,6% alții.

Atracția principală pentru cei care vizitează aceste locuri este castelul şi parcul dendrologic.

Dintre obiectivele turistice ale comunei cele mai importante sunt: „*Arboretul* de la Macea*" în suprafață de 20,5 ha.,* Castelul Macea – *monument de arhitectură cu valoare de patrimoniu național,* datat din secolul al XIX-lea, *ştrandul, grădina botanică* şi nu în ultimul rând *salonul expozițional de caricatură*.

Prima parte, până la turnul cel mare, decorată pe frontispiciu cu stema familiei muntenegrene Cernovici, sculptată în piatră a fost ridicată in jurul anului 1820 de către Pavel Cernovici. Aripa dreaptă, dincolo de turn, s-a ridicat intre 1862 si 1886 când i s-au adăugat si clădirile anexe – de către noul proprietar al domeniului – contele maghiar Karolyi.

Parcul dendrologic în incinta căruia se găseşte castelul este unic prin raritatea speciilor de arbori şi arbuşti existente aici. Singurele dovezi care pot atesta vechimea parcului sunt exemplarele monumentale de arbori a căror vârstă este de circa 250 de ani. Dintre aceştia amintim două exemplare din *Ginko biloba*, originar din estul Chinei, opt exemplare diferite din *Taxus baccata*, patru exemplare din *Juglans nigra (nucul negru)* originar din America de Nord, cincisprezece exemplare din *Corila colurna (alunul turcesc),* originar din Asia de Vest, dar şi multe alte exemplare ce trezesc interesul vizitatorului. Parcul prezintă importantă şi prin gigantismul unor specii de *quercinee, platan, tei*, fiind totodată şi un excelent loc de recreere.

Într-o zonă a parcului se găseşte şi monumentul şi mormântul comun a doi generali I. Damjanics şi E. Lahner din armata revoluționară maghiară, executați la Arad la 6 octombrie 1849 în urma unei hotarari judecătoreşti – aceştia fiind acuzați (la acea vreme) de trădare.

„Graiul de la Macea îl întâlnim, deci, dincoace de Arad, peste cursul Mureşului, care este limita subdialectului bănățean, şi sudul Crişanei, mai la vest de Curtici, acolo unde în loc de *haină, veston* se zice *mițăl*, şi nu *viziclu*, ca la Curtici, sau *căbat*, ca la Şimand" (Florica Ranta-Cândea, Carol Feher şi Elena Feher, Macea, Alean şi dor, Editura Promun, Arad, 2007).

În comună, efervescența culturală se face resimțită prin bienalul Festival de Satiră şi Umor „Gura Satului”, sau alte manifestări: lansări de carte, clubul (de joi) Femina, Festivalul de Colinde, manifestările de Sântion, Festivalul Muzicii Țigăneşti (cu participări internaționale), Hramul bisericii de Sânpetru.

În prezent, locuitorii se ocupă cu agricultura, comercializarea roşiilor, pepenilor, ardeilor sau verzei, o parte, cealaltă parte navetează sau studiază la Arad sau în alte oraşe. În comună ființează o secție de prelucrare a Combinatului Agroindustrial Curtici, dar şi mici întreprinderi de confecții (Mode Italia SRL, Modehaus Phoenix SRL).

A. Jocul satului

Fără a intra în detalii de organizare şi desfăşurare a jocului duminical redăm câteva din informațiile primite de la cei chestionați, buni cunoscători ai jocului tradițional dar şi a melodiilor de acompaniament din această vatră românească situată în Câmpia Crişului Alb.

Transcrierea textelor s-a realizat după casetele audio înregistrate în perioada respectivă. Unii dintre bunii jucăuşi din localitate îşi amintesc cu precizie locul de desfăşurare dar şi multe informații primite referitoare la desfăşurarea jocului duminical: cine erau organizatorii, cum se chema fata la joc, când intrau fetele la joc dar şi multe detalii despre felul cum se juca.

Maxa Gheorghe, 71 ani, 5 aprilie 2000

„Tatăl meu o fost *gazdă de joc*. Aceasta se menținea tot timpul anului. Întotdeauna cel care organiza jocul făcea un contract cu primăria sau biserica. (Casa de joc o fost a bisericii). Înțelegerea se făcea pe un an de zile. În fiecare duminică se dădea câte 100 lei.

Gazda de joc era ajutată de 4 sau 5 tineri. Dintre aceştia 2 stăteau la uşă la intrare şi încasau banii. *Gazda de joc* şi cu alți doi supravegheau jocul. Aceştia erau unii dintre feciorii cei mai zdraveni. Unii dintre feciori se mai certau între ei alții se încăierau. Întotdeauna *gazda de joc* punea pace între ei. *De gazda* de joc toți se temeau.

Muzicanții care erau în număr de 4 sau 5 cântau la joc şi se angajau de la Anul Nou la Anul Nou, s-au de la Sângiorz la Sângiorz. Angajarea lor se făcea printr-o înțelegere verbală între *gazda de joc* şi muzicanți. Voi ne cântați tot anul şi noi vă dăm în fiecare duminică atât. Plata se făcea numai în bani. La noi şi fetele plăteau la joc. În alte sate plăteau numai feciorii.

Fetele veneau la joc 2 câte 2 neînsoțite de mame. Foarte rar, înainte de a se încredința fata venea cu fecioru' la joc. În timpul jocului fata trebuia să dea dovadă de multă cinste. La noi fetele nu aveau voie să se învârtă în aşa fel încât să li să vadă poalele până sus pentru că era ruşine. Pentru evitarea acestui aspect, în timpul jocului, când se învârtea, fata lua *brânca* de pe umărul băiatului şi o ducea la rochie jos să nu bata vântu' poalele ca acestea să nu se ridice deasupra genunchilor.

Jocul se făcea în şir. În fața muzicanților jucau de obicei fala jucătorilor din Macea *cei mai prima.* Aşa se spunea la noi – *jucăuşii cei mai buni joacă înaintea benzii.* Aici jucau numai cei care ştiau cel mai bine jocul tradițional cu fel şi fel de forme şi figuri. Când feciorul bătea carâmbii cizmelor în pinteni fata stătea pe loc, ridica brâncile sus şi se arcuia uşor din genunchi, în ritmul muzicii şi al tobei. Apoi feciorii începeau să se învârtească cu fetele. Le băgau pe sub mână, le întorceau în fel de fel de forme. La noi or fost mulți jucăuşi buni care jucau înaintea benzii: Pătru Rațului (Bacea), Ana Mxa, Pavel Tolan (Pavelu lu'Cioaila), Şiclovan Dumitru (Mitru lu'Natea), Fratele lu Gurigaş, a lu'Pişpiric, Oanea lu' Misarăşu. No, ca ăla nu am văzut în împrejurimi să joace aşa de frumos.

Viorel Nistor: La sora dumneavoastră Ana Maxa am observat nişte elemente de joc mai deosebite ca la celelalte femei pe care le-am văzut jucând. Cum vă explicaţi acest lucru?

Ghe. Maxa: Eu cred că sora mea l-a moştenit pe tata. Ea a preluat multe dintre elementele jocului fecioresc. Ea şi la *Măruntică* are nişte figuri mai aparte. De la 4 ani sora mea făcea păpuşi pe care apoi le juca prin casă.

În timpul jocului, în pauzele dintre zicăli feciorii mergeau la birtul satului. După ce trăgeau ceva răchie sau vin veneau din nou la joc cu mare poftă. Atunci săreau şi făceau unele figuri şi forme de jocuri pe care azi nu le-am mai văzut nici pe la ospeţele care se fac. Cei care erau buni de joc şi mai îndrăzneţi jucau în faţa highighişilor băteau cu carâmbii cizmelor 2 sus sau 2-3 la tureac.

Jocul mic al copiilor se organiza acasă la muzicanţi sau pe la casele, în curţile celor mai înstăriţi măceni. Jocul era organizat de *băndaşi*. Scopul principal era ca cei mai mici să înveţe jocurile tradiţionale ale localităţii. La *jocul mic* mergeau fete de 10-13 ani. Copiii plăteau muzicanţilor bani pentru le cânta la joc.

După o anumită perioadă, după ce fetele şi băieţii învăţau jocurile le venea vremea să intre la jocul satului. Eu nu cred ca la noi *intrarea fetelor la joc* avea o dată fixă. Fiecare fata o intrat când o simţit că poate să joace dar să fie împlinită vârsta de 14 ani. Da, prof. Creţu spune că fetele ar fi intrat la joc mai cu seamă la Crăciun sau la Sângiorz. Eu cred că fiecare fată o intrat la joc atunci când i-o venit vremea. Părinţii le cumpărau haine frumoase, care era mai înstărită intra la 14 ani , iar cele mai sărace la 15-16 ani".

Covaci Augustin 70 ani (17 martie 2000)

„Jocul satului să făcea la cămin. Înainte el să făcea pe locul piaţului sub frăgari. Jocul începea în cămin apoi toţi ieşeam afara. Vreau să vă mai spun că la Crăciun dar mai ales la Paşti veneau foarte mulţi la joc.

Eu am cântat de la vârsta de 17 ani. Melodiile de joc şi alte cântări le-am învățat de la Marin, de la baci Ioan Ciotea şi de la Hodoş.

Înainte, din bătrâni, la noi să cânta din cimpoaie. Pe timpurile dinainte pe aici pe la noi să cânta *Da-a lungu' din cimpoi*. La noi în sat era unu Lala care zâcea din cimpoi. El umbla prin sat, pe la oameni, pe la onomastici, uneori cânta de sărbători la Crăcin, Anul nou sau la Paşti.

Eu la higheghe cânt toate zâcălile de la jocurile noastre din Macea dar cel mai mult îmi place *De-a lungu lu'Lia lu' Flencău.* Ăsta era unul dintre cei mai buni jucăuşi de la noi care stătea tot timpul în faţă şi juca numai *înaintea higheghii*. La jocul satului să făceau mai multe şiruri în care se puneau 20-25 de perechi.

Când am apucat eu de prima dată, copiii jucau la Telecanu. Acolo se făcea jocul celor mici sau cum să spunem jocu' micuților sau *jocu' mic*. Aici veneau copii de la vârsta de 10 -11 ani. El am cantat multă vreme la copii, ani de-a rândul. La joc le ziceam jocurile pe care cei mari je făceau cu regularitate în fiecare duminică*: De-a lungu', Mănânțaua şi De-a-ntorsu.* Între copii era ăsta a lu' Pătroala, unul dinte bunii jucători din Macea. Copiii plăteau la uşă, un leu sau doi, câți să adunau. *Jocu' mic* era organizat de băieți şi de multe ori să făcea pe la casele copiilor. Intr-o duminică la unul în cealaltă la alt copil. De obicei jocul mic să făcea primăvara şi vara mai cu samă în ocol la căşâle oamenilor mai gospodari nu pe la cei săraci pe la slugi, acolo nu să făcea. La joc veneau fete băieți vecini si părinții copiilor".

Curtuțiu Mihai 51 ani (17 martie 2000)

„Buni jucăuşi erau: Pirchița, (Tolan Traian) Florea lu' Bechear, Pătroala Ştefan, A lu' Cioaila, Lia lu' Tărăntişu, Florea lu' Bechear, Simi, Nicu, Iar dintre fete aş spune pe Ana lu'Maxa, Ica lu'Cița, Ica lu'Şovai, Florica lu' Rațu, Nuța lu' Flencău, Ica lu' Iov şi altele. *De-a lungu'* să juca în şiruri. La captul şirului jucau cei mai buni jucăuşi.

Prof. Crețu Gheorghe 60 ani (17 martie 2000)

Locul de organizare a jocului nu era stabil. Asta înainte de război. Erau anumite locuri unde se făcea jocul de duminică: La Țuțuranu, Broşteni, Drecin, Lângă moară, Pădurice. La căminul cultural o început să se organizeze joc numai după anul 1948. Dintre muzicanții care au cântat tot timpul vreau să amintesc pe: Gusti, Pişti, Marin, Ciotea, (viorişti), Pacălea (Lăcătuş Pavel) la tobă, Husari (Sălăjan Petru) la clarinet. La joc participau între 25 şi 30 de perechi de tineri. Cei care erau mai pricepuți în ale jocului stăteau în *fața higheghii.*

Astăzi nu se mai face joc. Dar la baluri şi la nunți toată lumea îşi petrece şi se prind în joc. Cu mulți ani în urmă, înainte de război la noi or fost mai multe jocuri. Pe lângă cele care se mai mențin şi astăzi, *De-a lungu', Mănânțaua şi De-antorsu* se mai juca*: Terpeteaua, Duba, Bogăreasca, Închinata, Şoimoşana, Şchioapa, Alunelu. Cimpoaiele* era doar o melodie nu un joc. Nimeni nu juca *Cimpoiul*.

Aceste jocuri pe care le-am amintit se făceau cu regularitate în fiecare duminică şi erau legate de cele trei de bază. Astăzi le mai cunosc doar cei mai în vârstă şi odată cu ei vor dispărea cu totul. Este o mare pierdere pentru patrimoniul nostru cultural ca acesta jocuri să nu se mai practice şi astăzi de către copiii şi tinerii din localitatea noastră.

În prima zi de Paşti nu se organiza joc. A doua zi tinerii îmbrăcau hainele cele mai frumoase şi împreună cu toată suflarea satului veneau la joc în Pădurice. Ziceau că acum se face *Jocu' mare.*

La Sângiorz, fetele erau primite în joc. Până atunci ele jucau cu ceilalți copii la *jocu' mic* ce se organiza în alte locuri, pe la casele uneori gospodari mai înstăriți.

În această zi de sărbătoare se făcea *Intrarea fetelor la jocul satului*. Atunci cele mai tinere fete care împlineau 14 ani intrau definitiv la jocul satului. Fetele care intrau în joc purtau ca însemne *ceapsa cu fir*, iar la gât *mărgele şi taleri de argint*. Numărul banilor

de la gâtul fetelor era în funcție de starea materială a fiecăreia. Cele mai bogate aveau la gât mai mulți taleri iar cele mai sărace doar câțiva. Altele nu aveau deloc. Înainte de a intra la jocul satului fetele erau cu capul gol.

Fetele purtau rochii de mătase iar pe dedesubt 3-4 *poale cu colțișori* frumos brodate. Fetele îndoiau poalele în talie şi le legau. Acea îndoitură de popale legate se numea *zboc.* De multe ori le auzeam spunând : *Venim la joc / Cu poale cu zboc.*

Peste rochie unele mai purta şi *zadie* de diferite culori.

Spătoiul sau spăcelul este brodat pe mâneci fără culori cu cusături albe. Vara în picioare purtau păpuci iar iarna cizmulițe.

Peste spătoi fetele purtau un laibăr de culoare închisă cu diferite cusături colorate care la noi se chema *zobon sau viziclu.*

Pe cap aşa cum am mai spus fetele tinere purtau *ceapsa cu fir iar la gat mărgele şi taleri.* Fetele mai în vârstă veneau la joc cu cârpe de diferite culori.

Feciorii la joc purtau cămăşi albe din in cu cânepă sub numai din cânepă *rişulite* sau simple. *Brodătura sau rişulitul* era din mătase. La mâneci cămaşa avea *pumnari* cu anumite cusături discrete numite *colțişori.* Peste cămaşă îmbrăcau *zobonul* de culoare neagră.

Vara tinerii purtau izmene din 5 lați confecționate din cânepă, iar iarna purtau cioareci sau pantaloni negri. În picioare purtau *şlarfe* un fel de papuci de casă din piele, iar cei mai înstăriți purtau cizme de box cu foi tari. Pe cap purtau vara *pălării negre* cumpărate de la târg iar iarna *căciuli negre* de miel astrahan.

Feciorii recruți aveau căciulile împodobite cu *oglinzi şi cu panglici* multicolore şi prime de diferite culori. Tare mai făloşi erau ei când umblau cu banda prin sat la Anul Nou. Atunci ei puneau căciulile împodobite şi-ți era mai mare dragu' să-i priveşti cum jucau şi chiuiau pe ulițele înzăpezite ale satului.

La Sângiorz fetele erau duse la udat la fântână. Le udau cu găleata, apoi repede acasă la uscat şi apoi la joc.

Despre *căluşer* nu prea ştiu sa vă spun. Ştiu că unii învățători au adus acest joc în localitate şi l-au prezentat cu copiii la diferite manifestări ce se organizau in acea perioadă, de 1 mai, la sfârşitul anului şcolar. Apoi au participat la Parada portului popular de la Arad cu ocazia unor evenimente şi sărbători naționale.

Anghelina Simion – Strigături de joc

Când aud zicând de joc
Nu-mi stau picioarele-n loc
Picioarele mi se leagă
Şi de frunză şi de iarbă
Şi de mândra mea cea dragă

Dă cu picioru-n pământ
Să meargă la poale vânt
Şi răcoare la picioare
C-aşa-i place nanii Floare

Bate doamne lumea ré
Cum îmi poartă grije mé
Dară pe a mea muiere
Am luat-o din plăcere

Tăt aşa mă bate gându
Să-mi vând casa şi pământu
Să iau mândrii zăghi de-a rându

Aşa joacă bătrânii
Când să-nsoară tinerii

Zî țâgane numa mie
Că ț-oi da pe dracu țâie

Bate doamne oamenii
Care-şi cred muierilii
Că şî io-am crezut pe-a mea
Şi mi-o mâncat viaţa

Tropa, tropa, pă podele
Că cizmele nu-s a mele
Că-s din sat di căpătat
Mulţămesc cu-i mi le-a dat

Zi mai tare highighiş
Arunce-te dracu-n Criş
Şi pe mine după tine
Dacă nu ţi-oi juca bine

Tăt pă loc pă loc pă loc
Să răsară busuioc
Busuiocu' fetelor
Dragostea nevestelor

B. Obiceiuri tradiţionale

Maxa Gheorghe, 71 ani, 5 aprilie 2000

1. Nunta din Macea

„Tinerii care mergeau împreună la joc şi care se înţelegeau, pe fată o petreceau de fiecare dată acasă. După ce treceau sărbătorile de Crăciun, Anul Nou şi Bobotează la noi se făcea *dezlegarea luminilor.* De la Sf. Ioan biserica poate să oficieze căsătoriile.

Veneau părinții băiatului. Printr-o înțelegere înainte, duminică seara mergeau să ceară fata. La data respectivă părinții fetei își mai aduceau frații și alte neamuri. Când veneau părinții băiatului, fata nu era în casă ea era dusă în altă încăpere. Atunci se spuneau anumite vorbe se făceau oarecum anumite glume.

– Măi Ioane, am auzit că ați avea ceva *negoț* de vândut pe aici pe la voi.

– Da, avem, (zicea gazda, care avea fata de măritat).

– Şi, cum ne-am putea înțelege să cumpărăm *negoțu?* Dar vrem să-l vedem. Cum să-l cumpărăm dacă noi nu-l vedem?

– Lasă că ați auzit voi. Vi-l arătăm la vremea respectivă.

– Noi am venit să ne înțelegem câți bani să vă dăm pă masă.

Asta era un fel de siguranță că fata nu se răzgândește și nu se va duce cu altul. Deşi au fost destule cazuri când deşi au făcut credința, fata l-o lăsat şi s-o dus cu alt băiat. Suma care se dădea pe masă era destul de apreciabilă. Costul la aproximativ 200 kg de grâu sau de porumb. Nu toți făceau astfel de tocmeli. Numai cei care aveau stare bună.

După ce ajungeau la înțelegere socrii urau tinerilor multă sănătate şi noroc. Numai atuncea venea fata în casă cu un bocal de vin, pe care îl aşeza pe masă. Apoi se ducea şi pupa pe viitorul socru şi soacră şi pe rudele apropiate. În cinstea acestei înțelegeri se aduceau pahare şi cei prezenți beau şi-şi petreceau. Banii se dădeau atuncea. Fata îşi lua cele necesare pentru măritiş: haine, dună, fețe de dună, perini şi altele. După ce se veseleau plecau acasă. Băiatul rămânea cu fata *încredințat*. Asta era că *s-o încredințat* unul altuia prin voia părinților. Tot atunci se stabilea şi data nunții a uspățului.

La acest moment nu ştiu să fie participat benzi cu muzicanți. Atunci nu se făcea nici un joc. De fapt nu se ştia de la început că se vor înțelege sau nu. Că de multe ori s-au întâmplat cazuri când părinții nu s-au înțeles şi apoi au plecat.

– Noapte bună, rămâneți sănătoşi.

– Dacă nu ați vrut să vă dăm bani pe negoț om cumpăra negoț fără bani.

De multe ori băiatul care se iubea cu fata, se înțelegeau în taină şi apoi *o fura* de la părinți. La noi s-au întâmplat destule cazuri în care părinții nu s-au înțeles şi băiatul o furat fata.

După 6 săptămâni de la *încredințare* era un timp destul de lung de gândire pentru amândoi, tinerii mereau şi *să puneau pă tablă.* Adică, se duceau la primărie şi se înscriau în registru de stare civilă. După 10 zile mergeau şi se căsătoreau la primărie.

După ce s-au înțeles şi au ajuns la data nunții, cuscrii stabileau câte persoane să cheme la nuntă şi cum să facă nunta. Lăsăm toți banii la copii, ne scoatem cheltuielile şi ce rămâne le dăm lor. După cum era înțelegerea aşa făceau.

Cu o săptămână înainte se organiza chemarea la nuntă cu *pălăscaşi cu cai.* La noi nunțile se făceau mai mult iarna. *Pălăscşii* aveau căciulile împănate cu tricolor, iar caii aveau zgardă cu zurgălăi cu cozile împletite cu prime şi panglici multicolore prinse de coamă. Pe cai se puneau *lipideie* alese în război. *Pălăscaşii* aveau în mâni *pălăştile împănate.* În ele se punea răchie sau vin.

Ei se adresau clor pe care îi chemau la nuntaă:

– Ieşi afară gazdă mare

– Eşti poftit la față de masă la nunta lu' cutare cu cutare

– Dac-o fi tină

– Să vi călare pe-o găină

Şi mai erau fel de fel de vorbe pe care pălăscaşii le adresau celor care vor fi chemați la nuntă. Simion Anghelina ştie foarte bine toate vorbele care le spuneau pălăscaşii. Acu 40-50 de ani la nuntă nu se făceau invitații scrise ca acum. I se spunea verbal. Eşti chemat la uspăț pe data cutare la fata lu' Ionu Petrii. Atunci pălăscaşii dădeau gazdelor să bea răchie sau vin. Cu ani în urmă la nunțile din Macea se bea țuică şi vin. Acum nimeni nu mai bea vin. Când am făcut nuntă la fata mea o trecut 150 litri de țuică 1000 sticle de bere şi 5-6 litri de vin”.

2.Colindatul de Crăciun

Steaua

„Se organiza o ceată de 5-8 copii care mergeau cu steaua. Traian Tolan care era crâsnic la biserică era unul din organizatorii cetelor cu steaua din localitatea noastră.

Alți copii din sat se organizau singuri, ei scriau rolurile principale ale personajelor biblicice: *Irod, Cei trei Crai: (Gaşpar, Melhior şi Baltazar) Îngerul, Pastorul, Popa, Călugăru şi celelalte.* Această piesă religioasă *Irozii* era menținută din anii trecuți şi pe care copiii o repetau de când începea postul Crăciunului şi până în ziua colindatului”.

Spre împărat
Steua purtândo-n Vifleem
Cu daruri ducând-o
Păstorii dac-au aflat
Lui Cristos s-au închinat
Iar Irod de mânie s-a umplut
Că Cristos din fecioara s-a născut
Lumea arătându-ne
Din blestem scoțându-ne
De la întuneric
Rahela nu plânge
Văzând fii-n sânge
Că nu au murit
Şi sau preamărit.
A lor sufletele
Se preafac în stele
Luminând frumos
Calea lui Cristos.

De obicei *Irod împăratul* era cel care rostea urarea pe care o adresa gazdei:

Această zi preasfințită
Săbătoare preamărită
Noi poftim ca să vă fie
La mulți ani cu bucurie!
La mulți ani s-aveți folos
De naşterea lui Cristos!
S-aveți zilele senine
Să petreceți toți cu bine!
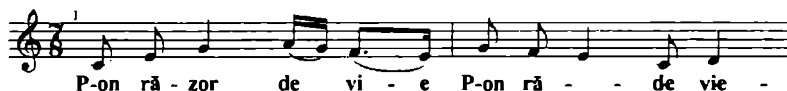
Colindatul tinerilor şi a celor în vârstă

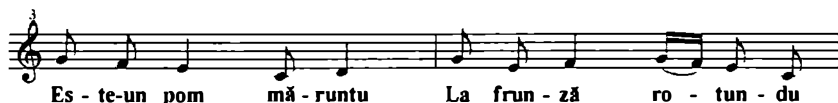
....„Tinerii se organizau ad-hoc. Câte 3-4 prieteni se adunau şi luau satul de-a rândul la colindat. Noi am fost 3. În timp ce noi ne petreceam în casă cu fete şi alți feciori veniți la o anumita gazdă Gurigaş o furat țăsala de la vaci. Îmi amintesc unele dintre cele mai frumoase colinde pe care noi le cântam pe la toate casele acolo unde eram primiți cu plăcere: *O ce veste minunată, Doamne a tale cuvinte, Trei păstori, Deschide uşa creştine. Sus la poarta raiului şi altele.* Dar la Macea se colinda şi una dintre cele mai frumoase colinde ale celor *tri păcurari* sau cum spuneai care se ocupă cu folclorul o variantă mioritică locală de aici din Câmpia Crişului Alb.

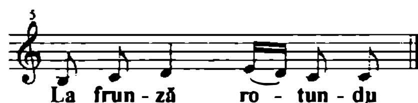
P-on răzor de vie

♩ =72

Grup de colindători
Macea, 26 decembrie 1976

P-on răzor de vie
Este-un pom rotundu
La frunză măruntu

Iar la umbra lui
Cin' se odihneu
Doi, tri păcurari
Care-s veri primari
I să voroveu
Ca pă cel mai micu
Ca să mi-l d-omoare
El cînd auzii
Din gură grăi:
O, dragi fraților
Di mi-ț omorâ
Să mă îngropați
'N strumga oilor
'N țarcu mieilor
Iar în loc de cruce
Pune-ț lancea mea
Şi în vârfu lăncii
Puneți fluiera

Vântu de-a sufla
Fluier fluiera
Lancea-o trăgăna
Măicuța-o alerga
Cu cofa pe brâncă
La oi să le mulgă
Ea de o-ntreba
Voi spuneți aşa:
C-am rămas năpoi
C-o turmă de oi
Şi-s atîte şchioape
Nu le poți abate
De tufişi tufoşi
De băieți frumoşi
De tufe tufoase
De fete frumoase.

După anii 45 încoace, pe lână copii şi tineri la colindat mergeau şi cei căsătoriți care cântau în corul bisericii. Se prindeau câte 12-14 oameni în vârstă care de obicei cântau pe voci şi mergeau la preot, primar şi pe la casele celor mai înstăriți şi buni gospodari".

3. Vergelu

„La noi în comuna Macea înainte de 1900 se practica jocu' *De-a vergelu.* Acest obicei al tinerilor necăsătoriți se organiza pe la casele fetelor de măritat în ajunul Crăciunului, Anului Nou, şi al Bobotezii. La acest obicei de prevestire a viitorului fiecărui tânăr, fată sau băiat nu erau chemați muzicanții din localitate.

Aici se adunau mai multe fete şi feciori şi aşezau pe masă 9 farfurii cu fundul în jos. Sub fiecare farfurie se aşeza câte un obiect ce are reprezenta următoarele:

Pâine-bunătate,

sare –sărăcie, cel care ridica farfuria cu sare va fi sărac toata viața

bani – bogăție

Inel –frumusețe

Câlți – fața stricată de vărsat

Oglindă-nyalcoş, frumos

Cărbune de lemn-negricios (Cărbunele de lemn era folosit de femei la călcătorul de fier)

Piaptăn – colțat

Creion sau carte – deşteptăciune

Farfuriile erau aşezate pe masă 3 câte 3. Cel care organiza jocul mergea la uşă şi se întorcea cu spatele la masă. Cei din fața mesei mişcau tot timpul farfuriile de la locul lor. Când se întorcea la masă mişca farfuria. Cum se ridica câte un obiect cei prezenți se veseleau, râdeau. Era un moment de mare veselie pentru tineret. Toată distracția de la vergel era asigurată de mişcarea farfuriilor şi descoperirea obiectelor. Se făcea prin rotație. Cel care a venit de la uşă participa la rotirea blidelor, pe rând până

ajungeau toți. Tinerii râdeau, cântau şi se distrau de minune. La acest obicei tinerii nu jucau doar se distrau pe sama celor cărora li s-a prezis cum va arata în viitor. Cum va fi, sărac, bogat, frumos, deştept, etc. De obicei în seara de Anul Nou la vergel participau şi câte unul doi oameni mai bătrâni, vecini sau părinți de ai tinerilor, îşi mai aduceau şi ei aminte de tinerețea lor.

Din anii 50-60 acest obicei nu se mai practică".

4. Ciuralexa

„Obiceiul era practicat de copii, în ajunul Bobotezii, după ce preotul trecea cu Iordanul. În ziua respectivă câte 2-3 copilaşi de 9-10 ani, aveau în mână câte o *troască*, o talangă de la vaci. Zgomotul gros produs de talangă avea menirea de a alunga şobolanii de la casele oamenilor. Unii dintre bunii gospodari ai comunei noaste îi primeau pe copii cu mare bucurie. Prezența copiilor lor în această zi de sărbătoare în curțile si grajdurile animalelor credea ca va aduce sănătate, animale spornice şi belşug în casele lor.

Din curte-n curte de la o casă la alta copii strigau *„Ciulalexa-n urma popii!"* Gazdele, măcenii noştri îi răsplăteau pe copii cu câte 1 sau 2 leuți. Alții dădeau copiilor colaci, mere prune uscate şi nuci".

5. Jocul De-a lopta în lopițele

„Jocul se organiza în Postul Mare. Era compus din 4 feciori şi 4 fete. Se socoteau 4 în casă şi 4 afară. Ei care erau afară aveau lopta făcută din zdrențe şi lână încâlcită. La acest joc se arunca cu rându. Cel care dădea mingea celui cu lopițeaua o arunca în aşa fel încât să nu o poată loivi ca sa poată ieşi din joc. Dacă erau 4 în casă şi doi în afară se roteau. Dacă mingea era prinsă de cel afară atunci acesta intra în casă. Acest joc al tinerilor ce se organiza in Postul Paştelui, pe undeva era un înlocuitor al jocului tradițional de duminică, care acum în post era interzis.

O altă variantă a acestui joc era *Cugla,* practicată de tinerii căsătoriți tot în Postul mare. Dintr-un butuc se confecționa o cuglă cu diametru de 6-8 cm. Se făcea o capră cu 2 picioare, din aceea pe

care se tăiau lemne de foc. Tinerii aveau nişte bâte f groase, 4 erau înăuntru iar 4 afară. Pe capră puneau *cugla* şi apoi dădeau cu bâta în ea. Se duceau cam 100 de metri. Dacă o prindeau cei 4 din afară intrau ei înăuntru. Dacă dădeau cu cugla şi nimereau capra atunci tot ei intrau înăuntru".

6. De-a puricele

Se făcea o şezătoare undeva afară. Unul dintre tineri striga:

Purice, purice
Care ochi te doare?
Cel de către soare!
Atunci toți strigau: U-iu-iu!

Se învârtea roată şi îl prindea. Îl ducea în centru şi apoi urma altul la rând.

C. Aspecte structurale privind jocurile din Macea

Jocul tradițional din vatra satului este un fenomen socio-cultural şi artistic care, împreună cu alte forme specifice de exprimare cum ar fi muzica, costumația, gestica, a determinat de-a lungul timpului multiple modalități de comunicare între oameni.

În județul Arad, în localitățile: Şepreuş, Socodor, Şiclău, Macea, Chişineu-Criş, Mişca, Grăniceri, Secusigiu, Felnac etc, la jocurile din categoria *ardelenelo*r întâlnim forme ale suprapunerii necoincidente dintre joc şi muzică. Frazele muzicale şi cele coregrafice sunt formate din aceleaşi măsuri, dar ele nu încep odată, jocul este întârziat de muzică.

Figura de joc începe pe măsuri pare 2, 4, 6, 8 etc, cu dactil, după care urmează paşii pe contratimp. Dacă am scrie figura de joc începând cu măsura întâia, ar fi foarte greu de descifrat şi de interpretat, ar trebui ca dansatorul să stea cu piciorul în aer şi să înceapă la comanda

muzicii. Realitatea este cea pe care ne-o prezintă vârstnicii din zonele amintite. Ei încep întotdeauna jocul pe măsuri pare, iar muzica este înaintea figurii de joc. Capul figurii de joc este dactilul, dar nu pe măsura întâia, ci pe a doua, a patra, a şasea etc. Între motivul muzical şi cel coregrafic se realizează o necoincidență dimensională, ele dispunându-se ca şi cărămizile care alcătuiesc zidul.

· *De-a lungu'* din Macea are un specific aparte. Plimbările bilaterale sau cele în față şi în spate încep întotdeauna pe figuri pare: 2, 4, 6, 8 şi au la bază dactilul urmat de o pauză optime şi pătrime cu punct

Prezența contratimpului în jocurile de perechi, feciorești sau de femei generează aspecte particulare privind relația dintre muzică şi joc. În zonele folclorice ale Transilvaniei de Sud, Mărginimea Sibiului, Valea Hârtibaciului, Târnave etc., *Purtatele, Învârtitele, Fecioreştile,* precum şi unele jocuri de femei au la bază o succesiune de doi contratimpi urmat de un dactil. Aici sunt posibilități multiple de combinații, dar baza o reprezintă contratimpul. Întrucât toate jocurile din această categorie încep în acest fel, notăm prim măsură cu pauză de doime.

După cum arătam anterior, pornirea jocului pe măsura a doua este specifică zonelor sud-transilvănene şi reprezintă elementul de bază al acestor tipuri coregrafice. Jocurile populare din această zonă folclorică au la bază elemente ritmice, comune, cu toate ariile Transilvaniei: celule binare, sincopate şi asimetrice. Ele se contopesc în elemente coregrafice introductive, de legătură şi de amplificare ce vor configura, ulterior, motivele coregrafice dezvoltate şi complexe;

Neconcordanța dintre joc şi melodie îmbracă forme particulare în majoritatea zonelor folclorice din țara noastră: Muntenia, Oltenia, Dobrogea şi Moldova, manifestându-se la *Hore, Sârbe, Brâuri, Purtate* etc. Cele trei forme nu sunt fixe. Ele trec uneori în cadrul aceluiaşi joc din una în alta, se întrepătrund, apărând astfel într-o multitudine de variante ce se manifestă într-un mod particular

Analizând partiturile coregrafice la jocul *De-a lungu'* din această localitate reiese existența unor structuri ce se suprapun neconcordant pe melodie.

Restul jocurilor prezentate sunt binare si se suprapun concordant pe melodie. Motivele şi frazele coregrafice se încep cu timpul unu pe măsuri pare. La aceste tipuri coregrafice învârtirile în perechi se suprapun perfect pe fraza muzicală, pe când trecerile fetelor în jurul băieților, întoarcerile pe sub mână, executate mai mult spre sfârşitul melodiei se suprapun neconcordant, apărând uneori şi aspectul necoincidenței dimensionale. În alte cazuri apar şi forme în cadrul aceluiaşi joc, în care se realizează o alternanță între suprapunerea concordantă şi cea necoincidentă.

După ce am completat fişele cu partiturile coregrafice am selectat 42 de grupuri motivice şi combinații de figuri de joc.

Întrucât numărul cunoscătorilor de semne coregrafice şi sistem grafic de descrie a jocurilor este tot mai redus, am considerat că este bine ca în această lucrare să facem o descriere sumară a principalelor motive coregrafice la jocul *De-a lungu'*.

Ranta Ioan:

A – Pas de bază început cu piciorul drept pe măsura a 2-a. Pe măsura a 4-a pasul este alăturat şi uşor pliat.

A1 – Pasul se începe cu bătaie în acord tot pe măsura a 2-a

Brădean Traian:

A2 – Pas bilateral început cu vârf-toc pe ambele picioare

Tolan Traian:

A3 – Pas la dreapta sau la stânga început cu pinten, apoi pas vârf-toc

Crişan Iacob:

A4 – Pas bilateral început cu pinten pe măsura a 2-a. Contratimpul este înlocuit cu o bătaie în față pe tocul piciorului stâng.

Anghelina Simion:

A5-A7 – Sunt combinații deosebit de spectaculoase cu pinteni, cârilge în spate pe vârful ambelor picioare începute pe

măsura a 2-a a jocului. În A7 apar paşi pe contratimp pe valori de optime.

Covaci Augustin:

A8-A11 – Motive de deschidere ce se încep cu paşi vârf-toc pe ambele picioare. Pe măsura a 4-a se execută un pas bilateral începând cu o bătaie în acord. De obicei piciorul activ se ridică de la podea. În continuare la restul figurilor de joc apar paşii mărunți, încrucişați, paşi pliați urmați de cei cu vârf-toc. Apoi mai constatăm intervenția unor elemente cu paşi lungi încrucişați. Pintenii cu tropot sunt cei mai frumoşi executați cu mare precizie şi rafinament de unul dintre cei mai virtuoşi jucăuşi de la Macea, baci Gusti, care este de fapt şi un instrumentist, viorist ce mai păstrează filonul creației autentice. La figura de joc A11, apare la încheiere o sincopă de tipul dohmiacului ascendent, terminată cu un pinten pe ambele picioare pe valoare de pătrime.

Brădean Traian şi Stoian Lenuța:

A12-A13 – Paşi bilaterali inversați. La deplasările spre stânga mişcare începe cu piciorul drept care execută o bătaie plină. Apoi urmează pasul vârf-toc. Figura de joc de încheie cu o bătaie în acord pe piciorul stâng. Această mişcare se repetă invers cu deplasarea partenerilor la dreapta.

Anghelina Simion şi Maxa Ana:

A14 – Paşi de bază începuşi cu vârf-toc pe ambele picioare. La Ana Maxa, în măsura a7-a se observă apariția dactilului, în care putem urmări un pas vârf-toc urmat de un altul lung şi încrucişat cu piciorul stâng.

Următoarele figuri descrise pe partituri coregrafice B-B7, C-C2, şi D-D1 ce aparțin subiecților Covaci Augustin, Covaci Augustin jr., Anghelina Simion cu Ana Maxa şi Lucaci Constantin cuprind motive cu figuri de joc şi combinații ale acestora.

Prezența dactilului şi a contratimpului este semnalată şi în multe localități din Câmpia Crişului Alb, o dovadă incontestabilă a faptului că aceste structuri aparțin unor colectivități stabile în timp şi spațiu.

De-a lungu', acest joc local tradițional, are la bază elemente care nu se suprapun textului muzical. Întârzierea pasului de joc față de muzică decurge dintr-o structură tipică ardelenească având ca elemente principalele două celule ritmice amintite anterior: dactilul şi contratimpul. Legătura şi afinitățile cu jocurile din aceeaşi familie din satele învecinate îndreptățesc afirmația că localitatea Macea se încadrează în contextul zonei etno-folclorice a Câmpiei Crişului Alb, având totodată şi unele particularități structurale şi stilistice.

Identitatea folclorului coregrafic dintr-o arie geografică există numai printr-o mare diversitate tipologică şi structurală, dar care nu exclude niciodată identitatea nici unui joc. Acest principiu al unității în diversitate şi al diversității în unitate se manifestă şi prin folclorul coregrafic care este considerat ca un subansamblu al sistemului creației populare.

D. Florica Ranta-Cândea, Elena Feher şi Carol Feher (Obiceiuri tradiționale)

1.Taina portului

Motto:
„Cu mâna stângă ți-am întors spre mine chipul
sub cortul adormiților gutui
şi de-aş putea să-mi rup din ochii tăi privirea
văzduhul serii mi-ar părea căprui."
(Nichita Stănescu, *Lună în câmp*)

Portul este o parte integrantă a culturii unui popor. Corespunzând vieții de la țară, împodobit în culori plăcute alese cu gust, portul este şi el un mijloc de identificare a specificului unui popor

o dată cu limba şi obiceiurile sale. Portul se dezvoltă preluând formele moştenite din trecut, îmbinându-le cu cele din moda orăşenească.

O hartă a costumului popular românesc din Transilvania şi Banat oferă o imagine cu totul deosebită de cea a hărţii costumului provinciilor româneşti din sudul şi estul Carpaţilor.

Macea este o comună în exclusivitate de şes, unde oamenii s-au ocupat doar cu lucrul pământului, aceştia sunt agricultori prin însăşi forma de relief caracteristică. În acelaşi timp, portul măcenilor a fost influenţat şi de faptul că Macea se află la mijlocul drumurilor dintre Arad ca oraş şi satele şi oraşele de peste graniţă cu populaţie mixtă: maghiari şi români. Coexistenţa acestor două etnii, ca şi în limbă, s-au interferat şi în port. Românii din Macea, băştinaşii, au fost mult mai conservatori, păstrându-şi portul caracteristic locului, Câmpia de Vest a Aradului. Aici întâlnim cizmele, căciula, zobonul, izmenele largi, iţarii, sumanul, viziclul, clopul de păr şi de paie, dar şi opincile cu gurgoi şi nojiţe. Privirea remarcă de la început simplitatea portului măcenilor. Îmbrăcămintea lor este expresia concretă a nivelului lor de trai, oamenii fiind deprinşi cu o viaţă grea, simplă şi practică.

Portul măcenilor nu formează o unitate comună cu a satului vecin, azi oraşul Curtici, cu toate că distanţa dintre ele este de numai 4-5 km. Apropierea, legătura cu Aradul a curticenilor a determinat să se simtă mai de timpuriu influenţa oraşului.

Dar nu numai faţă de comuna vecină observăm deosebiri la nivelul portului, al costumului, ci şi în interiorul comunei întâlnim diferenţieri, după clasele sociale existente. Unul este portul înstăriţilor, a gazdelor, cu totul altul al săracilor, al iobagilor. Deosebirile mai evidente se manifestă mai ales la portul femeilor, în portul bărbaţilor deosebirile, diferenţierile, fiind mai puţin evidente.

Nu cunoaştem care va fi fost portul intelectualilor în vremurile mai îndepărtate, deşi preocupări pedagogice au existat înainte de anul 1830, căci în Cronica parohială a oficiului parohial ortodox

român din Macea rezultă că în anul 1830 a existat în comună o şcoală confesională în care între anii 1830-1848 a funcţionat învăţătorul Petru Popescu, după care a urmat Ioan Nuţu (1850-1870), apoi Ioan Oprea (1870-1905), Mihai Dragoş şi Ioan Boţoc (1905-1907), Ioan Iancu şi Ioan Vesa, pe care evenimentele din 1918 îl găsesc la datorie. Oamenii vârstnici ca Iacob Cazan, de peste 80 de ani, în anul 1970 îşi amintesc şi de învăţătorul Otlăcan, care era bun corist şi care a făcut pentru prima dată în comună cor pe două voci. Din bătrâni se povesteşte că şi în Topila Nouă a existat o şcoală cu un singur învăţător, şcoală în limba maghiară.

Despre toţi învăţătorii, octogenarii satului spun că erau îmbrăcaţi „aproape ca şi noi". Tot acest informator, Iacob Cazan, spune că a existat încă dinainte de 1914 o obodă, grădiniţă, care îşi avea sediul în locul unde azi e casa cetăţeanului Pantea Florea. Şi doamna educatoare se îmbrăca destul de modest, numai că nu avea poale, ci rochie domnească. Date certe avem despre ţinuta unui învăţător, care în anul 1946 conducea cooperativa „Unirea plugarilor", pe nume Ilie Gr. Ioan, aflăm că putea fi văzut adesea şi desculţ.

Ca aşezare de câmpie, portul de la Macea, ca şi graiul măcenilor, se deosebeşte de cele ale satelor mari de deal, cum ar fi Şiria şi Covăsânţul.

La noi, portul femeiesc se deosebeşte şi după diferite categorii de vârstă.

- al femeilor bătrâne,
- al femeilor în deplină maturitate,
- al nevestelor tinere,
- al fetelor mari,
- şi, în sfârşit, al fetelor între 14-16 ani,
- al fetiţelor sub 14 ani.

Costumele femeieşti din comuna Macea fac parte dintre puţinele costume româneşti la care nu există o piesă specială

pentru încins mijlocul. În loc de brâu sau bete, fusta sau rochia, cum se numeşte aici, este strânsă după ce este mult răsfrântă, în zboc, la mijloc de nişte ațe tari, legători. Zbocul constituie, de fapt, partea de sus a poalelor, a rochiei. Aici nu apar motive naționale, ornamentele asemănătoare cu cele din partea de sus a corpului.

Partea de sus a corpului se îmbracă cu „spătoiul". Acesta este, de fapt, o cămaşă din pânză groasă de cânepă, tort în tort, țesută în casă din cânepa ce şi-o cultiva fiecare gospodar spre a-şi asigura pânzeturile necesare membrilor familiei. Astfel, măceanul era producătorul propriilor elemente de îmbrăcăminte şi al unor articole, cum ar fi lipideul (cearceaful), şi măsărița (fața de masă), dosoiul (prosopul).

După anii 1920-1930, această pânză se țese tot în casă, dar învăluită cu fire de bumbac. Felul acesta de pânză capătă un aspect dungat şi se numeşte „pânză cu cinari". Pânză din bumbac curat se țese mai târziu, mai ales în familiile care cultivau duhan (tutun), căci acestea primeau un fel de stimulent de la stat, „misir" (fire de bumbac).

Croiala spătoiului se caracterizează prin aceea că fața şi spatele sunt tăiate dintr-o singură bucată, lipsind astfel cusătura de la umăr. În bucata de pânză dreaptă este tăiat la gât un decolteu pătrat. Gulerul este foarte puțin dezvoltat, fiind redus la o bentiță îngustă. Mânecile, croite larg, sunt încrețite şi sus, la umeri, şi jos, la „pomnarii" (manşete). Pomnarii, foarte lați, se terminau cu colți şi se încheiau cu nasturi colorați de sticlă. Peste spătoi femeile purtau zobon împletit din fir de lână pură, vopsită în casă în culori naturale.

Partea inferioară a corpului este îmbrăcată în rochie, dedesubtul căreia sunt puse o sumă de poale foarte largi şi bogat încrețite, strânse în talie cu ajutorul „pomnatei". Poalele de deasupra sunt îmbrăcate peste altele, astfel încât, fiind strânse sus şi lăsate libere jos, imaginea acestora este aceea a unui clopot.

Ornamentația poalelor este dispusă pe pomnată şi pe marginea de jos şi se numeşte jură sau loză colorată.

Peste rochie în față se punea un şorț, „zadia", făcută din doi „lați" de pânză încrețiți în partea de sus de un şiret tras printr-un tiv numit „pomnată". Şiretul şi pomnata marchează talia. Şorțul este ornamentat în partea de jos cu motive geometrice colorate în roşu, negru, albastru. Partea de jos a zadiei se termină cu „fodră" sau „cipcă", croşetată în casă.

Încălțămintea specifică erau „păpucii cu tureac", ghete cu toc înalt încheiate cu şireturi lungi. Ca piesă complementară, femeile purtau o cârpă mare după cap, legată încrucişat peste piept şi înnodată la spate.

Pe cap, femeile bătrâne purtau cârpă neagră, legată sub bărbie. Sub cârpă, părul era pieptănat fie cu cărare, fie peste cap şi strâns în „conci" (coc), legat cu cârpă neagră de conci.

Fetele mari, băgate în joc (ieşite la horă), purtau pe cap o „ceapță", un fel de bască rară, pe care erau cusute mărgele mici, multicolore, de sticlă, perforate. Se asemănau, uneori erau identice, cu acelea care se aşezau înşirate în jurul gâtului sau atârnate pe piept. Mărgelele de pe ceapță erau dispuse în motive geometrice, florale sau în formă de stea.

Fetele neintrate în joc purtau cârpă albă, sub care părul era împletit în trei, în două cozi, terminate fiecare cu câte o primă roşie, împletită în partea de jos a cozii.

Remarcăm faptul că atât cei mici, cât şi cei mari, de la brumă până la brumă, umblau mai ales desculți. Umblatul cu picioarele goale atinsese o asemenea performanță încât pe miriştea de grâu, în tuleiştea de cucuruz, sau pe pământul reavăn, măcenilor le era totuna.

Amintim ca o piesă complementară costumului femeiesc „straița"

Întâlnim straița de toate zilele şi straița de sărbători, ambele fiind țesute în casă. Deosebirea consta în faptul că straița de

duminică era mai viu colorată şi împodobită cu mai mulţi ciucuri. Cu straiţa obişnuită se mergea la lucrul câmpului, în ea punându-se merindele. Se şi zicea: „Muiere, adă-mi straiţa, că mă duc”.

Tot ca elementul complementar de duminică amintim cârpuţa cu călăpăr sau busuioc de la jeb, unde ţineau banii mânânţăi de tas.

Costumul bărbătesc

Din câte ne relatau în aprilie 1970 vecinii noştri, Mândruţău Costea şi Maria, atunci în vârstă de 70 şi respectiv 64 de ani, portul bărbătesc era destul de simplu.

Vara, în cap purtau clop de păr sau de paie, cu „bordă” mică răsucită în sus.

Bărbaţii purtau părul lung, iar la clop primă mai îngustă sau mai lată.

Iarna purtau căciuli, „cuşme” „luate” (cumpărate) de pe la Pâncota. Copiii purtau mai ales ceaptă cusută în casă de către mame. Bărbaţii purtau, vara, cămăşi şi izmene de tort în tort sau învăluit, făcute de femei.

Peste cămăşi purtau cojoc, „cheptar” şi „suman”. Sumanul şi iţarii la măceni erau împodobiţi cu fâşii înguste roşii, uneori şi cu „colţi negri”.

Cămaşile se purtau pe afară, nestrânse în brâu.

Izmenele erau largi, de cânepă, de 5-6 laţi (coţi), aveau brăcinar care le strângea în brâu, în creţele, iar la capătul de jos se terminau cu colţi. Şi la biserică mergeau tot aşa, dar peste cămaşă ei îşi puneai zobon făcut la croitor. Pe piept cămaşile erau împodobite cu „ciuri” sau „fiocoş”, un fel de broderie.

Iarna se purtau cizme, bocanci cu talpă de piele, iar cei mai săraci cu talpă de lemn. Vara purtau opinci cu gurgoi, confecţionate în gospodărie din tureac de cizmă veche.

Săracii purtau opinci şi iarna, cu obiele de cânepă.

Bărbaţii erau tunşi de femei.

Copiii mai mici purtau opinci din lână cu talpă de clop sau netălpuite.

La joc se mergea şi desculţ.

Săracii aveau numai un suman şi o pereche de cioareci, pe care în zi de lucru îi purtau întorşi pe dos, iar în zi de sărbătoare îi întoarceau pe „ceea parte" (pe faţă).

Mai târziu au apărut nădragii, identici în croi cu cioarecii şi fără buzunare.

O dată cu nădragii a venit şi „miţăla" (haina).

Ţesăturile din lână în lână erau duse la „dube" şi la „presă", la „albit" şi la „bătut". Urzeala era din lână lungă, mai tare, din lână ţurcană, băteala, din lână mai scurtă, mai moale, din lână stogoşe (ţigaie).

Aşa era portul măcenilor, „vechi şi simplu de la ţară".

2. Taina jocurilor copilăriei şi ale adolescenţei

Motto:
„Răni ducem – izvoare
deschise subt haină
Sporim nesfârşirea
c-un cântec, c-o taină."
(Lucian Blaga, *Cântăreţi bolnavi)*

1. Jocul – formă de exprimare a personalităţii, a modului de a fi

2. Jocul – formator de comportament, iniţiativă, inventivitate, creativitate, spirit de echipă, dar şi de lider, al intuiţiei, spontaneităţii şi al perseverenţei

3. Jocul – în viaţa omului, vieţuitoarelor, formă de manifestare a existenţei, la anumite vârste, în anumite trepte

La Macea, ca şi pretutindeni, omul mic şi omul mare îşi manifestă existenţa şi prin alte moduri decât munca. La vârsta „aceea fericită" când pe toate le avem la îndemână şi când părinţii se

îngrijesc de toate, puii de om se zbenguie prin curte, pe stradă sau în casele lor făcute anume spațioase, pentru a încăpea acolo „o casă de copii”, dar şi Feți-Frumoşi, Ilene Cosânzene, zmei, cai şi călăreți, moşi şi babe, frați, surori, dar şi vecini.

Jocul ne inundă inimile, tuturor.

Iarna, cu farmecul ei, oferea tuturor celor mici, fetițe şi băieți, un prilej de joacă, la adăpost, căldurică, după cuptori, pe vatră, sau pe lavița cu spetează, lângă pita mare, din coşara d'i pită astupată cu dosoi curat, rişelit, cu cusături alese, năsprit cu năsprele de la dut'ian, sau din tort în tort, țesut în casă.

Actori şi actanți, aşa putem defini participanții la jocuri, pe sexe şi pe vremuri, căci, nu-i aşa, „înțelepciunea şi iubirea mea e jocul” (Lucian Blaga).

I. 0-3 ani – Iarna

1. Eliberați de povara cămăşii lungi, desculți, cu picioarele goale, de la căldurică, cu capul dezvelit, copiii ieşeau afară, să vadă cât îi d'i frig. Întorşi degrabă, dârdoiau pe la şpohert cu brâncuțele deasupra plitei, îmbujorându-se. Pătuțurile şi legănelele, fără alte frumuseți, îi aşteptau pe fetițe, cât şi pe băieți. Prin fuştei, ei priveau neputincioşi la cei dimprejur, gângurind, zâmbimd, sau cerând ceva, cu privirea. Trandafirii, ei imitau pe cei din jur, dând din mânuțe, cu degețele ca nişte cardaboşi apetisanți.

Acesta poate era primul joc, ca un prim ciripit. Apoi urma silabisirea, ta-ta, ba-ba, bu-bu, na-na, imitând ceea ce, din jurul leagănului, li se comanda. urma apoi o altă imitație: „Bate, bate două, două!” Mama, sau baba, băteau palmele şi însoțeau gestul cu mimica, sunetul sau graiul. Puiul de om iradia atâta bucurie în jur! Era primul spectacol în familie!

Ca un biet, „bordeiaş de paie”, casa se transforma în lacrimi.

Un alt joc, cel „de-a iepurile”, cu palma unul părinte, plimbată pe perete, ca un joc al umbrelor, cu degetele ca nişte urechi de

„fricos”, fapt ce-l punea pe copilaş să urmărească, atent, într-un prelung suspin de bucurie, mersul degetelor.

Jocul de-a mersul în patru picioare, îi marca pe toţi cei din jur, implicaţi, fraţi mai mari, părinţi, bunici, deoarece aceştia băteau din palme, aşteptând ca puiul de om să-şi parcurgă primul drum iniţiatic de ... doi paşi... de babă. Apoi, era recompensat, urma ridicatul până la grindă, mângâiatul pe creştet, binecuvântatul.

Jocul ridicării în două picioare şi primul pas, la început cu sprijin, apoi fără, era semnul că omuleţul se descurcă singur, liber, de la masă până la pat, la scaun şi înapoi şi „hopa-mare!” Începând să apuce jucăriile, linguriţa, răţuşca, păpuşica, apoi strânsul între degete, aruncatul, prinsul, iată primele forme, reuşite, ale unui joc, fără de reguli scrise. Involuntarul depăşeşte voluntarul şi îşi fac loc exerciţiile de gândire, analiză sau sinteză, într-un joc al jocurilor.

2. Suntem tot în iarnă. Începem să ne plimbăm, sunt primele aventuri ale jocului, cu sania, atât fetiţe, cât şi băieţi, teama de albul zăpezii este depăşită şi prima rostogolire în zăpadă pufoasă, ca într-un culcuş, devine aventură.

3. Băieţii se deprind acum cu jocul „de-a ascunsa”, pe sub masă, paturi sau pe după cuptori. Fetiţele, se alătură, ori se ascund, ori se joacă „de-a baba oarba”. Aici, un tovarăş mai mare va lua o batistă, şi o va lega la ochi, apoi, prin pipăirea vestimentaţiei, sau recunoaşterea vocii, îl va descoperi pe „prizonier”.

4. Acum, se deprind şi cu număratul, pe degete. Părinţii sau fraţii mai mari şi, de ce nu, bunicii, au ştiut să îmbine plăcutul cu utilul, iar număratul se îndrepta spre indeletnicirile gospodăreşti. Astfel luau mânuţele copiilor şi le porneau într-o călătorie a degetelor:

„Aiesta mere la purcei, / Aiesta mere la viţăi, / Aiesta face aşchicuţe, / Aiesta face plăcintuţe, / Aiesta zâce: – Dămi şi mie, dă-mi şi mie!” Intervine aici şi vorbirea, repetată, cât şi număratul până la cinci.

II. 5-7 ani – Iarna (anii 1930-1950)

1. Băieții se jucau de-a muzicanții. Își confecționau viori (hidyedy) din cocean de tuleu (tulpină de porumb). Se alegeau cocenii drepți. Se curățau, de internoduri, de frunze, se scurtau și îi făceau vălău (o scobitură longitudinală de la un nod la altul). Cu un cuțit cu vârf ascuțit se tăia longitudinal, de-a lungul vălăului, rezultând două benzi late de 3-5 mm. La capete introduceau câte un băț de chibrit ars, astfel, cele două fâșii deveneau niște corzi ca de vioară. Fiecare „violonist" se înarma cu astfel de instrumente, pe care le muiau cu puțină salivă și punându-le cruce și frecându-le, una fiind arcușul, cealaltă vioara, se obținea un sunet ca de orchestră.

(Observăm că născocirea era o îndeletnicire, chiar și a părinților, care participau involuntar, căci de radio, televiziune, jocuri mecanice, nu îndrăznim să povestim, că nu erau.)

2. Fetițele încep a crea jocuri specifice. Jocul cu mingea, din cârpe, resturi de vestimentație sau jocul cu păpușile, arhaice, confecționate ad-hoc, chiar de mânuțele lor. Se lua (tot!) un tuleu, unul de cucuruz, cu partea netedă. Se scurta, apoi se lua încă unul, se așezau cruce și, sublim, ieșea o păpușă într-un picior, îmbrăcarea revenindu-le tot fetițelor. Și ce îmbrăcare, cu cârpă, rochie, fustă, zadie sau viziclu. Acum, jocul era în joc, ca într-o poveste a bulgărelui de zăpadă, căci fetițele le duceau la doptor, le injectau, le dădeau boabe de băut, le dădeau și nume. Altădată, jucau, cu fetițele și, prinse-n joc, li se rupea piciorul, „nu-i nimic, facem altul"! Ne închipuim acest joc, căci l-am trăit, căci și fetițele și băieții purtau cămăși lungi, de alte dedesubturi, nu se știa.

III. 8-10 ani – Iarna

1. Ieșirea din labirintul copilăriei își cerea acum drepturile, dar și din labirintul casei. Clinchete de clopoței, săniile cu adevărat ce traversau șoseaua sau drumul, mersul galeș al cailor, cu ciucuri la „gulere", îi chema pe copii afară. Sănii aveau, dar băieților li se făcea dor de patine, scorcii, care, îndrăzneau să și le facă singuri.

Talpa o gătau în iarnă, lamă de oțel se găsea, dar şi iarna trecea, ca fulgerul. Sau crăpa talpa. Şi tot acolo erau. Aşa că, alt lemn, alt cioplit, altă fixare pe gheată, cu patru cuie bătute. Strângerea pe ghete se făcea prin răsucirea sforilor cu un băț până ce scorcia era țeapănă pe zalpă. Locul era ales la gropoi, la homocoş (baltă rezultată din scoaterea nisipului necesar pentru construirea castelului grofului Károly). Băieții se dădeau unii pe călchie, cei ce aveau pe ghete potcoave, mai ales militare, ceilalți pe talpă. Şi nasuri sparte, şi ghete rupte, şi câte şi mai câte...

2. Jocul săniilor consta în legarea, sanie de sanie, de sania unui bace trasă de unul sau doi cai. Aici, jocul le cuprindeea şi pe fetele mai băiețoase, iar bucuria atingea culmea când o sanie se desprindea de şirul deja creat, râsete, chiote, şi alt bace, de căutat. Şi-atunci, dacă drumul ducea la Sânmartin sau Curtici, drumul înapoi era greu, se trăgeau, unii pe alii, cu săniile mici.

3. Jocul oamenilor de zăpadă cuprindea imaginația fetelor, vestimentația constând din ochi de cărbuni ouă (negri), nas de morcov roşu, oală mare, spartă, drept căciulă, gură, urechi şi un măturoi amenințător.

4. La această vârstă, jocurile de exterior, iarna, erau completate de jocurile de interior. Fetele se mai delectau cu păpuşile, băieții alegeau „baba-oarba". Un copil numit prin numărare era legat la ochi cu un batic şi din cercul alcătuit în juru-i, punea mâna „p-a orbu", prin pipăire, eventual după chicotire, trebuie să-l ghicească şi să-l numească. Dacă îl ghicea, acel copil primea baticul, devenind „baba-oarba", dacă nu-l descoperea, continua jocul cu „baba" veche până la ghicire.

5. Băieții se jucau de-a puşca, confecționată din soc. Lemnul era spongios la mijloc şi se putea găuri foarte uşor. Se alegea o bucată, nu foarte crudă, lemn de 1-2 ani, de circa 20 cm lungime. Cu o sârmă se scotea miezul, apoi se confecționa pistonul din lemn mai dur, dar care să încapă în orificiul (țeava) puştii. Din câlți muiați în salivă se confecționau plumbii, după diametrul țevii, acesta

intrând greu, dar şi de opoziţia plumbului de cânepă introdus, prin presare, pe ţeavă. Aici se obţinea o compresie ce ducea la eliminarea plumbului de pe ţeavă. Ieşirea producea un zgomot ca de pocnet de puşcă. Îndemânarea, priceperea, atitudinea creativă se împleteau cu darul de a obţine plumbii corespunzători.

6. Fetiţele se jucau ori de-a păpuşile, de-acum, din câlţi, îmbrăcate, sau de-a şcoala, de-a doamna educatoare, sau de-a doamna învăţătoare. Imitaţia, spiritul de disciplină imprimat, controlul unghiilor, al batistelor, al uniformelor, îi uimeau pe cei din jur. Priceperea de a imita era perfectă. „Dăscăliţele" îşi jucau rolul ca un om mare.

7. Jocul de-a mama şi de-a tata făcea deliciul părinţilor, care părinţi erau destul de intransigenţi cu odraslele lor. Şi câtă imaginaţie, ce cópii fidele...

IV. 10-12 ani

1. Jocul cu chibriturile nu le era permis nici fetiţelor, nici băieţilor. Imaginaţia şi inventivitatea lor căpăta, acum, o altă alură, aceea de mici arhitecţi, căci, atât fete, cât şi băieţi, construiau castele din cutii de chibrituri, coceni de porumb sau ştiuleţi de porumb.

2. Jocul de-a moara era jocul care prindea de la această vârstă până spre adolescenţă, şi care necesita şi multă îndemânare şi judecată. Aici se prindeau, la o cană de vin fiert, la o oală de cucuruz fiert îndulcit cu sfeclă de zahăr, pe soba de pământ ce era mai tot timpul caldă, şi adulţii. Căci serile erau lungi, negre, de sărăcie, iar lămpaşul nu avea puterea să le lumineze, decât aşa, minţile... Şi depănând amintiri, de teama bătăilor (1918, 1944), poveştile bătrânilor se întâlneau cu jocurile copiilor. Moara era un joc atrăgător, cu boabe de fasole şi porumb, dispuse pe un carton de formă dreptunghiulară, pe care erau trasate trei dreptunghiuri concentrice, unite între ele, pe la mijloc cu linii verticale şi orizontale. Pe la cele şase colţuri, la un capăt şi celălalt, se puneau

şase boabe de porumb, respectiv de fasole, pentru fiecare combatant (jucător). Pe ales, începea unul să treacă boabele în casa adversarului. Se mai joacă şi azi, dar tot mai rar, tehnica modernă sorbind din arhaicul jocurilor, dar şi ştirbind taina acestora. Importantă este valoarea, măcar de simbol, care rămâne a acestei „mori" ce ne-a marcat copilăria. Şi, cine ştie, poate, dacă unii din ei, sau noi, nu mai frunzălim, şi azi, pe ici, pe colo, calendare vechi, cărți de mult prăfuite, pentru a descoperi şi alte taine.

Iarna nu-şi ieşise încă din drepturi, aşa că, tot după cuptori, de unde nu lipsea vinul fiert, olecuță de ludaie, două-trei mere, era mai bine, căci, de îmbrăcat mai mult decât cu cămeşe lungă, şlarfe rămase de la acărcine, mai mare, nu putea fi, fără doar şi poate, vorba.

Dar, câte o rază de soare, tot începea să scalde fereştile. Dinamicul îşi va intra în drepturi, înlocuind staticul.

II. 1. Primăvara, reavănul ei, era resimțit încă din iarnă, când hărnicia nu-şi lăsa sătenii nici un pic la hodină. Gunoaiele din grajd musteau să fie împrăştiate, gozul trebuia ars sau adunat în coşeri de paie, şanțurile destupate, şi, uite-aşa, se producea trecerea, iar cei mici, până la trei ani, înveliți în perini groase, şi înc-odată înveliți cu câte-o cârpă de după cap, însoțeau bunicii, nanile sau bacii mai mari, p-afară. Cărucioare nu erau, deci, am îndrăzni să spunem că joaca „de-a luatu-n brațe" se potrivea cel mai bine, sau plimbările, preumblările, care va să zică, erau cele de brâncuță, sau mereuaş-mereuaş. Ba, pentru frații mai mari era o osândă, sau corvoadă, că le fura din timpul lor.

Spuneam că pragul primăverii îi scotea pe părinții micuților afară. O altă formă de joc, tot prin imitare, era „de-a roaba", între 3-5 ani, roabă improvizată din cutii vechi, lăzi de părădăici, din coşeri de paie, legate cu ață groasă. Aşa, ca să fie o țâră supravegheați şi să imite „jocul" adevărat al părinților. Şi între pauze, mai căpătau o şoală de ceai de coji de ceapă în dulcit cu felii de gurgune. Sau, repede le pregăteau troaca cu apă caldă, să-şi moaie picioruțăle.

2. între 4 şi 6ani –

Primăvara, jocul, mai continua şi pe cel din casă, păpuşile, din coceni de porumb, din câlți sau zdrențe, cu cap frumos, neapărat în codițe (t'ică), erau partenerii de joacă. Cu ele se jucau de-a şcoala, românească sau nemțească, sau de-a cules (strâns) primele flori de primăvară, viorele, toporaşi, timp în care, băieții, cu basca sau mițişapca, mai luau „prizonier" câte un flutur, abia trezit din somnul iernii.

3. De-a t'etruțăle era jocul ce fascina zborul fetițelor spre lumea lor, a copilăriei. Cu migală, căutau cioburi, hârburi de cănițe, ghivece sau te miri ce, le aruncau, săreau după ele, ca într-o lume doar de ele ştiută.

4. Băieții, porneau în „pelerinaj", jucându-se de-a caii, în doi sau în trei. O bâtă de ruje, sau o bâtă de tuleu, la care prindeau, la capătul subțire, caii, la celălalt țineau gazda, care îşi procura, ad-hoc, o nuia, pe post de zbic. La o vârstă, între 8-9 ani, îşi făceau şi frâne, rudă, aşa cum îşi închipuiau cocia părinților, tot un zbic. Imaginația îi ajuta, luau ață de duhan, sfoară, pe post de ham, şi îl înfăşurau, după gâtul şi subsioara calului, exact cum făceau cei cu care se însoțeau afară (bunici, neamuri ori părinți). Cu un cal sau doi, în trei sau câți erau, „mânatul" nu mai punea probleme, „caii" ascultau fără a se opune. Căci, nu-i aşa, una era să „mâi" un cal, şi alta, cocie cu doi cai.

5. Băieții, de 9-10 ani, se mai jucau de-a prinsa, până când „hoțul" atingea umărul urmăritului şi-i zicea „tu eşti hoțul", după care, rolurile se inversau. Jocul era „în doi, în trei, în câte-l vrei"... (Tudor Arghezi).

Un alt joc, ce se continua şi în vară, era de-a „kecske" (checike), pe echipe, fiecare cu câte un şef, cu câte una de afară şi una din casă. Jocul cerea două bețe, de lungime aproximativ egală, însă de grosimi diferite: unul mai subțire, elastic, altul mai gros, rigid. Un băț cam de 15-20 cm, o palmă, ascuțit la ambele capete. Echipele alese, cei doi şefi pun peste pumn unul din bețele lungi, cine

ajungea, era în casă. Şeful echipei din casă, zgâria cu bățul scurt şi ascuțit un şănțuleț pe pământ. Cei de afară se înşiră, aşteptând ca primul din casă să dea cu checike. Acesta aşază transversal peste şănțuleț bățul scurt şi ascuțit, apoi cu cel mai subțire îl azvârle în afară. Dacă cineva îl prinde, cel care a azvârlit iese din joc. Urmează altul. Dacă nu i-a fost prinsă checika, acesta pune bățul de-a azvârlitea cruce peste şănțuleț, iar unul „de afară" o ia la țintă. Dacă face „țic", şi acesta iese din joc. Dacă nu, atunci continuă cu bătutul. Cu bățul mai gros îl atinge pe cel scurt şi ascuțit peste un capăt. Acesta sare, iar cel de la bătaie trebuie să-l lovească cu putere, pentru a zbura cât mai tare. Dacă este prins din zbor, iese din joc, dacă nu, câți paşi a zburat bățul scurt şi ascuțit, atâtea vieți sau piei a câştigat. Eroul şi le poate opri pe toate, dar mai le distribuie şi coechipierilor, care, astfel, reintră în joc. Jocul se repetă, până ce, în casă, nimeni nu mai are viață. Apoi, echipele îşi schimbă locurile. Jocul are variante, depinde de istețimea jucătorilor, dar are şi o doză de risc, presupune pricepere, atenție şi concentrare.

6. Fetițele, de 8-9-10 ani, se jucau de-a lopta, făcută din zdrențe, resturi de covoare, de-a şcoala, de-a mama şi de-a tata, de-a t'etruțăle, sau săreau coarda, făcută din manilă. Mai târziu, înspre vară, jucau „Podul de piatră", „Am pierdut o batistuță", săreau cercul, sau cântau „Se coc cireşele" (căci grădiniță exista).

T'etruțăle se jucau în două-trei. Erau cioburi, cum spuneam înainte, de oale, de lut, pe care le frecau pe pământ sau pe o bucată de țiglă sau cărămidă, cu un diametru de 2-3 cm. Jocul începea când cineva ghicea în ce mână a ascuns, pe la spate, coechipiera un ciob rotunjit sau smălțuit. Dacă nu, începe coechipierul. Începătorul trage o linie pe pământ şi „face poarta". Cum? Degetul arătător de la o mână, de obicei, stânga, îl împleteşte peste cel mare. Din cel mare astfel încălecat şi din cel opozabil se face o poartă pe linie. Cu mâna liberă, peste mâna cu poarta, aruncă cele trei t'etruțe. Ele cad, în fața porții, răsfirându-se. Jucătoarea o ia

pe cea căzută mai departe (cu mâna cu care le-a aruncat, poarta nu se mişcă). O aruncă în sus, cu ochii la cea din aer, dar şi la una din cele două rămase jos, încearcă să „măture", să treacă pe sub poartă, rând pe rând, pietricelele. Dacă o scapă pe cea din aer sau de pe lângă poartă, jocul e pierdut. Partenera respectă aceleaşi mişcări. Cine reuşeşte să bage „în casă", continuă jocul.

Observăm că la mai toate jocurile cuvântul „casă", cu sens conotativ, se regăseşte şi, credem noi, este o stare de fapt, de simțământ, de legământ.

III. Vara

7. 10-11-12 ani

Se continuă cam aceleaşi jocuri. Acum, eliberați de povara şcolii, însă nu de cea a lucrului, căci copiii îşi ajutau părinții, mai apucau şi câte o pauză, să se joace. Fetele şi băieții se jucau de-a libodu, este, de fapt, un joc de-a ascunsa, se mai joacă şi azi.

Intervin acum jocurile de rol, cântate, spuse, de către frații lor şi mai mici, şi nu numai, „Deschide urechea bine", „Alunelu", poezioare cu tâlc, „Sfaturi bune", „Nelu-a spart o cană...", „Ana spală la covată", „Se coc cireşele...", „Nea Alecu...". Doar băieții se jucau „de-a pişchirii" (cu bani) şi „de-a praştia", care, la țară, mai există. Praştia o confecționau din rămurele fragede, care se puteau încovoia, dar, neapărat, din două brațe. La capete, după ce le „asigurau" cu o gumă rămasă de la camera de bicicletă, legau elastic şi o azvârleau, cu pietricele, hârburi, după ciori, porumbi sau păsări, sau, de ce nu..., după fereştile unui prieten.

Jocul de-a număratul era un joc de selectare: „Unu-mar / durumar / tridstar / şorodari, cutiotai / polomida / polomai / tuctan / beleuş / Trosc! 1...... 10..."

Jocul de-a şcoala românească – prin desenare, pe pământ, cu un băț, a două pătrate alăturate, cu o latură comună de 50-60 cm. La mijlocul acestora, între ele, cu o latură comună, încă un pătrat, aproximativ egal. Lipit de acesta, alte două, simetrice cu primele două. Apoi încă trei pătrate simetrice cu cel singular.

Primul jucător aruncă un hârb, ciob, în primul pătrat, şi apoi, sărind într-un picior, trebuie să-l treacă în toate pătratele. Dacă ciobul rămâne pe linie sau iese din cadru, jocul e pierdut şi urmează altcineva. Cine trece prin şcoală într-un picior, acela a treceut clasa, cine nu, o repetă. (Se mai joacă şi azi.) Şcoala nemţească este identică, doar că pe pământ se desenează şase pătrate, trei cu trei, aproximativ egale. Şi aici se trece într-un picior, sus-jos, cu hârbul, iar cine reuşeşte, este felicitat. La uliţă, fetiţele se jucau, în şanţ, pe o ţoală aşezată, de-a păpuşile, de-a ducheanu, de-a mama şi de-a tata. Îşi făceau şi căsuţă, din crengi, o acopereau cu frunze de vie, de buruieni mari, se ascundeau, căci se jucau şi de-a doptoru, să nu le dea injecţii.

8. Lopta era la îndemâna oricui. Cea din canuri sau zdrenţe era confecţionată chiar de copii, care se jucau:

– de-a lopta-n şintăr;
– de-a lopta-n lopiţele;
– de-a cocoarăle.

De-a lopta-n şintăr se aseamănă cu oina, jucată în 3-4 inşi. Unul sau doi în casă, restul afară. Casa este un dreptunghi, de 15-20 cm/4-5 cm, tăiat pe la mijloc cu o linie dreaptă, ca să fie cu 2-3 camere. Lopta era la cei de afară. Cei din casă erau luaţi la ţintă. Cei de afară aruncau lopta unul către celălalt cu scopul de a lovi, de a scoate din casă pe cei ce se apărau. Dacă unul din casă era lovit, schimbau locurile. Învăţătorul Mihai Frimu a încercat să introducă în şcoala din Macea oina, dar n-a mers, n-a avut tradiţie.

9. 13-14 ani

De-a lopta-n lopiţele era specific în posturile dintre sărbători. Tinerii se adunau în locuri bine stabilite, fără riscuri, şi se împărţeau în tabere de cel puţin şapte fiecare. Fiecare tabără avea o lopiţauă. Lopiţaua era o bucată de lemn cioplit, la un capăt mai lată, iar la capătul celălalt, de unde se apucă, rotunjit. Se jucau în mixt, apoi se alegeau cei din casă şi cei de afară. Cei din casă se încolonează câte unul ca să primească spre lovire lopta ridicată la lopiţauă de

către un ridicător din echipa de afară, aşezată răsfirat, apoi câte doi, răriţi, cu intervale variabile între ei. După ce ridicătorul serveşte, primul din casă încearcă să lovească din aer foarte tare lopta, timp în care aceasta zboară. Câte unul din casă trebuie să iasă printre cei de afară. Aceştia recuperează lopta şi trebuie să-l „vâneze" pe evadat, care, dacă e lovit, iese din joc, iar echipa din casă slăbeşte până la ultimul om şi cei de-afară intră în casă, continuând într-o veselie.

De-a lopta-n cocoare se joacă simplu, ca într-un şir, căci lopta este aruncată în sus, cei de jos, cu mâinile înspre cer, încearcă s-o prindă. Cel ce-o prinde, o va arunca, şi tot aşa, lopta– cocoare este aruncată de un altuia.

Jocul de-a capra, şi fetiţe şi băieţi.

Copiii se aşezau îndoiţi, sprijiniţi cu mâinile pe genunchi. Ultimul trebuia să sară peste toţi, unul câte unul, fără a-i răsturna. Ajuns la capăt, se aşezat el capră, formându-se un lanţ, fără de sfârşit, al caprelor.

Foc-foc, era un joc cântat, de rol, cu 5-6 perechi, aşezaţi în cerc, ghemuit, doi câte doi. Unul, fără pereche, aleargă într-un picior, în jurul celoralţi, fluturând o batistă, ceilalţi cântă: „Duc foc, / Ce vedeţi să nu spuneţi. / Nu vă uitaţi înapoi, / Că vine lupul la voi / Şi vă prinde de fundoi." Cel cu batista, o scapă, pe neobservate, în spatele unei perechi, care poate nu se sesizează, iar cel ce a „pierdut-o" o aşază în faţa echipei, şi astfel cel devenit al treilea trebuie să o ridice şi să cânte, continuând şi alergatul până găseşte un moment să lase în alt loc batista, şi tot aşa... cu purtătorul focului (jocul este cântat).

Asemănător acestui joc este *oaia şi berbecul,* numai că aici nu se mai cântă, iar al treilea jucător se aşază întâmplător şi al treilea alege, după simpatie, locul unde să se instaleze prin surprindere.

Jocul de-a bumbii era exclusiv recomandat băieţilor. Aceştia deformau o monedă veche, o aşezau pe un butuc de lemn şi, lovită

cu ciocanul şi până îşi pierdea forma plană şi devenea scobită. Apoi era izbită cu partea bombată într-un perete sau un zid dur, de unde se întorcea cu o melodie chiar plăcută auzului. Urma un alt copil cu scoaba lui şi dacă aceasta cădea la o palmă de prima, cel de-al doilea câştiga de la primul un bumb (nasture). Dacă nu era la o palmă, dădea şi al treilea, încercând tot distanța de o palmă... şi tot aşa, adunându-se bumbi sticloşi, arătoşi, din os sau sticlă colorată.

Jocul de-a cucuvama îl jucau băieții după o ploaie caldă, cu un cocoloş de tină (noroi), care se frământa în modele ca de colac sau de gogoaşă cu o scobitură la mijloc. Apoi plesneau „plăcinta" de o suprafață plană. Dacă era bine modelată, şi bine trântită, din colac, sub presiunea aerului, sărea o bucată, făcându-se o scobitură şi o plesnitură, ca o explozie. Cine avea spărtura mai mare, îşi recupera tina de la ceilalți jucători. Toți trânteau la comandă şi cântau: „Cucuvama, vama / sară cucuvama şi aduceți vama."

Jocul de-a roaba: roaba fiind un băiat lăsat pe brânci, altul îl apucă de picioarele desculțe, plecând până îi cade o roată, sau un braț, şi rolul se schimbă.

Ne continuăm periplul nostru, vara, cu *jocul de-a prinsul fluturilor*, mici, albaştri, sau altfel colorați.

Jocul de-a castanele strânse, de-a mâncat dulcețuri, jocul de-a mâncat botoşele sau fraji, jocul de-a fuga şi de-a prinsa, jocul de-a făcut plăcintuțe şi turte din tină, din fructe rămase pe jos, de-a strâns spice sau flori de câmp din ele, orice, căci la țară, în acele vremuri, copilăria, era un joc, un joc al jocurilor.

Câte o rafală de ploaie, câte un tunet sau fulger, îi strângea laolaltă, ca mai apoi să iasă afară, strigând: „Morari la noi în gredină / Morari..."

Jocul de-a fugitelea – lenea, era jocul celor ce-şi râdeau de ceilalți, căci le lipeau această plantă parazită de spate, fără să se observe, „ca s-o poți şi tu arunca la altul".

Jocul cu lopta, la fotbal, pe uliță, la teren, era preferat, cu o poartă sau cu două, desculți, aşa încât, cu o minge de zdrențe sau

lână, era chiar neplăcut la unghii, căci de durere... ce să vă mai povestim...

IV. Toamna, şi din fructe picate pe jos se juca fotbal, sau se făcea lunecuş. Ce plăcere! Acum, şcoala era deja aşteptată, grădinița la fel, străicuțăle cu tăbliță, cu cuie gata, numa-numa bune de scris. Cretă? Uniforme? Sandviciuri... pe post de pită cu oloi, pită cu prai, mălai fript, pită cu ou, pită cu țucur „unsă" cu apă, pită unsă cu unsoare (d'i porc, rață, gâscă). Dar... jocul... jocul era acum de-a strigoiul, cu ludăile (bolânde), azi, Holloween. Ludaia se despica în jumătăți, sau se descăpăcea. Se elimina conținutul, se încrustau doi ochi, un nas şi o gură mare. La lăsarea serii, se introducea o lumină (lumânare) aprinsă şi băieții o aşezau pentru câteva minute în fereastra fetelor. Nimeni nu se mânia, semn că mâne-zi aveau de ce să facă haz.

Jocul de-a pârciu era un joc simplu, mai mult lua pregătirea terenului de joc, adică şanțul, cel din fața casei. Se alegeau două echipe, care se postau pe maluri, şi câte unul se lansa înspre malul opus, de unde, prin atingere cu mâinile era desemnat pârciul, care trecea prin şanț, nominalizând pe altul.

(Un joc asemănător avea loc când ploua mult, marginile şanțului erau luate cu asalt, duruşitul, alunecatul se producea într-o veselie, iar sprijinitul se făcea de un pom de prin apropiere. Tot acum se făceau şi lopți de tină, care se mai lăsau şi la uscat, apoi, ține-te cap, dacă te nimerea...)

Jocul numelui: „Cum te cheamă? / Fierbe zamă. / Cum te strigă? / Mămăligă."

Jocul căratului pe spate (prin casă): se şi striga: „Pene avem", „Hai la meră şi la peră", „Hai la prunci, vindem prunci".

Vara, după o ploaie binecuvântată de soare, pruncii se dădeau în şanț, alunecând, iar când curcubeul se înălța pe cer, strigau: „Morari la noi în gredină, morari..."

Tot vara, *adunau buburuze* (goange roşii cu buline negre), pe care le puneau pe mână, strigând: „Păpărugă, rugă, / ing'e ii zbura, / col m-oi mărita."

Asemănător jocului „de-a şcoala” era *„melcul”* – un fel de labirint, în care copiii intrau şi cine ieşea primul începea el jocul.

Sau *jocul de-a ţinţirimbul*, când copiii formau un semicerc, săreau într-un picior, până ajungeau la un copil. Acesta trebuia să repete.

În Postul Paştilor, dar nu numai, se făceau „cocoşi” – floricele. Copiii stăteau în jurul ciurului, şi când acestea pocneau, ei musai strigau: „Ieşi moşi d'i su coşi / şi pomeneşte tri cocoşi, / únu mie, / unu ţâie, / unu la badea Ilie.”

Un joc nu prea complicat, dar care necesita îndemânare, şi gândire, sau chiar să lase pita unsă cu oloi sau cu ţucur la o parte, era *jocul de-a aţa*, care era înfăşurată, pe primele două degete, apoi fiecare se chinzuia să o încâlcească pe altele, în diferite modruri, până ieşea singură de pe degete.

Jocul de-a mâţa-prinsa se mai joacă şi azi.

Revenim la pacea serilor de iarnă, acelea când *taina corindatului* ne producea o stare aparte, tuturor. Parcă ne regăsim şi-acum, strângând la piept păpuşa de cârpe, îngânând frânturi de corinde, lângă un păhar de vin fiert, cu pită prăjită cu unsoare de raţă, gâscă sau porc, stropită cu piparcă usturoaie, râjnită.

Bătrânii satului, puţini câţi au mai rămas, îşi amintesc de vechi corinde româneşti. Dar şi de un joc aparte, *Vergelul*, uitat, l-au auzit şi ei de la alţii, dar n-au mai apucat să-l joace. Iată cum şi-l aminteşte unul din înţelepţii comunei, domnul Ilie Gheorghe MAXA, scriitor autodidact, octogenar. Jocul se practica de prin secolul al 18-lea, probabil când comuna începea a-şi contura mai bine forma, cu străzi drepte, paralele, aşezate una lângă alta. Azi acest joc nu se mai practică, nici nu mai este pomenit, cu toate că atunci se juca în Ajun de An Nou şi de Bobotează. Mai întâi se stabilea locul de către câteva fete mari, care se vorbeau între ele, era o onoare pentru familiile respective să fie „gazde”, apoi adunau nouă obiecte care făceau parte din joc, purtătoare, acestea, de un posibil noroc.

Jocul „Vergelul” era un prevestitor de noroc pentru cei angajați, fete sau băieți. Obiectele erau: bani, pâine, inel, cărbune, câlți, pieptene, oglindă, sare şi zahăr coțca. Seara, se adunau perechi, viitoare perechi, drăguța cu drăguțul, toți acei care aspirau la un viitor şi bine erau şi întâmpinați. Unul dintre băieți, poate chiar drăguțul fetei gazdă, anunța începerea jocului.

Astfel, pe o masă erau nouă blide, cu fundul în sus, de lut ars, la fel, cu aceleaşi ornamente. Sub ele se aflau cele nouă obiecte pomenite mai sus, care simbolizau: banii – bogăția, pâinea – bunătatea, inelul – nelcoşia sau fala, cărbunele – culoarea bărnace a viitorului sortit, câlții – delăsarea, pieptenele – colții sortitului, oglinda – bunătatea şi ospitalitatea, dulceața perechii.

Aceste simboluri erau aşezate pe masă, la început în văzul tuturor, apoi erau acoperit cu farfuriile. Apoi, cei prezenți se aşezau cu fața la uşă, şeful de joc le amesteca, după care, tot el numea o fată sau un fecior să rămână cu fața la uşă, iar ceilalți veneau în jurul mesei. Cel rămas (el, ea) era strigat să se apropie de masă şi să ridice un singur blid, sub care era ascuns un simbol. Fiecare simbol însemna o bucurie a aproapelui, deoarece urma altul, alta, la uşă, timp în care se amestecau din nou obiectele. Întrebători erau toți „pe care s-o ridice”, căci obiectele ascunse stârneau ori bucurie, ori ilaritate, iar ei erau dornici „să-şi încerce norocul”. Şi tatăl fetei care organiza jocul, deşi era căsătorit, dorea să-şi vadă viitorul. În tot acest timp, cu râsete de lacrimi, se serveau specialitățile de coardă, cu mac, cu nucă, prai, brânză, crogne etc. Cântatul cocoşilor îi găsea, încă, prinşi în vergel, iar întunericul le mai oferea prilej drăguților să le fure un sărutat drăguțelor. Duminică la joc, cei de la vergel îşi împărtăşeau impresiile, făceau deja alte planuri de alt vergel.

Aceeaşi pace a serilor de iarnă, cu lămpaşe la fereşti şi miros de mere, gutui coapte, avea să fie, în Ajunul Sfânt, deseori, tulburată de câte o sanie cu cai, la drum, de o bandă de muzicanți, ce vesteau Naşterea Mântuitorului. Ulițele erau pline de copii, care

porneau în sat, de pe la 4 ani, fie de prin vecini, fie frate – soră, fie prieteni. Serile erau sfinte, mai muşcând dintr-o pogace, mai sugând un ţucur cu nucă făcut în casă, că alt ţucur doar la oraş, tren era, dar nu era cursă, frig era, nu erau cizme, numa şoşoni, palton nu era, numa cheptari, sfetăr cu mâneci colorate, ştricuite din cănuri rămase, căciuliţe nu erau, numa cârpe din sumne... dar povestea ar putea continua.

Rămânem la minunea serii când era aşteptat Moş Crăciun. Sau, de ce nu, Moş Gerilă, căci limbajul de lemn i-a fost, pe toţi, cuprins, bradul era pom de iarnă, Crăciunul şi Anul Nou, sărbători de iarnă, şi abia acum, poate, căpătăm un răspuns la întrebarea, poate ironică, poate puţin persiflatoare, de ce strigau, uneori, după moşu', Moş „Crăcit...”?! Bunicii mustăceau de fericire sau străbunicii, căci micuţii, cu pumnul strâns, de parcă erau nu un rând de lacăte, ci două-trei, ascultau corindele lor, vechi, cu o sinceritate şi de o puritate alese.

Şi baci Flore a lu Cordoş, născut în anul 1880, după cum mărturiseşte nepotul Viorel Cordoş, corinda cam aşa:

„Ciucur verd'e d'i mătasă,
Sclobozî-mă gazdă-n casă,
Că d'iasară-s tăt p-afară
Şi mă ninj'e şi mă ploaie,
Hain'ile să fac şiroaie,
Boii n'i s-or ciompovit
Şi-ar trebui potcoviţi
Cu potcoave d'i colac
Şi cu cuie d'i cârnaţi.

Să fii gazdă sănătoasă,
Să plăt'eşti corinda noastă
C-un colac d'i grâu curat,
Cu vin roşu străcurat.”

Aceasta era o corindă a începătorilor, căci cei mari ştiau deja: *O, ce veste...*, *Trei păstori...*, *Sus la poarta raiului...* La biserică, în ziua de Crăciun, se făcea teatru popular, *Steaua*, *Irozii*, cu personajele biblice, Baltazar, Irod, crai, împăraţi, brâu şi tricolori.

Tinerii de religie catolică, Kondoreştii, Şusăneştii, puţini câţi erau, mergeau cu *Bethleemul*, tot un teatru popular.

Uneori, în pelerinajul lor cu corinde, copiii persiflau gazda: „Linu-i lin şi iară lin, / bagă moşu ciurca-n vin" sau „Anu Nou şi anu vechi, / plină-i casa d'i curechi" – căci ei mergeau şi cu „Anu Nou" – alteori îşi făceau Pluguşor „local" (vezi variantele).

Tot cu titlu de corindă circula la noi, dar şi la Curtici, ceea ce noi azi numim *Mioriţa*, varianta măceană, 1001, şi care era însoţită de o melodie. Şi azi, o mai corindă Iuliana Anghelina (Dragoş), fata lui baci Flore Anghelina, poştaşu', a lu Senti, care a cules-o de la bunica ei (născută pe la 1880-1890). Această variantă a făcut deliciul iernii anului 1970, când în comună au poposit tinerii poeţi Mircea Dinescu, Mircea Micu, Leonid Dimov.

Redăm conţinutul:

„Pă răzor d'i vie } bis
Istă-un măr mărunt,
La frunză-i rotund.
Şi la umbra lui
– Cin' să adumbreau?
Doi, tri, păcurari,
Ce îs veri primari.
'I să voroveau
Că pă cel mai mic,
Care-i mai voinic,
Ca să mi-l omoare
Pă l-apus d'i soare.
Şi el auza
Şi d'in grai grăia:

– D'i mi-ți omorî,
Voi să mă-ngropați
În strunga uăilor,
În țara mn'eilor,
Cu crucița mé,
Cu dragă lancea mé.
Şi cu uăile-or plecat
Şi-or ajuns cu iele-n sat.
Lancea tremura, lancea trăgăna,
Mama întreba:
– Ing'e-i fiu mn'eu?
– O rămas năpoi,
Cu şt'ioapi d'i uăi,
În tufe tufoasă,
Cu fet'e frumoasă,
Cu tufiş tufos,
Cu ficiori frumoşi."

Cu aceeaşi aleasă simțire, mânați de adâncă prețuire, menționăm încă două corinde, la fel, uitate, ştiute de câțiva bătrâni, unul fiind baci Trăian Tolan, Sfătu, de la biserică, Pirchița, după poreclă (76 de ani la data documentării noastre, noiembrie 2006).

1) „Când pământu s-o făcutu
Şi ceriu s-o rădicatu,
Domnu mândru l-o-mbrăcatu!
Tot cu stele mănânțele,
Şi-o cunună printre iele.
Şi o scară tă d'i ceară,
Pă ie suie şi coboară
Injerii cu cânticili,
Păstorii cu fluierili."

„Să fii gazdă sănătoasă,
Să plăteşti corinda noastră
Cu colac d'i grâu curat
şi vin roşu străcurat.
Găzdăriță cu păpuci,
Umpli-n'e straița d'i nuci."

2) Următoarea corindă a intrat în anonimat, din păcate.
„Iosif şi Maria o intrat
În sălaş d'i noapt'e grea,
Naşterea s-apropia.
Şi Maria să-ngrijea,
Ajutor ceresc cerea,
Ca uşor să nască ea.
Şi în pace au născut
On fiu mândru şi plăcut,
Razele pă cap lucea,
Sălaşu îl lumina.
Ş-apoi mama-l înfăşa
Şi în iesle-l aşeza:
– Culcă-te, -mpărat ceresc,
În sălaş dobitocesc,
Te culcă pă fân curat,
D'i îngeri înconjurat,
Care t'e vor lăuda
Şi mărire îți vor da,
Mărire-ntru Cel de Sus
Şi pace până la apus."

„Să fii gazdă sănătoasă,
Să plăteşti corinda noastră
Găzdăriță cu mint'ie,
Dă-m on păhar d'i răchie,

Găzdăriță cu t'eptari,
Dă-m şi mie o doi bani."

Şi în tot acest timp, cu toate că era sărbătoare, lampa lumina, lămpaşul clipea, hoarăle „horea", se-aştepta primul cântat al cocoşilor, pe drum săniile alunecau de corindători, benzâle „s-oprea" la câte o casă luminată, vestind Vestea cea Mare. Căci nu era măcean care, cu câte-o pogăciță în brâncă, o jumară sau un cârnat pă după cap, să nu deie brânca cu corindătorii. Şi, pentru că în sat, şi-atunci, şi-acum, pocăiții se strângeau l'adunare, consemnăm şi o altfel de *O, ce veste*:

„O, ce veste îmbucurătoare,
Care îngerii ne-au trimis d'i sus,
Vestea despre marea îndurare,
Care Dumnezău ni-o trimis d'i sus.

Iată, s-a născut Isus,
Mântuire ni-o adus,
Iel ne scapă d'i nevoi,
Dumnezău iestă cu noi."

(„Farul creştin", 1939)

Sacralizate sau nu, corindele rămân, credem, nu numai pentru noi, ci pentru întreaga creştinătate, dovezi grăitoare ale Naşterii Mântuitorului. Şi, am spune, fără regret, că, mare, mare păcat este, că acum au devenit „cam prea etno", cam prea comerciale, lăsând undeva vălul de fior ce ne împresura odată, indiferent de ce religie om fi fost. Refugiu ideal, în copilărie, pentru noi, sau pentru voi, corinda rămâne tot împănarea noastră de suflet „cu ciucur verdi'e d'i mătasă" sau „măruț mărgăritari"...

Şi vă propunem să încheiem acest capitol cu o notă de floral parfum al jocului de copii de altădată:

„Eşti o floare, eşti un crin,
Eşti parfumul cel mai fin
Şi ca semn că te iubesc
Colo jos mă iscălesc." *

3. Taina uspăţului

Motto:
„Că vinovat e tot făcutul,
Şi sfânt doar nunta, începutul."
(Ion Barbu, *Oul dogmatic)*

Pretutindeni, şi oricând, nunta este un moment crucial în viaţa omului. Prin nuntă se celebrează momentul de împlinire a vârstei tinere. Când vremea jocului a trecut şi fetele au cusut destule loze la poale sau pe mânecile cămăşilor, ochii le alunecă spre alte zări. În serile de iarnă, când se mergea cu furca şi cu coselile pe la vecine, fetele mai îşi pregăteau, sufleteşte, noi prietenii. Şi mamele ori vecinele observau cu subînţelesuri că Ana, Maria sau Elena au crescut şi că ar trebui să iasă la joc sau să aibă drăguţ. Când posturile de peste an treceau, şi fetele se gătau, nu mai erau fătuţe, să iasă-n lume, iar părinţilor li se umplea inima de bucurie. De aceea, şi grija creştea, o dată cu „gătatul" de haine noi, din cap până în picioare. În prima duminică de după post, prietenele ori surorile mai mici îşi însoţeau nana (ortaca) la joc. Acesta era un prilej de bucurie, dar şi de emoţie firească, de întâlnire cu necunoscutul.

Primul semn de chemare la joc al primului ficior muia picioarele tinerei fete, iar jocul se compunea din trei cântări cu ritmuri diferite şi tot atâţia paşi diferiţi: de-a lunga, mânânţaua, de-a-ntorsu.

După primul joc, fetele se regrupau să-şi tăinuiască primele impresii. Noua fată mare se simţea uşor stânjenită cu ceaptă pe cap, cu mărgele la grumaz, cu zobon de mătasă, cu poale largi şi cu

zuboc, acoperite cu o rochie înflorată, pe deasupra cu o zadie de mătasă, în care predomina roşul, şi cu papuci jumătăți, cu cureluşă ori cataramă, mai ales dacă până atunci umblase desculță.

Mamele le petreceau cu ochii în zare, ori până la primul corn (colț), cu avertizarea să se întoarcă înainte de venirea vacilor de la păşune. Fetele aşteptau să vină iar duminica, după cele şase zile lucrătoare, iar când jocul se găta, aşteptau să fie petrecute spre casă. Acesta era primul semn, dar până la corn, „să nu mă vadă mama, că nu mă mai lasă la joc".

Duminica următoare, dacă simpatiile se înfiripau, petrecutul era până la poartă. Şi tot aşa, dacă ficiorul era aşteptat, după cină, era primit şi în casă şi bistărit pe toate părțile, sau îl mai pofteau „mai vină pe la noi", şi îi permiteau fetei să-l conducă şi la poartă. Acest fapt ne duce cu gândul la un vechi cântec popular, *Mai vină sara pă la noi, Ionele dragă* – şi nu întâmplător, căci ficiorul, de nu era plăcut, tatăl fetei îl petrecea până la poartă, şi îi zicea cățelului, la jumătatea drumului: „piți, du-l tu mai departe". Totuşi, erau rare aceste situații, iar despărțirile erau amiabile, nelăsând răniri sau jigniri, „fata" noastră îi încă mică, mai are vreme d'i ficiori". Dacă părinți se încuviințau, dacă erau de acord, urma încredințarea (logodna). Credința se face şi azi, la fată, unde vine mirele cu părinții. Dacă s-au epuizat discuțiile, „amu, când merem pă videre", între ambele perechi de părinți, despre ocupații, stare socială, vreme, tatăl băiatului lansează întrebarea:

„– Întrebați-ne de ce am vinit noi la dumneavoastră!"

„– Ştiți voi, spuneți-ne şi nouă!"

„– Iaca, noi am auzit că aveți o fată mare d'i vânzare."

„– Ați auzât bine, noi avem o fată mare, da' nu ştim încă dacă îi şi de vânzare."

„– Nouă ne place fata, ni-i dragă şi am vrea-o la noi, de noră."

Discuțiile continuă, părinți cad de acord, după ce află şi dorința tinerilor. Se închină un pahar în cinstea mirilor, să le fie de noroc, apoi, după caz, se dă inelul de logodnă, de către ficior.

Apoi, părinții mirelui întreabă când va fi nunta, dacă va fi. Uneori cheltuielile sunt făcute numai dinspre una din părți, alteori, de ambele părți. După datină, lege, întemeierea tinerei familii se făcea prin cununie religioasă şi oficială.

Pregătirile de nuntă încep cu îmbrăcarea miresei de către mire, cu ce-şi doreşte ea mai scump. La fel procedează şi ea cu mirele.

Tinerii propun apoi chemătorii, câte un băiat din fiecare parte. Acestora, fetele le „gată” căciulile sau clopurile cu firuri, panglici colorate, legate la spate, lung atârnate pe spate şi pe piept. Chemătorii se numeau „pălăscaşi” şi, cu câte o săptămână înainte de nuntă, ştiau pe cine trebuie să poftească. Ei se deplasau cu cai împănați cu prime şi cu lipidee de lână în lână, țesute în casă, viu colorate, predominând roşul. Se foloseau şi bicicletele, la fel de împănate şi împodobite atractiv. Chemătorii plecau de la casa miresei, invitațiile începând cu părinții, socrii, preoții, nănaşii, apoi neamurile şi prietenii. La casele invitaților, ei vorbeau pe rând, după al cui invitat era: „junele vă invită cu drag a lua parte la nunta sa cu mireasa Ana, Maria, Elena etc.”

„Dacă o fi vreme bună,
Vă suiți pă o găină.
De o vreme d'i ploaie,
Vă suiți şi voi p-o oaie.
De o fi mare noroi,
Vă suiți pă un rățoi.”

Apoi închinau din pălasca gătată ca şi căciulile.

Apoi urmau celelalte pregătiri: mirele căpăta muzica, care la Macea era alcătuită din hid'ied'i, viori, clănet şi dobă. Printre hid'ied'işii de vază, bătrânii îşi amintesc de Ioan Ciotea, mutat la Iratoş, Ştefan Covaci (Pişti), Marin Covaci, clănetuşul Petru Sălăjan, zis Husari, dobaşul şi clănetuşul Pavel Covaci. Tot mirele se ocupa de găsirea stegarului, de obicei cel mai jucăuş ficior, îi amintim pe câțiva: Gheorghe Ciumedean, Mihai Şimăndan, Gheorghe Baci, Simion Anghelina.

Prietenele miresei se ocupau că gătarea căciulilor sau a clopurilor pentru stegari, după modelul chemătorilor, dar şi cu împănatul steagului tricolor, cu panglici multicolore. Cu două-trei zile înainte de nuntă, invitații veneau la casa unde urma să fie aceasta, aducând o găină, un bădic d'i fărină şi 10-20 de ouă, iar în ziua nunții aduceau un ol de vin, o iagă d'i răchie de casă. Femeile mai aduceau crogne sau pişcotă, după cum erau de înstărite.

Nunta se pornea duminica la amiazi, când, la casa mirelui sosea muzica, şi se juca, un joc, ori două, iar cei prezenți erau cinstiți cu plăcuintă şi băutură (plăcinta era numa cu mac, prai şi nucă).

Apoi, grăitorul, vornicul, sau guda, cel care conducea întreg ceremonialul, organiza plecarea după nănaşi, în frunte cu stegarul, pe ritm de muzică „Frunză verde d'i cireaşă / noi mereu după nănaşă". Apoi, la nănaşi, aceştia erau deosebit de emoționați, serveau cu bucate alese, jucau un joc, două, şi, împreună cu părinții mirelui şi alți invitați, chiuind, cu sticle de sfert în mână, porneau după mireasă.

La mireasă erau la fel de frumos întâmpinați, iar prietenele ei îi cântau hora miresei:

„Miresuță cu cunună,
Ia-ți acuma zâua bună
D'i la tată, d'i la mumă,
D'i la frați, d'i la surori,
D'i la gred'ina cu flori."

Grăitorul ordonează mersul la cununie, în față stegarul, apoi un pâlc de jucăuşi şi chemătorii, jucând fecioreasca. Tot timpul, grăitorul joacă steagul, cinsteşte şi se făleşte cu dosoiul împreunat d'i pă spate, cosut sau rişelit. Se creează o atmosferă de voioşie, dar şi una de ochire a unui nou drăguț de către celelalte fete mari, rămase pe margini.

Mireasa este condusă de nănaş, mirele este condus de nănaşă, iar asistența descântă:

„Frunză verd'e d'i flăgari,
Țucu-i uăchii la stegari...
Uiu-iu-iu-iu."

„Frunză verd'e d'i mohor,
Țuca-l-aş pă chemător...
Uiu-iu-iu-iu."

În acest timp se fluturau şi batistuțe de către fetele mari.

Alaiul se forma din invitați, iar pe uliță, pe margini, curioşii, care îi petreceau până la biserică, apoi la primărie, unde se şi încingea jocul, descântând:

„Noi merem la cununie,
Dumnezău cu noi să fie,
Numa cu cela ce-i rău
Să nu fie Dumnezău...
Uiu-iu-iu-iu."

„Bine-i stă la cer cu lună,
La mnireasă cu cunună,
Bine-i stă la soare drept,
La june cu pană'n ch'ept...
Uiu-iu-iu-iu."

(Penele, făcute din crenguțe de bucsuşi verzi legate cu primă se puneau în piept la invitați, numai mirii aveau de cumpărat, iar jlaierul era dus de paranive sau mniresuțe mici.)

După oficierea cununiei, tot alaiul pornea la casa unde era nunta, în căşi sau în şatră, şi se chiuia pe tot parcursul:

„Frunză verd'e d'i flăgari,
Țucu-i gura la stegari,

Că nu-i dulce, nici acrie,
Numa cum îmi place mie...
Uiu-iu-iu-iu."

„Ce stați, fete, su flăgari,
Ori vi-i drag d'i păläscari...
Pălăscarii nu-s d'i voi,
Ci d'i fete ca şi noi...
Uiu-iu-iu-iu."

„Mniresuță dintre flori,
Ie-ți gându d'i la ficiori
Şi ţî-l pune la bărbat,
Că cu el te-ai cununat."

Strigăturile nu se întrerupeau, ele deserveau măreața taină a nunții, taină de la care nu lipseau grâul şi banii mărunți, aruncați, ca semn de belşug, peste tineri. Tinerii aruncă şi ei cu bani mânânțăi peste troaca cu apă limpede, timp în care mirele îşi trece peste troacă mireasa în brațe, însemn al victoriei asupra opreliştilor care i-ar paşte pe noul lor drum. Apoi, ca în poezia eminesciană, „s-aşază toți la masă cum li-s anii, cum li-i rangul, / lin viorile răsună, iară... 'doba' ține hangul".

În timpul petrecerii se joacă mult de către tineri, cei în vârstă se amuză de „ale tinereții valuri", iar la lăsatul serii, grăitorul pofteşte asistența la masă şi într-un glas se rosteşte, sau se cântă, creştineasca rugăciune *Tatăl nostru*, apoi se urează: „Poftă bună la masă".

Neveste, dinainte numite, cu zădii albe, impecabile, servesc, în blide, zamă d'i găină cu tăiței sau gârtene, apoi friptură de pasăre cu crumpe sfârâite sau pireu şi curechi acru sau lebenițuțe acre. Urmează plăcintele şi vinul. Se obişnuia a veni cu plăcintă şi cu vin

de acasă, mesenii servindu-se între ei. Despre tortul miresei, bere sau sucuri, ori clătite flambate, nici vorbă!

Când grăitorul găsea momentul oportun, anunța strâgările, cinstea, adicăte, darurile.

Putea fi stofă, cămeşi, zestre, seturi de oale, frecvent bani.

„Dragii mnei, junile şi mnireasa ş-or făcut datoria, amu să cuvine să mulțămim şi noi păntru ominie", strigă şi azi Simi Anghelina a lu Pătroala, ultimul grăitor (azi, 2007).

Întâi cinsteau nănaşii cu obiecte de bucătărie, lenjerie de pat, haine (stofa cu care erau legați în biserică, le rămânea). Apoi era cinstit nănaşu şi omu lui cumătru mare, ajutorul nănaşului. Cele mai substanțiale daruri erau oferite de părinți ori rude apropiate, frați, surori, verişori, verişene.

Grăitorul anunța darurile şi pă cine le aduceau şi banda cânta „Mulți ani trăiască".

După strâgări, la mnezul nopții, urma „dezbrăcatul" mniresei şi „învelitul" acesteia, pe care le săvârşeau nănaşa şi cele două mame. Mnireasa apărea învălită, legată la cap, cu batic tipic nevestelor.

Petrecerea ținea până în zori, se termina cu un marş, cu care era petrecut nănaşu şi în cinstea căruia muzica nu înceta să cânte. După caz, se anunța şi suma bănească strânsă.

Despărțirile se lăsau cu îmbrățişări, lacrimi sau strângeri de mâini, urări de bine, dar şi de prunci mulți, ca-n poezia coşbuciană: „Cât mac e prin livezi, / Atâția ani la miri urez, / Iar noi, să mai jucăm un pic / Şi la botez", urare pe care o rostea nănaşul şi care chiar se şi împlinea: „La anu se năştea / Un prinț blând şi mic" şi la şase săptămâni era Botezul.

4. Taina botezului

La Macea, se obişnuia ca înainte de a veni pe lume puiul aşteptat, tânăra familie să se consulte cu nănaşii de cununie dacă vor ei să boteze, sau copiii lor mai mari, dacă aveau. De obicei, se

accepta propunerea, dar se cunosc situații când nănașii propuneau nănași „mai tineri", dar nimeni nu se supăra. Uneori, numele celui/ celei mic/i era ales și după numele nănașilor.

Botezul avea loc la șase săptămâni, dar nu mai târziu. Nănașii pregăteau totul, începând de la lumânarea mare, „gătită" cu prime, rozii sau albastre, după caz, fetiță sau băiat, dar și cu darul oferit nou-venitului pe lume, puiului de om.

La încreștinare participa și tânăra mamă, dar numai în tinda bisericii, unde, după botez, primea binecuvântarea preotului.

După săvârșirea ceremonialului de încreștinare, nănașii își luau finul în brațe, salutându-i pe cei ce-i așteptau în prag, cu vorbele: „Am adus un păgân și iată, ne întoarcem cu un creștin."

În vremile îndepărtate participau la masa de botez doar neamurile foarte apropiate, care erau invitate de nănași spre a mulțămi micului fin pentru ospitalitate. Se puneau bani sub perină „de la noi mai puțin, / d'i la Dumnezău mai mult", sau rânduri de hăinuțe, apoi, după miezul nopții, pleca fiecare „pe la casa cui ne are", nu înainte de a mulțămi pentru participarea la sfântul eveniment și de a se face urări creștinești de viață lungă tinerilor părinți și copilașului.

E. Partituri coregrafice şi muzicale

De-a lungu

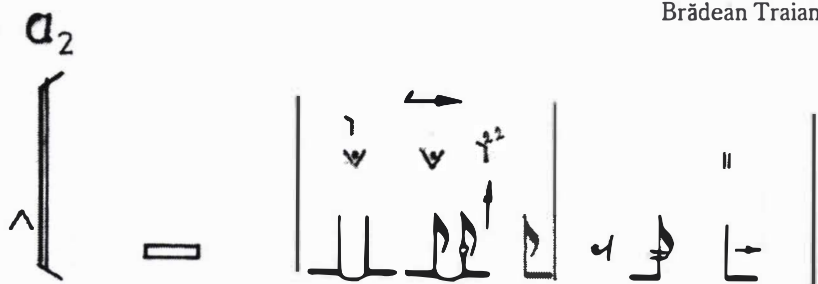
Ranta Ioan

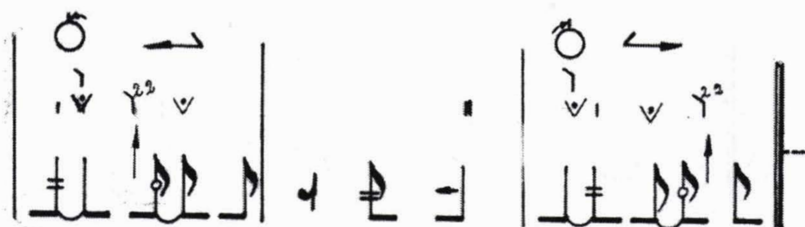
Ranta Ioan

a_1

Brădean Traian

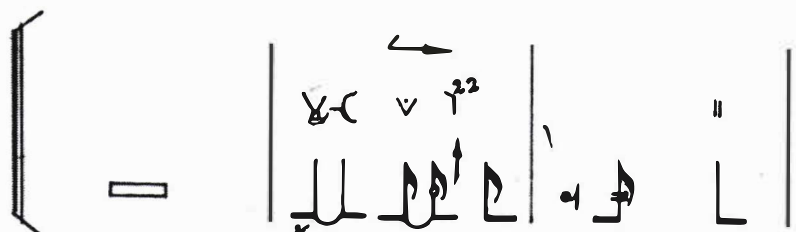
a_2

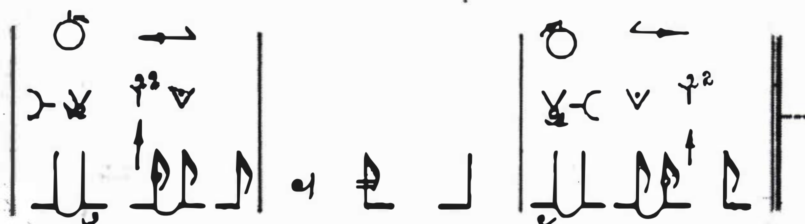

a_3

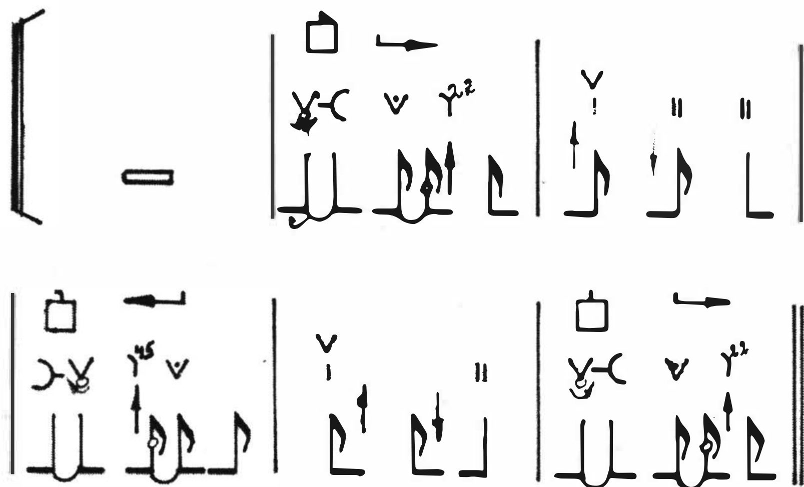
Tolan Traian

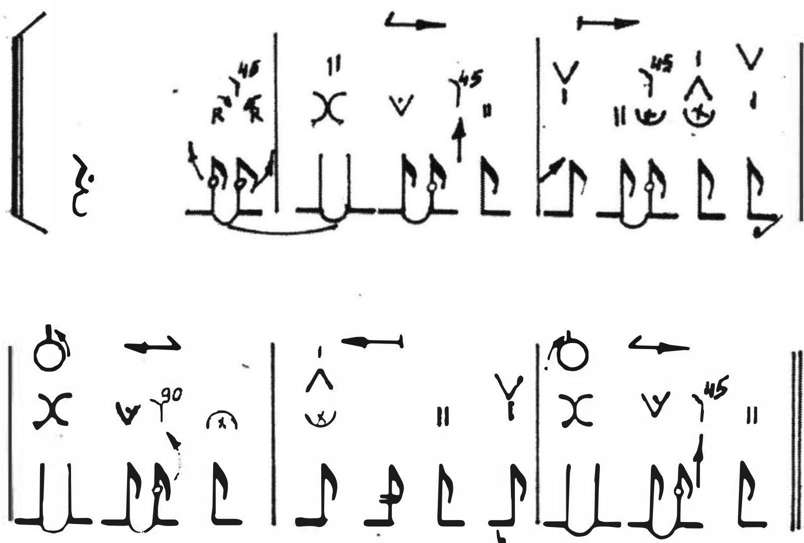
Crişan Iacob

a_4

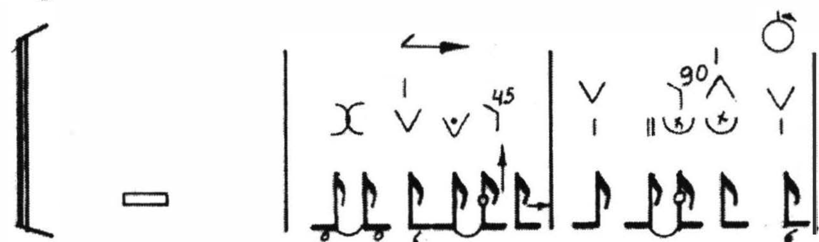

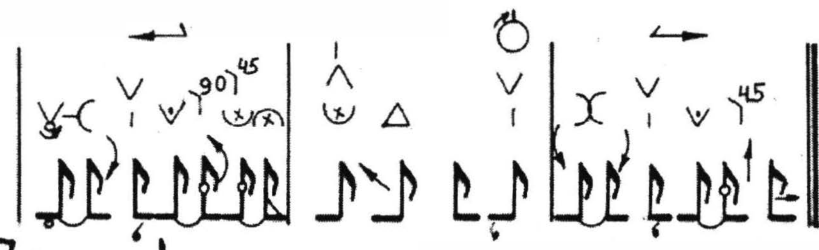
a_5

Anghelina Simion

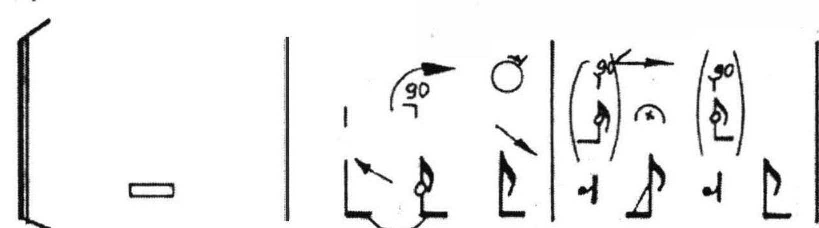

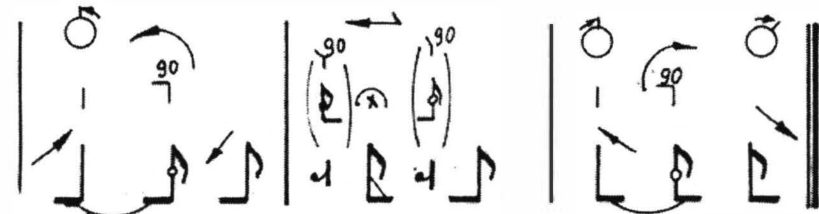
a_6

a_7

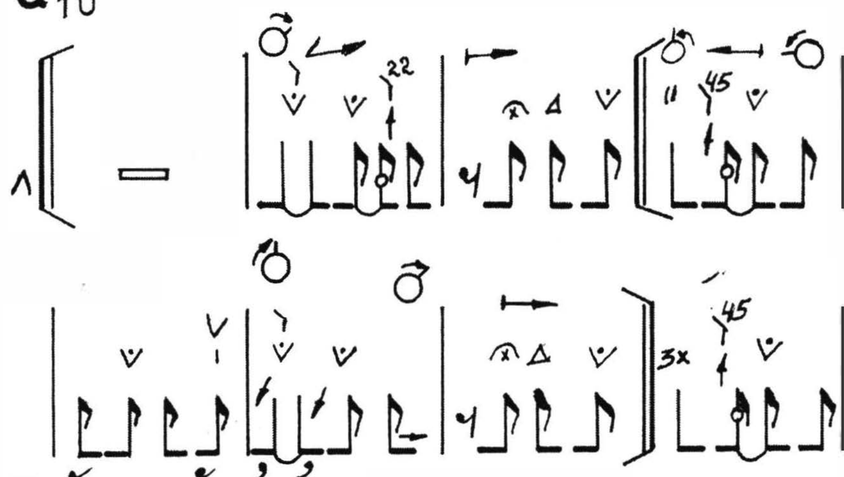

a_8

22 22 3x 22

a_9

22 45 45 3x

a_{11}

Brădean Traian şi Stoian Lenuţa

a 12

22

22

22

22

22

22

a13

22

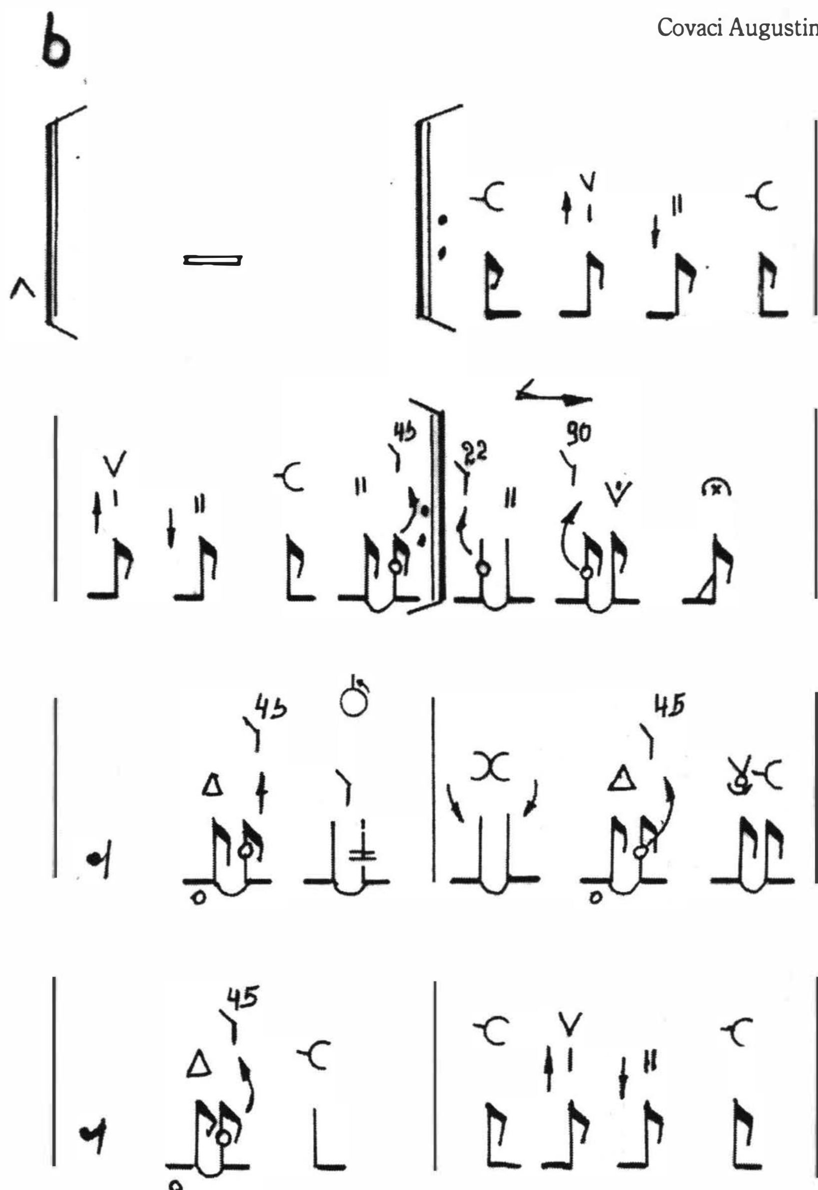
22

22

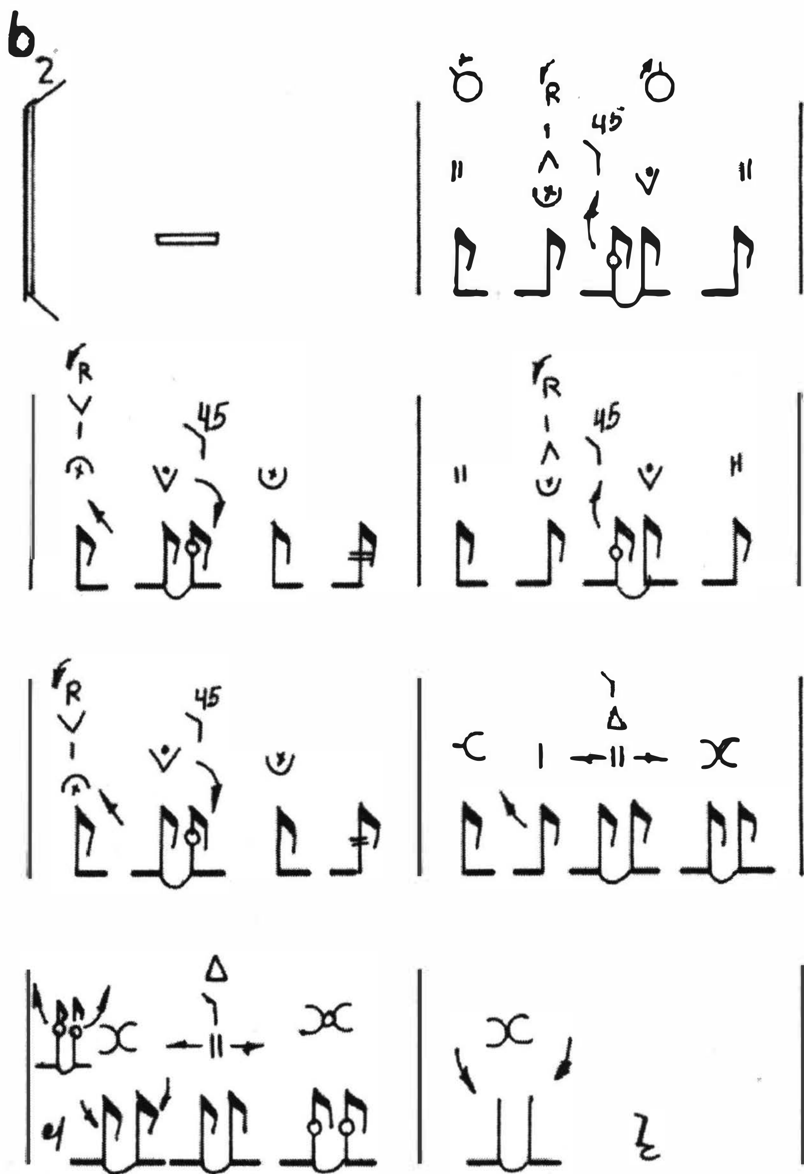
a 14

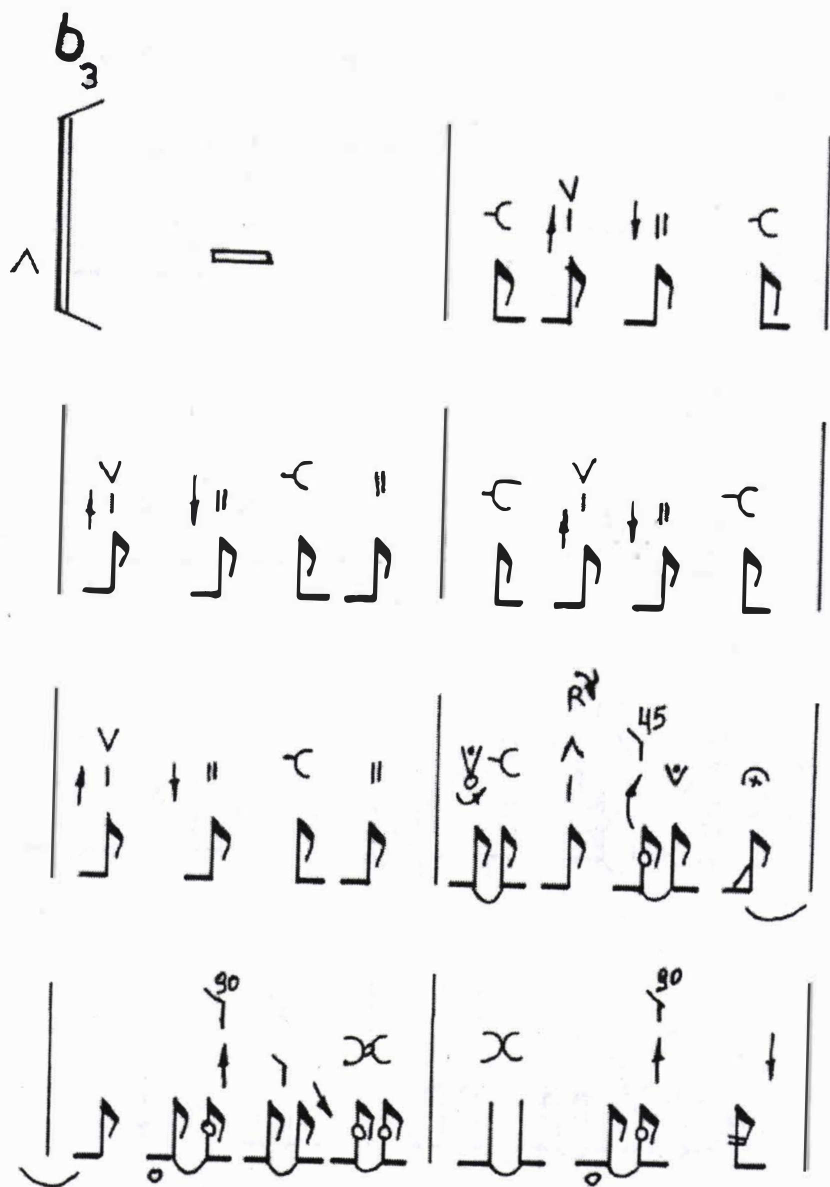
22 22 45 45 90 45 90 45 45

Covaci Augustin

b_1

b2
R
45
R
45
R
45
R
45

b3
R
45
90
90

Covaci Augustin jr.

b_4

3x

b_5

3x

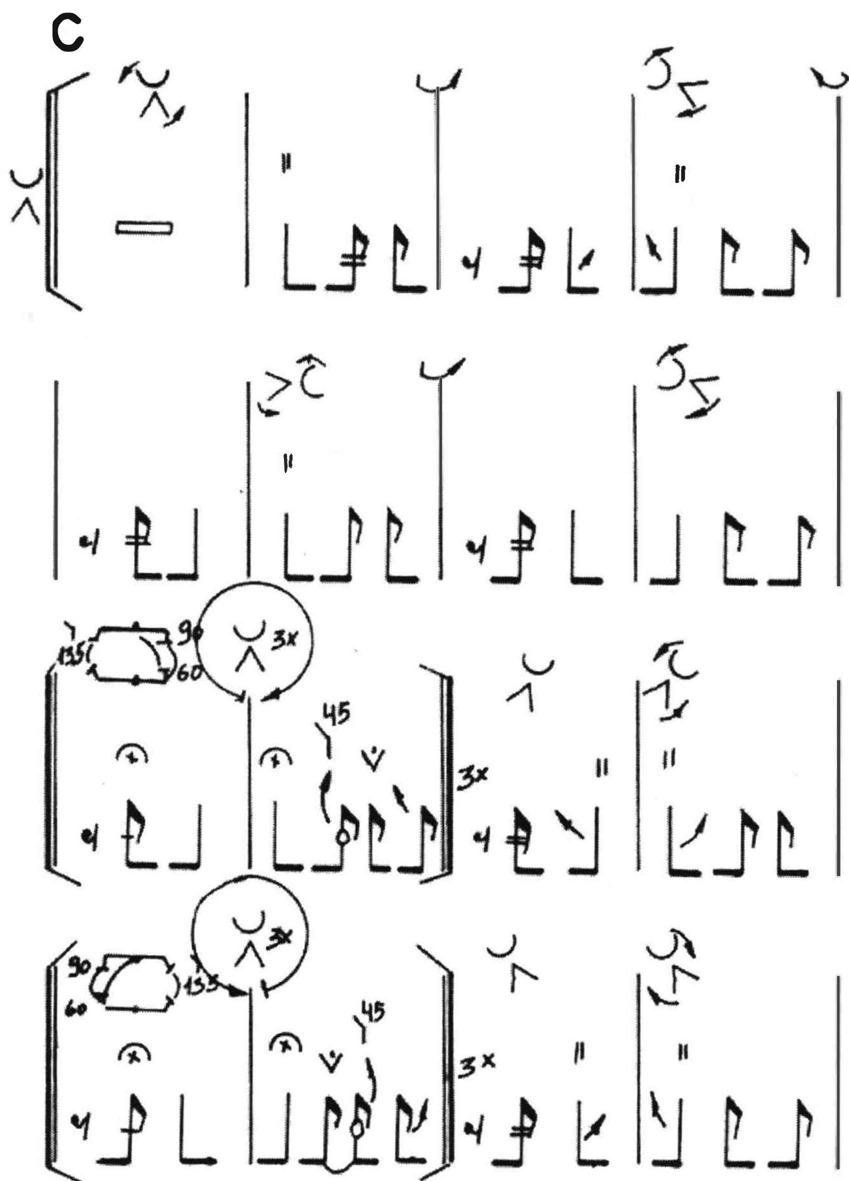
b_6

3x

b_7

3x

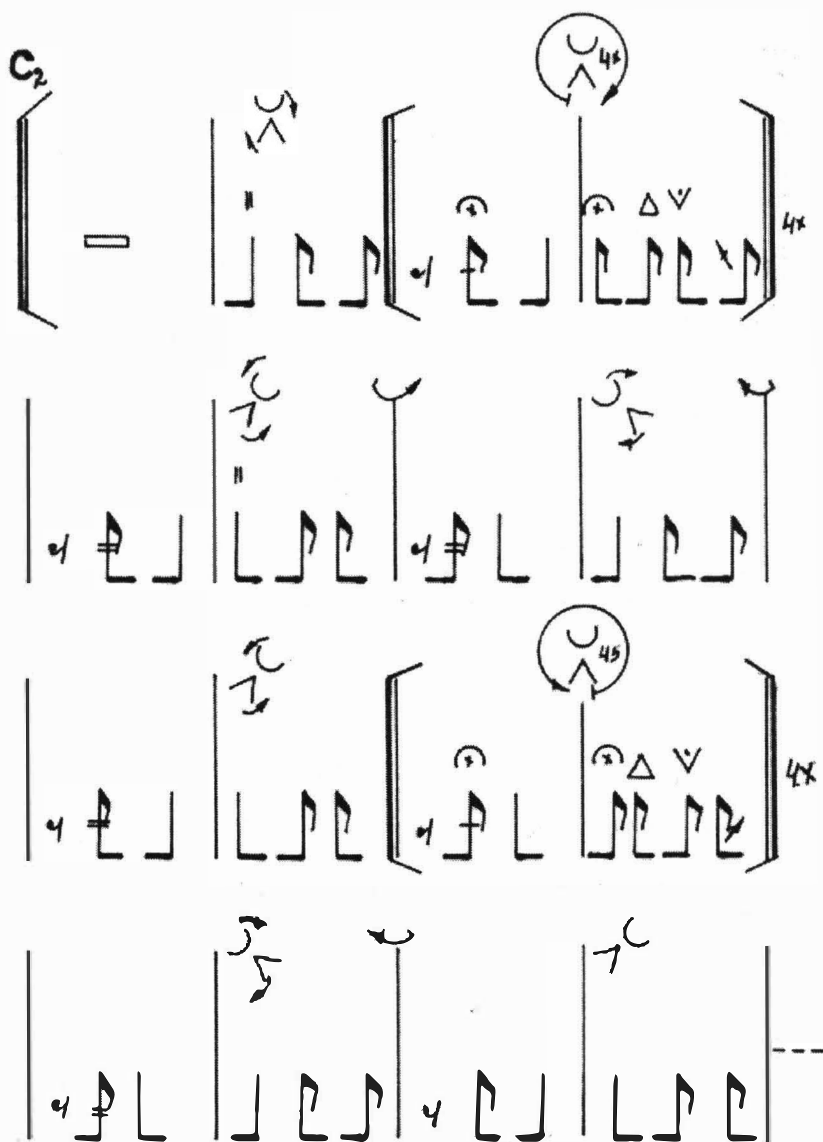
C

C_1

3x

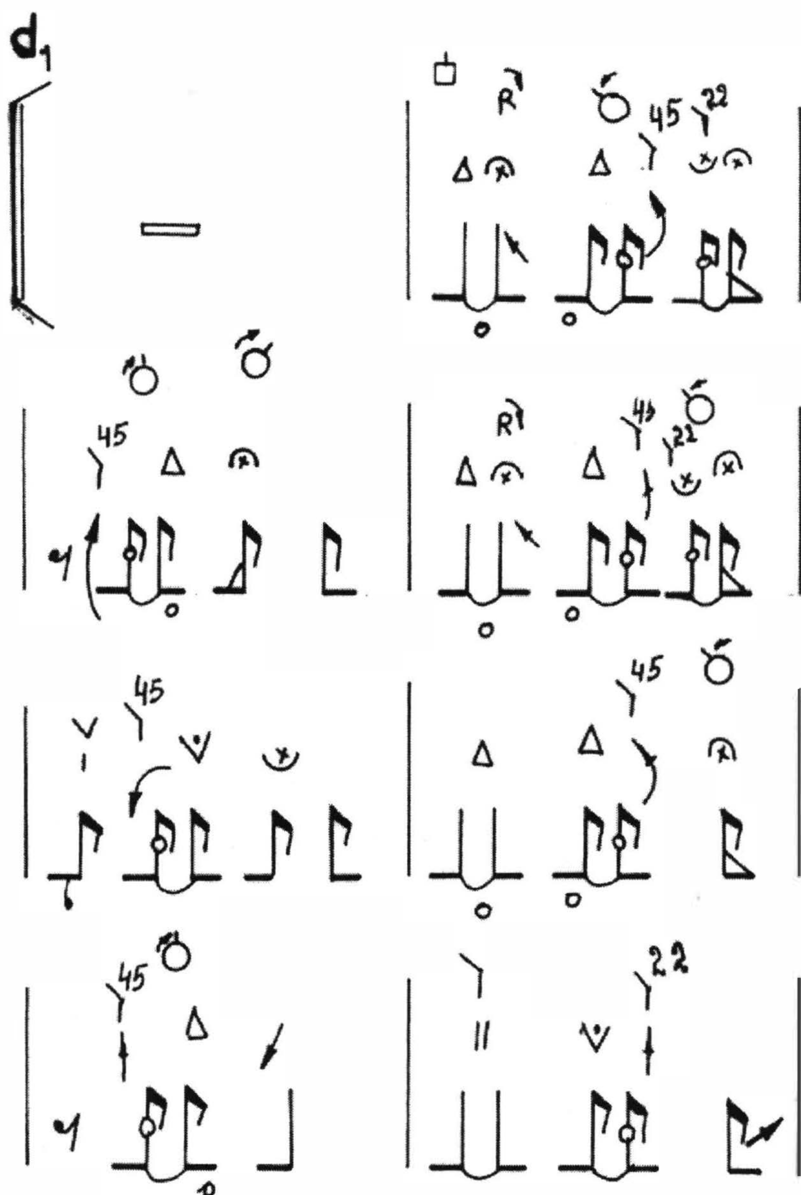
3x

C2
4x
4x
4x
45
4X

Lucaci Constantin

d
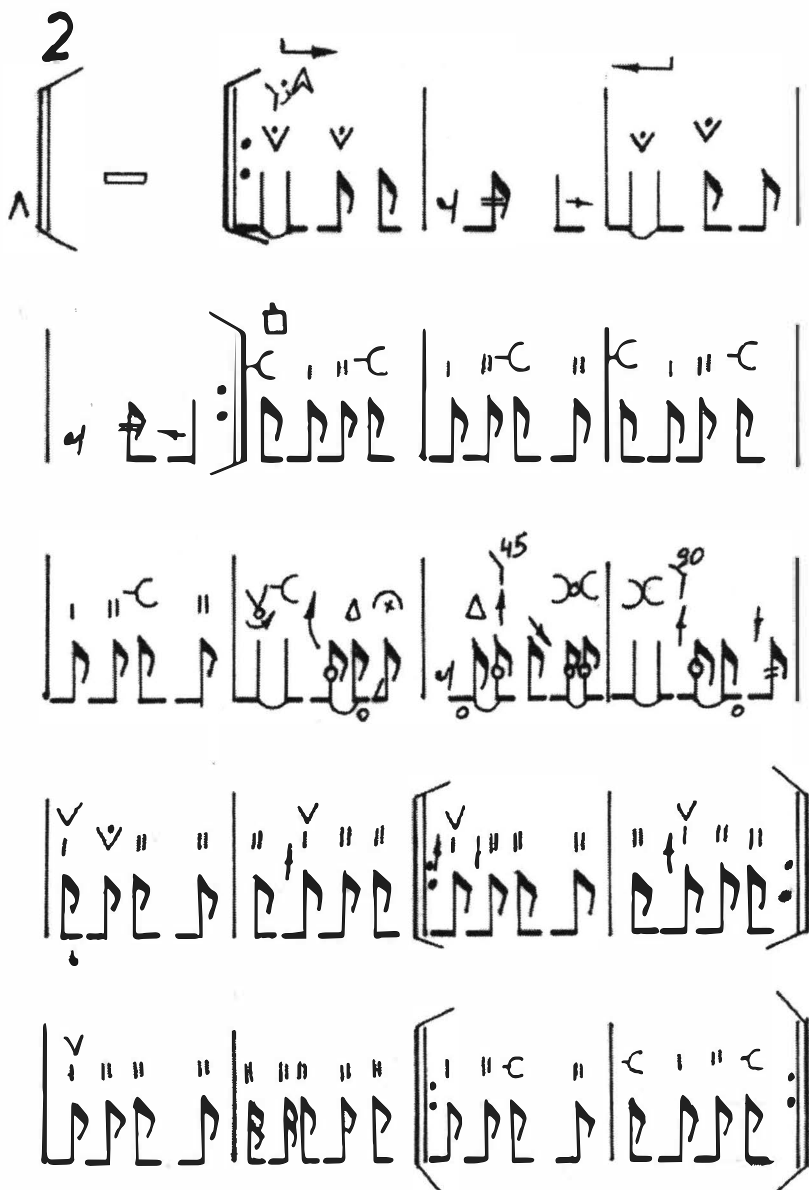
45 R 45 46 45 22 45 45

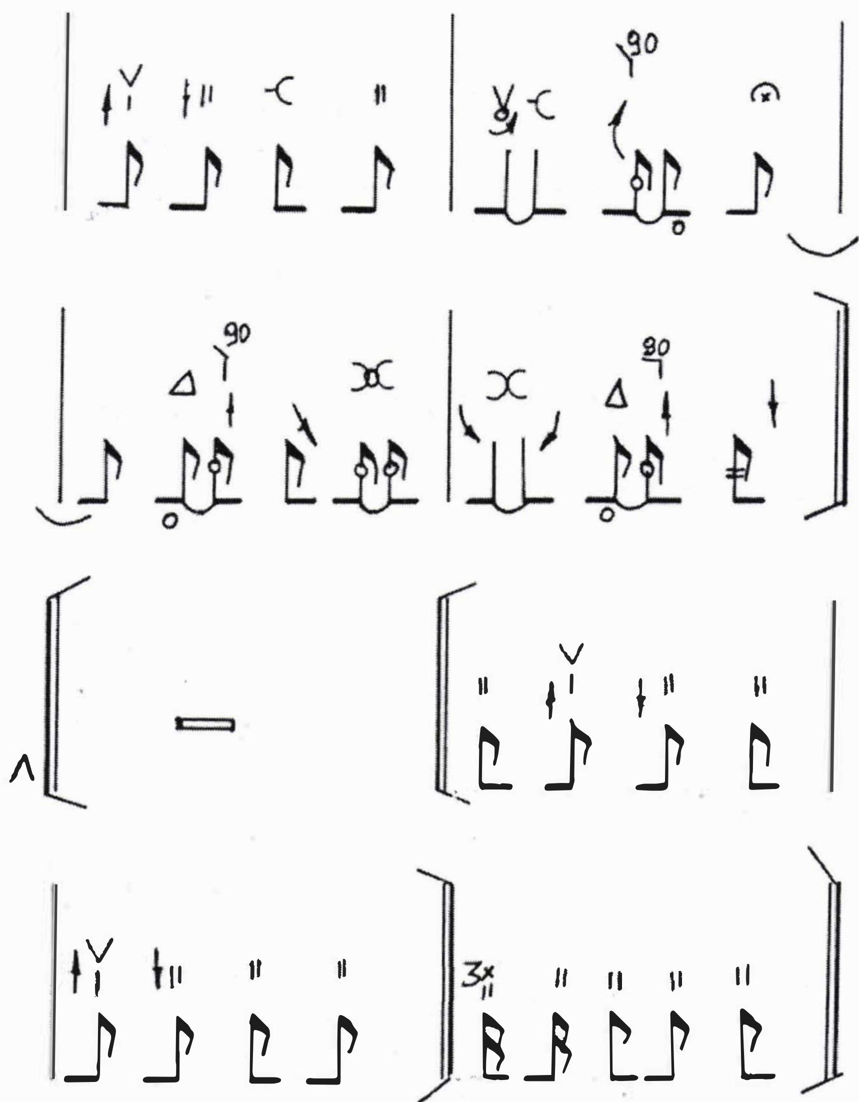

Covaci Augustin

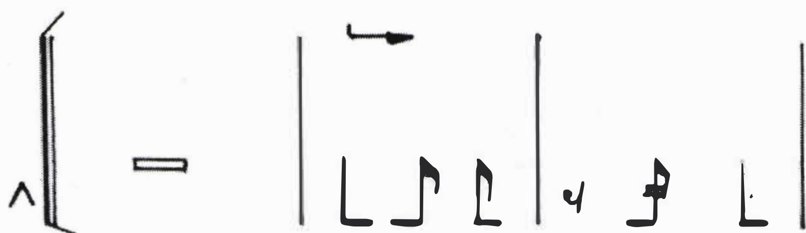
1

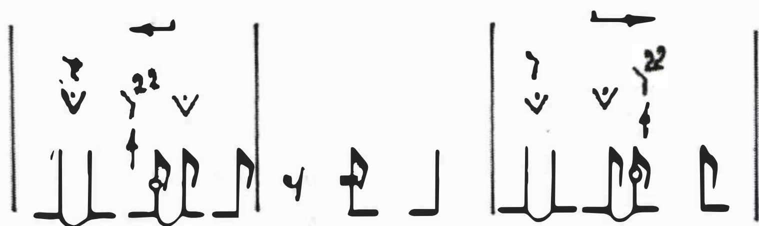
90 90 90 45 45 45 3x

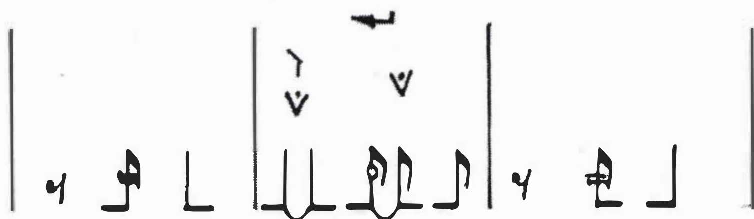

2
45
90

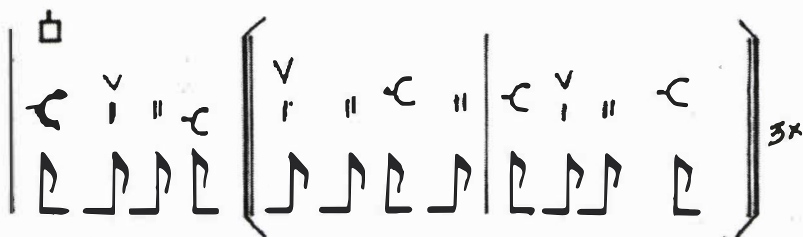

90
90
80
3x

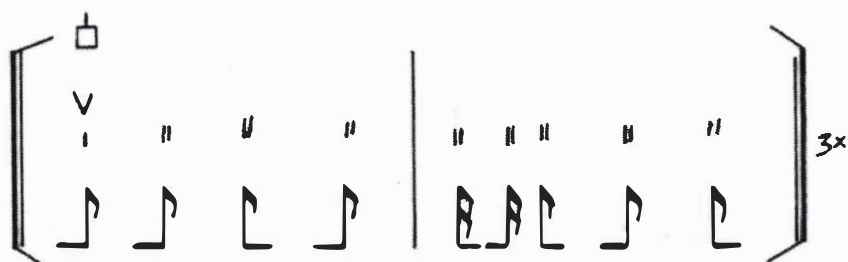
3

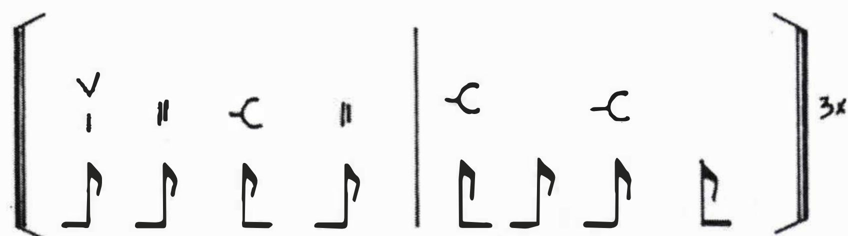

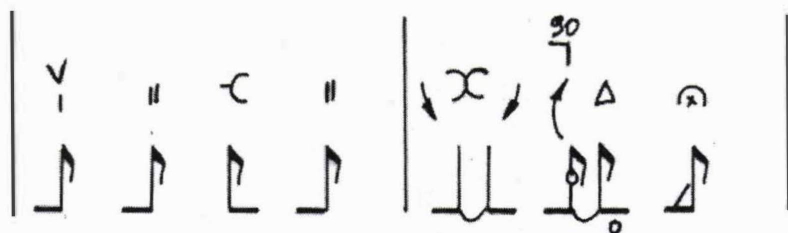

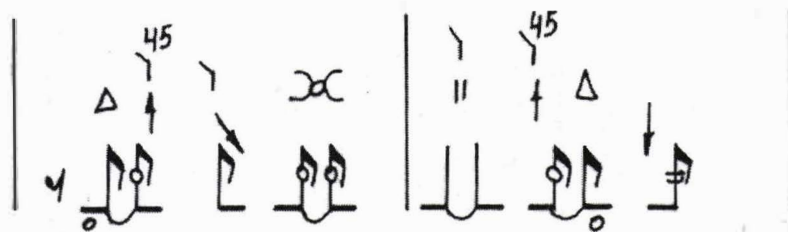

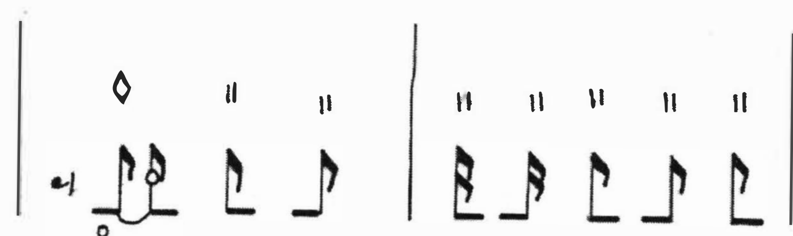

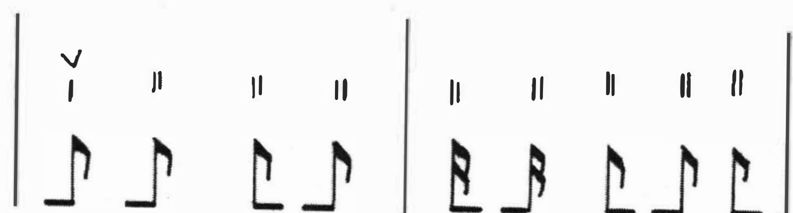

3x

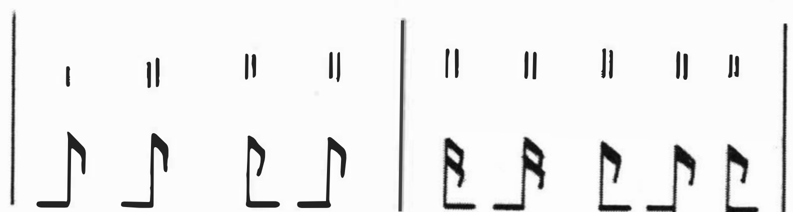

3x

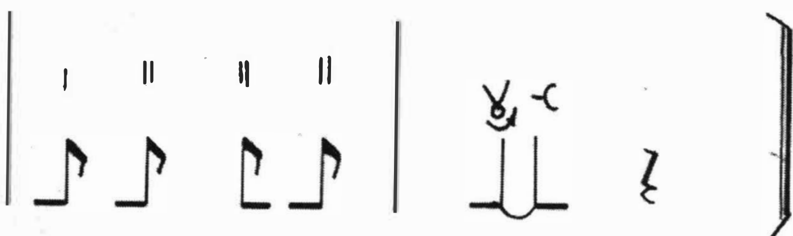

90

45
45
4

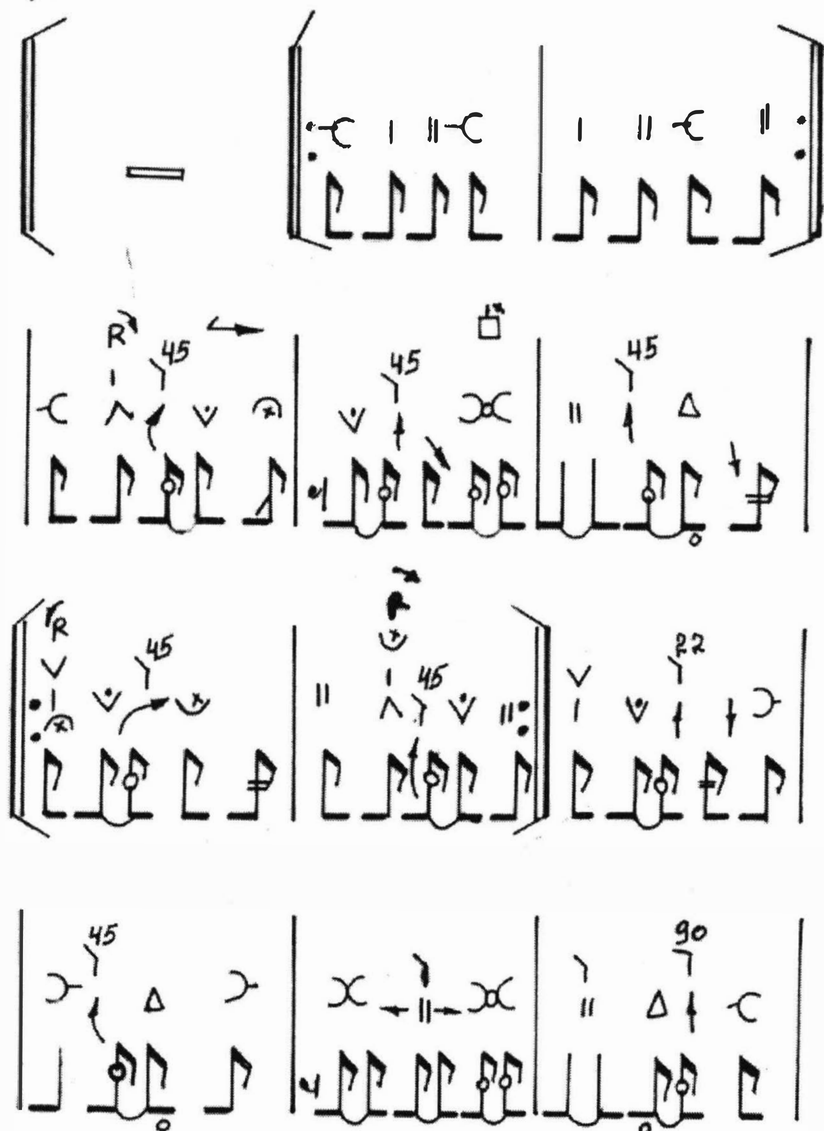

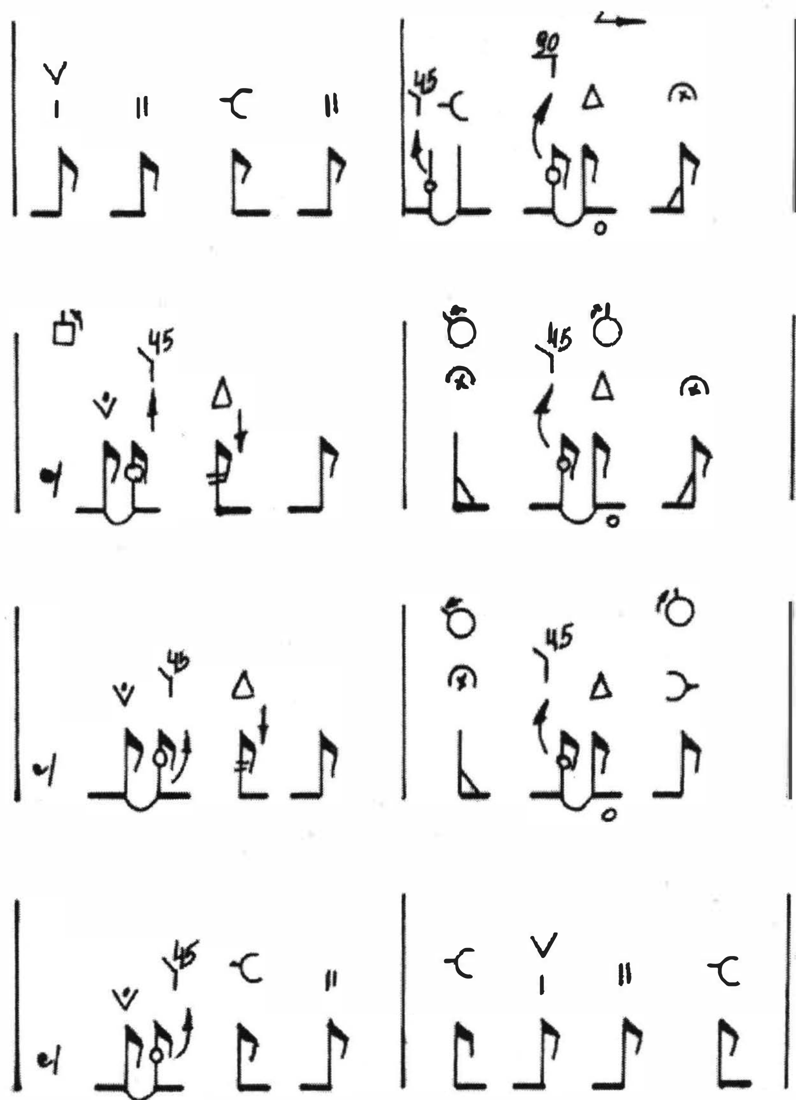

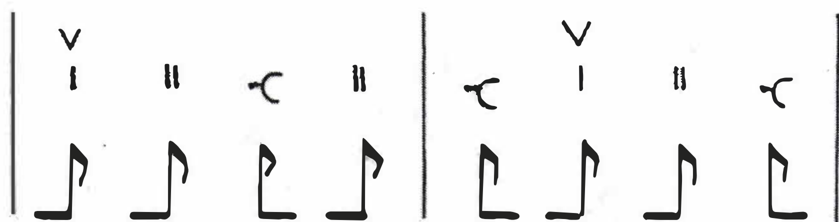

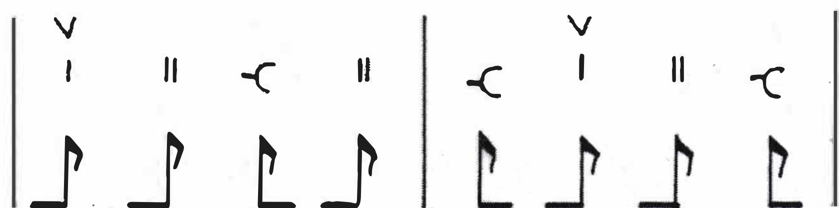
4

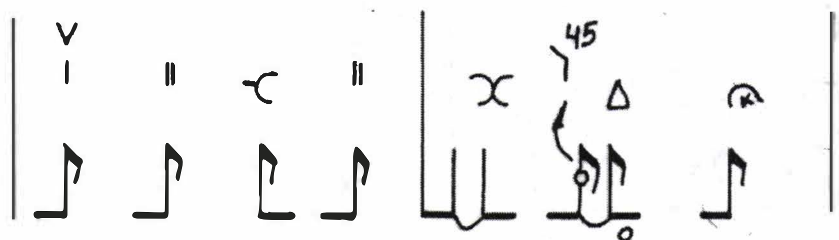

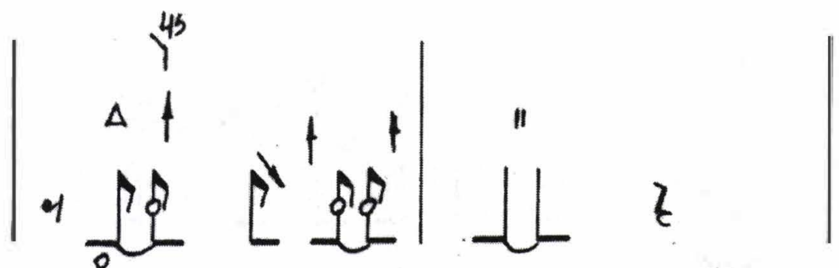

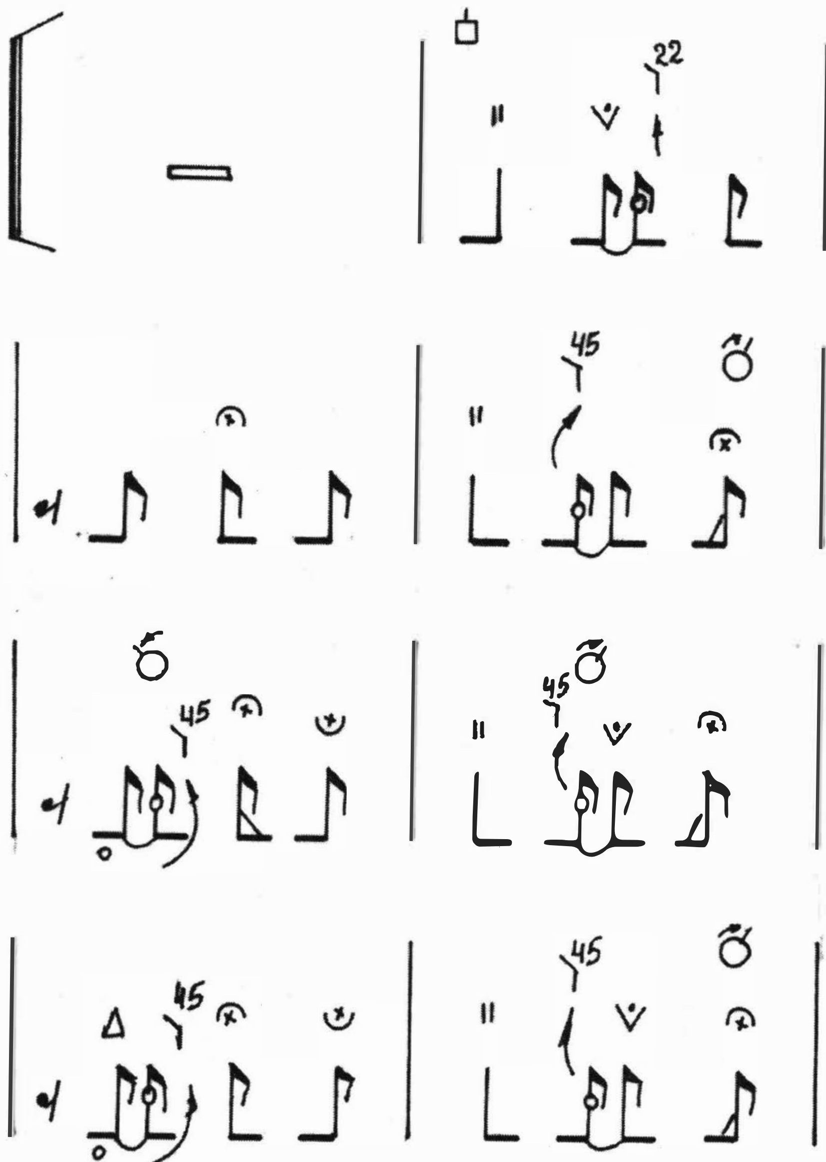
45
90
45
45
45
45
45

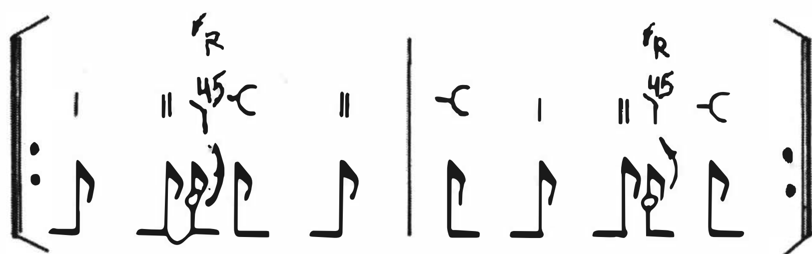

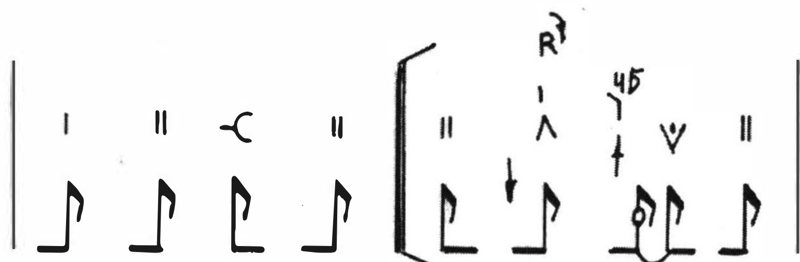

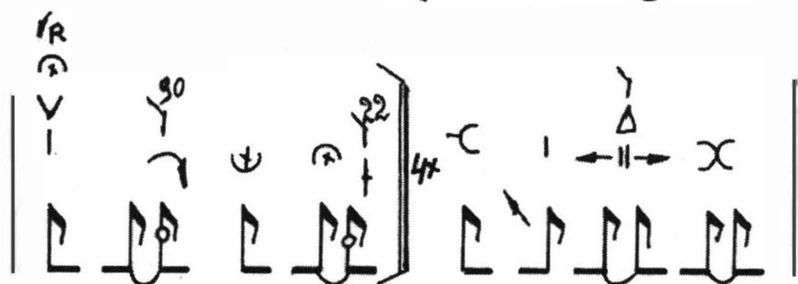

45

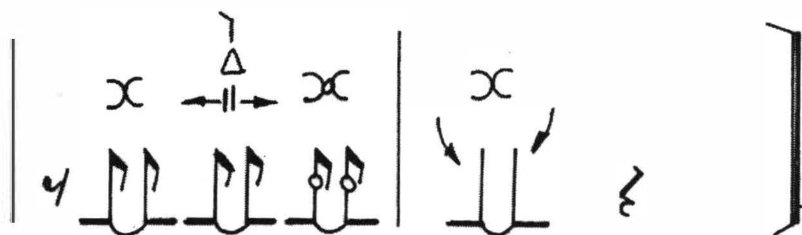

45

5
22
45
45
45
45
45

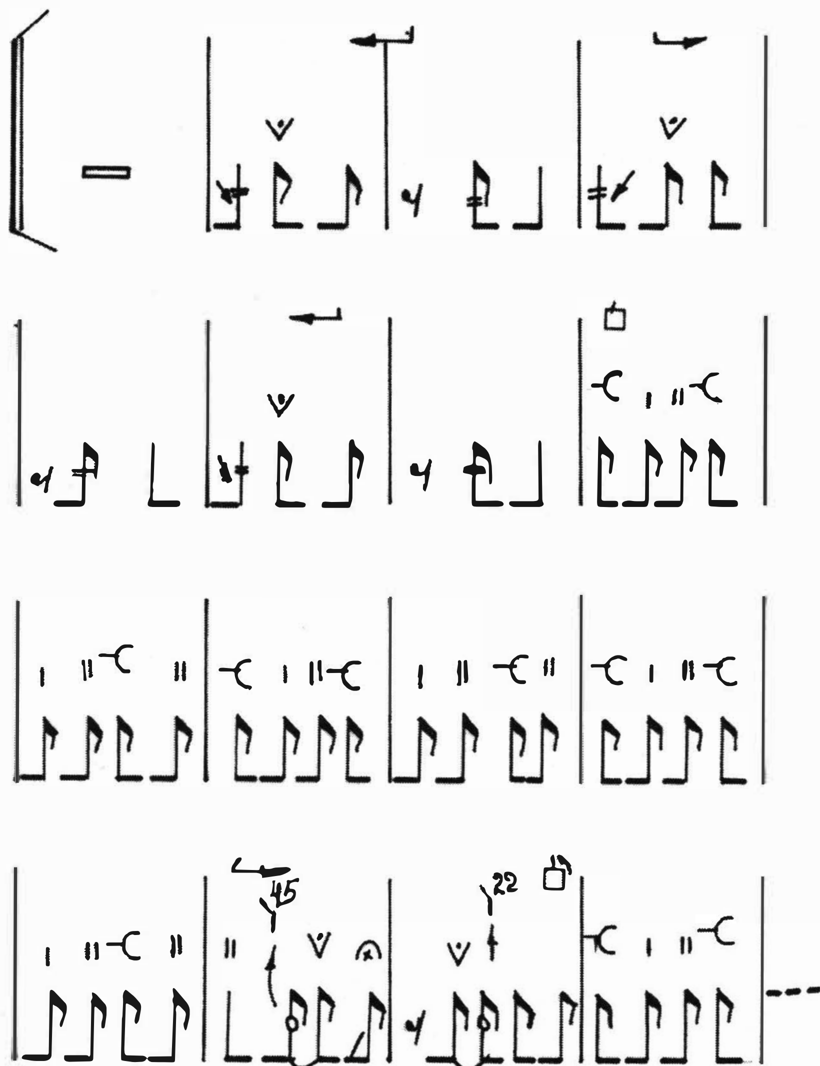

R
45
R
45

R
45

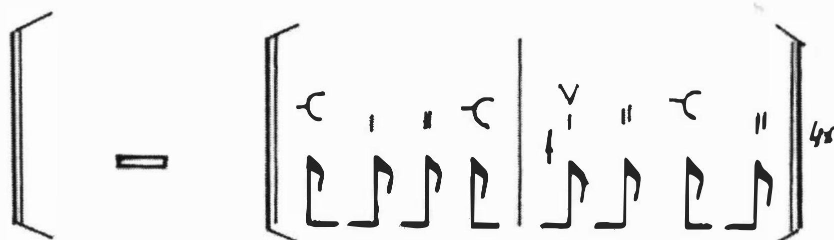

R
90
22
4x

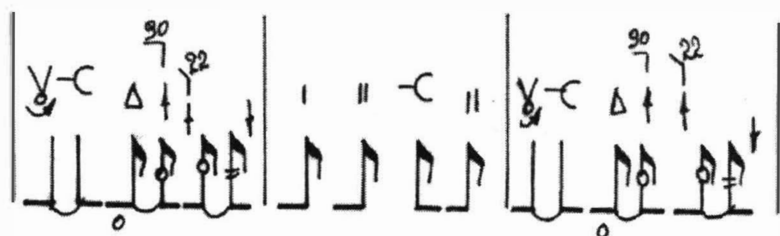

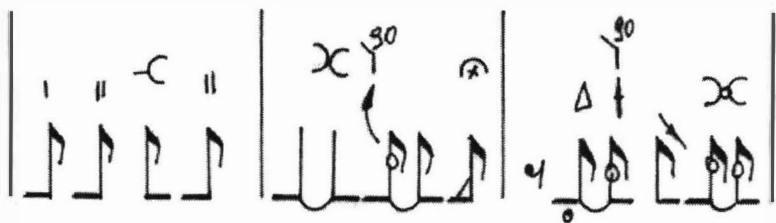
6

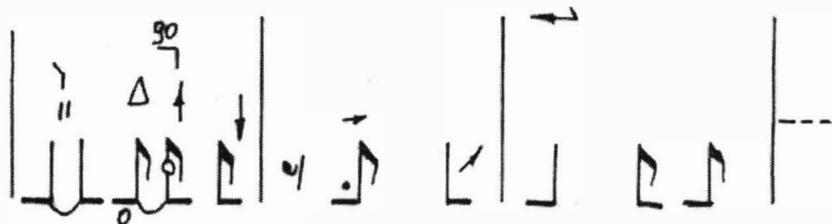

7

8

90

90

45

3x

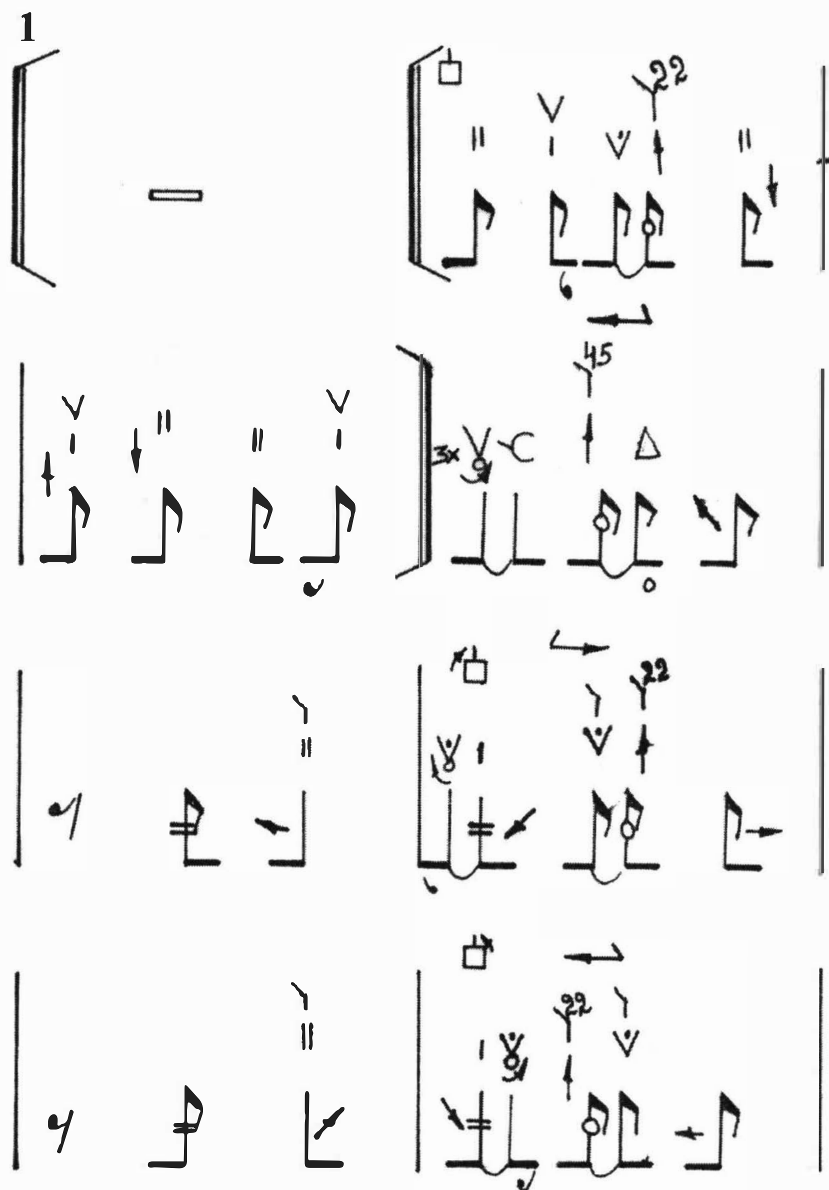
45

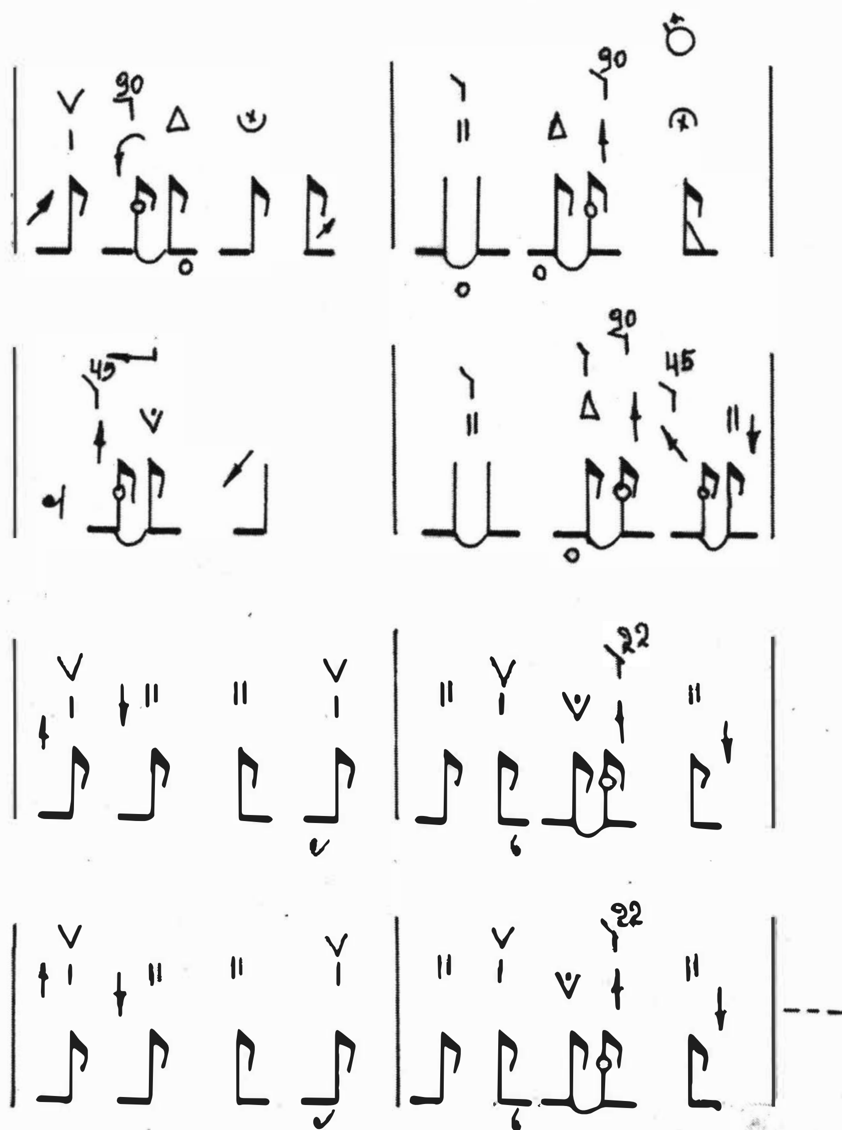
3x

45

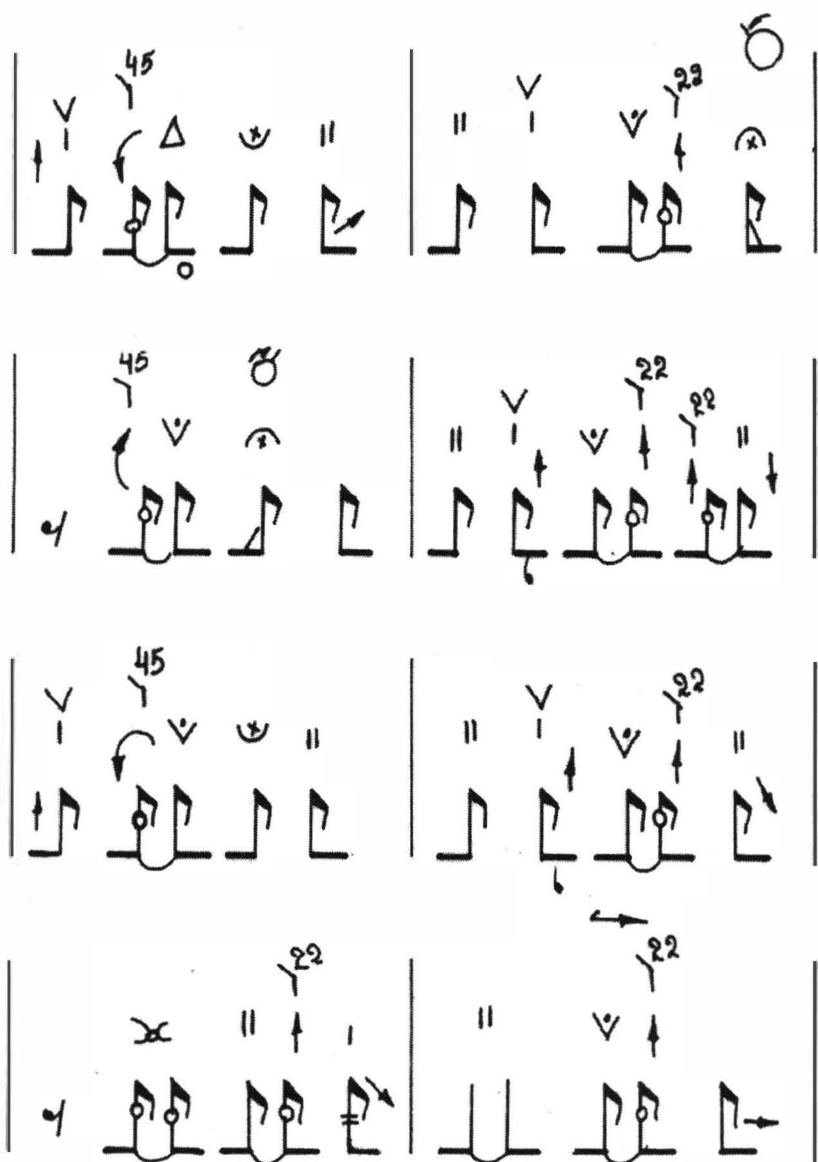
Lucaci Constantin

1

90
90
90
45
45
22
22

2

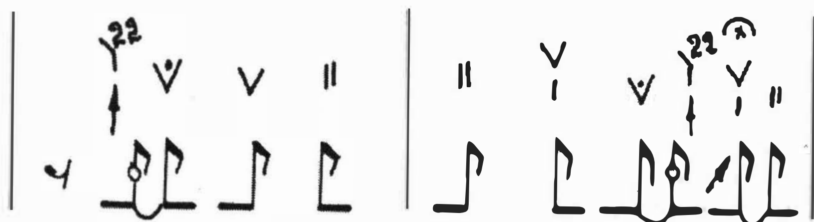

45
22
45
22
22
45
22
22
22

22

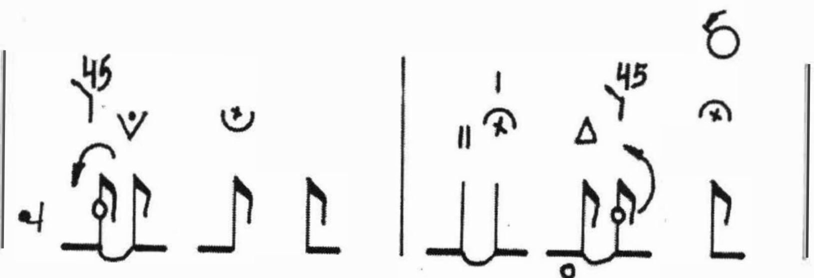
22

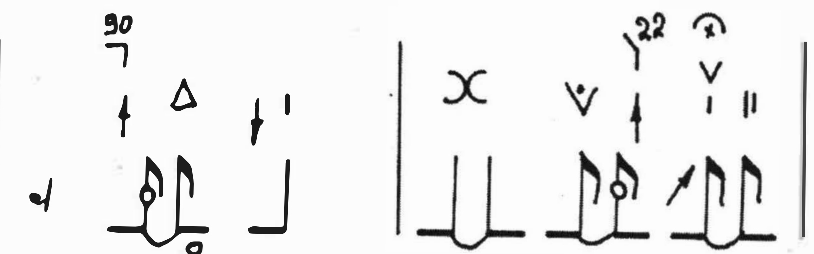
22

22

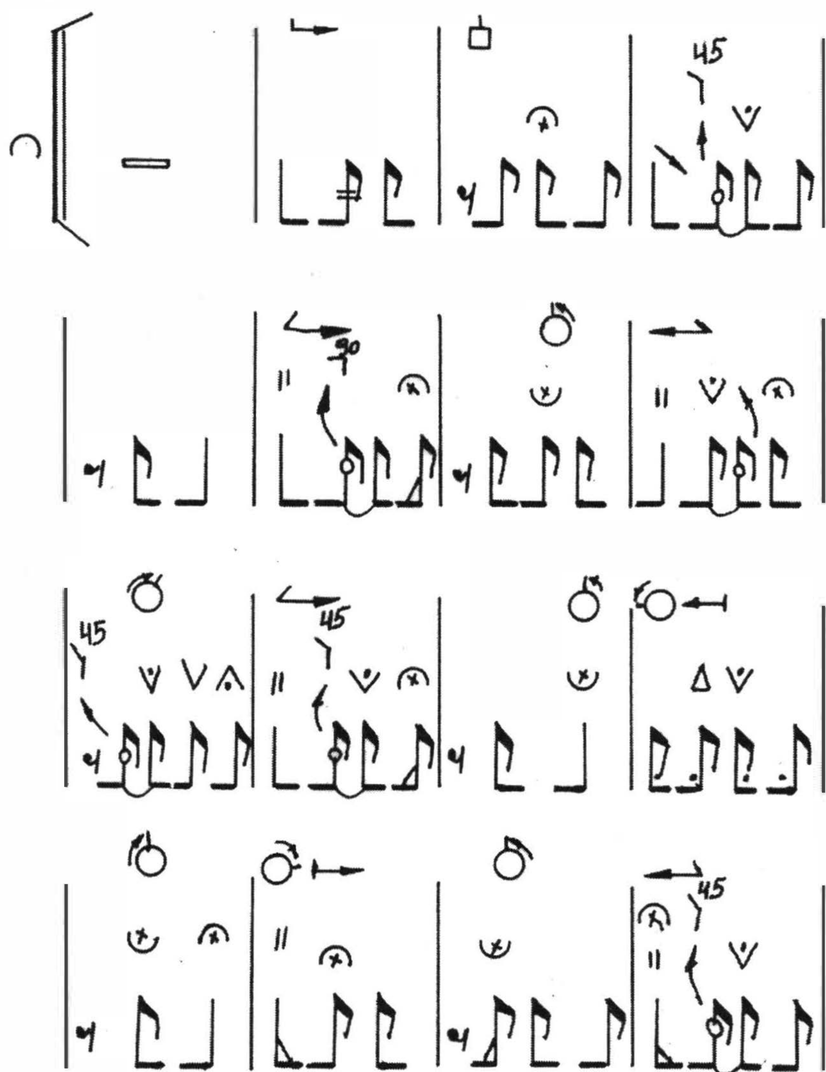

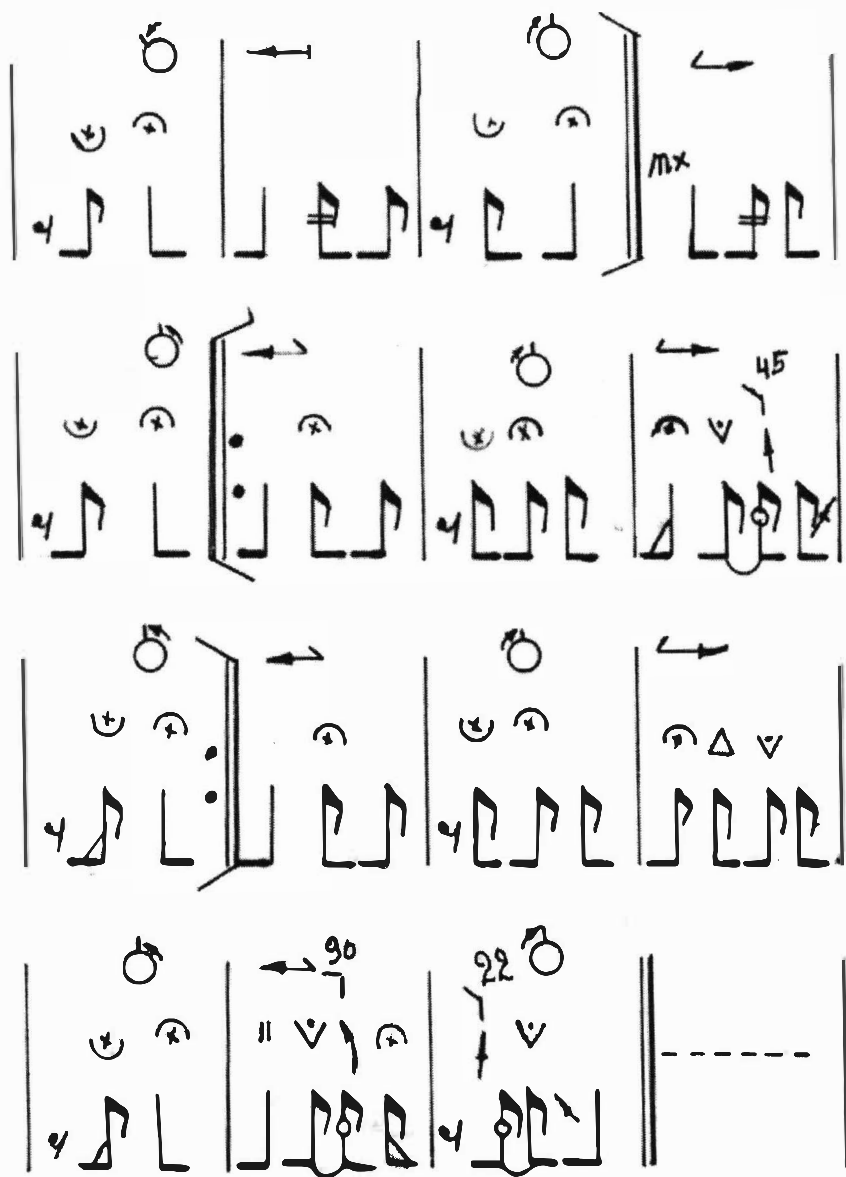
Maxa Ana

1

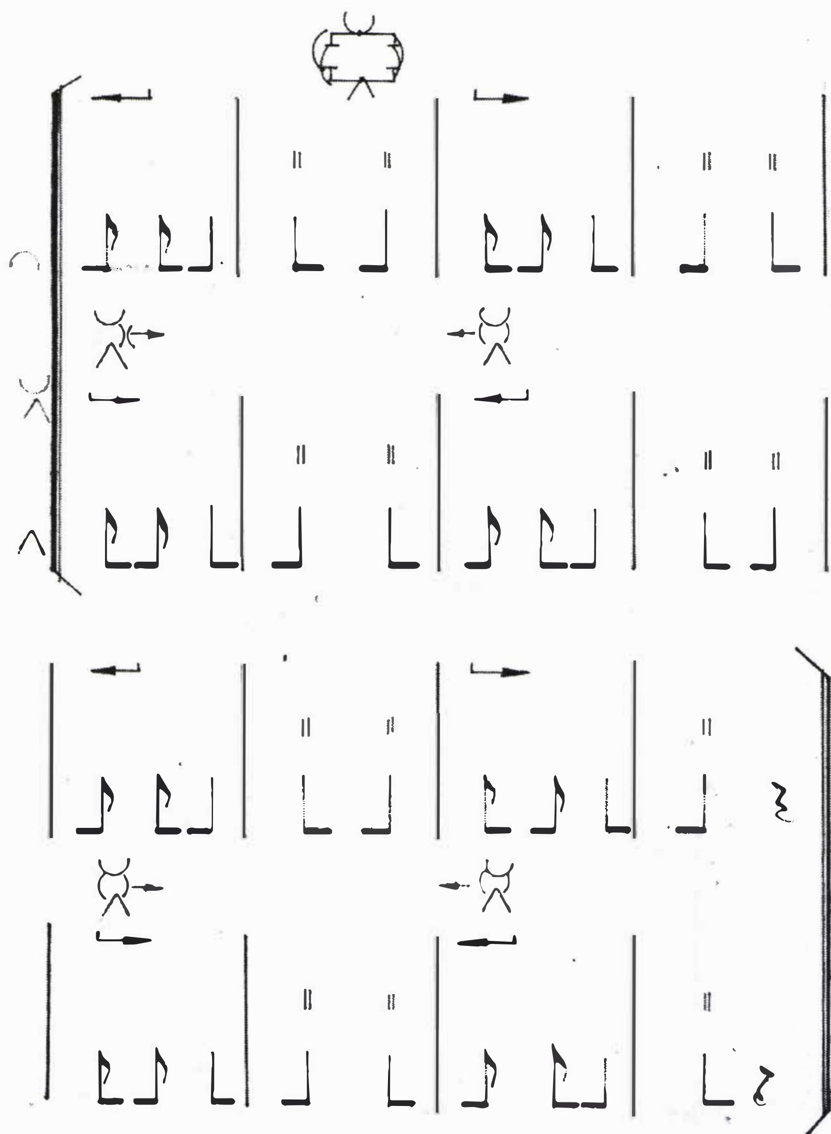
22 3x 22 45 22 2 22 22

3

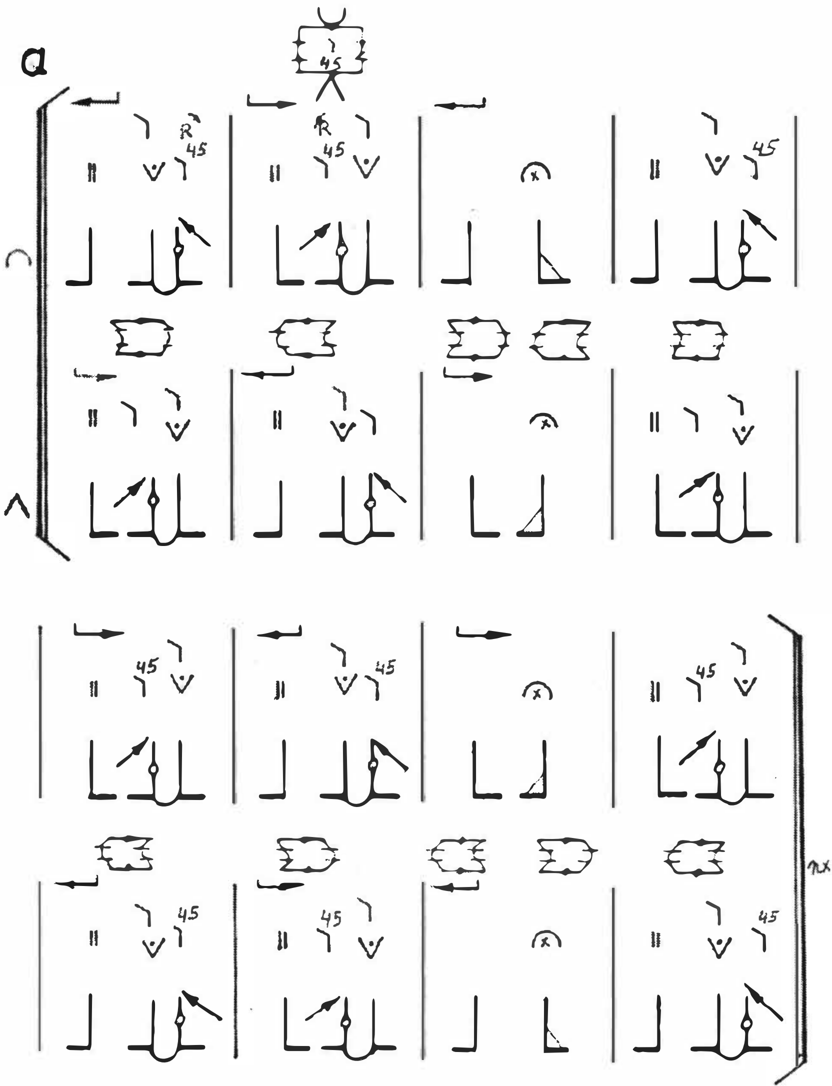

mx
45
90
22

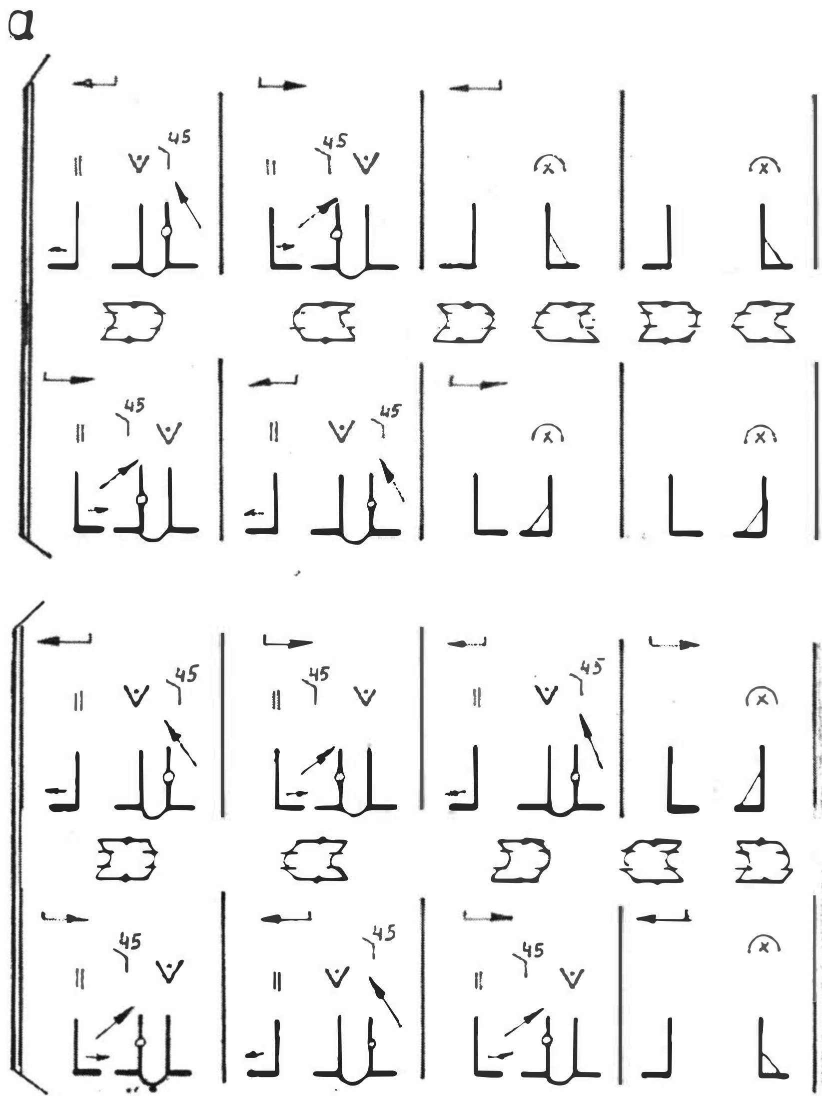
Mănânțaua

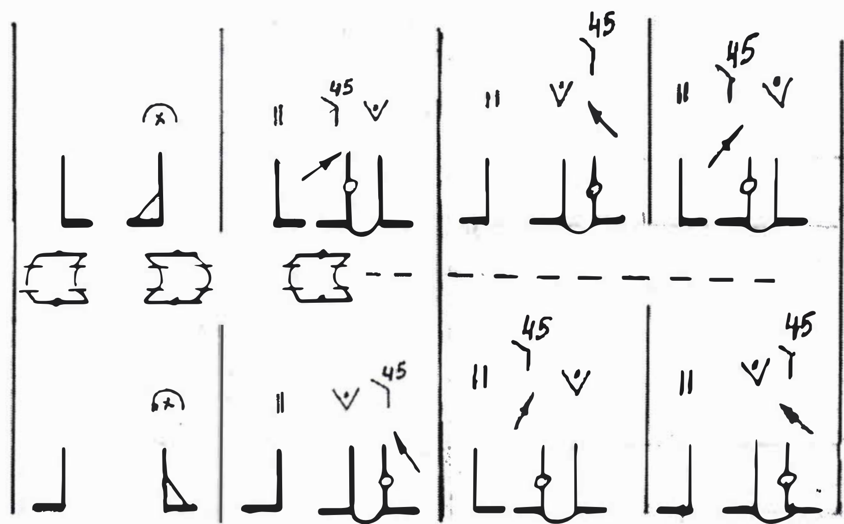

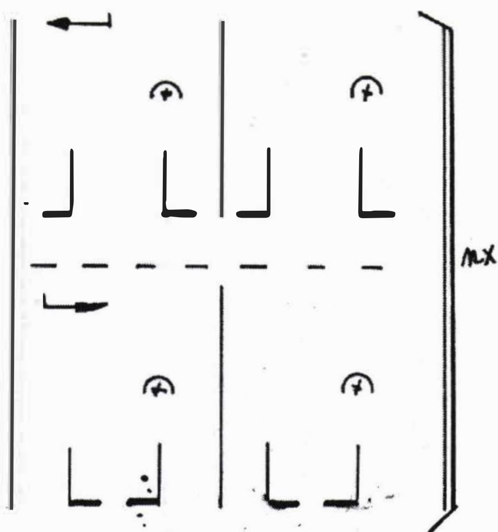
Jocu de două ori

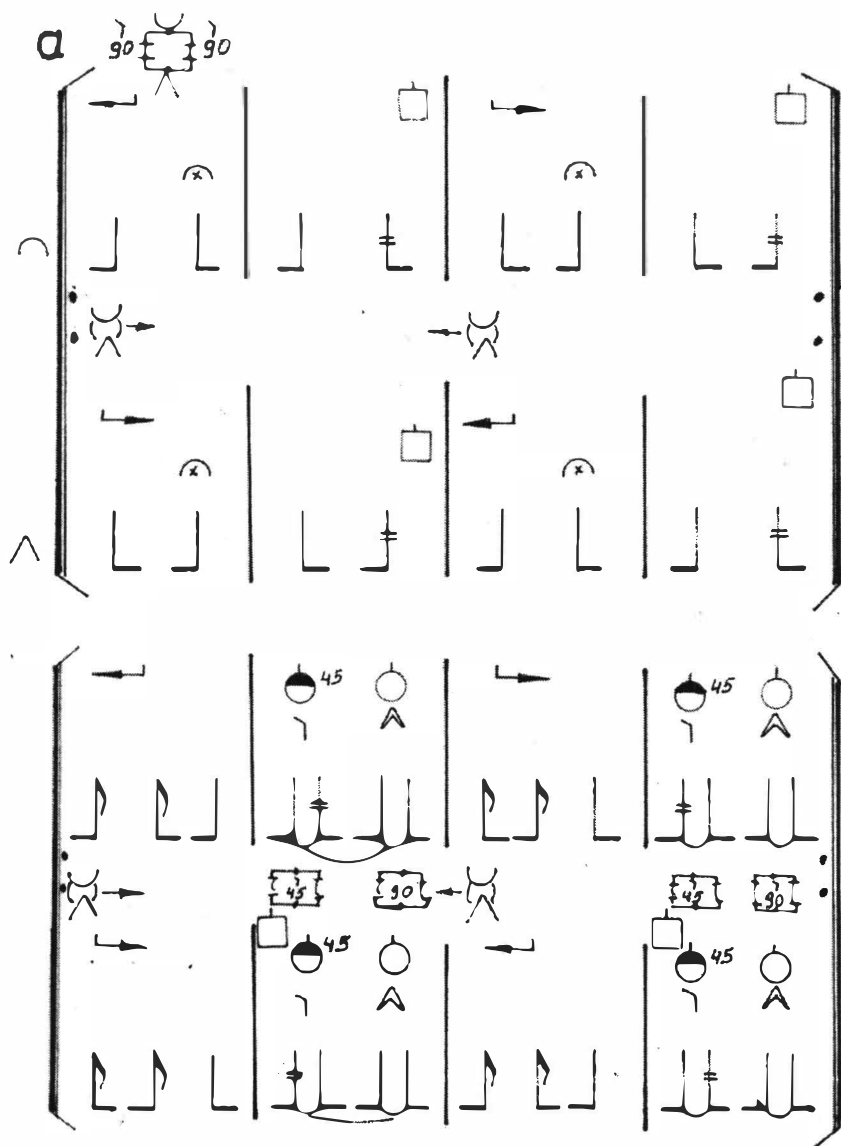
Jocu de tri ori

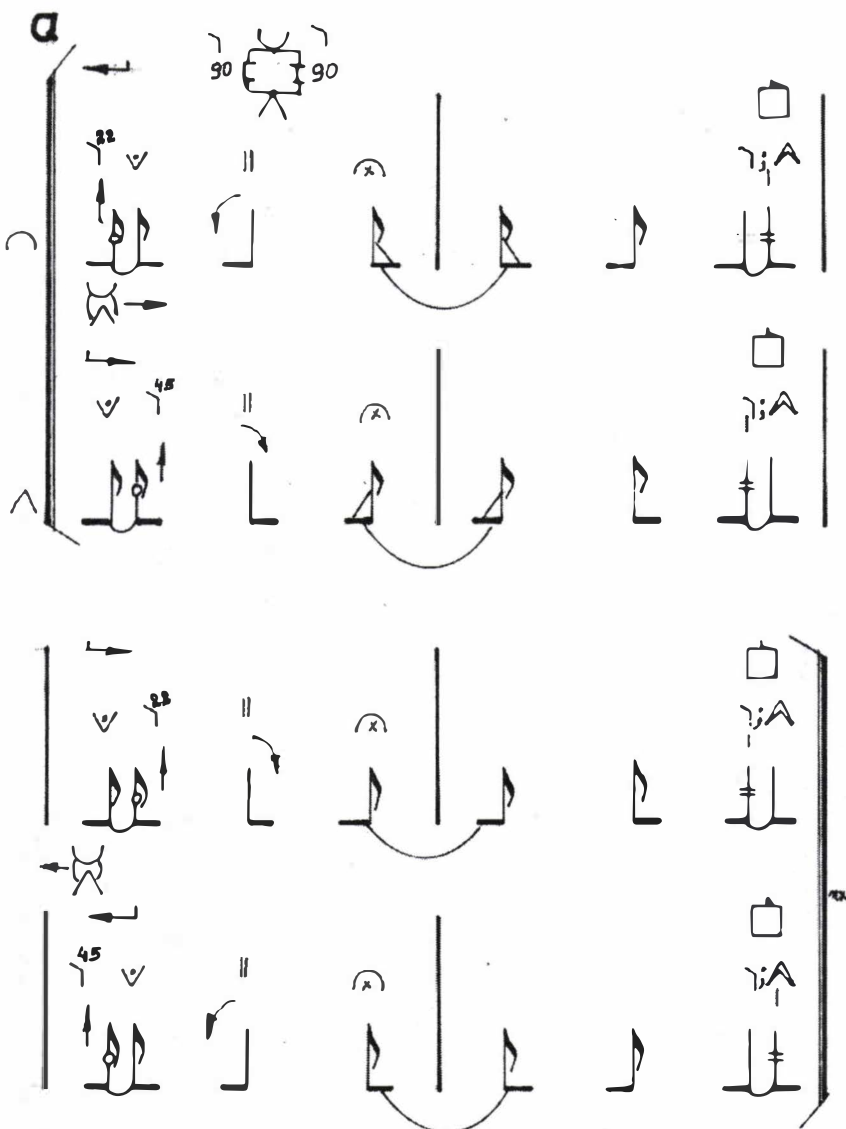

45
45
45
45
45
45

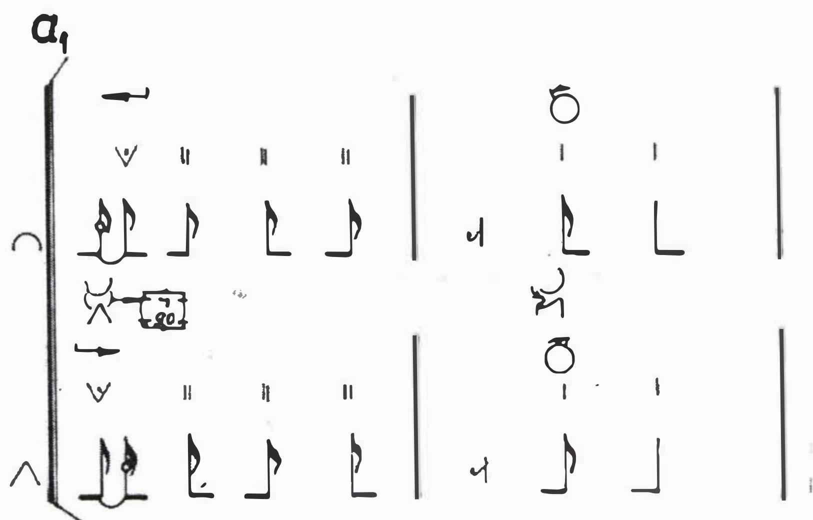

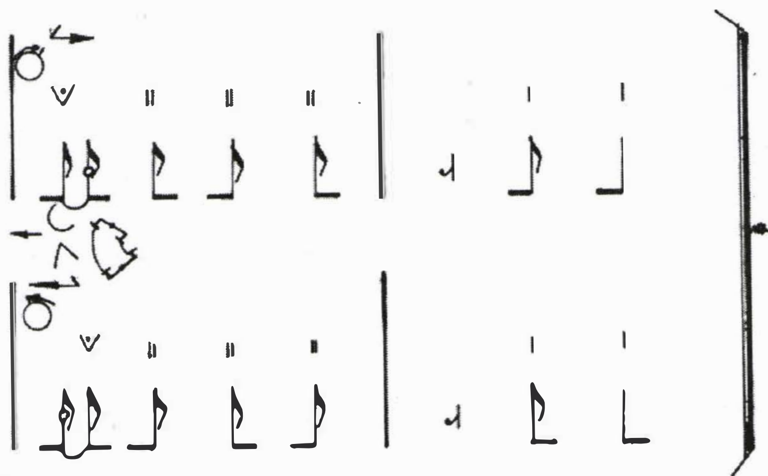
Închinata

Şoimoşana

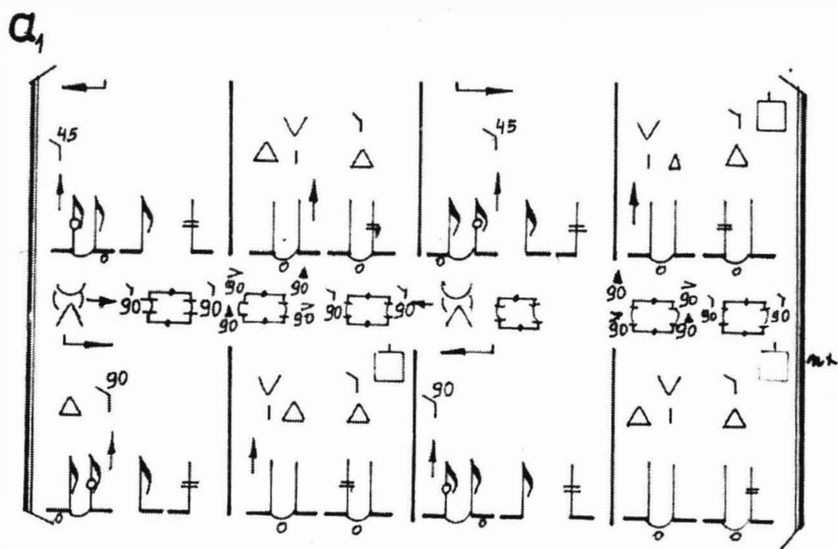

a1
90

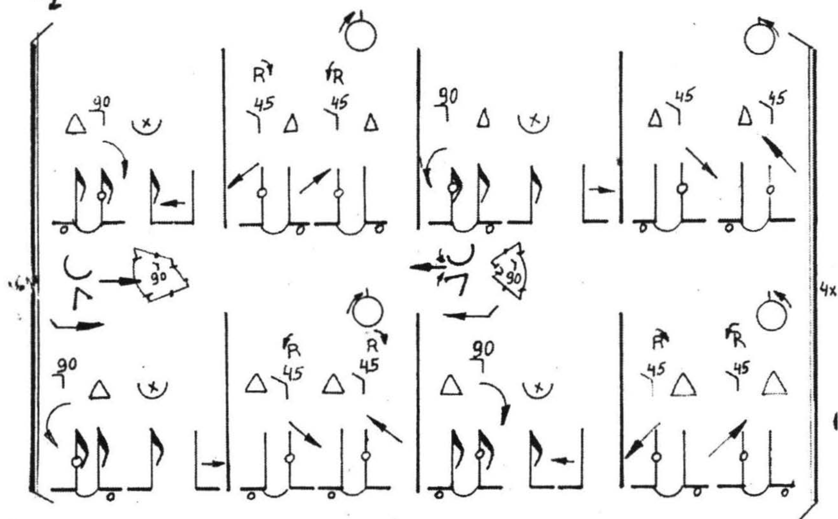

Ciocănița

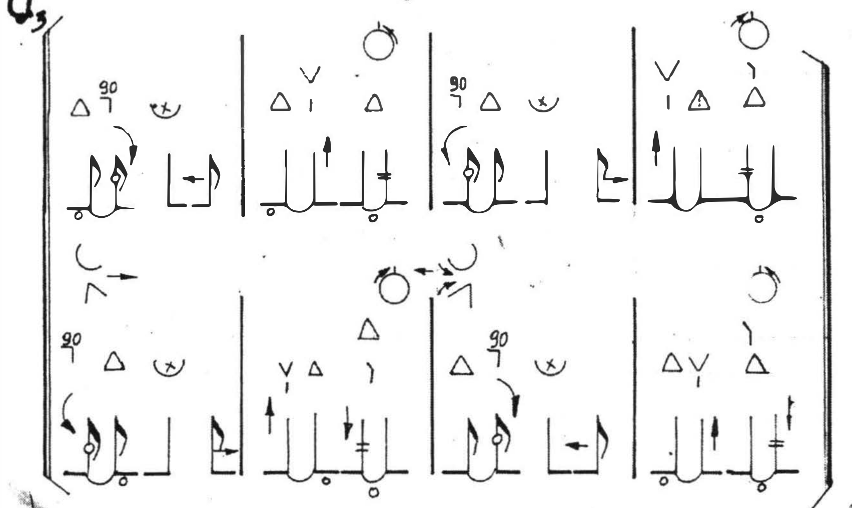
a

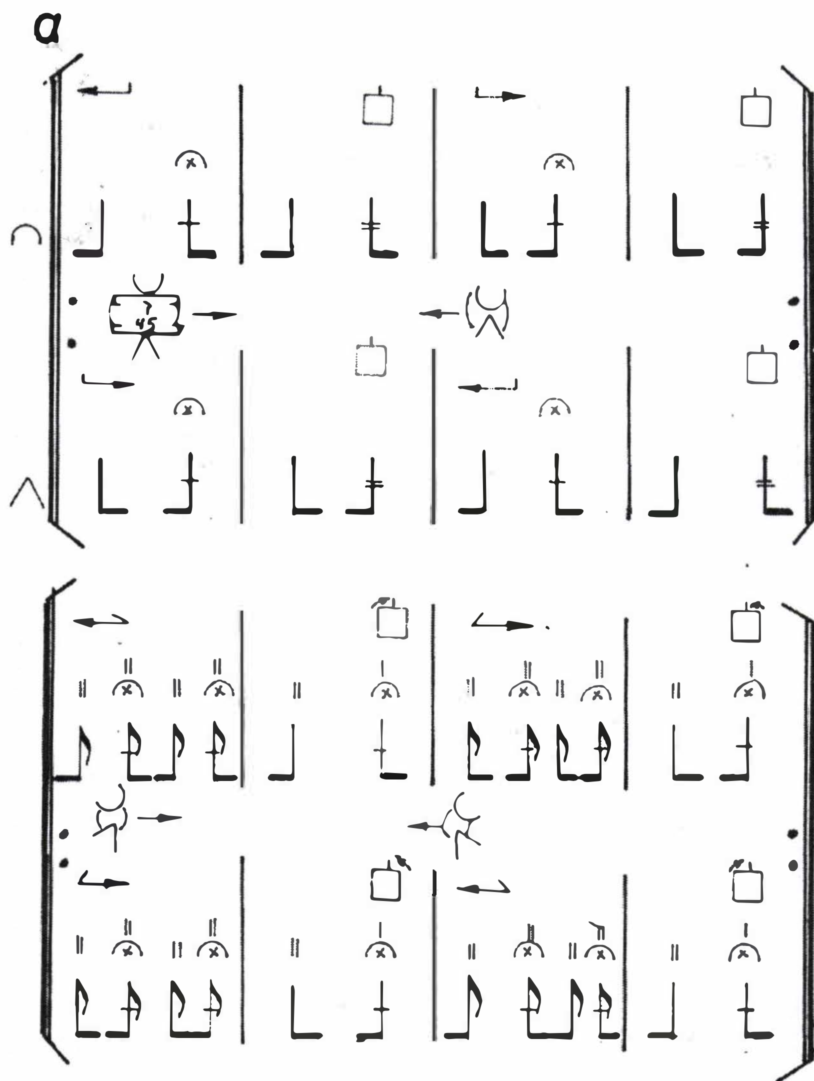
a_2

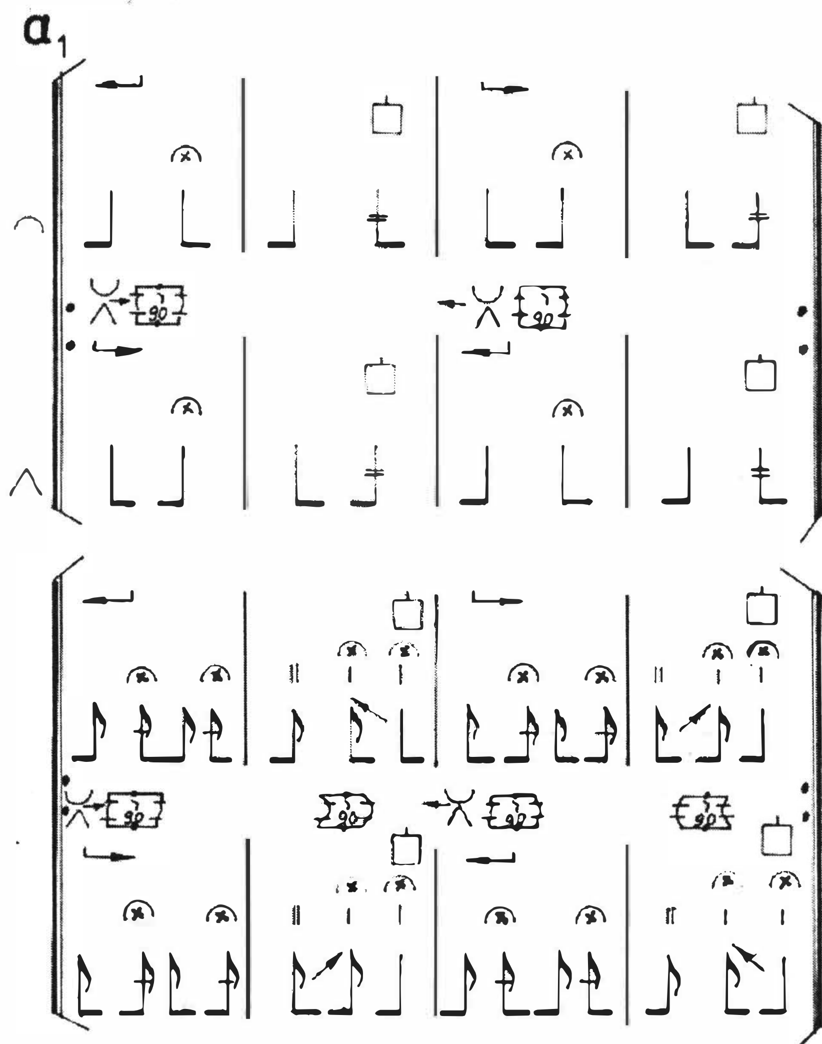

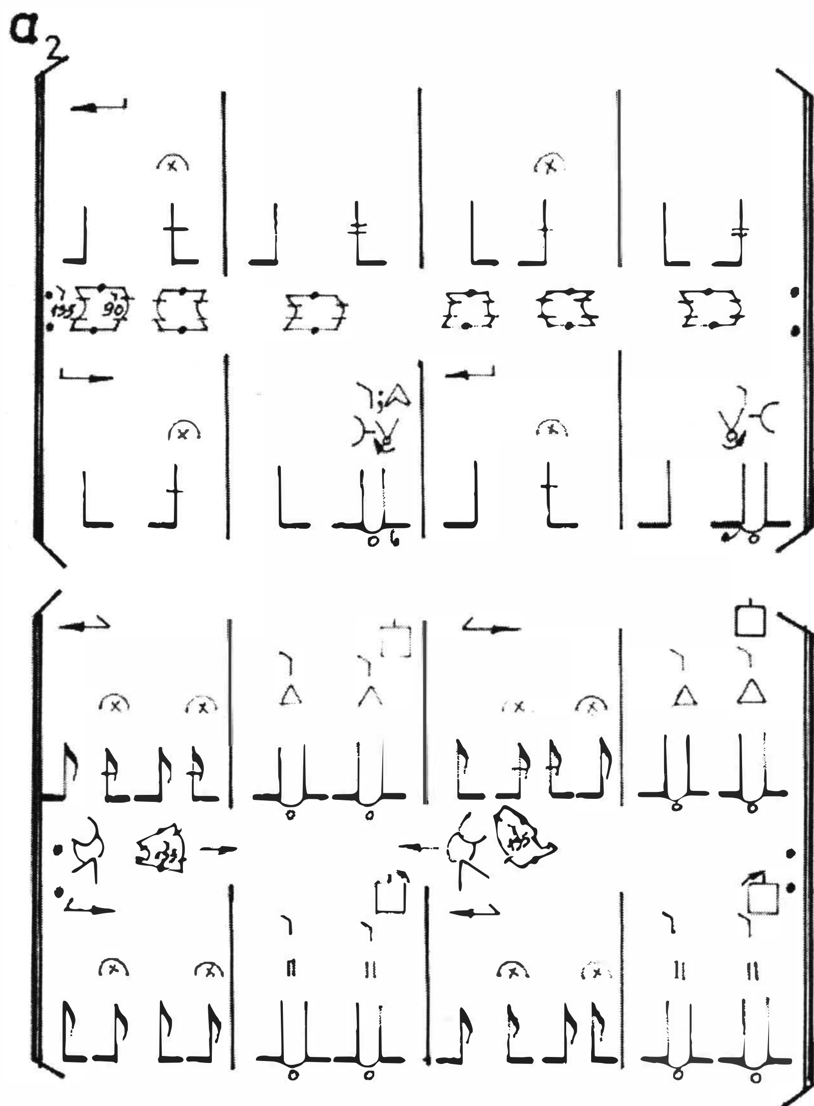
a_3

Terpeteaua

a1
90
90
90
90
90
90

a2
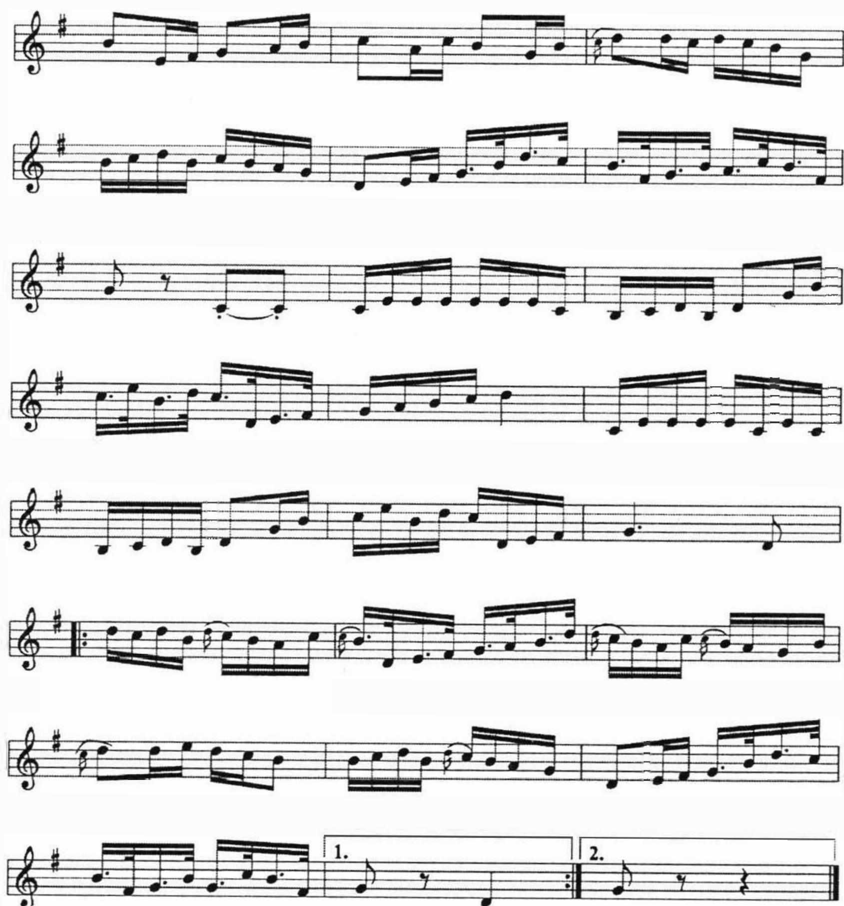
De-a lungu

♩ = 126

Ciotea Ioan

1

1. 2.

1.
2.

De-a lungu

Ciotea Ioan

♩ = 126

2
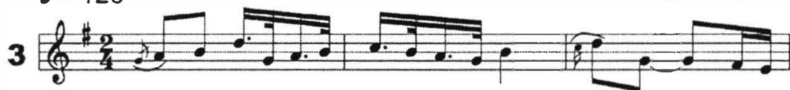
1. 2.

1. 2.

De-a lungu
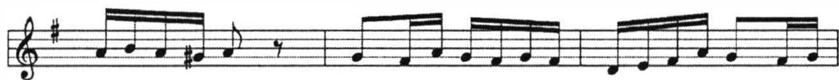
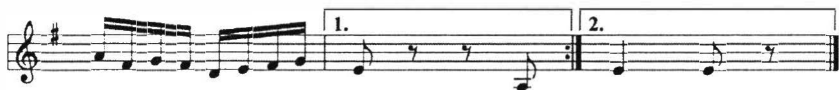
♩ = 126

Ciotea Ioan

De-a lungu

♩ = 126

Ciotea Ioan

4

1.

2.
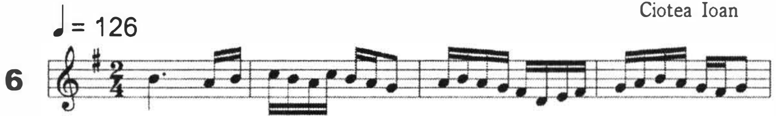
De-a lungu

Ciotea Ioan

♩ = 126

5

De-a lungu

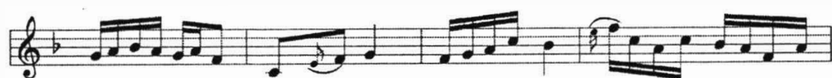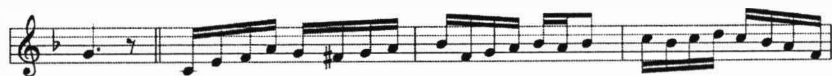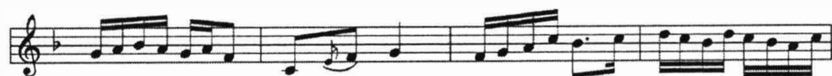

De-a lungu
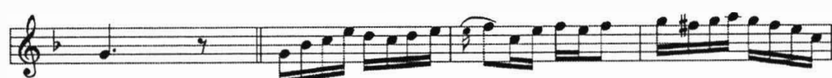
♩ = 126
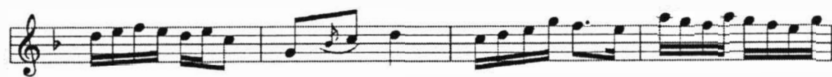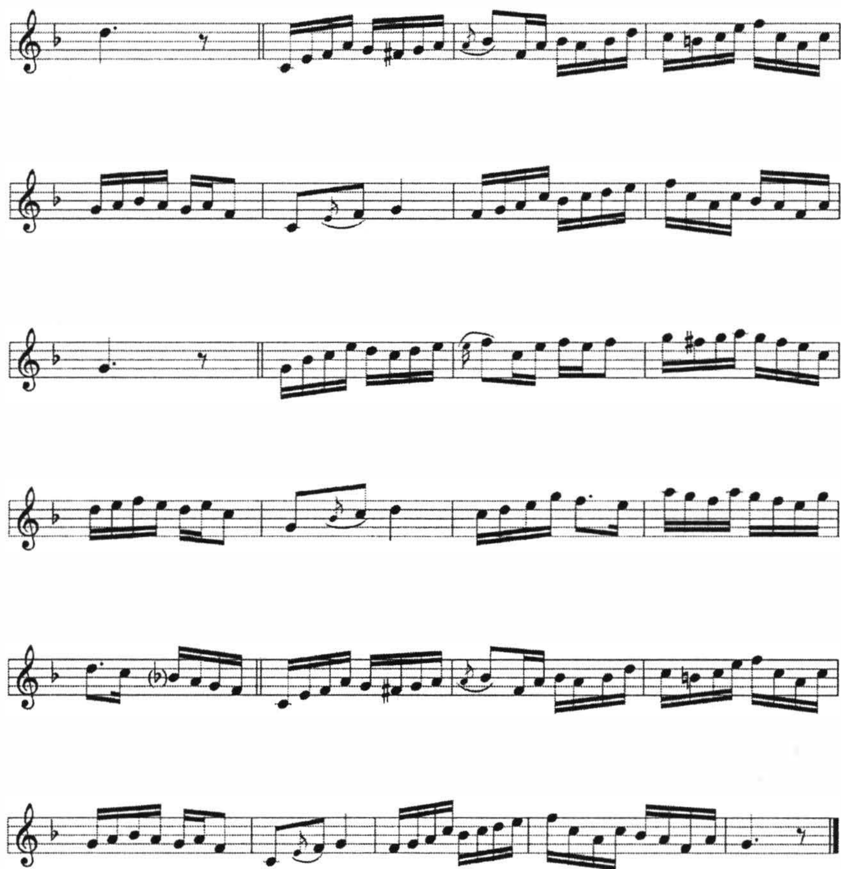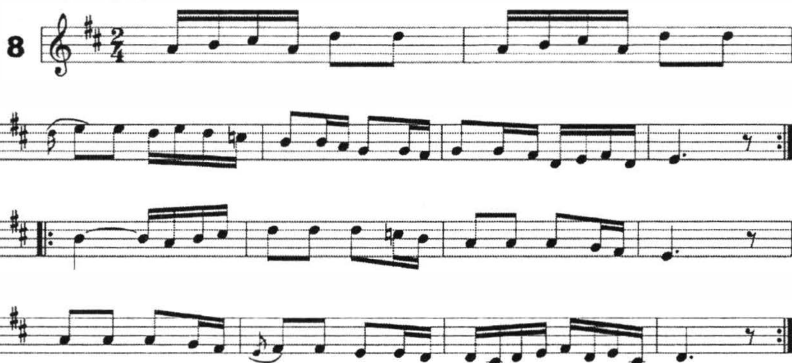

De-a lungu

♩ = 126
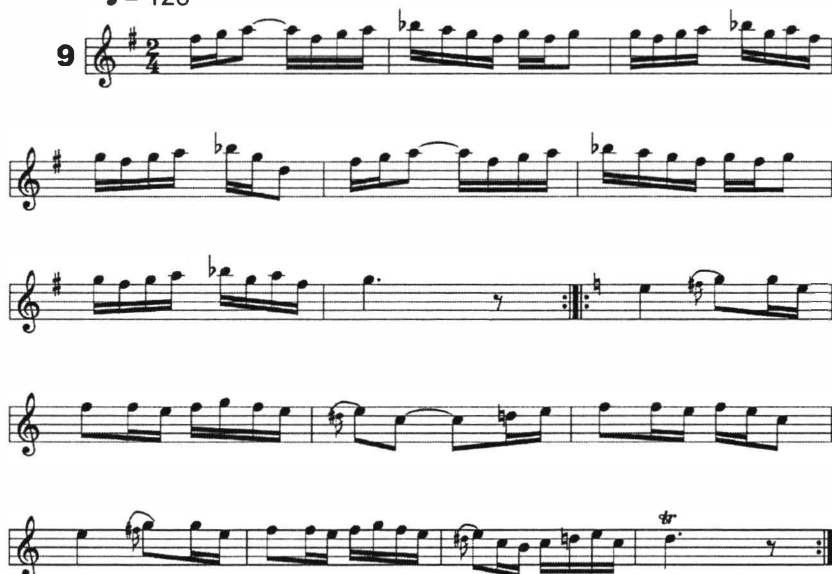
Ciotea Ioan

De-a lungu

♩ = 126

Ciotea Ioan

De-a lungu

Ciotea Ioan

♩ = 126

10

De-a lungu
(Cimpoaiele)

Ciotea Ioan

♩ = 126

11

De-a lungu

Ciotea Ioan

♩ = 126

12

tr

1. 2.

1. 2.

De-a lungu

Ciotea Ioan

♩= 126

13

De-a lungu

Ciotea Ioan

♩ = 126

14

De-a lungu

Ciotea Ioan

♩= 126

15

tr

Mănânțaua

♩ = 170

Ciotea Ioan

1

1. 2.

1. 2.

1. 2.

1. 2.

Mănânțaua

Ciotea Ioan

♩ = 170

2

Mănânțaua

♩ = 170

Ciotea Ioan

3

1. 2.

1. 2.

Mănânțaua

Ciotea Ioan

♩ = 170

4

Mănânțaua

♩= 170
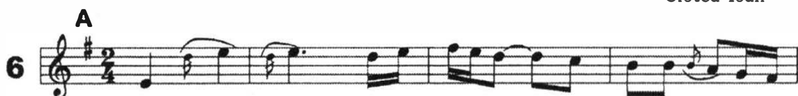
Ciotea Ioan

5
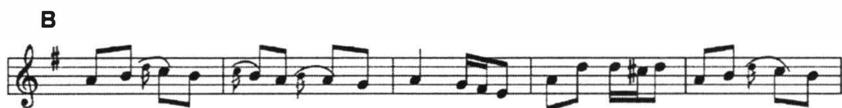
Mănânțaua

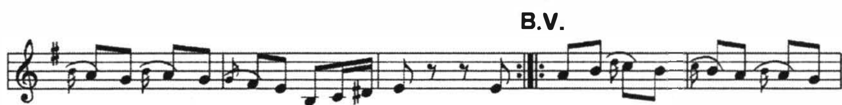
♩ = 170
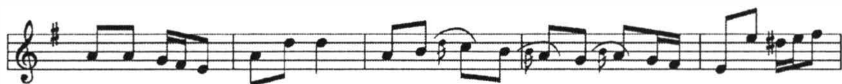
Ciotea Ioan
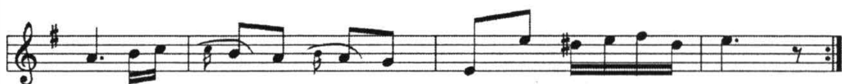

Mănânțaua

Ciotea Ioan

♩= 170

7

Mănânțaua
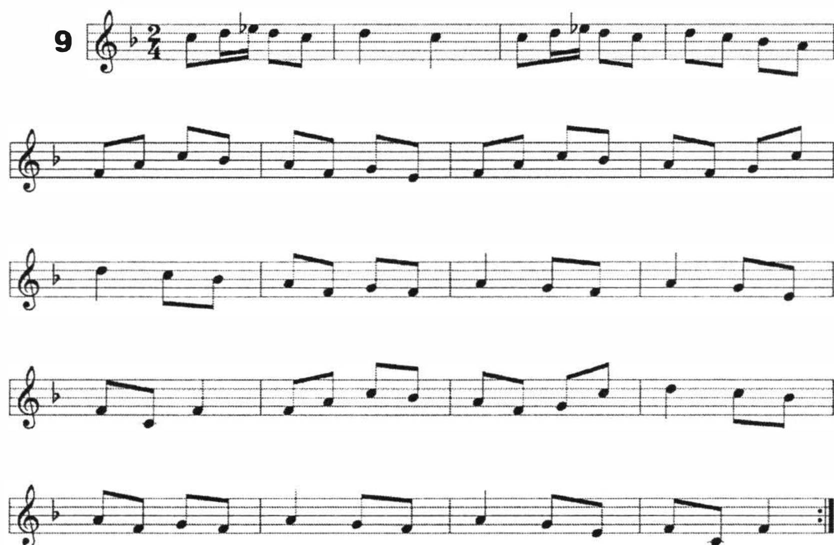
Ciotea Ioan

♩= 170

8
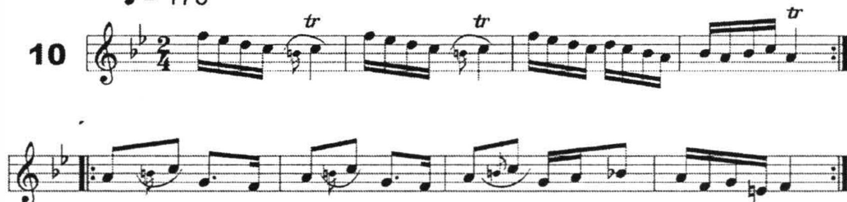
Mănânțaua

Ciotea Ioan

Mănânțaua

Ciotea Ioan

De-a-ntorsu'

Ciotea Ioan

♩ = 132
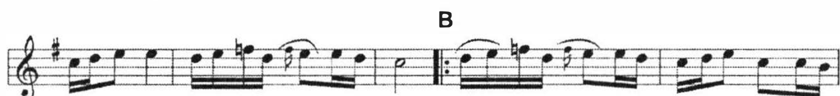
1
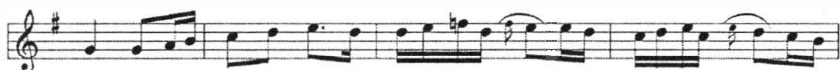
De-a-ntorsu'
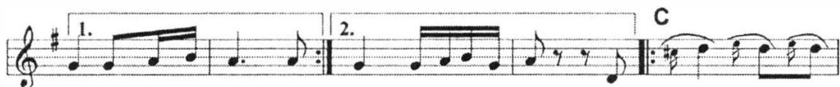
Ciotea Ioan

A ♩ = 132
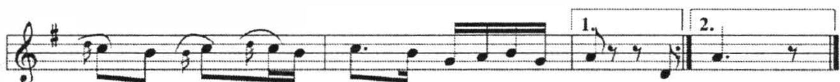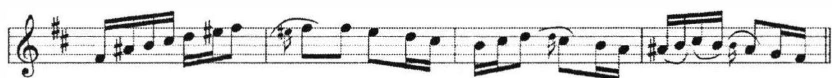

De-a-ntorsu'

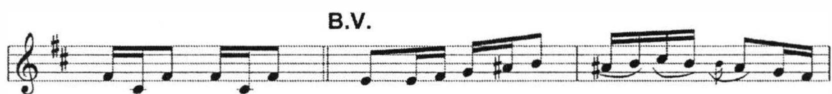
Ciotea Ioan
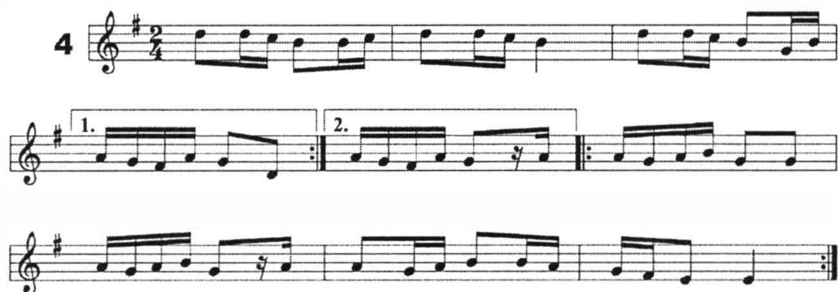

De-a-ntorsu'

Ciotea Ioan
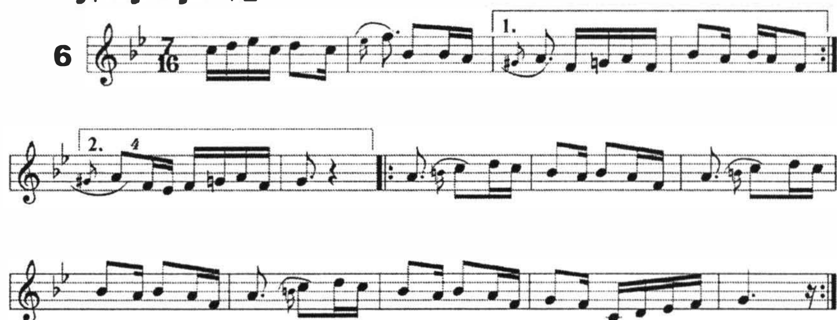
♩ = 132

De-a-ntorsu'

Covaci Augustin

♪. + ♪ + ♪ = 72
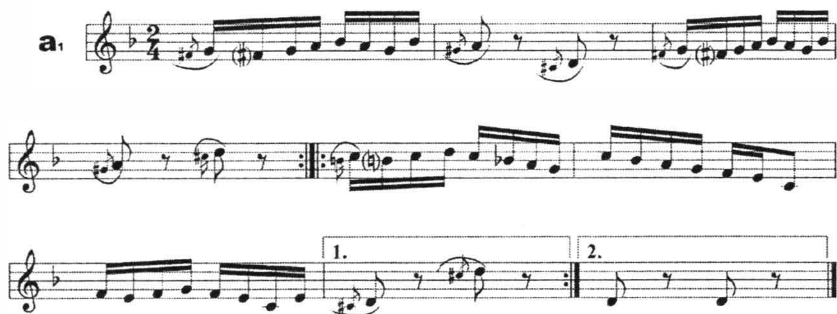

Jocu' de tri ori
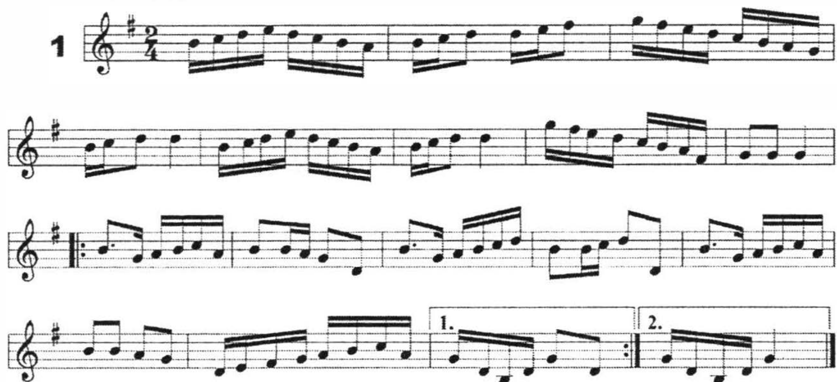
♩ = 160

a
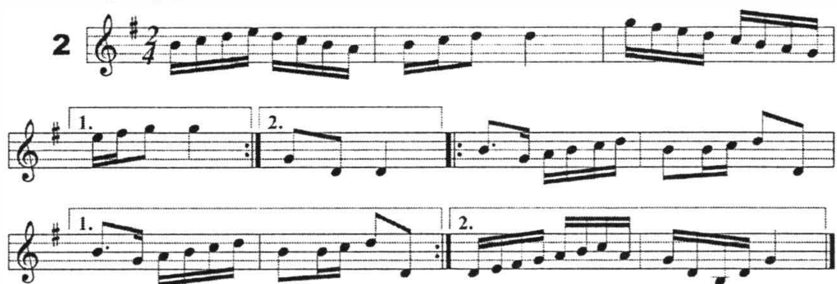
Jocu' de tri ori

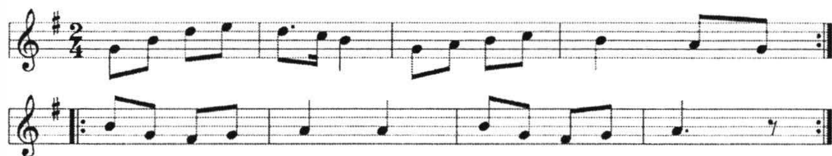
Terpeteaua
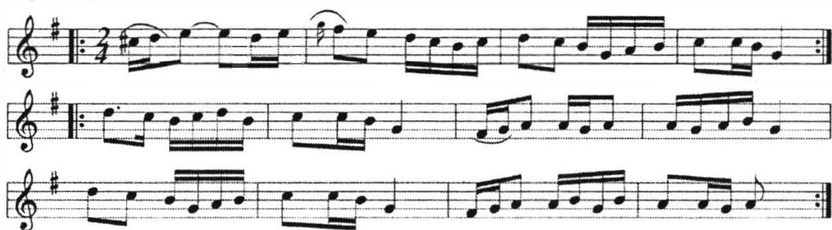

Terpeteaua
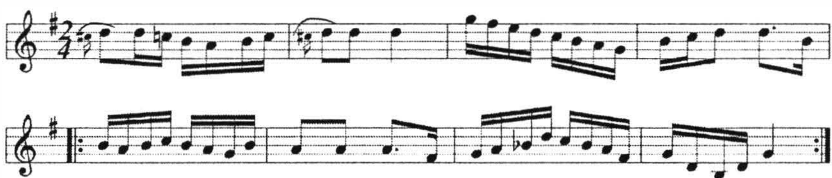

Închinata

Şoimoşana

Ciocănița

Bogăreasca

♩= 140

A

1

B

C

Bogăreasca

♩ = 140

A

2

B

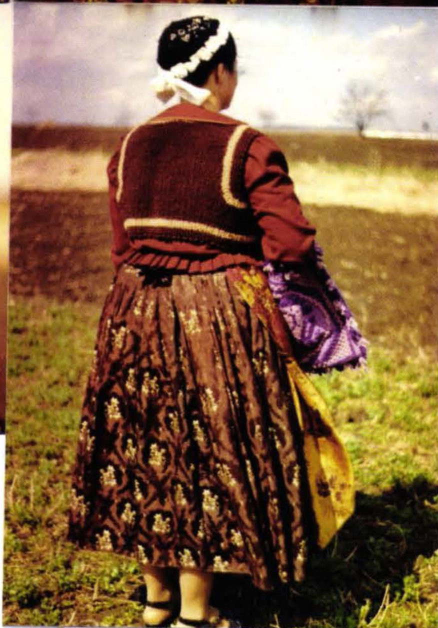
Femei din Macea

Cioban din Macea

Lenuța Stoian - port tradițional

Constantin Lucaci, Augustin Covaci, Ioan Brădean şi Ioan Chişeuan

Măceni

Umoriştii din Macea

Ana Maxa, 73 ani - 2002

Port de iarnă

La „Gura satului”

Familia Ranta

Port de mireasă din Macea

Florica Ranta - 1933

Livia Otlăcan - 1937

Familie de măceni

CAPITOLUL VII
Suită de jocuri din zona Ineului

Suita de jocuri populare din Zona a Ineului a fost realizată în anul 1975 şi transpusă scenic cu Ansamblul folcloric "Doina Mureşului" al Casei de cultură a municipiului Arad.

În această montare coregrafică am cuprins o parte din jocurile principale culese din localitatile: Ineu, Şicula , Chereluş, Moroda şi Chier.

Ordinea precum şi textul coregrafic din suita scenică pe care o prezentăm este asemănătoare ciclului duminical al jocului tradițional de odinioară: ***Ardeleana, Sărita şi Mănânțaua.***

Din punct de vedere structural suita scenică cuprinde elemente în care jocurile se suprapun concordant pe melodie dar există şi unele momente cu o suprapunere necoincidentă mai ales la *Ardeleană.*

În ceea ce priveşte desenul jocurilor din suită am optat pentru o desfăşurare simplă cu semicerc şi 2 linii fără mişcări sofisticate şi deplasări inutile ale perechilor în scenă.

Ponturile feciorești de la *Săriță și Mănânțaua* au fost culese de la Petru Caba, Ioan Morar, Ioan Codău din Şicula şi de la Petru Căciulă din Nădab.

A. Ardeleană

1. Ardeleană cu strigături

♩=120

45

90

135

135

Frunză verde

busuioc, măi

22

135

135

22

Hai mândruţo

să te joc, măi

continuare

2. Plimbări la stânga şi la dreapta

Să te joc să **fi jucată**

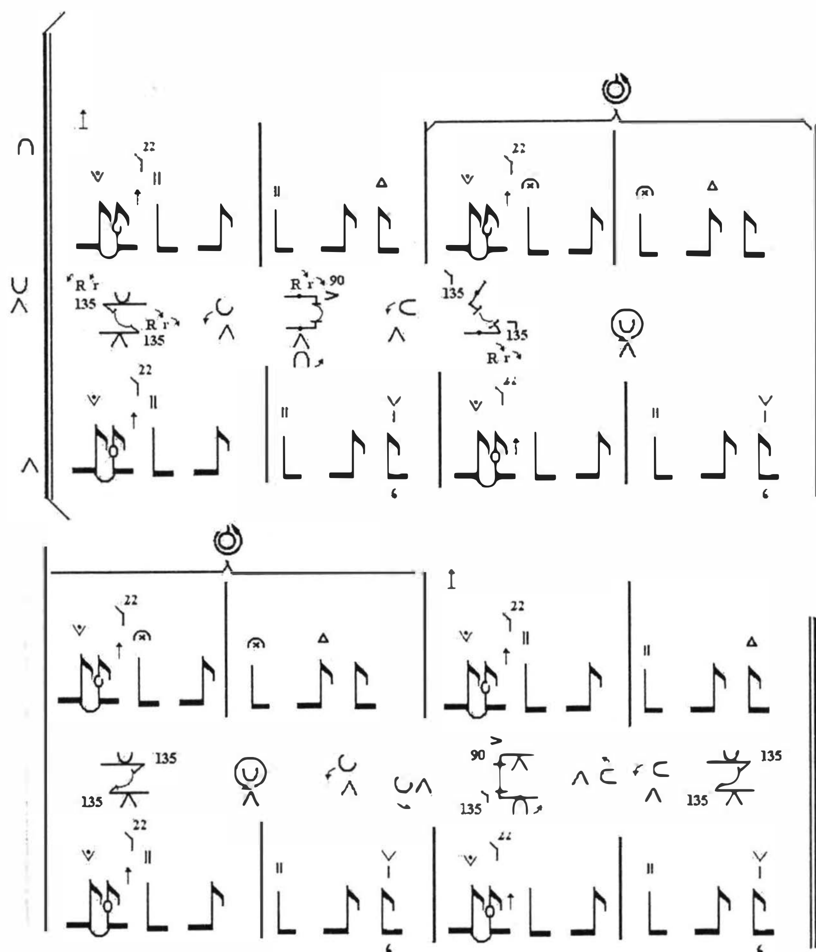
Că eşti cea mai **mândră fată**

3. Plimbare cu învârtire scurtă

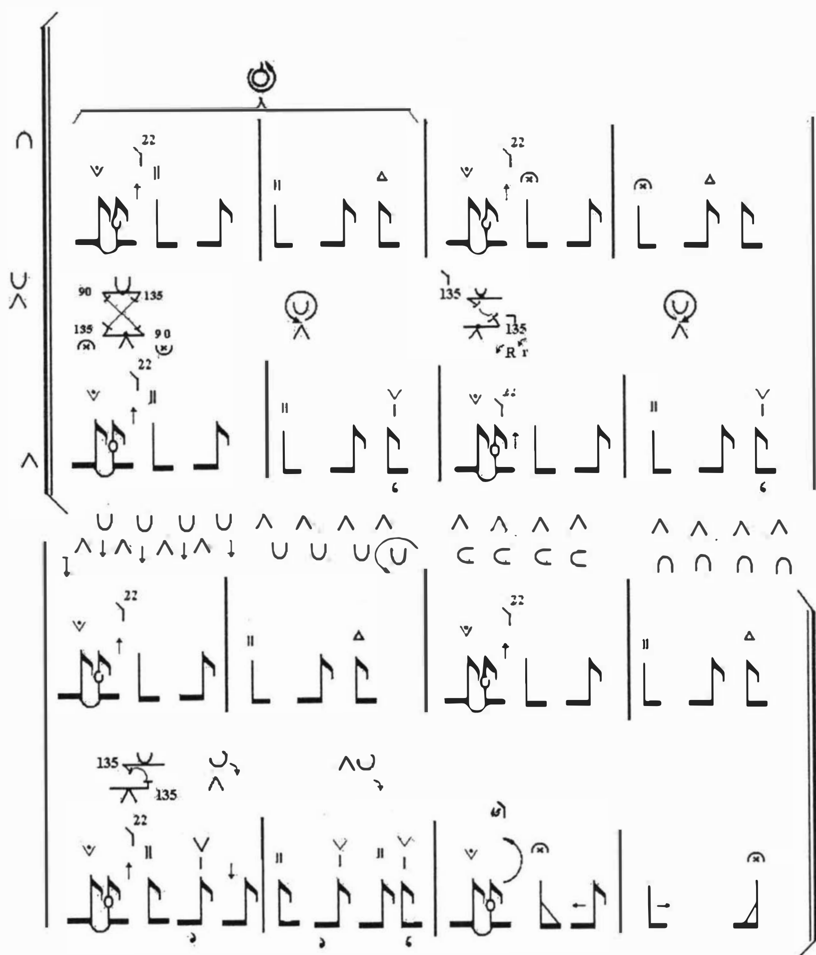
Tu eşti floarea **florilor, măi**

Dragostea **feciorilor, măi**

4. Roata după fecior

5. Pirueta cu brațele în cruce

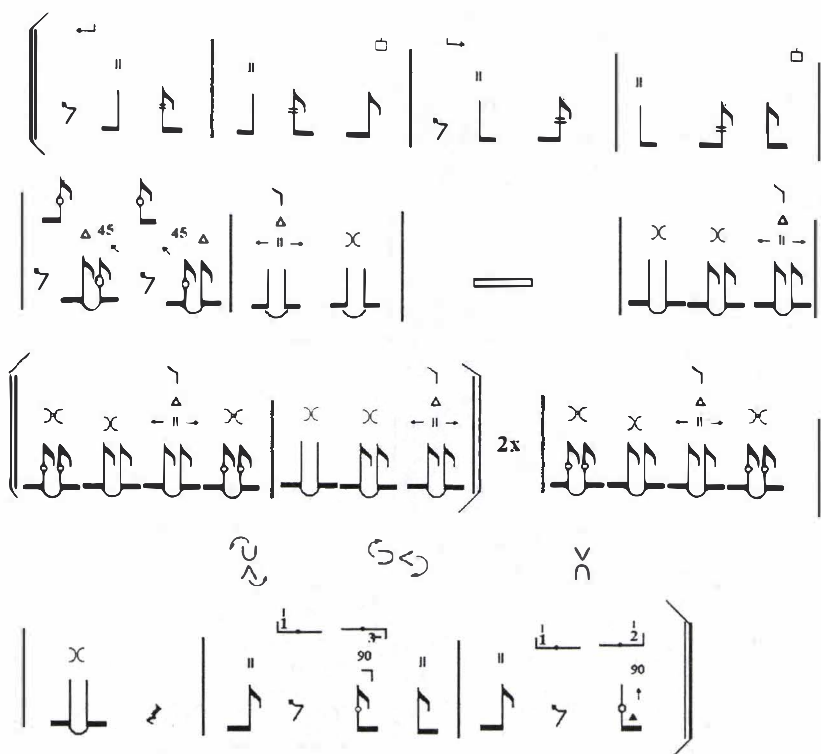
6. Ardeleana peste picior

45

45

continuare

7. Ardeleana cu pinteni

B. Sărita

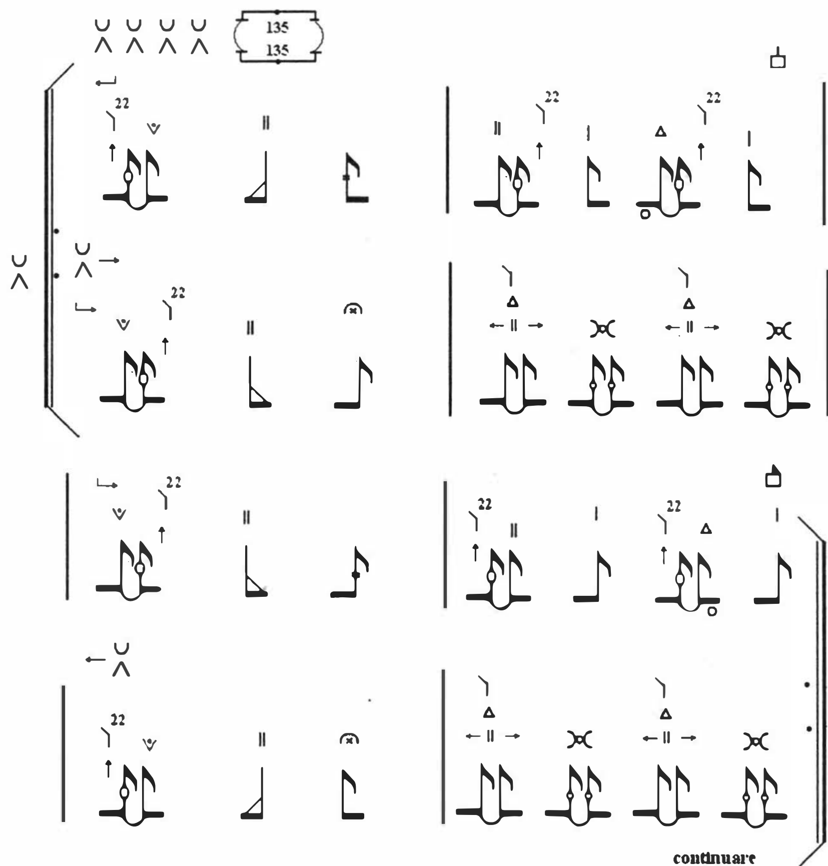
1. Sărita la dreapta şi la stânga

135
135

22 22 22
45
22 22
22
22 22
22
22 22

continuare

2. Sărita cu pinteni

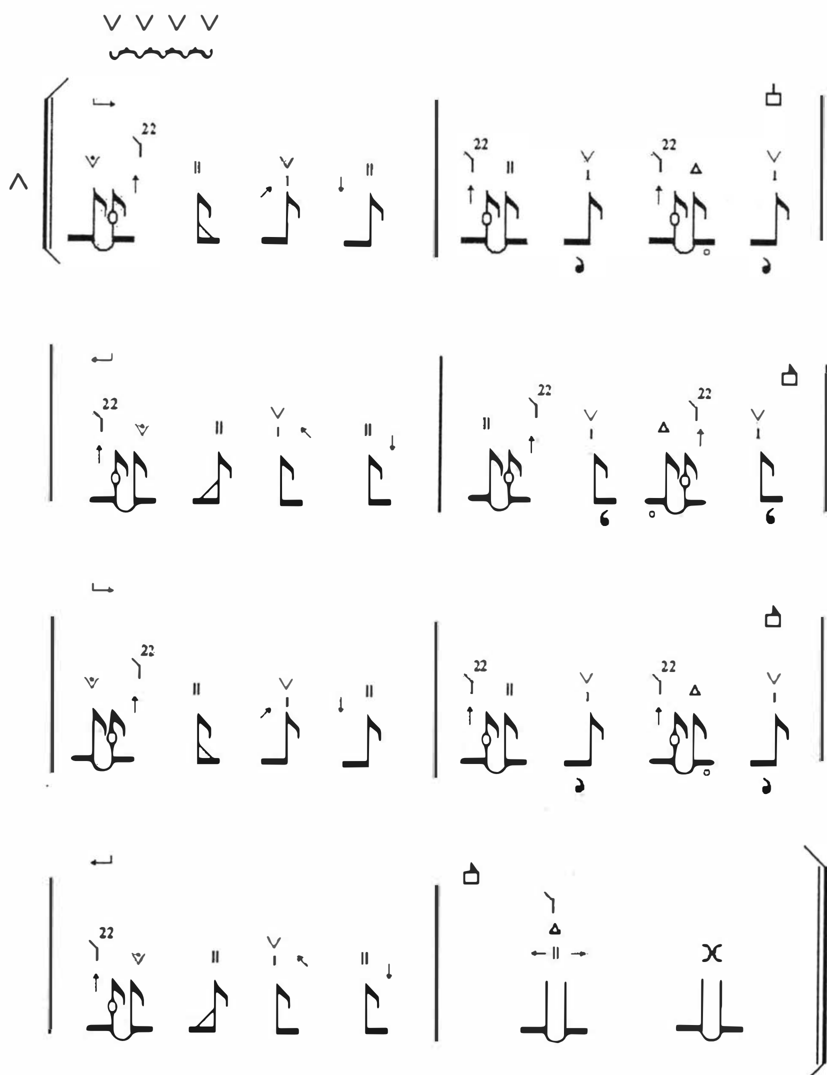
3. Pe sub mână

135
135

22 22 22 22 22 22 22 22 22 22 22 22 22 22

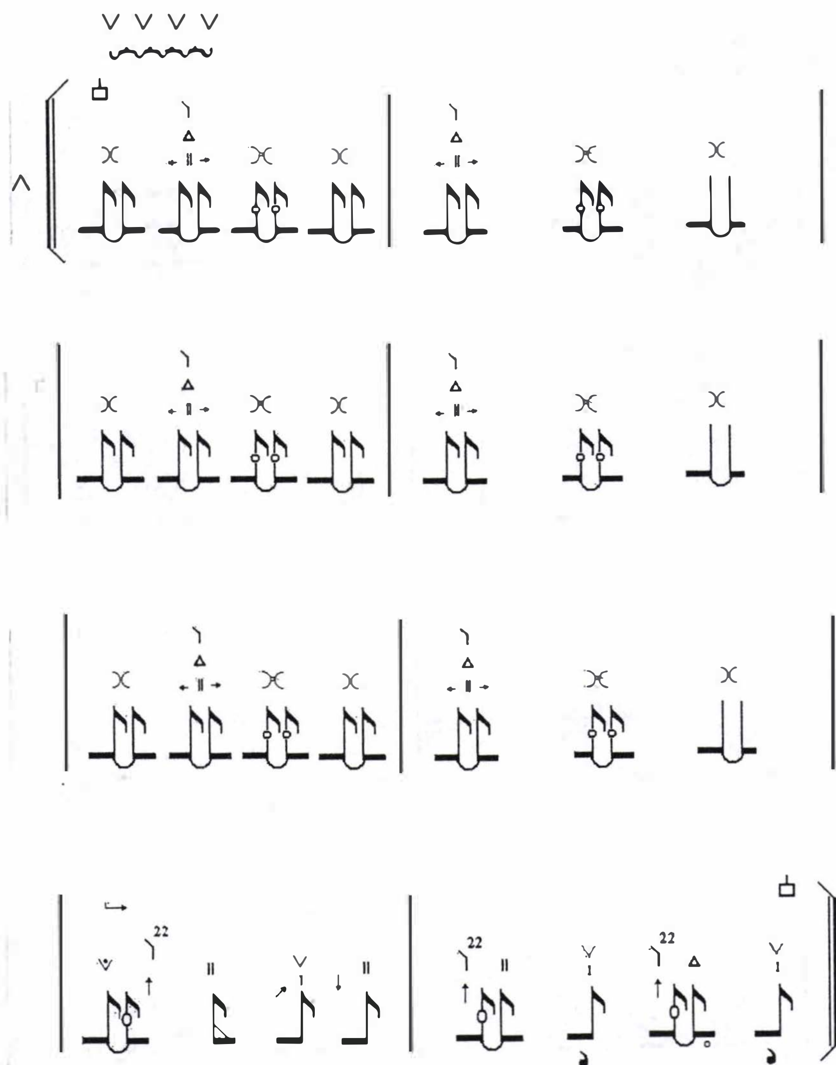
continuare

4. Sărita în şir

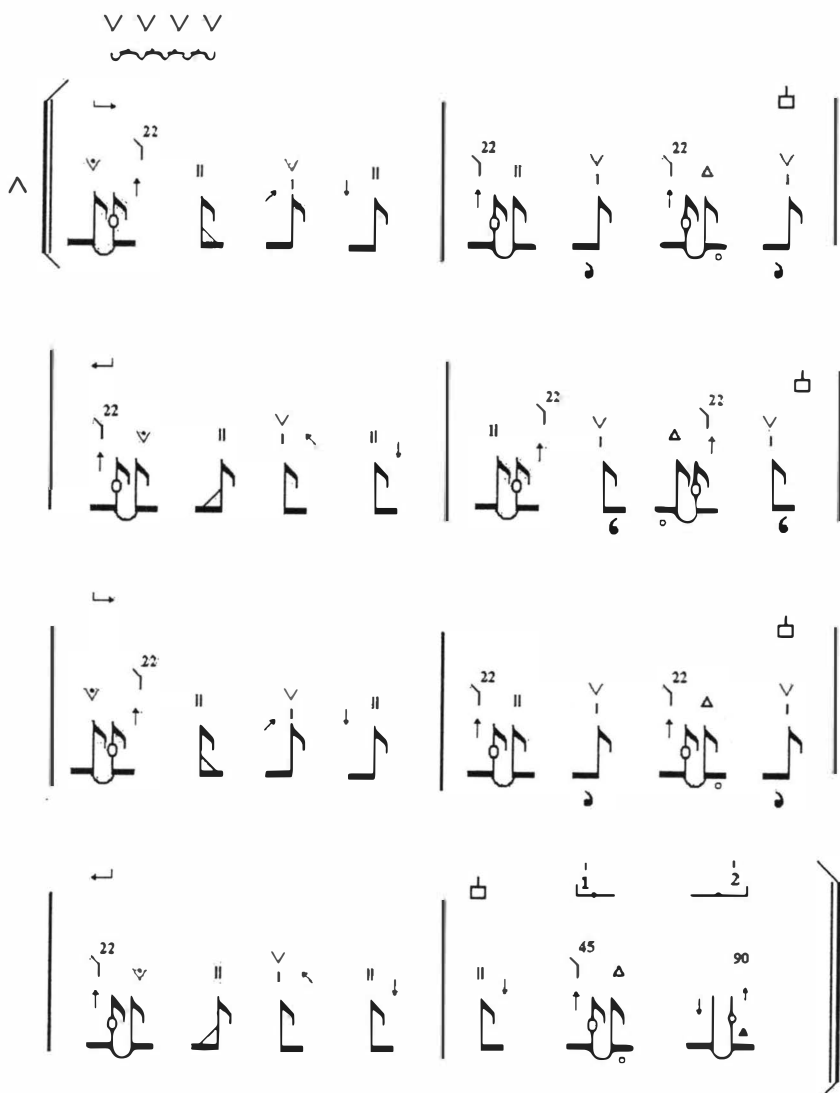
continuare

5. Sărita cu pinteni

continuare

6. În şir cu bătaie pe tureac

continuare

7. Bătăi la tureac

4x

C. Mănânțaua

1. Pas șchiopătat pe loc

a

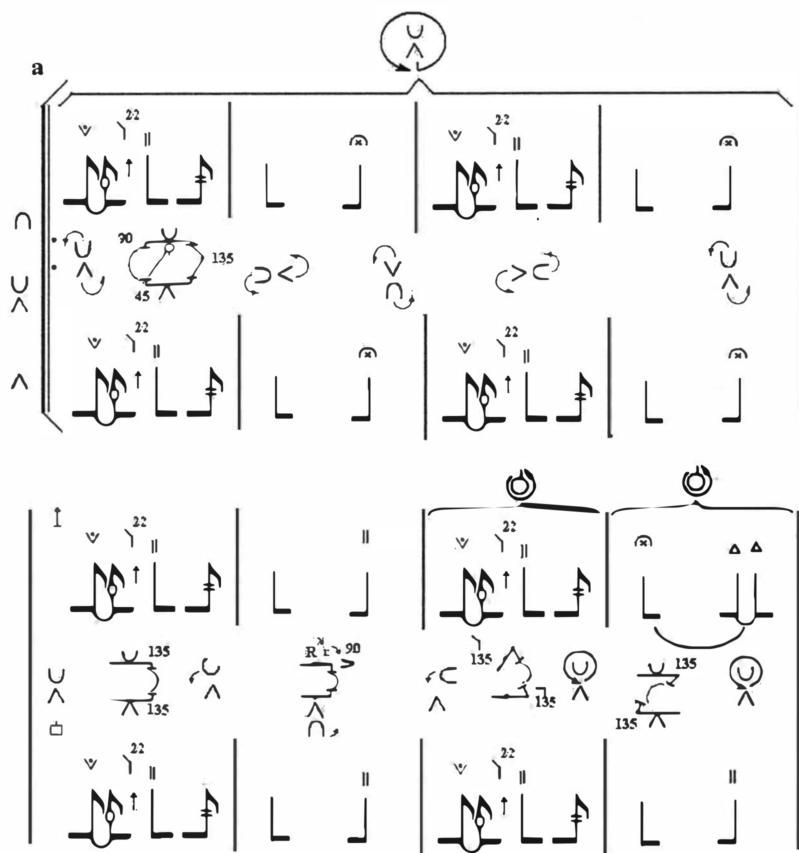
22 22 45

b

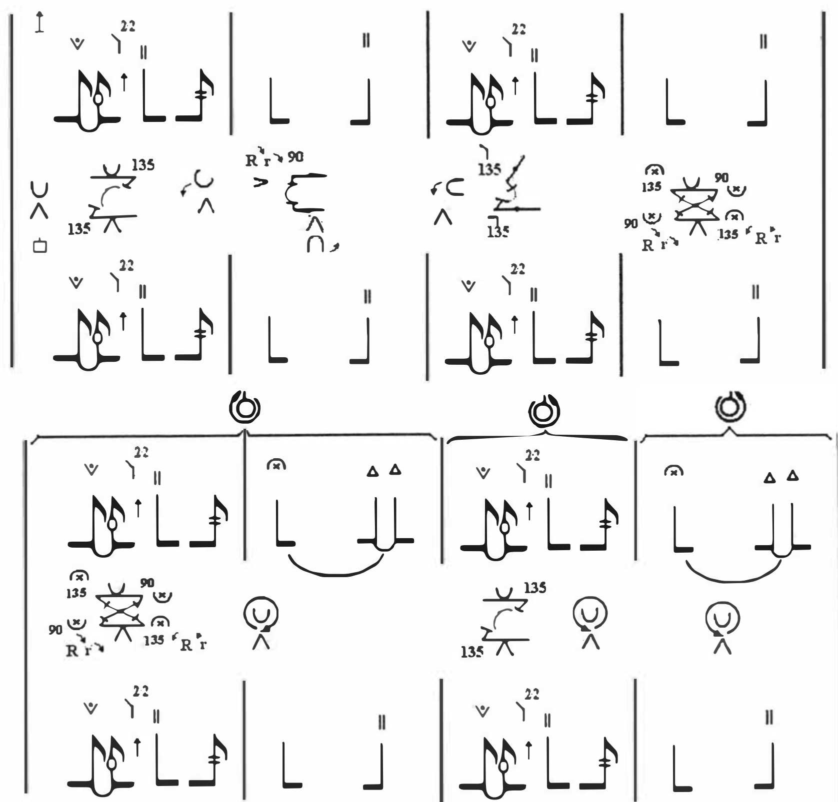
22 22 90 135 45 22 90

continuare

2. Învârtire-n jurul băiatului şi două piruete (una cu dreapta şi cealaltă cu stânga)

3. În jurul băiatului
(o piruetă cu brațele în cruce și două cu stânga)

continuare

4. Paşi bătuţi, încrucişaţi şi săltaţi
(Mănânţaua - varianta nr. 2)

45

22 22

22 22

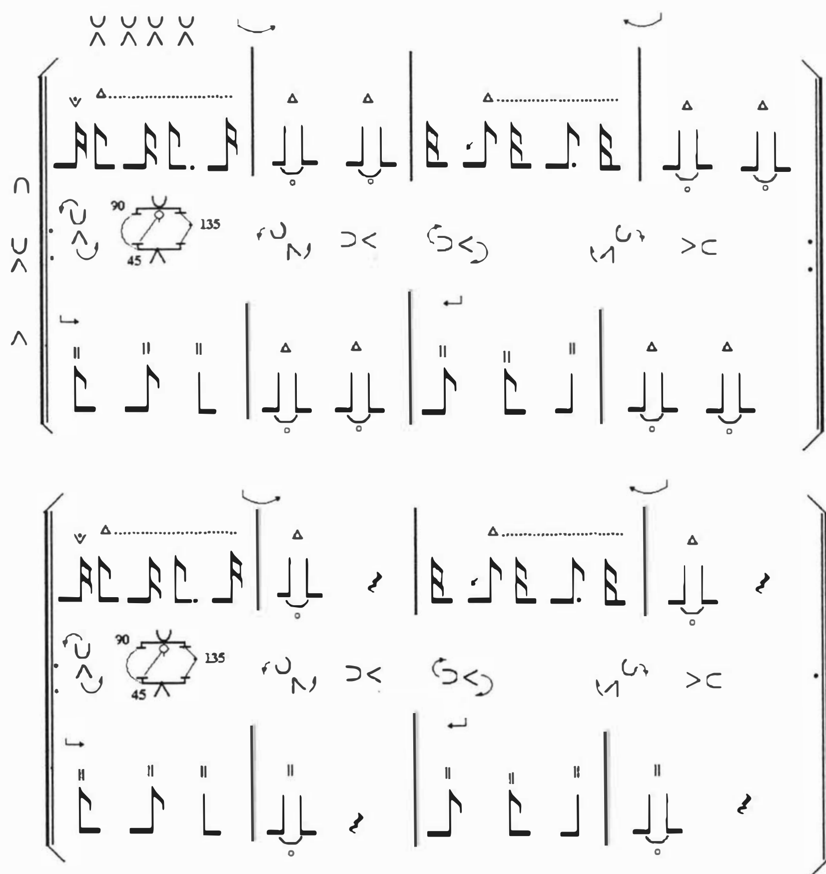
22 22

135 90

135

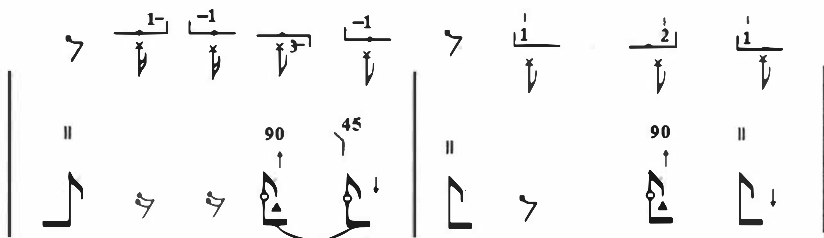
22 22

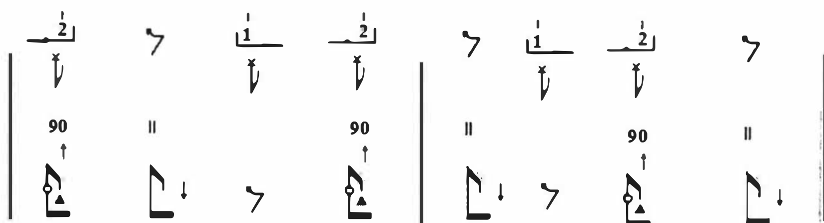
5. Mănânțaua cu paşi mărunți

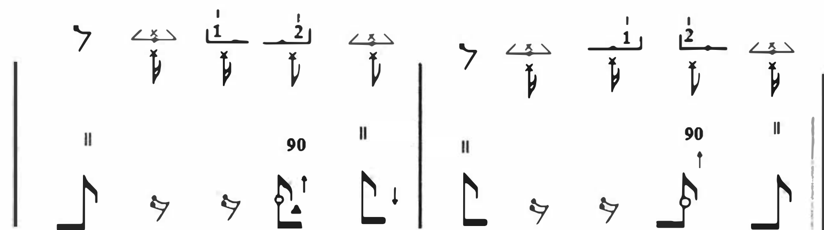

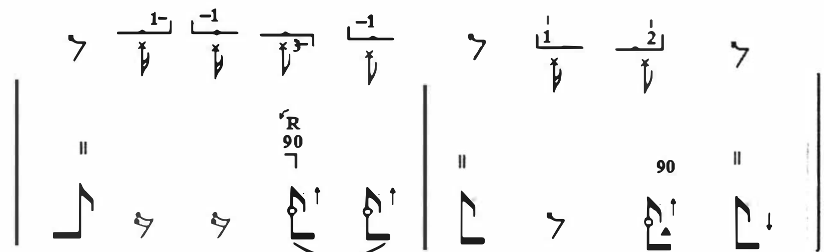
6. Cu bătăi la tureac

7. Cu bătăi la tureac

continuare

8. Cu bătăi la tureac

9. Cu paşi mărunţi şi încheiere

90 135 45

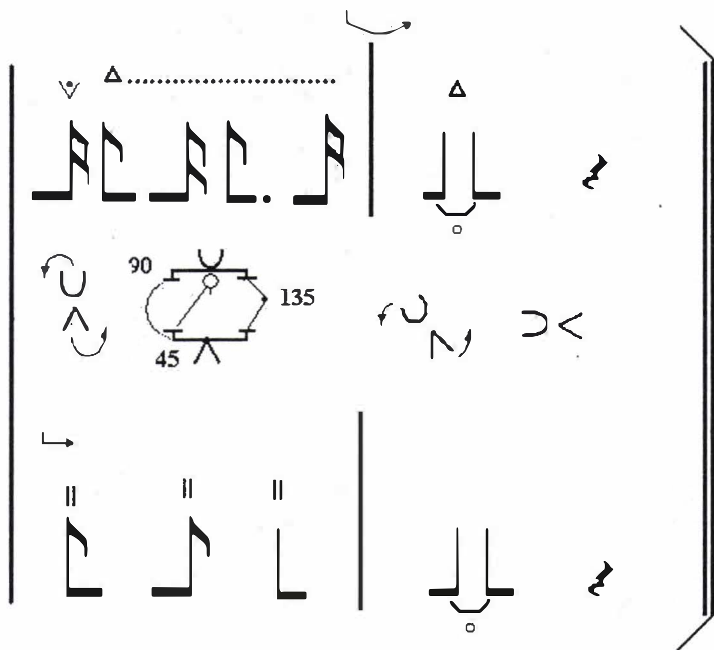
3x

90 135 45

22

22
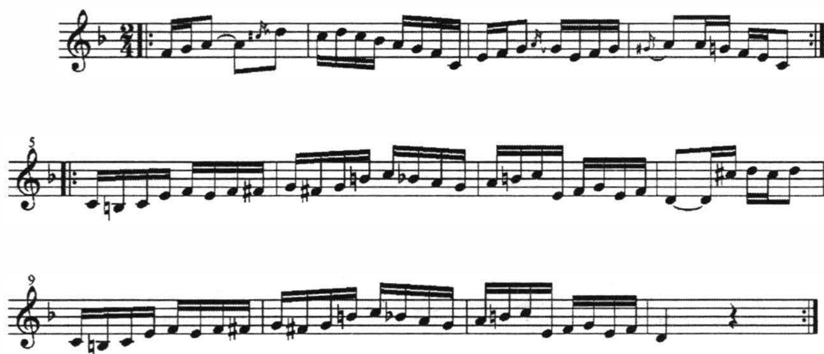
10. Încheiere cu paşi mărunţi

1. Rara lu' Curta Ioan din Zărand
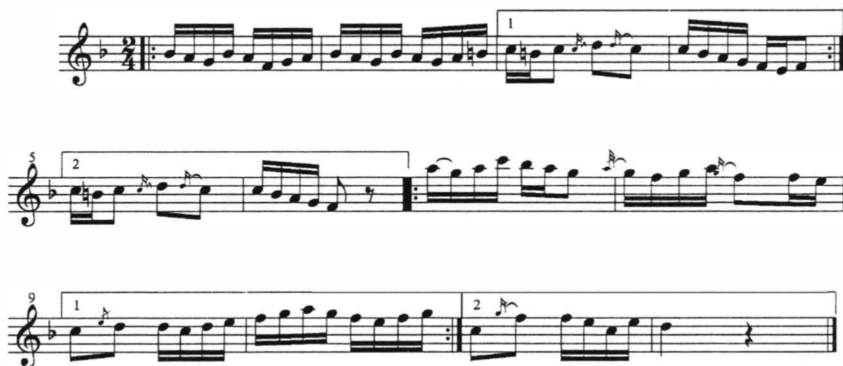
Borlea Dumitru, 64 de ani,
Zărand, 12 octombrie 1972

♩=120
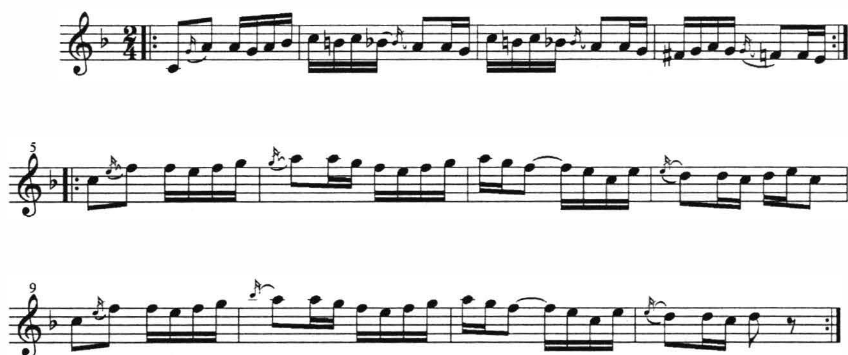

2. Rara lu' Tonică

Covaci Anton, 30 de ani,
Zărand, 25 februarie 1980
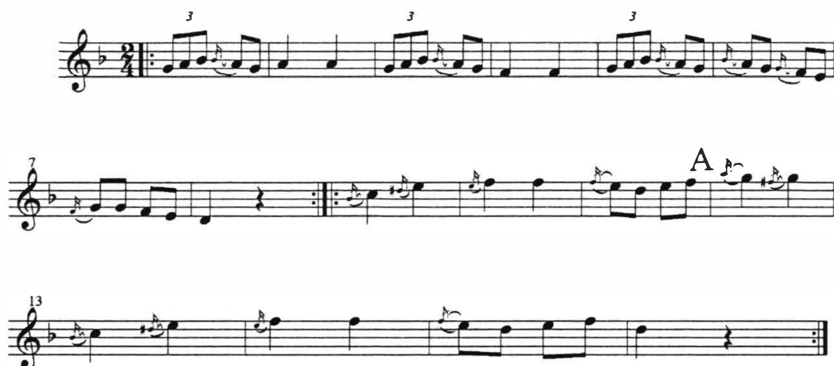

3. Sărita din Chereluş

Taraful din Chereluş
15 august 1975
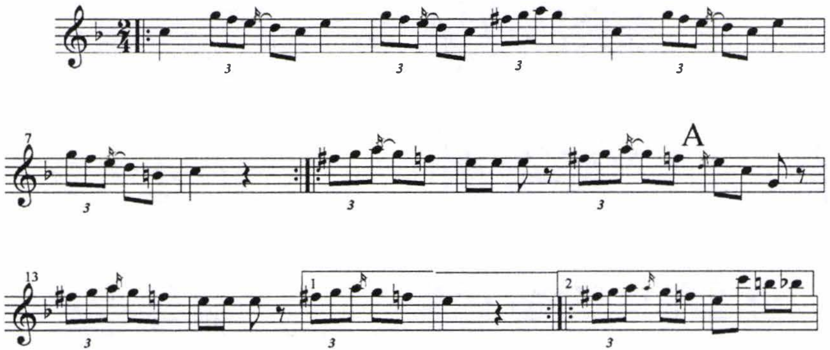

4. Măruntica lu' Lică Sămădău

Ardelean Emil
Şicula, 27 octombrie 1983

5. Măruntăl

Taraful din Ineu
15 august 1972

6. Mărunțele

♩=160

16 A

INDEX ALFABETIC AL JOCURILOR ARĀDENE

A

Ardeleana,
Ardeleana printre rânduri,
Ariciu,
A dubii,
A ursului,
Ațele,
A mâțelor,
Alunelu,
Aşchița
A lu' Ionu lu' Oanea,

B

Bătrâneasca,
Bătuta,
Bonțana,
Berechianu,
Bradu,
Beleneasca,
Brâu,
Bogăreasca,

C

Cărăndăneasca,
Ciumpita,
Cel de – odată,
Cinci coroane,
Ciocănița,
Cucu,
Căluşerul,
Cloşca,
Când se duc după apă,
Chiperiu,
Costăleanca,

D

De-a ziuoara,
De-a lungu,
De-a roata,
De mâna,
De-antorsu,
Deasa,

De doi
De două ori în loc
Duba,
Desca,
Dudaş Pavel Maichii,
Duda,
Dichița
Dodoloaia,
Dahaia,
De – a sania,
De – a capra,
De – a bicu,
De – a visa,
De – a lopta,
De – a moara,
De – a vițelul,

F

Feleaga

H

Hâş cocoş din cânepă,
Hălmăgeana,
Hora,
Hora Unirii,
Hop – aşa,
Hora mortului,
Hora Mare,

Î

În loc,
Îneuana, învârtita,
Închinata,
Ioane, Ioane,
Împletita,

J

Jocul la colindă,
Jocul cerbului,
Jocul miresii pe bani,
Jocu de două şi trei ori,
Jupoarca,
Joc în doi,
Jocu cârnilor,

L

Lungu,
Lupul şi mielul,
Lilioara,
Lumea mé,
Lălăita,
Lunga,
Lența,
Leuca,

R

Roata,
Rupta,
Ramoşa,
Romanca,

Rara,
Rața,

S

Sârba,
Şirul,
Sălcioara,
Sălişteanca,
Şoimoşana,
Ştraila,
Şireghea,
Smintita,
Smârda,
Şchioapa,
Sărita,
Şirinca,
Şapte gâşte potcovite,

M

Marile,
Moțăneasca,
Mănânțelul,
Măruntălul,
Măruntica,
Mănânțaua,
Mărunta,
Măzărichea,
Moroanca,

N

Nevesteasca

O

Ofițereasca

P

Polca,
Plotoneru,
Plugăreasca,
Popeasca,
Perinița,
Pănariu,
Piperu,
Pârțânogu,
Pe picior,
Pe – un picior,
Prin casă,

T

Tapşa,
Tupăita,
Tuldău,
Terpeteana,
Tirifuca,
Țarina,

Țigăneasca,
Țigănescu,
Trandafiru,
Turca,
Tai mălaiu,

U

Urma,

V

Vânătoru,
Visa,
Vingana,

Z

Zorile,
Zburdaica,

JOCUL SATULUI
(chestionar)

(La fiecare întrebare se fac referiri la trecut şi prezent)

Data culegerii
Numele şi prenumele culegătorului
Informatori (numele şi prenumele, porecla, vârsta, adresa)

1. Cum se cheamă jocul duminical în localitatea dumneavoastră? (joc, higheghe etc.)

2. Locul de desfăşurare (în aer liber, în localuri, case particulare, căminul cultural)

3. *Organizarea jocului*

a. Cine organizează? (feciorii, căminul cultural, proprietarii caselor)

b. Ce taxă se percepe? (plătesc feciorii, fetele, sau şi unii şi alții)

c. Zilele de desfăşurare (duminical, sâmbăta, enumerați alte sărbători când se organizează jocul)

d. Există perioadă de interdicție a jocului? (Postul mare, mic. Ce făceau atunci feciorii şi fetele, ce formă de organizare aveau?)

e. Dacă jocul duminical se făcea cu regularitate.

4. *Participanți*

a. De la ce vârstă se intră în joc? (băieții şi felele)

b. Dacă participă şi căsătoriții.

c. Copii joacă pe margine?

d. Date despre *jocul mic* – jocul copiilor (participanți, organizare, muzicanți)

e. Există interdicții de participare? (vârsta, armata nesatisfăcută, existența unei surori mai mari nemăritate, bolnavi în familie, decese, etc.)

5. *Comportamentul*

a. Cum vin tinerii la joc?(Aşezați în grupe de sexe, fetele cu mamele lor, sau prietenele lor, vecine, dacă feciorii vin cu muzica etc.)

b. Cum se îmbracă? (Fetele şi feciorii – se vor trece descrieri sumare ale portului popular şi dacă la anumite sărbători aveau ceva deosebit în îmbrăcăminte)

c. Cum se cheamă fetele la joc? (Printr-un semn, printr-o înțelegere anterioară, cerându-i voie, etc.)

d. Ce se întâmplă dacă o fată refuză un fecior?

6. *Muzica*

a. De unde este adusă? (locală, din sate vecine, oraşe, ce componență are)

b. Numele muzicanților? (se vor trece muzicanți vestiți ai satului, decedați şi în viață)

7. *Desfăşurarea propriu – zisă*

a. Cine începe jocul? (ce denumire locală are cel care începe jocul)

b. Cum se desfăşoară? (şiruri, dezorganizat, în cerc, semicerc?)

c. Unde stătea muzica în timpul jocului?

d. Cine juca în fața muzicii? (Cei mai buni jucăuşi, cei mai înstăriți, dacă feciorii jucau cu fața sau cu spatele la muzică)

8. *Repertoriul de jocuri*

a. Enumerați jocurile care se participau în această ocazie.

b. Există o ordine fixă a jocurilor? (Care este aceasta, cum se reglementează, enumerați ciclurile de jocuri)

c. Cine hotărăşte ordinea jocurilor? (Tradiția, un conducător anume, cei care plătesc muzica, etc.)

d. Enumerați şi alte genuri (Chiar dacă nu au o ordine fixă, unele au dispărut din repertoriu)

e. Care sânt dansurile moderne de la *jocul satului* (ne referim la acele dansuri moderne care erau acompaniate de aceiaşi muzicanți)

9. Anumite date privind înscrierea repertoriului coregrafic local în contextul subzonei în care vă aflați, date privind structura jocurilor, stilul şi prin ce se diferențiază de jocurile din satul vecin, dacă jocurile au suferit modificări, pe parcursul timpului.

Care sânt acele preocupări actuale de menținere a jocului satului în vigoare? Valorificarea scenică prin suita de jocuri a repertoriului coregrafic local. Rezultatele obținute în acest sens. Participarea formațiilor coregrafice locale la concursurile organizate pe plan local, județean sau național.

NUNTA
(chestionar coregrafic)

1. În ce momente se joacă la nuntă?
a. Când se adună nuntaşii?
- la făcutul steagului
- la mire
- la naş
- la mireasă
b. În timpul alaiului de nuntă
- de la mire la naşi
- de la naşi la mireasă
- de la mireasă la cununie
- în timpul cununiei (tineri fără mire şi mireasă)

2. Care sânt principalele jocuri ce se participă la nuntă? (Repertoriul de jocuri)
- enumerați jocurile în ordinea lor

3. Care este ritualul în jurul ciubărului, pomului, fântânii?
- când se fac? (în ce moment al nunții)
- cine participă
- care este rolul naşilor în acest moment?
- descrieți amănunțit toată desfăşurarea acestor momente rituale ale nunții.
- ce joc special se face la acest moment?
- dacă tinerii fac joc în jurul altoiului (pomului)
- cum se cheamă acest joc şi cum se desfăşoară.

4. Jocul în timpul petrecerii

- cine începe jocul la masa mare?

- ce rol are stegarul? Cu cine şi când joacă steagul?

- cum este organizat jocul la nuntă? (În şiruri, pe grupe, pe cerc, dispoziţie liberă)

- cum sânt chemate fetele la joc?

- dacă mirele şi mireasa intra in joc?

- în ce moment este scoasă mireasa la joc?

- dacă mireasa este jucată de toţi feciorii?

- cu cine joacă prima dată mireasa (mire, naş, steag, tată, frate, văr, etc.)

- când se desface jocul miresei şi cum se cheamă (jocul miresei, nevesteasca.) Înainte de cinste, după cinste.

- cine începe jocul miresei pe bani?

- cine are dreptul să joace mireasa pe bani? (feciorii, fetele însuraţii, etc.)

- când se desfăşoară cununa miresei şi îl pune conciul şi cârpa de nevastă, se cântă? (cine cântă *Cântecul miresei?*) Transcrieţi acest cântec.

5. Alte jocuri practicate la nuntă

- există un joc special al vârstnicilor? (Când anume se face, cine îl începe, cum se desfăşoară)

- când intră căsătoriţii şi vârstnicii la joc?

- dacă nunta se împarte în două şi muzicanţii cântă pentru tineri şi vârstnici?

- ce jocuri preferă vârstnici?

- descrieţi modul de desfăşurare a jocului la nuntă, unde sânt numai vârstnici.

6. Strigături la nuntă

- cine strigă la nuntă?

- care sânt cele mai importante momente în care se strigă? (La mire, la naş, mireasă, în timpul alaiului, la socru mare)

- dacă strigăturile sânt debitate liber sau cu acompaniamente muzicale (Marşul de nuntă, Ardeleană, Rară, etc.)

- cine strigă în timpul jocului? (feciorii, fetele, socăcițele etc.)

- reproduceți toate strigăturile de nuntă cunoscute în localitatea dumneavoastră.

7. După nuntă

- dacă naşii sânt însoțiți de nuntaşi şi muzicanți?

- se practică obiceiul măturatului înaintea mirilor?

- descrieți amănunțit acest obicei.

- ce joacă tinerii înapoia mirilor? (Dacă se prind cu fetele şi se deplasează cu joc, dacă numai feciorii se prind cu brațele pe umeri înaintea muzicii)

- se face joc a doua zi după nuntă? (unde? la sală? la mire?)

- există vreun joc ritual în legătură cu trecerea mirilor a doua zi după nuntă?

CETELE DE COLINDĂTORI
(chestionar)

1. Dacă feciorii din localitatea d – voastră se întovărăşesc în vederea petrecerii sărbătorilor de iarnă?

2. Cum se numeşte? Când se face? (*Mersul cu duba, Dubaşii, Turcaşii, Ceată, etc.*)

3. Cât durează colindatul?

4. Dacă în aceeaşi localitate se organizează mai multe cete?

5. Unde se adună feciorii să înveţe colindele şi jocurile, de la cine le învaţă?

6. Se alege un conducător de dubaşi? Când şi cum se numeşte (Şef, *Vătaf, Căprar de dube, Voivodă, Birău de dube, etc.*)

7. Ce drepturi şi îndatoriri are conducătorul dubaşilor?

8. Ce alte *funcţii* mai sânt în cadrul cetei de dubaşi? (*Crâşmar, Colăcar, Străiţar, Iapă etc.*)

9. Au feciorii o casă anume unde se adună să – şi petreacă?

10. Când merg dubaşii la colindat? La cine colindă prima dată?

11. Cum sânt îmbrăcați? Ce obiecte poartă (*dube, bote, bote cu lăutari, etc.*)

12. Notați toate amănuntele în legătură cu colindatul:
- Marşul dubaşilor pe ulița satelor
- Instrumentele de acompaniament
- Ce jocuri se fac pe ulițele satelor înaintea muzicii?
- Dacă dubaşii sunt însoțiți de mascați (*Cerb, țurcă, capră, etc.*)
- Colinzi la fereastră.
- Colinzi în casă: *gazdei, junelui, fetei, cerbului, etc.* (Notați toate textele colindelor)

13. Care sânt jocurile practicate de ceata de dubaşi (Repertoriul complet)
- când se joacă? (înainte sau după colindat)

Descrieți amănunțit şi redați toate aspectele legate de jocul dubaşilor.
- Cine începe jocul? Care este primul joc?
- Cum se desfăşoară (în cerc, linie, semicerc?)
- Cum se prind dubaşii la joc?
- Cine strigă? Dacă sânt strigături comandă? (Notați toate textele strigăturilor).
- Unde stă vătaful în timpul jocului?
- Descrieți cu cuvintele d – voastră câteva din figurile de joc. (La jocurile *Adubii, Bătuta, Sârba, Căluşarul* etc.)

Descrieți *Danțul țurcii* sau al *Cerbului* care însoțeşte dubaşii (Cum este costumația).
- Dacă gazda cere dubaşilor să facă în casă toate jocurile din repertoriu sau numai anumite? (Care sânt cele mai preferate jocuri).
- Dacă în casa *gazdei* nu este spațiu de joc, se joacă? (Cere gazda să joace în curte sau aria şurii).
- Ce jocuri cu fete se practică la colindat?
- Cine începe jocul cu *fata din casă, găzdătița* etc.
- Dacă vin şi alte fete sânt jucate de către dubaşi?

14. Ce primesc dubaşii după terminarea colindelor şi a jocurilor? Cum mulţumesc pentru darurile primite? Cine rosteşte, colacul, cârnatul, băuturile? (*Cerutul colacului, grăirea colacului*). Cine adună premînda? (*Iapa, colăcar, etc.*). La cine se duc bucatele după colindat? Astăzi se mai dau daruri (colac, cârnat, băuturi) sau numai bani? (Notaţi toate textele legate de cerutul darurilor).

15. Ce fac dubaşii după colindat? Unde dorm? Unde mănâncă?
- La gazdă, la sală, la vătaf.

16. Ce raporturi are ceata de dubaşi ca tovărăşie organizată cu fetele din sat?
- Când sânt chemate fetele la petrecere? Unde?

17. - Se face la sală, cămin, jocul sau balul dubaşilor?
Descrieţi amănunţit toată desfăşurarea unei asemenea manifestări cu joc.
- Dacă la sala de joc dubaşii reiau în faţa sătenilor întreg repertoriul de colinzi şi jocuri?
- Dacă există un ciclu sau două de jocuri mixte numai pentru dubaşi?
- Când intră în joc şi restul tinerilor, căsătoriţilor?
- Alte date despre repertoriul de jocuri şi dacă există vreun joc special practicat cu aceste ocazii şi de către cine?

18. Ce obiceiuri se mai practică în timpul sărbătorilor?
În câmpia Crişului şi Aradului pe lângă ceata de dubaşi se constituie mai multe cete de ţurcaşi (zona Ineului) sau cete *care umblă* cu *Ursul,Capra, Ţurca, Junele şi Mireasa.*
- Descrieţi modul de organizare a cetelor de mascaţi.
- Care sânt personajele principale? (*Împăratul, Moşii, Babele, Ţurcile, Fluieraşi şi Dubaşii*)
- Repertoriul de colinzi şi jocuri ale turcaşilor, jocul gazdei, etc.

19. Când şi cum se desface ceata de dubaşi?

20. Când se face *conacul*? Unde? Cine participă?

Descrieţi amănunţit toate momentele organizării acestei petreceri care pecetluieşte încheierea colindatului. (*Conacul* se organizează în satele din *Ţinutul Hălmagiului*).

- Care sânt jocurile practicate la *Conac*? Dacă este repertorului cuvenit sau sânt şi alte jocuri speciale cu această ocazie.

21. Se cunoaşte obiceiul întovărăşirii fetelor din sat? Există o *ceată feminină*? Cum se numeşte?

22. După terminarea sărbătorilor, feciorii de la cetele de colindători mai păstrează în cursul anului legătura între ei?

23. Dacă organizarea jocului duminical, a balurilor, nedeilor, altor petreceri de peste an intră în atribuţia fostei cete de colindători, sau se constituie alte cete.

24. Dacă obiceiurile sărbătorilor tradiţionale de iarnă şi a Anului Nou nu se mai practică în localitatea d – voastră, luaţi informaţii de la vârstnicii satului. Încercaţi să descrieţi toate momentele de desfăşurare a obiceiului după informaţiile acestora. (Când şi din ce cauze au dispărut?)

25. Notaţi orice alt aspect legat de cetele de colindători pe care dvs. îl consideraţi demn de a fi luat în seamă sau pe care noi l-am omis în chestionarul de faţă.

26. Date despre informatori, culegători, datele şi locurile culegerii.

Lucrări de folcor literar – muzical – coregrafic din județul Arad

1. Ionel Marcu, Maria Cărăuş, Sava I. Ilici, *Dansuri populare din Banat* – Timişoara, 1964. În această lucrare se descriu literar jocurile: *Lența* – Secusugiu, *Ineoana* – Ineu, *Sorocu* – Sâmbăteni, *Mănânțaua* – Arad

2. Luczai Carol, *Culegere de jocuri populare din Bihor*, Casa Creației populare a județului Bihor, 1969. Se descriu literar jocurile: *Ardeleana, Sărita* şi *Mărunțelul*.

3. Teodor Vasilescu şi Tita Sever, *Folclor Coregrafic românesc*, Casa centrală a creației populare Bucureşti, 1969. Se descriu jocurile: *De doi de la Birchiş, Măzărichea, Sereghia* şi *Sorocul*.

4. Nicu Nedelcu*, Aşa zîce lăuta*, Arad, 1970. Folclor muzical cu 89 de melodii din toate subzonele etnofolclorice arădene.

5. Ioan T. Florea, *Folclor muzical din județul Arad – 500 de melodii de joc*, Arad, 1974.

6. Uiuiu Teodor, *Flori din câmp,* Arad, 1970.

7. Folclor literar, cântece, strigături, orații etc.

8. Viorel Nistor, *Folclor coregrafic*, Editura Muzicală a Compozitorilor din România, Bucureşti, 1991.

9. Viorel Nistor, *Colinde şi jocuri de Crăciun din Țara Zărandului*, Editura Gutenberg, 2008.

10. Dr. Elena Rodica Colta, *Folclor de la poalele Munților Apuseni,* Arad, 2008 *(Culegere Iulia Botici).*

11. „Monitorul Cultural" – supliment lunar al revistei de cultură „Arca" din Arad (Articole literar-muzical-coregrafice, anii 2007-2009)

Note

[1] Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II, p.450 Aradul, permanență în istoria patriei, 1978, p. 191, 192, 201, 220, 282.

[2] Ibidem, p 99.

[3] Constantin Daicoviciu, *Monumente inedite din Dacia, în publicațiile de studii clasice, Anuarul pe anii 1928 – 1932, partea I*, Cartea românească, Cluj-Napoca, 1932, p. 124.

[4] *Aradul, permanență în istoria patriei,* 1978, p. 32

[5] Teodor Uiuiu şi Viorel Nistor, *Scenariul obiceiului popular. La făcut de casă nouă.*

[6] Horia Medeleanu, *Portul popular din zona Ineului.*

[7] George Manea, *Date documentare privind viticultura din zona Aradului*, Ziridava, IV 1976, p. 133

[8] Gheorghe Ciuhandu, *Românii din Câmpia Aradului de acuma două veacuri*, p. 205. Sabin V. Drăgoi, *303 colinde cu text şi melodie*, Scrisul românesc, Craiova, 1926. Lucian Blaga, *Discursuri de recepție*, XXI, Academia Română, Bucureşti. *Tipologia Culturii; Orizon şi stil, Spațiul Mioritic, Geneza metaforei şi sensul culturii. Statul românesc este creatorul şi păstrătorul culturii populare, purtătorul matricei noastre stilistice.*

[9] Romulus Vulcănescu, *Etnografia, Ştiința culturii populare*, Bucureşti 1966.

[10] Traian Mager, *Aspecte din Munții Apuseni, Târgul de fete de la Găina, Ghețatul de la Scărişoara*, Editura librăriei Diecezana, Arad 1925.

Ana I. Mihalache, *Monografia satului Baia* (manuscris)
Ioan Drecin, *Monografia satului Cuvin*.
Ştefan Bozian, *Monografia comunei Şeitin*
Petru Botaşiu, *Monografia comunei Grăniceri*

[11] Andrei Bucşan, *Specificul dansului popular românesc*, Editura Academiei, Bucureşti 1971, p. 108

[12] Ioan Drecin, *Monografia satului Cuvin*.

[13] Din tradiţiile noastre multicolore. Sandor Timar, *Despre dansurile româneşti din Aletea*, p. 149

[14] Culegerea de jocuri din localitatea Micherechi s-a făcut în perioada 15 VIII – 27 XII 1975 şi 2 XII 1979. Informatorii Gheorghe Nistor 62 ani, Ioan Ruja 34 ani, Vasile Pop 25 ani, şi un grup de dansatori din formaţia căminului cultural din localitate.

[15] În tabelul nr. 1 am cuprins câte una sau două localităţi din fiecare subzonă etno-folclorică a judeţului. Au fost trecute jocurile cele mai importante în ordinea de desfăşurare de la jocul satului.

[16] Numele jocului din paranteză se joacă în primul ciclu fără pauză. Aceste jocuri au melodii proprii. La Brusturi se joacă: *Ardeleana* cu mai multe variante – *Brustureana, Bonţana, Bătuta, Şchioapa, Mănânţaua (Învârtita) şi Ţigăneasca.*

[17] *Cucu* şi *Cinci coroane* fac parte din ciclul II, au o structură pe trei paşi. Aceste jocuri au dispărut din repertoriul curent al jocului duminical. În locul lor astăzi se joacă *Ţigăneasca*.

[18] Mihai Pop, *Obiceiuri populare româneşti*, p. 137

[19] În lucrarea *Nunta din Ţara Zărandului* vom relata toate aspectele privind organizarea şi desfăşurarea în timp şi spaţiu a tuturor obiceiurilor legate de nuntă (Manuscris).

[20] I. T. Florea, *Folclorul muzical din judeţul Arad*, p. 283-285.

[21] Traian Mager, *Aspecte din Munţii Apuseni*

[22] Mihai Barna şi Viorel Nistor, *Obiceiul Cătănaşilor,* scenariul realizat la Casa de Cultură din Chişinău Criş cu Ansamblul de cântece şi dansuri din satul Nădab.

[23] Constantin Eretescu, *Folclor coregrafic din Țara Vrancei*, p. 31.

[24] Acest obicei se făcea şi la şezătoare, sau la *Plimez,* obicei de toamnă la făcutul magiunului de prune. La Şicula, în loc de cal sau iapă se făcea o cămilă.

[25] I. T Florea, *Sub semnul statorniciei.* Programul spectacolului de datini şi obiceiuri de iarnă din 26 decembrie 1976.

[26] Iulia Botici, *Obiceiuri din Țara Zărandului* - manuscris

[27] Imre Kovács, *Cunoştințe statistice şi topografice din județul Bihor, plasa Salonta 1827.*

Ujvarj Zoltán, *Jocul turcii la românii din Ungaria.* În lucrarea Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria, Budapesta, 1975, p. 11-19.

[28] Gábor Luko, *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria,* Budapesta, 1975, p. 41.

[29] Obiceiul de colindat cu capra şi ursul a fost pus în scenă cu Ansamblul folcloric din Şimand (unde se practica cu ani în urmă) în anul 1982.

[30] Ştefan Bozian, *Monografia comunei Şeitin.*

[31] Julia Botici, *Valori etice în simbolurile obiceiului Ciuralexa,* (manuscris)

[23] Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale româneşti*, p. 92.

[33] Traian Mager, *Aspecte din Munții Apuseni*, p. 10-11.

[34] Aradul, permanență în istoria patriei, *op. cit.*

[35] Teodor Uiuiu, *Scenarii pentru spectacolele folclorice* (manuscris)

[36] A. Bucşan, *Specificul jocurilor populare româneşti*

- A. Bucşan, *Clasificarea morfologică a dansurilor populare,* „Revista de etnografie şi folclor", nr. 3, tom. 2, Bucureşti, 1967, p. 169-186.

- A. Bucşan, *Un proiect de catalogare a materialului coregrafic,* „Revista de etnografie şi folclor", Bucureşti, tom. nr. 14, p. 193-223.

Încadrarea jocurilor arădene în sistemul de clasificare al I.C.E.D.-ului

Nr. crt.	Denumirea jocului	Clasa	Grupa	Tipul
1.	Ardeleană Ramoşa Hora, etc	IV Doiuri	C3	Învârtită şchioapă
2.	Mânânţauă, Deasă	IV Doiuri	C – 2	Învârtită
3.	Pe picior	IV Doiuri	B – 1 – 3	Pe picior
4.	Ţigăneasca	IV	B – 1	Polcă dreaptă

[37] Această grupă constituie cel de-al treilea joc de la hora satului.

Pe picior se joacă mai mult în Câmpia Aradului, Podgoria şi Valea Mureşului şi are o structură specifică în ritm aksak 7/16.

Ţigăneasca se joacă în localităţile de pe Valea Crişului Alb de la Hălmagiu zona Ineului, Chişineu Criş şi în multe localităţi româneşti din R. Ungară (Aletea, Chitighaz, Otlaca, Pustă, etc.)

[38] Uneori jocul *Pe picior* capătă aceste denumiri sau uneori sânt anumite figuri din joc cum este *Sărita în loc, Lunga.*

[39] Aceste jocuri se joacă la hora satului, completând ciclul I sau II.

La Pecica: Ciclul I Rara + Deasa + Pe picior + Bradu

Ciclul II Rara + Deasa + Pe picior + Lenţa + Bradu

[40] I. T. Florea în lucrarea *500 de melodii din jud. Arad* p. 11. „Cu siguranţă aceste jocuri au avut semnificaţii funcţionale proprii dispărute pe parcursul secolelor. Astăzi tind a se încadra în ciclul obişnuit al jocurilor”.

Există două tipuri ale acestui joc: una pe Valea Mureşului, Birchiş, Căpâlnaş, Tela etc.

Acest joc este cunoscut în tot Banatul de Câmpie şi de munte. Jocul are mai multe variante, el fiind descris în lucrarea Folclor

coregrafic din Almaş şi Caraş p. 225 – Afilon Lascu şi Ioan Munteanu.

Cea de-a doua variantă se joacă în Câmpia Crişului: Apateu, Zărand, Cintei etc.

[41] *Sireghea, Ciocănița, Sfădita, Duba* etc., se joacă şi în Banat.

[42] Jocul a fost cules de Florin Stepan de la un grup de informatori din Țela.

[43] Jocul este o variantă de ardeleană. A fost cules în Lunca Teuzului de la Tuduce Ioan.

[44] *Ariciu, Chiperiu, Capra,* cunoscute jocuri, cu substrat grotesc.

- Vezi A. Bucşanu Specificul dansului românesc p. 61 şi 147

- În Sâmbăteni *Ariciul* este joc mixt şi se joacă în şir.

[45] *Căluşeru* se joacă de Crăciun în localitățile Petriş, Roşia, Corbeşti, în Şicula există 15 jocuri căluşereşti *Căluşerul* din zonele arădene, este de factură cultă (prin însăşi structura şi succesiunea figurilor de joc), dar el a intrat în repertoriul dubaşilor şi a colindătorilor.

- Vezi I. T. Florea *500 de melodii din jud. Arad,* p. 38.

[46] Idem p. 38 şi 282.

[47] La Şicula *Dichița* este primul joc din Căluşer.

[48] Majoritatea acestor jocuri pătrund în jud. Arad după actul Unirii de la 1918 şi provin din zonele Munteniei, Olteniei, Moldovei, etc.

[49] Gh. Ciuhandu – *Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*, p. 442.

[50] Aici descriem jocurile distractive ale copiilor. Pentru învățarea jocurilor de la hora satului copiii învățau jocurile organizând în fiecare duminică *jocul mic* sau *jocuțu.* A fost organizat în majoritatea localităților din Câmpia Crisului Alb, şi Depresiunea Zărandului.

- *Din monografia satului Baia* – Ana I Mihalache, p. 73-79, am extras majoritatea jocurilor de copii enunțate.

[51] I. T. Florea, *500 de melodii de joc din județul Arad.*

[52] Constantin Costea, *Folclor coregrafic din Bihor*, vol. I, C.R.C.P. Bihor, 1968.

[53] Andrei Bucşan, *Specificul dansului popular românesc*, Editura Academiei, Bucureşti, 1971, p. 59.

[54] Pierre Francastel, *Pictură şi societate. Structurile artistice nu sânt izolate, ci sânt subansambluri ale unor structuri sociale totalizatoare.*

[55] Márki Sándor, *Aradvarmegye és Arad város Története*, p. 824.

În anul 1784 în tot județul Arad erau 91 de muzicanți. În anul 1801, cel mai celebru muzicant al Aradului era Preda.

[56] I. T. Florea, *500 melodii de joc din județul Arad,* o lucrare valoroasă, rod al unei cercetări minuțioase asupra folclorului muzical din Țara Zarandului.

Studiul complex asupra structurii melodiilor de joc, acompaniamentele folosite, descrieri de instrumente vechi precum şi partiturile celor 500 melodii de joc, o addendă cu date despre instrumente şi melodii, constituie un excepțional material de documentare.

[57] Despre fiecare culegere şi de jocurile respective vom relata în *partea specială* a lucrării.

[58] Din relatările lui Ardelean Emil (Şicula), Borlea Dumitru (Zărand), Ioți Nicolae (Sâmbăteni).

[59] Nicolae Iorga, *Istoria literaturii româneşti,* introducere sintetică, Bucureşti, 1929.

[60] Virgil Medan, *1000 de chiuituri de pe Someş,* Casa Județeană a creației populare, Cluj 1969 p. 5 – 51.

[61] Ionel Marcu, Maria Cărăuş, Lena I Ilici, *Dansuri populare din Banat*, Timişoara, 1964.

[62] Al. I. Amzulescu, *Problema autenticității folclorice* – colecția de articole despre folclor a I.C.E.D-ului.

[63] A. Bucşan, *Specificul dansului popular românesc*, Bucureşti, 1971, p. 83.

- *Dansuri şi obiceiuri de pe Valea Hârtibaciului*, p. 29-31 şi 41.

[64] L. Blaga, *Ceasornicul de nisip* – capitolul *Simboluri spațiale*

Cuprins

Viorel Nistor

Născut în 8 octombrie 1946, Satul Benești Jud. Sibiu

Absolvent al Facultății de biologie "Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca

Lucrări editate:

* „Folclor coregrafic" vol. I și II, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Bucureşti 1991;
* Transcrieri coregrafice la lucrarea „De-aş mai fi o dată june", autor Ioan Macrea şi Ilie Mois, Sibiu, 1995;
* „Folclor coregrafic al românilor din Ungaria", vol. I Aletea, Arad, Editura Mirador 1997;
* „Folclor coregrafic al românilor din Ungaria", vol. II Micherechi, Editura Mirador, Gyula, 2000;
* „Colinde și jocuri de Crăciun din Țara Zărandului", Editura Mirador 1997;
* Culegeri și transcrieri muzical-coregrafice la realizarea Monografiei comunei Șeitin, jud. Arad, Editura Mirador, 1998;
* „Articole muzical-coregrafice" în revista «Aradul cultural» și «Monitorul cultural».
* „Beneşti...un sat de pe valea Hârtibaciului" Centrul Cultural Județean Arad - Editura Mirador, Arad 2008
* „Colinde din Țara Zărandului" (Obiceiuri şi jocuri tradiționale) Editura Gutenberg Univers Arad 2008
* "Junii Sibiului" - Din suitele coregrafice realizate de Ioan şi Silvia Macrea Editura Gutenberg Univers Arad 2009

ISBN 978-606-8204-06-2